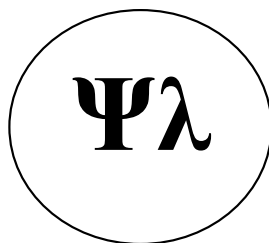

ISSN 2309-1797 (print)

ISSN 2415-3397 (online)

PSYCHOLINGUISTICS

Психолінгвістика. Психолінгвістика

Volume 29, Issue 1, 2021

Psycholinguistics. (2021). Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. 29(1). 214 p.

The Collection of Research Papers of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University was submitted in the category A journals among scientific qualified Ukrainian publications in the sphere of *Psychology* and *Philology*
(Minute № 612 from May 5th 2019)

Collection is included to international peer-reviewed open access journals and indexed in
Web of Science Core Collection (ESCI) and SCOPUS

EDITORIAL BOARD:

LARYSA O. KALMYKOVA, DSc. in Psychology, Professor (*Editor-in-Chief*)
MARYNA I. NAVALNA, DSc. in Philology, Professor (*Managing Editor*)
NATALIIA V. KHARCHENKO, DSc. in Psychology, Professor (*Executive Assistant*)

Responsible editors:

Hristo Kyuchukov, DSc. in Pedagogy, Professor (Poland), **Irina V. Volzhentseva**, DSc. in Psychology, Professor, **Kostiantyn I. Mizin**, DSc. in Philology, Professor, **Heorhii V. Kalmykov**, DSc. in Psychology, Assistant Professor, **Mahdalyna V. Lyla**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, **Lyubov P. Letiucha**, Ph.D. in Philology, Assistant Professor, **Inna V. Mysan**, Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor, **Olesia B. Skliarenko**, Ph.D. in Philology, Assistant Professor, **Tatiana V. Kyrychenko**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Adam Bartoszek, DSc. in Sociology, Professor (Poland).
Aleksandr F. Bondarenko, DSc. in Psychology, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Ukraine).
Olena Ig. Goroshko, DSc. in Philology, DSc. in Sociology, Professor (Ukraine).
Dwivedi Ratnech, Ph.D. in Philology (India).
Jill G. de Villiers, Ph.D. in Psychology, Professor (USA).
Nadja N. Ruhl, Ph.D. in language and literary studies (Italy).
Larysa V. Zasiakina, DSc. in Psychology, Professor (Ukraine).
Oleksandr Kapranov, Ph.D. in Philology, Assistant Professor (Norway).
Larysa F. Kompantseva, DSc. in Philology, Professor (Ukraine).
Nataliya O. Mykhalchuk, DSc. in Psychology, Professor (Ukraine).
William New, DSc. in Psychology, Professor (USA).
Marsel Pikhart, Ph.D. in Applied Linguistics, Assistant Professor (Czech Republic).
Natalya V. Ringblom, Ph.D. in Linguistics (Sweden).
Valentina A. Romenkova, DSc. in Psychology (Latvia).
Olena O. Selivanova, DSc. in Philology, Professor (Ukraine).
Bogdan Trocha, DSc. in Philology, Professor (Poland).
Alexander M. Kholod., DSc. in Philology, Professor (Ukraine).
Vitalii A. Shymko, DSc. in Psychology, Professor (Ukraine).

Recommended by a Scientific Council of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Transaction № 9 from March 29th 2021).

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвистика: зб. наук. праць. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2021. Вип. 29(1). 214 с.

Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» внесено до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України із психологічних наук та філологічних наук (протокол № 612 від 07.05.2019 р.)

Збірник включено до міжнародних наукометричних баз
Web of Science Core Collection (ESCI) та SCOPUS

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

КАЛМИКОВА Л.О., д. психол. н., проф. (*головний редактор*)
НАВАЛЬНА М.І., д. філол. н., проф. (*заступник головного редактора*)
ХАРЧЕНКО Н.В., д. психол. н., проф. (*відповідальний секретар*)

Відповідальні редактори:

Ключуков Х.С., д. пед. н., проф. (Польща), **Волженцева І.В.**, д. психол. н., проф.,
Калмиков Г.В., д. психол. н., доц., **Мізін К.І.**, д. філол. н., проф., **Лиля М.В.**, к. психол. н., доц.,
Летюча Л.П., к. філол. н., доц., **Мисан І.В.**, к. пед. н., доц., **Склярченко О.Б.**, к. філол. н., доц.,
Кириченко Т.В., к. психол. н., доц.

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Бартошек Адам, доктор соціологічних наук, професор (Польща).
Бондаренко О.Ф., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України (Україна).
Горошко О.І., доктор філологічних наук, доктор соціологічних наук, професор (Україна).
Ратнеш Двіведі, доктор філософії (Ph.D.) (Індія).
Джилл де Віллерс, доктор філософії в галузі психології (Ph.D.), професор (США).
Руль Н.М., доктор філософії в галузі лінгвістики та літературознавства (Ph.D.) (Італія).
Засєкіна Л.В., доктор психологічних наук, професор (Україна).
Капранов О., доктор філософії в галузі лінгвістики (Ph.D.), доцент (Норвегія).
Компанцева Л.Ф., доктор філологічних наук, професор (Україна).
Михальчук Н.О., доктор психологічних наук, професор (Україна).
Вільям Нью-Джордж, доктор психологічних наук, професор (США).
Пікхарт Марсель, доктор філософії в галузі прикладної лінгвістики (Ph.D.), асистент професора (Чехія).
Рінгблом Н.Є., доктор філософії в галузі лінгвістики (Ph.D.) (Швеція).
Роменкова В.А., доктор психологічних наук (Латвія).
Селіванова О.О., доктор філологічних наук, професор (Україна).
Троха Богдан, доктор філологічних наук, професор (Польща).
Холод О.М., доктор філологічних наук, професор (Україна).
Шимко В.А., доктор психологічних наук, професор (Україна).

Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 9 від 29 березня 2021 р.).

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: сб. науч. трудов. Переяслав: ФОП Домбровская Я.М. 2021. Вып. 29(1). 214 с.

Сборник научных трудов ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» включен в **категорию «А»**
Перечня научных фаховых изданий Украины по психологическим наукам
и филологическим наукам (протокол № 612 от 07.05.2019 г.)

Сборник включен в международные наукометрические базы
Web of Science Core Collection (ESCI) и SCOPUS

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

КАЛМЫКОВА Л.А., д. психол. н., проф. (*главный редактор*)
НАВАЛЬНАЯ М.И., д. филол. н., проф. (*заместитель главного редактора*)
ХАРЧЕНКО Н.В., д. психол. н., проф. (*ответственный секретарь*)

Ответственные редактора:

Ключуков Х.С., д. пед. н., проф. (Польша), **Волженцева И.В.**, д. психол. н., проф.,
Калмыков Г.В., д. психол. н., доц., **Мизин К.И.**, д. филол. н., проф., **Лила М.В.**, к. психол. н., доц.,
Летючая Л.П., к. филол. н., доц., **Мысан И.В.**, к. пед. н., доц., **Скляренко А.Б.**, к. филол. н., доц.,
Кириченко Т.В., к. психол. н., доц.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Бартошек Адам, доктор социологических наук, профессор (Польша).
Бондаренко А.Ф., доктор психологических наук, профессор, академик НАПН Украины (Украина).
Горошко Е.И., доктор филологических наук, доктор социологических наук, профессор (Украина).
Ратнеш Дживеди, доктор философии (Ph.D.) (Индия).
Джилл де Виллерс, доктор философии в области психологии (Ph.D.), профессор (США).
Руль Н.Н., доктор философии в области лингвистики и литературоведения (Ph.D.) (Италия).
Засекина Л.В., доктор психологических наук, профессор (Украина).
Капранов А., доктор философии в области лингвистики (Ph.D.), доцент (Норвегия).
Компанцева Л.Ф., доктор филологических наук, профессор (Украина).
Михальчук Н.А., доктор психологических наук, профессор (Украина).
Уильям Нью-Джордж, доктор психологических наук, профессор (США).
Пикхарт Марсель, доктор философии в области прикладной лингвистики (Ph.D.),
ассистент профессора (Чехия).
Рингблом Н.Е., доктор философии в области лингвистики (Ph.D.) (Швеция).
Роменкова В.А., доктор психологических наук (Латвия).
Селиванова Е.А., доктор филологических наук, профессор (Украина).
Троха Богдан, доктор филологических наук, профессор (Польша).
Холод А.М., доктор филологических наук, профессор (Украина).
Шимко В.А., доктор психологических наук, профессор (Украина).

Рекомендован Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (протокол № 9 от 29 марта 2021 г.).

CONTENT

Gordienko-Mytrofanova Iia, Kobzieva Iuliia & Hohol Denis.
Investigating the Concept of «Flirting» as Reflected
in the Russian-Speaking Ukrianians' Linguistic Consciousness 8

El-Dakhs Dina Abdel Salam, Altarriba Jeanette & Masrai Ahmed.
COVID-19 Health Communication:
Key Moderators of Message Framing 30

Kalmykova Larysa, Kharchenko Nataliia & Mysan Inna.
«I-language» i. e. «Individual language»:
The Problem of Functional Generalization (*in Ukrainian*) 59

**Kotsur Vitalii, Vilchynska Iryna, Nykonenko Liudmila &
Kisse Anton.** The Language of Confrontation in Everyday
Discourse: Intentional Depreciation (*in Ukrainian*) 100

Lozova Olga & Fatieieva Maryna.
Semantic Differentiation of Food Attributes in
Consciousness of People with Orthorexia (*in Ukrainian*) 117

Savelyuk Nataliya, Kalmykov Oleg & Riznyk Viacheslav.
Psychosemantic Dimensions of Basic Concepts
of Economic Discourse (Comparative and
Professional Aspect) (*in Ukrainian*) 142

Serhieienkova Oksana, Kalishchuk Svitlana & Zabolotna Tatiana.
Semantic Universals of the «Picture of the World»
of Future Counseling Psychologists (*in Ukrainian*) 167

Shymko Vitalii. Discourseology of Linguistic Consciousness:
Neural Network Modeling of some Structural
and Semantic Relationships 193

Savchenko Olena. Book Review «*Psykholinhvistychnyi pidkhid
do travmatychnoi pamiati*» [*«A Psycholinguistic Approach
to Traumatic Memory»*] written by L. Zasiiekina,
S. Zasiiekina, O. Shevchuk) (*in Ukrainian*) 208

ЗМІСТ

Гордієнко-Митрофанова Ія, Кобзєва Юлія & Гоголь Денис. Концепт «флірт» у мовній свідомості російськомовного населення України (<i>англ. мовою</i>)	8
Ель-Да Діна Абдель Салам, Альтарріба Жанетт & Масраї Ахмед. COVID-19 Комунікація з питань здоров'я: ключові модератори формування мовленнєвих повідомлень (<i>англ. мовою</i>)	30
Калмикова Лариса, Харченко Наталія & Мисан Інна. «Я-мова» і.е. «Індивідуальна мова»: проблема функціональної генералізації	59
Коцур Віталій, Вільчинська Ірина, Никоненко Людмила & Кіссе Антон. Мова протистояння в побутовому дискурсі: інтенція знецінення	100
Лозова Ольга & Фатєєва Марина. Семантична репрезентація властивостей їжі у свідомості осіб з орторексією	117
Савелюк Наталія, Калмиков Олег & Різник Вячеслав. Психосемантичні виміри базових понять економічного дискурсу (порівняльно-професійний аспект)	142
Сергеєнкова Оксана, Калішук Світлана & Заболотна Тетяна. Семантичні універсалії «картини світу» майбутніх психологів-консультантів	167
Шимко Віталій. Дискурсологія мовної свідомості: нейромережеве моделювання деяких структурних і семантичних взаємозв'язків (<i>англ. мовою</i>)	193
Савченко Олена. Рецензія на монографію «Психолінгвістичний підхід до травматичної пам'яті» (автори: Л. Засєкіна, С. Засєкін, О. Шевчук)	208

СОДЕРЖАНИЕ

Гордиенко-Митрофанова Ия, Кобзева Юлия & Гоголь Денис.
Концепт «флирт» в языковом сознании русскоязычного населения Украины *(на англ. языке)*8

Эль-Да Дина Абдель Салам, Альтарриба Жанетт & Масрай Ахмед. COVID-19 Коммуникация по вопросам здоровья: ключевые модераторы формирования речевых сообщений *(на англ. языке)*30

Калмыкова Лариса, Харченко Наталия & Мысан Инна.
«Я-язык» і.е. «Индивидуальный язык»: проблема функциональной генерализации *(на укр. языке)*59

Коцур Виталий, Вильчинская Ирина, Никоненко Людмила & Киссе Антон. Язык противостояния в бытовом дискурсе: интенция обесценивания *(на укр. языке)*100

Лозовая Ольга & Фатеева Марина.
Семантическая репрезентация свойств пищи в сознании лиц с орторексией *(на укр. языке)*117

Савелюк Наталия, Калмыков Олег & Резник Вячеслав.
Психосемантические измерения базовых понятий экономического дискурса (сравнительно-профессиональный аспект) *(на укр. языке)*142

Сергеенкова Оксана, Калищук Светлана & Заболотная Татьяна. Семантические универсалии «картины мира» будущих психологов-консультантов *(на укр. языке)* ...167

Шимко Виталий. Дискурсология языкового сознания: нейросетевое моделирование некоторых структурных и семантических взаимосвязей *(на англ. языке)*193

Савченко Елена. Рецензия на монографию «*Психолінгвістичний підхід до травматичної пам'яті*» [«*Психолінгвістический подход к травматической памяти*»] (авторы: Л. Засекина, С. Засекин, О. Шевчук) *(на укр. языке)*208

Investigating the Concept of «Flirting» as Reflected in the Russian-Speaking Ukrainians' Linguistic Consciousness*

Концепт «флірт» у мовній свідомості російськомовного населення України**

Iia Gordienko-Mytrofanova

Dr.Sc. in Psychology,
Professor

Ія Гордієнко-Митрофанова

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: ikavgm@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5332-0663>

Scopus Author ID: 57217018264

Iuliia Kobzieva

Ph.D. in Psychology

Юлія Кобзєва

доктор філософії у галузі
психології

E-mail: yu.kobzeva88@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8483-9695>

Scopus Author ID: 57215587708

Denis Hohol

Master of Psychology

Денис Гоголь

магістр в галузі психології

E-mail: ReinRoz1803@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4594-0720>

* The article was prepared within the research project «Developmental psychology of pedagogical process's subjects» (state registration number 0115U005820 from 23.12.2015).

** Статтю підготовлено в межах дослідницького проекту «Психологія розвитку суб'єктів педагогічного процесу» (державний реєстраційний номер 0115U005820 від 23.12.2015 р.).

*H.S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University
✉ 3, Faninsky lane, Kharkiv,
Ukraine, 61166*

*Харківський національний
педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
✉ пров. Фанінський, 3, м. Харків,
Україна, 61166*

*Original manuscript received March, 02, 2020
Revised manuscript accepted February, 07, 2021*

ABSTRACT

Purpose. *The purpose of this study is to define and describe the semantic components of the verbalised concept «flirting» as a component of ludic competence in the linguistic consciousness of the Russian-speaking people from Eastern Ukraine.*

Methods. *The main method of the research was a psycholinguistic experiment. The sample comprised 400 young people (aged 18–35), males and females being equally represented.*

Results. *The experiment results proved that the concept «flirting» in the linguistic consciousness of the Russian-speaking population of Ukraine is represented by four core semantic clusters: «verbal and nonverbal means of communication» (27.75%), «forms and types of interaction» (25.25%), «emotions, feelings, states» (24.75%), and «gender» (10.5%). The peripheral clusters «romantic relationship» (4.0%) and «meeting place» (1.5%) are represented by a relatively equal number of male and female reactions. The fact that clusters on the extreme periphery are exclusively represented either by female («secret actions») or male reactions («time of year») is most probably explained by certain individual preferences in usage rather than by gender-specific tendencies. The analysis of isolated reactions allowed distinguishing the following cluster reactions: «age» (youth), «period of time» (temporality) and «time of day» (it is getting late).*

The associative behaviour of the respondents is characterized by a heterosexual orientation of flirting, which is reflected in the peripheral subcluster «heterosexuality» (1.25%).

Conclusions. *Based on the results of cluster analysis, two psycholinguistic meanings of the concept of «flirting» were described: 1. A type of courtship that does not involve sexual intimacy (90.75%) and 2. Sexual relations (4.5%).*

The semantic content of the concept core of «flirting» does not depend on gender identification based on the results of the analysis of female and male associative fields. The attitude of informants to the stimulus of «flirting» is emotionally positive and is characterized by positive evaluation.

The comparative analysis of the verbalised concept «flirting» in the linguistic consciousness of Russian-speaking population of Ukraine and people who live in Russia revealed a wider semantic scope and prominent positive attitude to the stimulus of Ukrainian sample. In general, the evaluation of this phenomenon by Russian-speaking

respondents in Ukraine and members of the Russian linguistic culture is presented mainly by positive and neutral reactions.

Key words: ludic competence, playfulness, ludic position, flirting, psycholinguistic experiment, free word association test, linguistic consciousness, youth.

Introduction

This article continues a series of studies devoted to *ludic competence/ playfulness* (Kobzieva et al., 2020), and one of its components is *flirting*.

We define ludic competence as a system of inner resources to which a person turns in order to balance their personality against external conditions of the social environment on the basis of positive emotions, interest and joy, which are frequently expressed affectively and accompanied by tension and excitement. Ludic competence is formed alongside with the development of *playfulness*, which is a stable personality trait, which we define as the individual creative adaptation to the reality of their own «Self» (individual identity) and to the reality of the World (social identity): every difficult situation can be faced as a challenge rather than a threat.

In the previous studies we published the findings of the most extensive free association test with the stimulus word *playfulness* (Kobzieva, 2020: 224), theoretically and experimentally explained the way we formed our sample groups quantitatively and qualitatively, and verified the components of playfulness and corresponding ludic positions* by means of psycholinguistic experiment: «*sensitivity*» (*sensitive*) – «Empath; «*imagination*» (*imaginative*) – «Sculptor»; «*ease*» (*easy*) – «balance-master»; «*flirting*» (*flirtatious*) – «Diplomat»; «*impishness*» (*impish*) – «Frolicsome fellow»; «*humour*» (*funny*) – «Real humourist»; «*fugue*» (*fugue*) – «Holy fool» (Gordienko-Mytrofanova & Kobzieva, 2017).

As a psychological phenomenon *flirting* and its certain aspects are covered in the works of E. Berne as *a kind of light game, which implies*

* The names of ludic positions are justified both theoretically and empirically and were tested during coaching sessions in ludic competence, which are part of the curriculum of psychology students in H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

presence of a double secret interaction of ego states (Berne, 2017) and in the works of Gangestad, as a negotiation process that takes place after an initial contribution (Rodgers, 1999). Hall (2013) identified 5 styles of flirting, Henningsen, Braz, and Davies (2008) determined 6 motives of flirting, Watzlawick (1983) defined 30 steps of flirting, «from the first eye contact to sex»; Givens (1978) and Whitty (2003) described non-verbal cues for flirting.

But since the subject of our research is ludic competence / playfulness and its components, we are especially interested in the studies where a close relationship of *flirting* and playfulness is shown, and playfulness is considered a highly desirable trait in potential long-term partner and romantic relationships (Chick, Yarnal & Purrington, 2012). Starting with the study of Woll (1989), playfulness is associated with different styles of sexual behaviour, certain types of affection and love, as a spontaneous, idiosyncratic «private game» aimed at stabilizing family relationship, as an important personality trait in particular when choosing a potential partner for romantic relationship (Lauer & Lauer, 2002; Fredrickson, 2003; Weber & Ruch, 2012) and in general as an evolutionarily significant characteristic when choosing a sexual partner (Chick, Yarnal & Purrington, 2012; Proyer & Wagner, 2015).

In foreign playfulness questionnaires which we know, *flirting* was not distinguished as a particular scale but some of its manifestations were defined. For example, relaxedness and focus on other are present in such diagnostic techniques as *Playfulness Scale for Young Adults* (Barnett, 2007); *Adult Playfulness Trait Scale* (Shen, Chick & Zinn, 2014); *Other-directed, Lighthearted, Intellectual, and Whimsical playfulness* (Proyer, 2017).

Flirting as an individual scale of ludic competence/playfulness was singled out in the structure of LUDIC COMPETENCE QUESTIONNAIRE (LCQ) developed in terms of psycholinguistics by Kobzieva, Gordienko-Mytrofanova, Zuiev, and Sauta (2019). Factor analysis revealed two latent factors of playfulness and one of them, *Creative communicative susceptibility*, comprises the following components: *flirting*, *sensitivity* and *imagination*. The content of this factor reflects exclusively adult playfulness, the state of Adult (mature personality) in the terminology of E. Berne. In general, it concerns good command of verbal and non-verbal communication, freedom and creative spontaneity in difficult situations, and, in particular, well-developed skills

of adaptability and self-adjustment. The latter provide quick assessment of a situation avoiding frustration and tension of Other without fear to make non-standard decisions – «to play with the situation». But «playing with the situation» always involves maintaining a balance of directness (sincerity) and courtesy (politeness), which is expressed in adequate verbalization of interests and expectations, in terms of positive psychotherapy* (Pezeshkian, 2006: 34). The questionnaire validation revealed that *flirting* as a scale of Playfulness has a strong positive connection with the scales of emotional intelligence: «Managing your feelings and emotions», «Controlling feelings and emotions of others», «Consciousness of feelings and emotions of others»; self-actualization: «Temporal orientation», «Values of self-actualization», «Cognitive need», «Creativity», «Rapport», and «Flexibility of communication»; and «Affiliative style of humour» (Kobzieva et al., 2019).

In the frame of our ludic competence coaching sessions we consider *flirting* as *the ability to take attention and get on the right side of somebody of the same or the opposite gender through verbal and non-verbal communication in order to establish and maintain mutually beneficial relationships based on the feeling of emotional bond; «to promote» Other in the desired direction* (Gordiienko-Mytrofanova, Kobzieva & Sauta, 2020).

In our ludic competence coaching sessions primarily the results of the psycholinguistic experiment are in active use. They help us consider: gender-specific differences in the perception of the stimulus «*flirting*», emotional and evaluative attitude to it, important meanings of «*flirting*» for the linguistic consciousness of the Russian-speaking population of Ukraine, etc.

Methodology of Empirical Research

The aim of the present article is to use the method of applied psycholinguistic research to define semantic components of the verbalised concept «*flirting*» in the *linguistic consciousness* of young Russian-speaking people living in Ukraine.

* Courtesy means the ability to be considerate, to obey and to say «Yes» at the cost of intuitive refusal and an emotional response of fear. Directness as the ability to frankly express needs, stand up for oneself and assert oneself determines the associated risk of aggression.

In accordance with target mission the following objectives were outlined: to determine general features of the *verbal behaviour** of young respondents in the framework of studying the verbalised concept «*flirting*»; to suggest major strategies and ways of dividing associations triggered by the stimulus «*flirting*» into semantic groups.

Methods and Techniques of the Research

The method of the given research is a psycholinguistic experiment, whose major part is the free association test with the stimulus word «*flirting*». As additional methods, we used surveys (to refine the results of the free association test) and questionnaires (to specify the characteristics of the sample). As a mathematical-statistical method for the analysis of the results, we used frequency and cluster analysis allowing us to identify tendencies in the distribution of associations expressed by the experimental group.

The free association test with the stimulus word «*flirting*» was conducted in a written form. Respondents were instructed to state their gender, age, education/specialisation, marital status, and write down the first five words that came to their minds somehow associated with the word «*flirting*».

Participants

The total number of respondents was 400 young people (age 18–35), males and females equally represented. By education, 24 per cent were undergraduates, 58 per cent had a university degree, 18 per cent completed secondary school education; by marital status, 24 per cent were married, 76 per cent were single.

Ethical Standards

The authors ensure that the study has been carried out in accordance with The Code of Ethics of the World Medical Association

* In the framework of our research, verbal behaviour is applied in a rather limited way, as written reactions to the stimulus words, i.e. it is synonymous to the term «associative behaviour».

(Declaration of Helsinki) for experiments involving humans; approved by the local institutional review board (protocol № 12 of the Department of Psychology of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 23.05.2018). Written informed consent was obtained from all participants.

No funding has been received during the preparation or conducting the study, nor in writing of this article.

The authors have no conflicts of interest to disclose.

Results

In accordance with the objectives of the study, the results of a free associative test were processed according to the algorithm for describing psycholinguistic meaning, developed by I.A. Sternin (2011), which provides the following:

(1) Building associative fields by five reactions and by the first reaction.

Frequency analysis of the free association test with the stimulus word *«flirting»* enabled us to build associative fields by five reactions and by the first reaction. A total of 1991 reactions were expressed by the respondents (the results of the free association test by five reactions). Out of these, 467 reactions were unique*, including 77 word combinations or complete sentences; 1710 reactions with a frequency greater than one; 281 isolated cases**; 0 declined to answer the question.

As far as the first reaction is concerned, the free association test with the stimulus word *«flirting»* yielded 400 associations, of which 102 reactions were unique, including 12 word combinations; 52 reactions with a frequency greater than one, 50 isolated cases, 0 declined to answer the question.

The comparative analysis of the associative fields (by the first and by five reactions) prompted the conclusion that the composition and nature of reactions had not changed significantly. What has changed, however, is the sequence of high-frequency reactions (cf. Figure 1), as well as the quantity of peripheral reactions and isolated cases. The latter can be easily explained by the greater number of respondents.

* Unique reactions are reactions expressed with different lexemes (Karaulov et al., 2002a).

** Isolated cases are reactions with a frequency that equals 1 (Karaulov et al., 2002a).

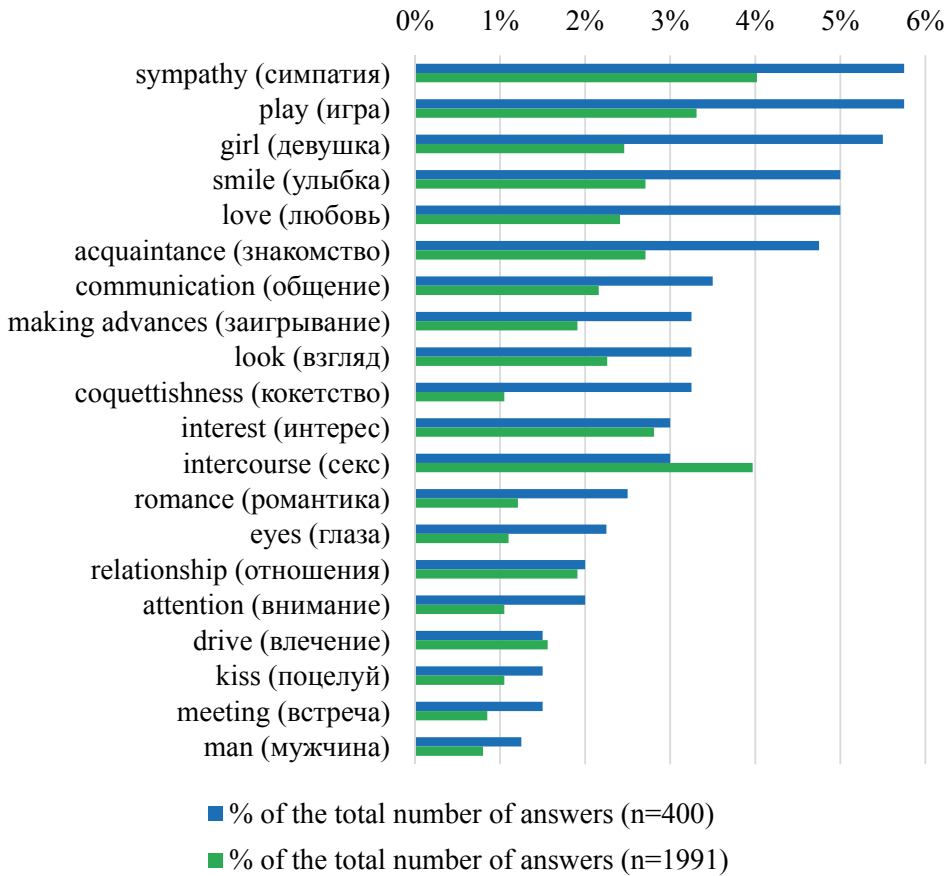

Figure 1. Comparative analysis of associative fields by five reactions and by the first reaction to the stimulus «flirting»

(2) **Determining general and specific features of the verbal behaviour of the young respondents.** General features of the verbal behaviour of the young respondents are represented by such lexemes (more than 1 per cent) as *play (игра)* (5.75%), *love (любовь)* (5.0%), *acquaintance (знакомство)* (4.75%), *look*, *making advances (взгляд, заигрывание)* (3.25%), *eyes (глаза)* (2.25%), *drive (влечение)* (1.5%) (cf. Figure 2).

In order to identify specific features of the verbal behaviour of the respondents by gender, «male» and «female» associative fields were constructed. The basis for highlighting the specific traits of the female / male respondents, reflected in certain lexemes, was absence of

the latter in the «male» / «female» associative field or a sufficiently large difference in the frequency of these lexemes. For example, the women's specific traits were expressed in such lexemes as *sympathy* (симпатия) (4.75% / 1.0%), *smile* (улыбка) (3.5% / 1.5%), *romance* (романтика) (1.75% / 0.75%), *relationship* (отношения) (1.5% / 0.5%), *charm* (обаяние) (1.25% / 0%), *man*, *lightness* (мужчина, легкость) (1.0% / 0.25%); the forward slash indicates the men's percentage of frequency of the reactions mentioned above.

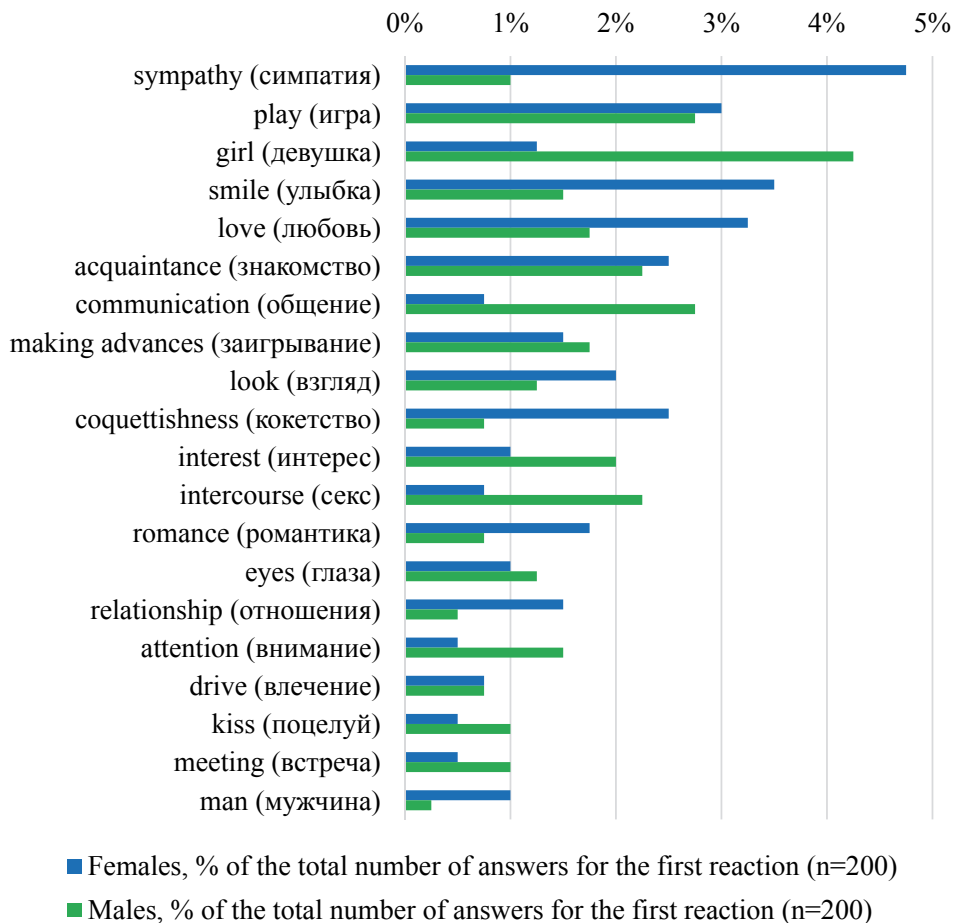

Figure 2. Comparative analysis of associations of female and male samples to the stimulus «flirting»

The men's specific traits were expressed in such lexemes as *girl* (девушка) (4.25% / 1.25%), *communication* (общение) (2.75% / 0.75%), *interest* (интерес) (2.0% / 1.0%), *intercourse* (секс) (2.25% / 0.75%), *attention* (внимание) (1.5% / 0.5%), *kiss*, *meeting* (поцелуй, встреча) (1.0% / 0.5%), *touch* (касания) (1.0% / 0 %), the forward slash indicates the women's percentage of frequency of the reactions mentioned above.

(3) Isolated cases. At the next stage of the research, isolated cases were comprehended. Isolated cases reflecting the individual meanings of the respondents are found only in the male associative field. They are as follows: *fun* (веселье), *wine* (вино), *hair* (волосы), *temporality* (временность), *lady* (дама), *girls* (девушки), *dialogue* (диалог), *drift* (дрифт), *frivolity* (легкомыслие), *flattery* (лесть), *lift* (лифт), *beloved* (любимая), *youth* (молодость), *sea* (море), *seduction* (обольщение), *pick-up* (пикап), *gifts* (подарки), *good time* (приятное времяпровождение), *pretty girl* (симпатичная девушка), *confidence* (уверенность), *curvy* (фигурная), *feelings* (чувства), *empathy* (эмпатия).

Isolated cases found only in the female associative field include: *gigolo* (альфонс), *bar* (бар), *lips* (губы), *intrigue* (интрига), *spark* (искра), *café* (кафе), *cosmetics* (косметика), *easy* (легко), *martini* (мартини), *easiness* (непринужденность), *new emotions* (новые эмоции), *guy* (парень), *it is getting late* (позднее), *touch* (прикосновения), *sanitary pads* (прокладки), *emancipation* (раскрепощенность), *self-realization* (самореализация), *secrecy* (секретность), *laughter* (смех), *unconstrained laughter* (непринужденный смех), *passion* (страсть), *humor* (юмор).

The analysis of the isolated cases made it possible to single out the following semantic clusters of reactions: *age* (возраст) (*youth* (молодость)), «*period of time*» (период времени) (*temporality* (временность)) and «*time of day*» («время суток») (*it is getting late* (позднее)).

(4) Negative reactions. The associative field of the stimulus «*flirting*» had a number of reactions with negative connotation* (2.0%).

* The researchers, authors of the article, coded the negative reactions using Russian dictionaries providing information about emotional connotations of words (Ozhegov & Shvedova, 2011; Yefremova, 2000; Ushakov, 1935–1940); e.g.. FLATTERY: subservient praise of somebody or something, hypocritical admiration for somebody or something (Yefremova, 2000). The agreement between the researchers was reached up to 95 per cent.

The reactions with negative connotation include the following isolated cases: unfaithfulness (*измена*) 3, gigolo (*альфонс*), frivolity (*легкомыслие*), flattery (*лесть*), seduction (*обольщение*), pick-up (*пикап*) 1.

(5) Semantic clusters of the verbalised concept «*firting*».

The output of the conducted research was distribution of 400 reactions among the following semantic groups/clusters and description of psycholinguistic meanings:

Core clusters* (more than 10 per cent):

1. «Verbal and non-verbal means of communication» («Вербальные и невербальные средства общения») – 110 (27.5%), f. 52 (13.0%), m. 58 (14.5%). This cluster comprises semantic subclusters that were identified fairly conventionally

1.1. **«non-verbal means of communication» («невербальные средства общения»):** *smile (улыбка) 20, look (взгляд) 13, eyes (глаза) 9, attention (внимание) 8, charm (обаяние) 5, kiss (поцелуй) 6, touch (касания) 4, behaviour, to attract attention (поведение, привлечь внимание) 3, laugh, gesture (смех, жест) 2, hair (волосы), lips (губы), cosmetics (косметика), hints (намек), hint at something (намек на что-то), unconstrained laughter (непринужденный смех), touching (прикосновения), curvy (фигурная) 1 – 83 (20.75%), f. 45 (11.25%), m. 38 (9.5%);*

1.2. **«verbal means of communication» («вербальные средства общения»):** *communication (общение) 14, compliment (комплимент) 4, conversation (разговор) 3, jokes (шутки) 2, dialogue (диалог), flattery (лесть), tongue-in-cheek compliments (острые комплименты с намеком), humour (юмор) 1 – 27 (6.75%), f. 7 (1.75%), m. 20 (5.0%).*

2. «Forms and types of interaction» («Формы и виды взаимодействия») – 101 (25.25%), f. 49 (12.25%), m. 52 (13.0%). This cluster consists of three semantic subclusters:

2.1. **«sexless relationship» («неполовые отношения»):** *play (игра) 23, acquaintance (знакомство) 19, making advances*

* The reactions were distributed among various clusters on the basis of the algorithm of describing psycholinguistic meanings developed by Sternin and Rudakova (2011). Gordiienko-Mytrofanova and Sauta collaborated with Sternin for 3 years and described the psycholinguistic meanings of the stimulus word «playfulness» with a sample of 1,600 respondents under his supervision (Gordiienko-Mytrofanova & Sauta 2016a, Gordiienko-Mytrofanova et al., 2019).

(заигрывание) 13, relationship (отношения) 8, meeting (встреча) 6, playfulness (игривость), date (свидание) 3, good time (приятное времяпровождение), self-realization (самореализация) 1 – **77 (19.25%)**, f. 39 (9.75%), m. 38 (9.5%);

2.2. «*sexual relations*» («*половые отношения*»): intercourse (секс) 12, unfaithfulness (измена) 3, blow job (минет) 2, sanitary pads (прокладки) 1 – **18 (4.5%)**, f. 6 (1.5%), m. 12 (3.0%);

2.3. «*seduction activities*» («*деятельность по соблазнению*»): seduction (соблазн) 4, enticement (обольщение), pick-up (пикап) 1 – **6 (1.5%)**, f. 3 (0.75%), m. 3 (0.75%).

3. «*Emotions, feelings, states*» («*Эмоции, чувства, состояния*»): sympathy (симпатия) 23, love (любовь) 20, interest (интерес) 13, drive (влечение) 6, lightness (легкость) 5, being in love (влюбленность) 4, intimacy (близость), excitement (возбуждение) 3, vehemence (азарт), reciprocity (взаимность), tenderness (нежность), enthusiasm (увлечение), emotion (эмоция) 2, drift (дрифт), fun (веселье), spark (искра), easy (легко), frivolity (легкомыслие), new emotions (новые эмоции), ease (непринужденность), emancipation (раскрепощенность), passion (страсть), confidence (уверенность), feelings (чувства), empathy (эмпатия) 1 – **99 (24.75%)**, f. 57 (14.25%), m. 42 (10.5%).

4. «*Gender*» («*Пол*») – **42 (10.5%)**, f. 16 (4.0%), m. 26 (6.5%). This cluster comprises three semantic subclusters:

4.1 «*female*» («*женский пол*»): girl (девушка) 22, sly puss (кокетка), woman (женщина) 2, lady (дама), girls (девушки), beloved (любимая), pretty girl (симпатичная девушка) 1 – **30 (7.5%)**, f. 7 (1.75%), m. 23 (5.75%);

4.2 «*male*» («*мужской пол*»): man (мужчина) 5, gigolo (альфонс), guy (парень) 1 – **7 (1.75%)**, f. 6 (1.5%), m. 1 (0.25%);

4.3 «*heterosexuality*» («*гетеросексуальность*»): opposite gender (противоположный пол), a guy and a girl (парень и девушка) 2, occurs between a man and a woman (возникает между мужчиной и женщиной) 1 – **5 (1.25%)**, f. 3 (0.75%), m. 2 (0.5%).

Peripheral clusters (less than 10 per cent, but more than 1 per cent):

5. «*Romantic view of life*» («*Романтическое мироощущение*»): romance (романтика) 10, flowers (цветы) 3, wine (вино), martini (мартини), gifts (подарки) 1 – **16 (4.0%)**, f. 9 (2.25%), m. 7 (1.75%).

6. «**Meeting place**» («**Место встречи**»), real or virtual: *bar* (бар), *water* (вода), *café* (кафе), *lift* (лифт), *sea* (море), *social media* (соціальна мережа) 1 – 6 (1.5%), w. 3 (0.75%), m. 3 (0.75%).

Clusters from extreme periphery (no more than 1 per cent, but less than 0.25 per cent):

7. «**Time of year**» («**Время года**»): *spring* (весна) 2 – 2 (0.5%), m. 2 (0.5%).

8. «**Secret actions**» («**Скрытые действия**»): *secrecy* (секретність), *intrigue* (інтрига) 1 – 2 (0.5%), f. 2 (0.5%).

Isolated clusters:

9. «**Age**» («**Возраст**»): *youth* (молодість) 1 – 1 (0.25%), m. 1 (0.25%).

10. «**Time of day**» («**Время суток**»): *it is getting late* (позднеє) 1 – 1 (0.25%), f. 1 (0.25%).

11. «**Time period**» («**Период времени**»): *temporality* (временність) 1 – 1 (0.25%), m. 1 (0.25%).

Synonymous reactions: *coquettishness* (кокетство) 13, *courtship* (ухаживание) 4 – 17 (4.25%), f. 11 (2.75%), m. 6 (1.5%).

Echo reaction: *fleece jacket* (фліска) – 1 (0.25%), m. 1 (0.25%).

Uninterpreted reactions: *flint* (флінт) – 1 (0.25%), m. 1 (0.25%).

(6) Psycholinguistic meanings of the concept «flirting». Based on cluster analysis, the psycholinguistic meanings of the word «*flirting*», was described. «Psycholinguistic meaning, – according to I. Sternin, – can be rightfully considered as the most adequate and reliable model of systemic word meaning reflecting the reality of linguistic consciousness of native speakers» (Sternin & Rudakova, 2011: 188). The algorithm of describing the psycholinguistic meaning implies a sequence of certain stages and was given in detail in our publications (Gordienko-Mytروفанова & Sauta, 2016). Here we dwell only on the semic interpretation of the results of the frequency analysis of the free association test to the stimulus «flirting» by the first reaction. On the stage of semic interpretation the produced reactions were interpreted as linguistic representations of the stimulus semantic components (semes). Associates that are close in meaning were grouped together, and their frequency was summed up, e.g.: *play* 39 [play 23, making advances 13, playfulness 3], *date* 15 [meeting 6, date 3], *seduction* 6, [seduction 4, enticement, pick-up 1], etc. The formulated semes of the outlined meanings were arranged in a connected definition of the meaning.

The definitions were formulated as an organized connected enumeration of experimentally outlined semantic components of each of the interconnected meanings. Each meaning was formulated separately. Since the description of meaning of each word is the author's interpretation, both the sememic attribution of associative reactions and the semic interpretation of the latter are given below.

FLIRTING (400 respondents)

1. A TYPE OF COURTSHIP THAT DOES NOT INVOLVE SEXUAL INTIMACY.

Finds expression in RELATIONSHIP 8, which OCCURS BETWEEN A MAN AND A WOMAN 5 [opposite gender, a guy and a girl 2, occurs between a man and a woman 1] in YOUTH 1, and is characterized by RECIPROCITY, SECRECY 2, [secrecy, intrigue 1], TEMPORALITY 1 and ROMANCE 10 with FLOWERS 3, WINE 2 [wine, martini 1], GIFTS 1;

common both for GIRLS 24 [girl 22, girls, pretty girl 1], WOMEN, SLY PUSS 2, BELOVED, LADY 1, CURVY 1 [curvy 1] with attractive appearance, HAIR, LIPS, COSMETICS 1 and

MEN 5 [man 5], GIGOLO, GUY 1, who radiate CHARM 5;

aimed at PLAY 39 [play 23, making advances 13, playfulness 3], ACQUAINTANCE 19, ATTRACTING ATTENTION 11 [attention 8, attract attention 3], SEDUCTION 6 [seduction 4, enticement, pick-up 1], GOOD TIME 1, expression of SELF-REALISATION 1;

caused by SYMPATHY 23, LOVE 20, INTEREST 13, DRIVE 7 [drive 6, passion 1], BEING IN LOVE 6 [being in love 4, ENTHUSIASM 2, spark 1];

involves expressing 3 EMOTIONS 3 [emotion 2, new emotions 1] and FEELINGS 1, as LIGHTNESS 6 [lightness 5, easy 1], INTIMACY, EXCITEMENT 3, TENDERNESS, EASE 2 [ease, emancipation 1], VEHEMENCE 2, FUN, DRIFT, FRIVOLITY, CONFIDENCE, EMPATHY 1;

mostly consists of non-verbal signals: LOOK 22 [look 13, eyes 9], SMILE 20, KISS 6, TOUCH 5 [touch 4, touching 1], LAUGHTER 3 [laughter 2, unconstrained laughter 1], GESTURE, HINT 2 [hint at something 1, hints 1], as well as verbal ones: COMPLIMENTS 5 [compliment 4, tongue-in cheek compliments 1], JOKES 3 [jokes 2, humour 1], FLATTERY 1, which are common for COMMUNICATION 18 and BEHAVIOUR 3 on DATES 9 [meeting 6,

date 3] **LATE 1** [it is getting late 1], in **SPRING 2**, for example, in **BAR 2** [bar, café 1], **LIFT, SEA, WATER, SOCIAL MEDIA 1**.

Cumulative Index of Brightness* – 363 (90.75%); number of words – 84; number of word combinations – 11.

2. SEXUAL RELATIONS

INTERCOURSE 18 [intercourse 12, unfaithfulness 3, blow job 2, sanitary pad 1].

Cumulative Index of Brightness – 18 (4.5%); number of words – 4.

Synonymous reactions: *coquettishness 13, courtship 4* – 17 (4.25%), *f. 11 (2.75%), m. 6 (1.5%)*. Echo reaction: *fleece jacket – 1 (0.25%), m. 1 (0.25%)*. Uninterpreted reactions: *флірт – 1 (0.25%), m. 1 (0.25%)*.

Discussion

Regarding the free association test with the stimulus word «*flirting*» in the Russian, Ukrainian and English languages, we are aware of research conducted by Russian scholars (Karaulov et al., 2002a; 2002b) in the 1990s that described the results of the free association test with the stimulus word «*flirting*» with the sample of 104 respondents.

The respondents of the Russian sample, which is similar to ours in age are characterized by a considerable amount of reactions collocating with the stimulus «*flirting*» (33.3%): *light, nonsense, quick, spring, ladies', exquisite, amorous, fleeting, unpeaceful, dangerous, total, constant, delicate, hard*. Although most of these reactions contain substantive information to be interpreted as individual semes, it should be noted that Ukrainian sample displays a much wider semantic scope and prominent positive attitude to the stimulus. In general, the evaluation of this phenomenon by Russian-speaking respondents in Ukraine and members of the Russian linguistic culture is presented mainly by positive and neutral reactions.

It is also important to note that the results of studying *flirting* as a psychological phenomenon are reflected in the everyday linguistic consciousness of Russian-speaking residents of Ukraine: *5 styles of flirting* identified by Hall (2013) when studying male-female pairs of

* Cumulative Index of Brightness is the cumulative frequency of reactions that actualize a particular meaning.

heterosexual strangers (*physical, traditional, sincere, polite, playful*); 6 motives of *flirting* (*sexual, entertaining, research, social, self-assertive, instrumental*) according to Henningsen, Braz, and Davies (2008). All of the above motives are represented by reactions, which made up the clusters «*forms and types of interaction*» (25.25%) and «*emotions, feelings, states*» (24.75%). Note here that the motive for developing one's own self-esteem, the *self-assertive one*, was translated only into a single reaction of *self-realization*. The claims that flirting consists mainly of non-verbal signals, according to the researchers of non-verbal communication Givens (1978), Whitty (2003), and Watzlawick (1983), also found evidence in the linguistic consciousness of the Russian-speaking people of Ukraine, in the subcluster «*non-verbal means of communication*» (20.75%).

Conclusions

The conducted cluster analysis has shown that the core of the verbalized concept «flirting» is represented by four semantic groups, which are represented relatively equally by male and female reactions: «*verbal and non-verbal means of communication*» (27.75%), «*forms and types of interaction*» (25.25%), «*emotions, feelings, states*» (24.75%), and «*gender*» (10.5%). Thus, the verbalized concept «flirting» is represented by lexemes that reflect mainly non-verbal communication (*smile, look, kiss, touch*), forms and types of interaction (*play, meeting, date*), lexemes expressing feelings and emotions (*love, sympathy, interest, drive*), as well as lexemes representing the female gender (*girl, woman, lady, sly puss*).

At the same time, attention is drawn to the fact that *flirting* in the associative behaviour of both men and women is attributed to «*non-verbal means of communication*» (10.5% f. / 10.25% m.). But the subcluster «*verbal means of communication*» is represented mainly by male reactions (5.5% m. / 1.5% f.).

Both men and women associate flirting with «*seduction activity*», however, the peripheral subcluster «*sexual relations*» is characterized by the preponderance of male reactions (3.0% m. / 1.5% f.).

Besides, the associative behaviour of the respondents is characterized by a heterosexual orientation of *flirting*, which is reflected

in the peripheral subcluster «heterosexuality» (1.25%), as well as in the fact that men associate *flirting* with female gender (5.75% m. / 1.75% f.) and women, respectively, with male gender (1.5% f. / 0.25% m.).

The peripheral clusters «*romantic relationship*» (4.0%) and «*meeting place*» (1.5%) are represented by a relatively equal number of male and female reactions. The analysis of isolated cases made it possible to single out the following semantic cluster reactions: age (*youth*), «period of time» (*temporality*) and «time of day» (*it is getting late*).

The analysis of the obtained results also showed that *flirting* and *intercourse* are not inextricably entwined in the linguistic consciousness of the Russian-speaking inhabitants of Ukraine. The sexual motive of flirting was reflected in the peripheral semantic subclusters «*sexual relations*» (4.5%) and «*seduction activity*» (1.5%).

Based on the results of cluster analysis, two psycholinguistic meanings of the stimulus word «*flirting*» were described: (1). *A type of courtship that does not involve sexual intimacy* and (2). *Sexual relations*. Psycholinguistic meanings made it possible to reveal the semantics of the concept «*flirting*» as a unit of the psychological reality of linguistic consciousness of the Russian-speaking young inhabitants of Ukraine including a vast semantic periphery of meanings, as well as semantic components of linguistic and cultural nature that cannot be revealed by traditional methods of semantic analysis (Sternin & Rudakova, 2011: 188).

The semantic content of the concept core of «*flirting*» does not depend on gender identity based on the results of the analysis of female and male associative fields. The fact that clusters on the extreme periphery are exclusively represented either by female («*secret actions*») or male reactions («*time of year*») is most probably explained by certain individual preferences in usage rather than by gender-specific tendencies. Based on the analysis of the reactions with negative connotation, the attitude of informants to the stimulus «*flirting*» is emotionally positive and it is characterized by its positive evaluation.

Comparative analysis of the verbalized concept «*flirting*» in the linguistic consciousness of Russian-speaking people of Ukraine and inhabitants of Russia suggests that the semantic content of the concept «*flirting*» is much wider in the linguistic consciousness of Ukrainian respondents. The national and typological perception of the concept «*flirting*» at this stage of the study was revealed in the fact

that, firstly, «*flirting*» is described by the lexeme expressing a feeling of stable emotional appeal to someone (*sympathy*), while a significant part of the reactions of Russian respondents is represented by reactions of collocation (*easy*). Secondly, flirting in the associative behaviour of Ukrainian respondents is characterized by heterosexual orientation.

In conclusion, we note that the linguistic consciousness of Russian-speaking inhabitants of Ukraine reflected the research findings of Hall (2013) (*flirting styles*), Henningsen, Braz, and Davies (2008) (*flirting motives*), as well as non-verbal communication specialists, Givens (1978), Whitty (2003), Watzlawick (1983), who claim that *flirting* consists mainly of non-verbal cues. We singled out the subcluster «*non-verbal means of communication*» that reaches 20.75% of all reactions.

This study belongs to a number of research works devoted to the analysis and description of the concepts of culture and national linguistic view of the world, therefore, we see the prospect of further research in conducting a comprehensive study of the verbalized concept «*flirting*» in the Ukrainian everyday linguistic consciousness, which implies its study in the linguistic consciousness of Ukrainian-speaking Ukrainians.

References

- Barnett, L. (2007). The nature of playfulness in young adults. *Personality and Individual Differences, 43*, 949–958. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.02.018>
- Berne, E. (2017). *Lyudi, kotoryie igrayut v igry. Psikhologiya chelovecheskoi sudby [People who play games. The psychology of human destiny]*. (Trans. from English by A. Gruzberg). Moscow: Publishing House «E».
- Chick, G., Yarnal, C., & Purrington, A. (2012). Play and Mate Preference: Testing the Signal Theory of Adult Playfulness. *American Journal of Play, 4*(4), 407–440. <https://psycnet.apa.org/record/2014-22066-002>
- Csikszentmihalyi, M. (1975). Play and intrinsic rewards. *Journal of Humanistic Psychology, 15*, 41–63. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.1978.tb00096.x>
- Fredrickson, B.L. (2003). The Value of Positive Emotions. *American Scientist, 91*(4), 330–335. <https://doi.org/10.1511/2003.4.330>
- Givens, D.B. (1978). The Nonverbal Basis of Attraction: Flirtation, Courtship, and Seduction. *Psychiatry, 41*(4), 346–359. <https://doi.org/10.1080/00332747.1978.11023994>
- Gordienko-Mytrofanova, I., & Kobzieva, Iu. (2017). Playful competence: the access code to the inner resources. *Proceedings of the 15th European Congress of Psychology* (Amsterdam, July 11–14, 2017), (p. 19). Netherlands.
- Gordienko-Mytrofanova, I., & Sauta, S. (2016). Playfulness as a peculiar expression of sexual relationships (semantic interpretation of the results of the psycholinguistic experiment). *European Humanities Studies: State and Society, 1*, 46–62.

- Gordiienko-Mytروفanova, I., Kobzieva, Iu., & Sauta, S. (2020). *Guidance on the use of metaphorical associative cards «HOMO LUDENS» / «The man who plays». Instructional and diagnostic materials*. Kharkiv: FOP Lysenko, I.B.
- Hall, J. (2013). *Flirt Smarter. Date Better. Love Happily Ever After*. Harlequin Special Releases.
- Henningesen, D.D., Braz, M., & Davies, E. (2008). Why do We Flirt? Flirting Motivations and Sex Differences in Working and Social Contexts. *International Journal of Business and Communication*, 45, 483–502. <https://doi.org/10.1177%2F0021943608319390>
- Karaulov, Yu.N., Cherkasova, G.A., Ufimtseva, N.V., Sorokin, Yu.A., & Tarasov, Ye.F. (2002b). *Russkii Assotsiativnyi Slovar [Russian Associative Vocabulary]*. (Vols. 2). (Vol. 2: *Ot stimula k reaktsii – From Stimulus to Reaction*, ca. 7000 stimuli). Moscow: LLC Astrel Publishers; LLC AST Publishers [in Russian].
- Karaulov, Yu.N., Cherkasova, G.A., Ufimtseva, N.V., Sorokin, Yu.A., & Tarasov, Ye.F. (2002a). *Russkii Assotsiativnyi Slovar [Russian Associative Vocabulary]*. (Vols. 2). (Vol. 1: *Ot reaktsii k stimulu – From Reaction to Stimulus*, ca. 100000 reactions). Moscow: LLC Astrel Publishers; LLC AST Publishers [in Russian].
- Kobzieva, Iu. (2020). *Psikhologichni ta psikholinhvistychni osoblyvosti rozvytku humoru yak komponenta ihrovoi kompetentnosti [Psychological and Psycholinguistic Features of the Humour as a Component of Ludic Competence Development]*. *Ph.D. Dissertation* [in Ukrainian]. <https://drive.google.com/file/d/1Xz8CiEU-ZZGFeUARyfbu3ZAYOB5eP83Z/view>
- Kobzieva, Iu., Gordiienko-Mytروفanova, I., Udovenko, M., & Sauta, S. (2020). Concept «humour» in the linguistic consciousness of the Russian-speaking population of Ukraine. *European Journal of Humour Research*, 8(1), 29–44. <http://dx.doi.org/10.7592/EJHR2020.8.1.kobzieva>
- Kobzieva, Iu., Gordiienko-Mytروفanova, I., Zuiev, I., & Sauta, S. (2019). Development of Ludic Competence Questionnaire (LCQ). *Psychological Journal*, 5(12), 280–301. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12> [in Russian].
- Lauer, J.C., & Lauer, R.H. (2002). *The play solution: How to put the fun and excitement back into your relationship*. Chicago: Contemporary Books.
- Ozhegov, S.I., & Shvedova, N.Yu. (2011). *Tolkovyi Slovar Russkogo Yazyka [Dictionary of Russian Language]*. Moscow: Mir i Obrazovaniie, Oniks [in Russian].
- Pezeshkian, N. (2006). *Psikhosomatika i pozitivnaia psikhoterapiia [Psychosomatics and Positive Psychotherapy]*. Moscow: Institute of Positive Psychotherapy [in Russian].
- Proyer, R. (2017). A new structural model for the study of adult playfulness: Assessment and exploration of an understudied individual differences variable. *Personality and Individual Differences*, 108, 113–122. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.12.011>
- Proyer, R.T., & Wagner, L. (2015). Playfulness in adults revisited: The signal theory in German speakers. *American Journal of Play*, 7(2), 201–227.
- Proyer, R.T., Tandler, N., & Brauer, K. (2019). Playfulness and creativity: A selective review. In S.R. Luria, J. Baer, & J.C. Kaufman (Eds.), *Creativity and Humor* (pp. 43–60). San Diego, CA: Elsevier.
- Rodgers, J.E. (1999). Flirting Fascination. *Psychology Today*. URL: <https://www.psychologytoday.com/intl/articles/199901/flirting-fascination>

- Shen, X.Sh., Chick, G., & Zinn, H. (2014). Validating the Adult Playfulness Trait Scale (APTS): An Examination of Personality, Behavior, Attitude, and Perception in the Nomological Network of Playfulness. *American Journal of Play*, 6(3), 345–369.
- Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psikholingvisticheskoie znachenie slova i yego opisaniie [Psycholinguistic Meaning of the Word and its Description]*. Voronezh: Lambert.
- Ushakov, D.N. (Ed.). (1935–1940). *Tolkovyi Slovar Russkogo Yazyka [Dictionary of Russian Language]: in four volumes*. Moscow: Sov. Encyclopedia: OGIZ. <http://feb-web.ru/feb/ushakov/ush-abc/0ush.htm> [in Russian].
- Watzlawick, P. (1983). *How Real Is Real?* London: Souvenir Press.
- Weber, M., & Ruch, W. (2012). The Role of Character Strengths in Adolescent Romantic Relationships: An Initial Study on Partner Selection and Mates' Life Satisfaction. *Journal of Adolescence*, 35, 1537–1546. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.06.002>
- Whitty, M.T. (2003). Cyber-flirting: Playing at love on the Internet. *Theory and Psychology*, 13(3), 339–357. <https://doi.org/10.1177/0959354303013003003>
- Woll, S.B. (1989). Personality and Relationship Correlates of Loving Styles. *Journal of Research in Personality*, 23(4), 480–505.
- Yefremova, T.F. (2000). *Novyi Slovar Russkogo Yazyka. Tolkovo-Slovoobrazovatelnyi [New Dictionary of the Russian Language. Interpretative and Derivational]*. Moscow: Russkii yazyk [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Мета. Виявити та описати семантичні компоненти вербалізованого концепту «флірт» як компонента ігрової компетентності в мовній свідомості російськомовних жителів України.

Методи. Основним методом дослідження був психолінгвістичний експеримент. Вибірку склали 400 респондентів молодого віку (18–35) у рівному співвідношенні чоловіків і жінок.

Результати. Концепт «флірт» представлено чотирма ядреними кластерами: «вербальні та невербальні засоби спілкування» (27.75%), «форми та види взаємодії» (25.25%), «емоції, почуття, стани» (24.75%) і «стать» (10.5%). Периферійні кластери «романтичні стосунки» (4.0%) і «місце зустрічі» (1.5%) представлені відносно однаковою кількістю чоловічих і жіночих реакцій. Кластери крайньої периферії, представлені виключно жіночими («приховані дії») або виключно чоловічими реакціями («пора року»), свідчать швидше про певну міру індивідуальних уподобань слововживань на стимул «флірт», ніж про статеві детерміновані реакції. Аналіз одиничних реакцій дозволив виділити такі кластери-реакції: «вік» (молодість), «період часу» (тимчасовість) і «час доби» (пізнішає). Асоціативну поведінку респондентів характеризує гетеросексуальна орієнтація флірту, що відобразилося в периферійному підкласі «гетеросексуальність» (1.25%). Із опертям на результати кластерного аналізу було описано два психолінгвістичних значення концепту «флірт»: (1) різновид залицяння, який не припускає сексуальної

близькості (90.75%) і (2) статеві стосунки (4.5%). Семантичне наповнення ядра концепту «флірт» не залежить від статевої ідентифікації за результатами аналізу жіночого та чоловічого асоціативних полів.

Висновки. Порівняльний аналіз вербалізованого концепту «флірт» у мовній свідомості російськомовних жителів України і жителів Росії дозволяє стверджувати, що українська вибірка характеризується ширшим семантичним спектром і яскраво вираженими позитивними емоціями на стимул. У цілому оцінювання цього явища російськомовними респондентами України та носіями російської лінгвокультури представлені переважно позитивними та нейтральними реакціями.

Ключові слова: ігрова компетентність, грайливість, ігрова позиція, флірт, психолінгвістичний експеримент, вільний асоціативний експеримент, мовна свідомість, молодість.

Гордиенко-Митрофанова Ія, Кобзева Юлія & Гоголь Денис. Концепт «флірт» в мовній свідомості російськомовного населення України

АННОТАЦІЯ

Цель. Выявить и описать семантические компоненты вербализованного концепта «флирт» как компонента игровой компетентности в языковом сознании русскоязычных жителей Украины.

Методы. Основным методом исследования был психолингвистический эксперимент. Выборку составили 400 респондентов молодого возраста (18–35) в равном соотношении мужчин и женщин.

Результаты. Концепт «флирт» представлен четырьмя ядерными кластерами: «вербальные и невербальные средства общения» (27.75%), «формы и виды взаимодействия» (25.25%), «эмоции, чувства, состояния» (24.75%) и «пол» (10.5%). Периферийные кластеры «романтические отношения» (4.0%) и «место встречи» (1.5%) представлены относительно одинаковым количеством мужских и женских реакций. Кластеры крайней периферии, представленные исключительно женскими («скрытые действия») или исключительно мужскими реакциями («время года»), свидетельствуют скорее об определенной степени индивидуальных предпочтений словоупотреблений на стимул «флирт», чем о поло-детерминированных реакциях. Анализ единичных реакций позволил выделить такие кластеры-реакции: «возраст» (молодость), «период времени» (временный) и «время суток» (позднее). Ассоциативное поведение респондентов характеризует гетеросексуальная ориентация флирта, что отразилось в периферийном подкластере «гетеросексуальность» (1.25%).

С опорой на результаты кластерного анализа было описано два психолингвистических значения концепта «флирт»: (1) разновидность ухаживания, не предполагающая сексуальной близости (90.75%) и (2) половые отношения (4.5%). Семантическое наполнение ядра концепта «флирт» не зависит от половой идентификации по результатам анализа женского и мужского асоціативних полів.

Выводы. Сравнительный анализ вербализованного концепта «флирт» в языковом сознании русскоязычных жителей Украины и жителей России позволяет утверждать, что украинская выборка характеризуется более широким семантическим спектром и ярко выраженными позитивными эмоциями на стимул. В целом оценка данного явления русскоязычными респондентами Украины и носителями русской лингвокультуры представлены преимущественно позитивными и нейтральными реакциями.

Ключевые слова: игровая компетентность, игривость, игровая позиция, флирт, психолингвистический эксперимент, свободный ассоциативный эксперимент, языковое сознание, молодость.

COVID-19 Health Communication: Key Moderators of Message Framing*

Ковід-19 Комунікація з питань здоров'я: ключові модератори формування мовленнєвих повідомлень**

Dina Abdel Salam El-Dakhs¹

Ph.D. in Linguistics,
Associate Professor

Діна Абдель Салам Ель-Да¹

доктор філософії (Ph.D.)
у галузі лінгвістики

E-mail: ddakhs@psu.edu.sa

<https://orcid.org/0000-0003-2943-987X>

Researcher ID: M-9425-2017

Scopus Author ID: 51763574200

Jeanette Altarriba²

Professor in Psychology

Жанетт Альтарріба²

професор у галузі психології

E-mail: jaltarriba@albany.edu

<https://orcid.org/0000-0002-9510-101X>

Researcher ID: Z-4975-2019

Scopus Author ID: 7004440368

Ahmed Masrai³

Ph.D. in Linguistics,
Associate Professor in Linguistics

Ахмед Масраї³

доктор філософії (Ph.D.)
у галузі лінгвістики

Email: a.masrai@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6778-5952>

Researcher ID: U-5427-2019

Scopus Author ID: 56674700900

* Research project through the Applied Linguistics Research Lab grant IBRP-CH-2020-6-1

** Дослідницький проект виконаний у рамках гранда науково-дослідницької лабораторії прикладної лінгвістики IBRP-CH-2020-6-1

¹ Prince Sultan University,
College of Humanities
✉ P.O.Box No. 66833 Rafha Str.,
Riyadh, Saudi Arabia, 11586

¹ Університет Принца Султана,
Гуманітарний коледж
✉ Р.О.Вох, вул. Рафха, 66833,
Рейад, Саудівська Аравія, 11586

² University at Albany,
State University of New York
✉ 1400 Washington Avenue, Albany,
New York, USA, 12222

² Університет в Олбані, Державний
університет Нью-Йорка
✉ 1400 Вашингтон Авеню, Олбані,
Нью-Йорк, США, 12222

³ King Abdulaziz
Military Academy
✉ Riyadh, Saudi Arabia, 11538

³ Військова Академія
імені Короля Абдель Азіза
✉ Рейад, Саудівська Аравія, 11538

Original manuscript received February, 01, 2021

Revised manuscript accepted March, 12, 2021

ABSTRACT

Objective. Earlier studies on message framing in the health sector have often focused on the effectiveness of framing in terms of behaviour change and decision making. Much less attention has been paid to the influence of message framing on the emotional responses of the recipients. This neglected aspect is extremely important particularly at times of crises because health care professionals wish to persuade the public to comply with their health advice without causing unnecessary anxiety. The current study examined the effect of message framing on the affect of Arabic-speaking Saudi nationals and residents of Saudi Arabia during the COVID-19 lockdown. The effect of message outcome/severity and the recipients' age/levels of depression and anxiety was also investigated.

Materials & methods. A total of 348 participants of three age groups completed the Beck Depression Inventory (Beck et al., 1996) and the State-Trait Anxiety Inventory (Spielberger et al., 1983), and rated the positivity of 48 COVID-19 health messages of different framing along a 6-point Likert scale.

Results. The results showed a strong effect of message framing and severity and the recipients' age on the recipients' emotional responses. A limited influence for message outcome was also noted.

Conclusions. It is recommended to use gain-framed health messages to the public in order to avoid anxiety and maintain their positive affect. This is particularly recommended with younger adults whose affect gets negatively impacted by loss-framed messages quite easily. Loss-framed messages are recommended for in severe situations that have desirable outcomes.

Key words: health communication, public's affect, anxiety, message framing, age, message outcome, COVID-19.

Introduction

Message framing refers to «*the persuasive strategy either to highlight benefits and rewards from compliance with the message advocacy or to emphasize the costs and punishments associated with non-compliance*» (Shen & Kollar, 2015: 626). Message framing occupies a central position in health communication (e.g., Bai et al., 2019; Wansink & Pope, 2014) because health professionals and institutions aim to have patients/caregivers/the public comply with their messages for their personal benefit as well as for societal good. In the health domain, messages can be framed in two different forms, namely, gain-framed messages which highlight the benefits (gains) of adopting a particular healthy behaviour and loss-framed messages which emphasize the cost (losses) of not adopting a healthy behaviour (Rothman & Salovey, 1997). As shown in Table 1, gain-framed messages highlight how adopting a particular healthy behaviour (i.e., «frequent exercising») can lead to attaining a desirable outcome (i.e., «good respiratory functions») or the avoidance of an undesirable outcome (i.e., «bad respiratory functions»), while loss-framed messages emphasize that not adopting a healthy behaviour (i.e., «infrequent exercising») can reduce the possibility of attaining desirable outcomes or lead to undesirable outcomes (Liu et al., 2019).

Table 1. Examples of message framing and outcome types (adopted from Liu et al., 2019)

Message Type	Outcome Type	Example
Gain	Attain desirable	Frequent exercising can lead to good respiratory functions
	Avoid undesirable	Frequent exercising can prevent bad respiratory functions
Loss	Avoid desirable	Infrequent exercising can hinder good respiratory functions
	Attain undesirable	Infrequent exercising can lead to bad respiratory functions

The different construction or phrasing of health messages has a strong effect on the desire for behaviour change (Rothman & Salovey, 1997) and can evoke different emotional responses (Mikels et al., 2016). These effects can vary when controlling for the age of the participants, since aging tends to bring a shift toward positivity in emotional experience (Carstensen, Mikels & Mather, 2006). In fact,

message framing has different effects on the health behaviours of older versus younger adults (Notthoff & Carstensen, 2014) and can influence information search and memory for health decisions differentially among younger and older adults (Löckenhoff & Carstensen, 2007). However, little is known about how the phrasing of health messages can impact the affective responses of the participants (Liu et al., 2019; Mikels et al., 2016). In other words, can subtle differences in the expression of health messages increase the positive or negative reactions of the message receivers? Are there recommended practices for how to phrase messages in a way that can lead to positive affective responses and thus reduce the potential anxiety of the recipients? Answering these questions is important practically and theoretically. On the practical front, a better understanding of the effect of message framing on people's emotional responses is needed to tailor health messages in a more appropriate way (Liu et al., 2019). On the theoretical front, understanding how the linguistic expression of information can have differential emotional effects on the message recipients is important to solving a broad range of problems (Stine-Morrow & Radvansky, 2017).

The current study seeks to advance our knowledge on the influence that message framing has on the affective responses of Arabic-speaking Saudi nationals and residents during the COVID-19 lockdown, which is a time characterized by an intensive exposure to several health messages with respect to relevant precautionary and preventative measures. The focus is on the affective responses of the recipients to COVID-19 health advice during the lockdown imposed in Saudi Arabia. In addition to the influence of message framing (gain/loss), the current study aims to examine the effect of a number of potential moderating factors, including message outcome (desirable/undesirable), the severity of the precautionary or preventative measure (less severe/more severe), and the recipient's age (old/middle/young) and psychological state (anxiety and depression).

The current study has both theoretical and practical values. On the theoretical front, the findings will inform models of message framing in terms of their potential affective influences on recipients when various important moderators of the message are controlled. These findings will be particularly enriching because the focus of the current study will be on Arabic, a language that is extremely under-represented in the health communication literature. On the practical front, the current study

will have direct implications on health communication since it will provide evidence-based recommendations on how to best phrase health messages with regards to preventative measures at times of crises. The recommendations will be particularly relevant to Saudi Arabia since the study participants will be recruited among Saudi nationals and residents.

Literature Review

From the perspective of 'prospect theory', health message framing in the form of gain-framed messages, which highlight the benefits of avoiding a risky behavior, versus loss-framed messages, which emphasize the costs of engaging in a risky behavior, differentially affects behavioral outcomes (Rothman & Salovey, 1997; Tversky & Kahneman, 1981). According to the proponents of this theory, gain-framed messages are more effective in motivating disease prevention behaviours (e.g., sun protection) while loss-framed messages are more effective for early disease detection behaviours (e.g., mammography) (Mays & Evans, 2017). Evidence from meta-analyses supports this perspective but emphasizes that the framing effects are variable for specific behaviours within disease prevention and detection (Gallagher & Updegraff, 2012).

In order to quantify the effect of health message framing on behavioural change, a number of studies have been conducted. For example, Toll et al. (2007) tested the hypothesis that gain-framed messages will be more persuasive than loss-framed messages when attempting to encourage smoking cessation. To this end, 258 English-speaking participants residing in the USA were assigned to a gain-framed condition or to a loss-framed condition. The two conditions received a factually equivalent video and printed messages urging them to stop smoking, but the message framing was different. The results did not reveal any significant differences between the two groups with respect to the intent-to-treat analysis. However, a significantly higher proportion of participants were continuously abstinent in the gain-framed condition as compared to the loss-framed condition. These findings lend support to the message framing hypothesis since the gain-framed messages appeared to be more persuasive than loss-framed messages in promoting early success in smoking cessation. Likewise, Balbo (2010) exposed English-speaking women residing in the USA ($N = 209$) to a pamphlet promoting Pap tests in an online experiment. The pamphlet was either gain-framed or loss-framed and emphasized the prevention or

detection function of the Pap. As hypothesized, the fit between framing and function (i.e., gain-prevention and loss-detection) resulted in higher intention to follow the recommendation. Similarly, Updegraff et al. (2015) examined how gain- and loss-framed informational videos about oral health influence self-reported flossing behaviour over a six-month period. A total of 855 American adults from varied age and ethnic groups were randomized to gain-framed online video, loss-framed online video and control groups. Examining the self-reported flossing at two and six months revealed that the participants who watched a framed video had significantly greater likelihood of flossing at recommended levels than the control group, particularly when the gain- or loss-frame matched the recipient's beliefs about their health risks outcomes.

A number of studies have attempted to look beyond the prevention-detection dichotomy in order to discover the key moderators that influence the health message framing effect (e.g., Latimer, Salovey & Rothman, 2007). An important moderator in this regard was aging. For example, Shamaskin, Mikels, and Reed (2010) examined the impressions, and memory for positively and negatively framed health care messages that were presented in pamphlets to 25 older adults and 24 younger adults. Both groups of participants were English-speaking residing in New York, USA. The results showed that older adults relative to younger adults rated positive pamphlets as significantly more informative than negative pamphlets and remembered a higher proportion of positive to negative messages. Additionally, older adults misremembered negative messages to be positive. These findings lent support to the age-related positive effect. Similarly concerned with aging, Mikels et al. (2016) measured the subjective and physiological affective responses of 31 older and 31 younger English-speaking adults to gain- and loss-framed exercise promotion messages. Relative to younger adults, older adults exhibited greater positive reactivity to loss-framed messages. This finding suggested that the age of the message recipient is a moderator of the health message framing effect. In the same vein, Liu et al. (2019) examined the emotional responses evoked by health message framing among 106 older and 132 younger adults who were native speakers of English and residents of the USA. Relative to younger adults, older adults showed less negative reaction to loss-framed messages and to messages that described undesirable outcomes. This result lent further support to the hypothesis that

older adults are more motivated by positive affect in comparison to younger adults.

In addition to the age variable, other researchers have recently attempted to explore the influence of other moderators on health message framing. For example, Shen and Kollar (2015) employed a 2 (frame: gain vs. loss) X 2 (evaluative input: high vs. low) X 3 (target behaviour: sunscreen, self-exam, and indoor tanning) quasi-experimental design to test the influence of evaluative input on the message framing effect. The participants were 452 English-speaking undergraduates in an American university. The results showed that effectiveness of a frame is a function of its evaluative input. While the gain frame is more effective for prevention behaviour, the loss frame is more effective for detection behavior. No evidence was found, however, for a moderating framing effect with respect to proscriptive vs. prescriptive behaviours. Data also suggested that dispositional motivations can be a moderator of message framing effect but might be contingent upon level of evaluative input and type of behaviour. Similarly, Suka, Yamauchi, and Yanagisawa (2018) used six depression help-seeking messages that were prepared with three frames (neutral, loss and gain framed) X 2 formats (formatted and unformatted) in order to examine the responses of Japanese adults to differently framed and formatted persuasive messages in the context of developing depression help-seeking messages. The results showed that the loss-framed messages more strongly induced negative emotions (surprise, fear, sadness and anxiety) while the gain-framed messages more strongly induced positive emotions (happiness). Interestingly, the message formatting in accordance with the Centres for Disease Control and Prevention Clear Communication Index enhanced the emotional responses and increased the likelihood that the messages will be read.

Three other important variables that were recently examined are the communicative mode, the behavioural function, and risk prime. Elbert and Ots (2018) explored the role of communication mode in interaction with message framing. In their study, 258 Dutch participants were exposed to either an auditory or a written health message concerning fruit and vegetable intake, with either gain- or loss-framed messages. The results revealed a significant interaction between message framing and communication mode. An auditory message resulted in a higher intention to consume fruits and vegetables than a written message in case of gain-framed messages. This pattern was most notable among

the participants with lower fruit and vegetable intake. In the same vein, Bruijn de (2019) investigated the interaction effects of message framing, behavioural function, and risk priming on mouth rinse use and intentions among Dutch adults ($N = 549$). The results demonstrated a significant interaction between message frame and behavioural function in the choice of mouth rinse products. A two-week follow-up revealed a significant interaction effect for message frame and risk prime on the mouth rinse behaviour.

Based on the literature review, it is clear that exploring the moderators of the health message framing effect is a recent research direction that is still in its infancy. This is an area that calls for further research for conceptual and procedural development. It must also be clear that the few studies that have been conducted in this direction are dominated by focus on the English language and English-speaking participants. Only three studies (namely, Bruijn de, 2019; Elbert & Ots, 2018; Suka, Yamauchi & Yanagisawa, 2018) have attempted to examine moderating effects in German and Japanese. No earlier research was conducted in the Arabic language although the population of the Arab World exceeds 400 million (Statista, 2020). The current study aims to fill these two clear gaps in the literature through examining the moderating effects of message outcome (desirable vs. undesirable), aging (older vs. middle-aged vs. younger), severity of the measure (less severe vs. more severe), and psychological status (depression and anxiety) on the health message framing effect (gain vs. loss). The current study examines these potential moderators during the COVID-19 lockdown among Arabic-speaking Saudis and residents of Saudi Arabia. More specifically, the current study addresses the following research questions:

- RQ1: To what extent do message framing, message outcome and the severity of messages influence the affective responses of the recipients of health messages during the COVID-19 pandemic?
- RQ2: To what extent does age interact with the influence of message framing, message outcome and the severity of messages on the affective responses of the recipients of health messages?
- RQ3: Is there a relationship between the recipients' anxiety and depression, and message framing, message outcome, and the severity of messages?

Methods

Participants

Three groups of participants took part in the study. Group one represents young adults ($N = 212$, Males = 32; Females = 180) who range in age from 18 to 30 ($M = 22.39$, $SD = 3.39$). Group two represents middle-aged participants ($N = 95$, Males = 25; Female = 70), who range in age from 31 to 45 ($M = 37.57$, $SD = 4.32$). Group three represents older participants ($N = 41$, Males = 18; Females = 23) who range in age from 46 to 80 ($M = 54.17$, $SD = 6.48$). All the participants were native speakers of the Arabic language and were either nationals or residents of Saudi Arabia at the time of COVID-19 lockdown (March – May 2020). They were recruited through email messages and social media. They all participated in the study on a voluntary basis.

Materials

Two types of sentences were composed for the purpose of the current study. First, we created 12 sets of sentences, each of which consisted of 4 sentences following this pattern:

- (a) Gain-framed + desirable outcome:
Wearing the face mask outside your home makes you enjoy good health.
- (b) Gain-framed + undesirable outcome:
Wearing the face mask outside your home protects you from suffering from the disease.
- (c) Loss-framed + describable outcome:
Not wearing the face mask outside your home deprives from enjoying good health.
- (d) Loss-framed + undesirable outcome:
Not wearing the face mask outside your home exposes you to suffering from the virus.

The sentences in every set were of similar lengths – the difference could be a maximum of two words. Six of the sets included more severe measures (e.g., *Avoiding holding gatherings for condolences in case of deaths maintains the health of those around you.*) while the remaining six sets included less severe measures (e.g., *Following health guidelines protects your safety and the safety of your family.*)

We later assigned one sentence of each set to one of four versions of the study surveys. This counter-balancing of sentences aimed to ensure that the participants see only one sentence of every set and thus do not guess the underlying message framing principles. Second, we composed 18 sentences to act as fillers which varied in their framing and were used in the 4 versions of the study survey.

Instrument

As explained earlier, we created four versions of the study survey and administered them through Google forms. The surveys were written in the Arabic language because our target participants were Arabs, whether Saudi nationals or Arab residents in Saudi Arabia. All surveys consisted of five sections. The first section of the survey included a consent form. In the consent form, the researchers provided a brief explanation of the study purpose and procedure in addition to all other necessary information as per standard ethical standards, such as highlighting the voluntary nature of participation and the participants' right to withdraw at any point without having to provide justification. Only after the participants granted their consent, they could move to the remaining sections of the survey. The three following sections included a consent form, a biographical information form (including the participant's age, gender, nationality, latest educational qualification and the Saudi city of residence), a translated version of the Beck Depression Inventory (BDI-II; Beck, Steer & Brown, 1996) and a translated version of the «state» portion of the State-trait Anxiety Inventory (SAI; Spielberger et al., 1983). The English version of the two tests can be found in Appendices A and B, respectively. We used these two tests because they have been validated as measures of depression and anxiety. The last section of the survey included 30 health messages related to the typical COVID-19 preventative and precautionary measures (e.g., *Keeping a safe distance between yourself and others increases your chances of safety*). The participants were required to read each message and rate it on a 1–6 Likert scale (i.e., 3+ extremely positive; 2+ moderately positive; 1+ little positive; 1- little negative; 2- moderately negative; 3- extremely negative) to express the emotions that these messages evoked for them. The 30 sentences consisted of 18 filler sentences and 12 target sentences. It is worth noting that this study was conducted

after receiving an ethical clearance from the Institutional Review Board of Prince Sultan University PSU IRB-2020-06-0046.

Data Collection

As noted earlier, the surveys were prepared using google forms. The links were shared with different groups of participants through email messages and social media platforms. The four versions were completed by different numbers of participants, ranging from 81 to 96 participants ($M = 88.5$). Please, note that our dataset is available on the data repository «Mendeley Data» (2021).

Results

Message Framing Results

Message framing ratings were analyzed using various measures. First, descriptive statistics were conducted to obtain a general view of the data. Second, multiple mixed model analysis of variance (repeated measures ANOVA) was used, in which within-subjects factors involved message frames and message outcomes, and age (young, middle-aged, old) was a between-subjects factor. Message frame was classified into three types: (MF1) gain, loss, (MF2) gain-less severe, gain-more severe; and (MF3) loss-less severe, loss-more severe. Message frame also included desirable and undesirable outcomes for each variable.

Descriptive statistics, summarized in Table 2, show that the participants responded generally more positively to gain messages than to loss messages. In addition, the participants appeared to be more positive to gain messages that are less severe than more severe but were less positive to loss messages that are less severe than more severe. Similar responses were also observed with desirable and undesirable outcomes in both conditions.

In order to examine the data more thoroughly, analyses of repeated measures (ANOVA) were conducted. The results indicate a main effect of frame, where the participants responded significantly more positively to gain-framed messages ($M = 5.43$, $SD = .78$) than to loss-framed messages ($M = 5.02$, $SD = 1.22$), $F(1, 347) = 37.71$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .099$). No emerging main effect was found for gain-framed messages outcome ($F(1, 347) = 3.66$, $p = .057$, $\eta_p^2 = .010$), but a more

positive significant inclination has emerged for loss-framed messages with undesirable outcome ($F(1, 347) = 9.01, p = .003, \eta_p^2 = .025$). However, a main effect of message frame severity (less and more severe) also emerged. The participants were significantly more positive to gain messages that are less severe ($F(1, 347) = 7.18, p = .008, \eta_p^2 = .020$) and loss messages that are more severe ($F(1, 347) = 11.69, p = .001, \eta_p^2 = .033$).

Table 2. Descriptive statistics of message-frame types

Message frame type		<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
MF1	Gain	348	1	6	5.43	.78
	Loss	348	1	6	5.02	1.22
MF2	Gain LS	348	1	6	5.47	.81
	Loss LS	348	1	6	4.92	1.32
MF3	Gain MS	348	1	6	5.36	.92
	Loss MS	348	1	6	5.09	1.28
MF1	Gain D	348	1	6	5.45	.79
	Gain UD	348	1	6	5.39	.89
	Loss D	348	1	6	4.94	1.34
	Loss UD	348	1	6	5.07	1.22
MF2	Gain LS D	348	1	6	5.50	.88
	Gain LS UD	348	1	6	5.44	.94
	Loss LS D	348	1	6	4.87	1.56
	Loss LS UD	348	1	6	4.98	1.37
MF3	Gain MS D	348	1	6	5.40	.98
	Gain MS UD	348	1	6	5.33	1.06
	Loss MS D	348	1	6	5.02	1.41
	Loss MS UD	348	1	6	5.16	1.29

Note. LS = Less severe; MS = More severe; D = desirable; UD = Undesirable.

Data were also examined for message outcome in the different conditions of severity. First, results showed no effect of desirable/undesirable messages in the case of gain- and loss-framed messages that are less severe ($F(1, 347) = 1.67, p = .198, \eta_p^2 = .005$), ($F(1, 347) = 2.51, p = .114, \eta_p^2 = .007$, respectively). Second, the results also indicated that there is no main effect of desirable/undesirable message outcome for severe messages in the gain message-frame condition ($F(1, 347) = 2.36,$

$p = .126$, $\eta_p^2 = .007$), but a main effect emerged for the loss message-frame ($F(1, 347) = 9.67$, $p = .002$, $\eta_p^2 = .027$), in which the participants were significantly more positive to loss message-frames that are more severe.

In this study, other factors, such as age, depression and anxiety levels, were also examined in relation to responses to the different conditions of message-frame. Results of these factors are reported in the subsequent sections.

Age Effect on Message-frame Conditions

Further analysis of the data was performed to explore the age effect on responses in different conditions of message frame. First, data were examined for gain/loss message frame. As predicted, older participants responded more positively to the messages (gain: $M = 5.73$, $SD = .36$; loss: $M = 5.50$, $SD = .87$) than younger adults (gain: $M = 5.34$, $SD = .87$; loss: $M = 4.90$, $SD = 1.27$) and middle-aged participants (gain: $M = 5.49$, $SD = .63$; loss: $M = 5.07$, $SD = 1.18$). These results are illustrated in Figure 1. These results were confirmed by Games-Howell Post hoc tests (see Appendix C). The multiple comparisons showed significant differences between older participants' responses to messages and young adults and middle-aged respondents ($p < .001$; $.01$, respectively). There was no significant difference in responses to the messages between young adults and middle-aged respondents ($p = .313$).

To examine the data further within each age group, multiple pairwise comparisons were performed. The results of paired-samples t -test showed that young adults responded more positively to gain message frame ($M = 5.34$, $SD = .87$) relative to loss message frame ($M = 4.90$, $SD = 1.27$), $t(212) = 7.2$, $p < .001$, $d = .40$. In this age group, no significant difference was observed in responses to less and more severe gain message frames ($t(212) = 1.53$, $p = .128$), but a significant difference was observed in the less and more severe loss message frame ($t(212) = -2.56$, $p = .011$, $d = .13$), suggesting positivity to more severe loss framed messages. In terms of the message outcome, this age group responded more positively to the gain message frame that is desirable ($t(212) = 2.24$, $p = .026$, $d = .13$), but no statistically significant difference was found for the message outcome in the loss message frame.

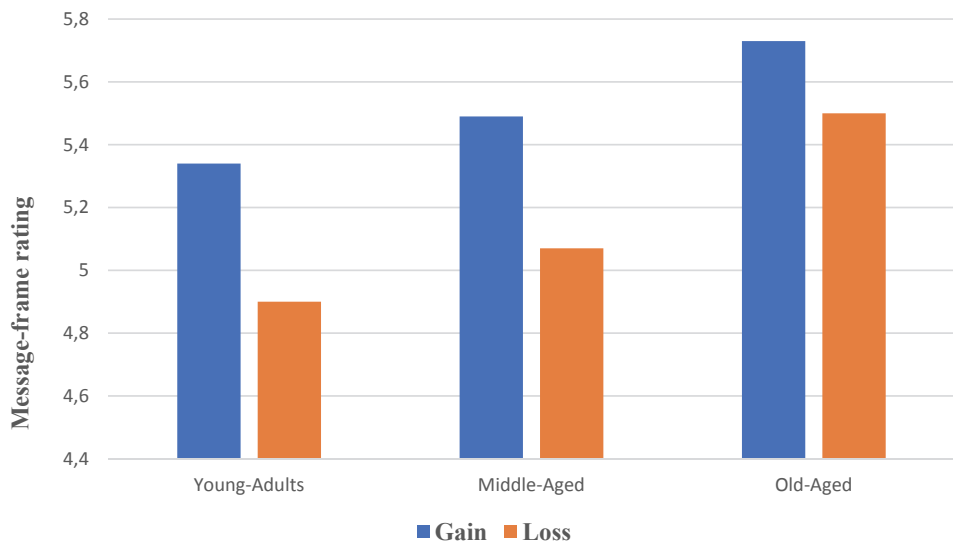

Figure 1. Age effect on responses to gain-loss message frame

Among the middle-aged group, the results of the *t*-test revealed statistically significant positive responses to gain message frame ($M = 5.49$, $SD = .63$) than to loss message frame ($M = 5.07$, $SD = 1.18$), $t(95) = 4.43$, $p < .001$, $d = .45$. In terms of message severity, the participants in this age group were more positive to less severe messages in the gain message frame ($t(95) = 2.34$, $p = .021$, $d = .25$) and to more severe messages in the loss message frame ($t(95) = -2.58$, $p = .011$, $d = .17$). Concerning the message outcome, this age group responded more positively to the loss message-frame that is undesirable ($t(95) = -2.96$, $p < .01$, $d = .19$), but no statistically significant difference was found for the message outcome in the gain message frame.

Interestingly, within the older age group, the pairwise comparisons showed no significant differences in responses to messages in all the message frame conditions. This indicates that the older participants were generally positive to messages regardless of severity (less severe, more severe) and desirability (desirable, undesirable).

Relationship between Depression and Anxiety and Message-frame Conditions

In addition to the age effect on responses to message frames, we examined whether there is a relationship between depression and anxiety

levels and participants' responses to different message frame conditions controlling for age. Descriptive analyses and reliability indices of scores on BDI (measure of depression) and STAI (measure of anxiety) are first reported in Table 3.

Table 3. Descriptive statistics and reliability indices of BDI and STAI tests scores

	Test	N	Min	Max	M	SD	α
Young-adults	BDI	212	0	43	12.21	8.54	.86
	STAI	212	21	79	46.37	13.47	.93
Middle-aged	BDI	95	0	25	6.33	5.32	.81
	STAI	95	21	74	38.86	11.43	.93
Old-aged	BDI	41	0	23	7.44	6.48	.85
	STAI	41	20	71	38.24	11.59	.92

Referring to the BDI scoring matrix, results of young adults showed, on average, a mild mode disturbance (within the scale of 11–16), but middle-aged and old-aged appeared, on average, to be in the typical mode scale (within the scale of 1–10). Concerning anxiety level, the results of the STAI test indicated that young-adults, on average, fall within the high anxiety range (45–80) with a mean score of 46.37, and middle- and old-aged, on average, fall within the moderate anxiety scale (38–44) with mean scores of 38.86 and 38.24, respectively. As shown in Table 3, the reliability indices of the items were high in both tests.

In order to examine if there is a relationship between depression and anxiety levels and perception of message frames, Spearman' rho correlation coefficients were computed for each age group. The results showed non-significant correlations of depression and anxiety levels with message frame perception in all conditions among young adults and middle-aged groups. However, among the older respondents, significant correlations were observed between depression level and 'loss' message-frame with undesirable outcome ($r = -.309, p < .05$) and 'loss' message-frame that is less severe with undesirable outcome ($r = -.309, p < .05$). Furthermore, anxiety level was found to correlate significantly with 'loss' message frame that is more severe ($r = -.330, p < .05$). In a general sense, the results suggest that neither depression nor anxiety appear to affect the respondents' perception of health message frames. This conclusion is clearly supported by the results of

young adults. Although this age group, as a cohort, appeared to fall within the high anxiety range, their anxiety level did not significantly correlate with their perception of message frame conditions.

Discussion

The results of the current study show that message framing had a significant influence on the emotional responses of the recipients of COVID-19 health messages. Participants responded generally more positively to gain- than to loss-framed messages. In other words, gain-framed messages evoked more positive emotions than loss-framed messages. This result is in line with Mikels et al. (2016) claim that gain- and loss-framed messages engender different emotional responses. Thus, it can be recommended to phrase health messages along the gain frame rather than the loss frame if the recipient's affect is considered.

In addition to the message framing effect, the results of the present study highlight a clear influence for message severity and a moderate influence for the message outcome on the emotional responses of the participants. The participants responded more positively to gain-framed messages including less severe measures than to gain-framed messages including more severe measures. A reverse pattern was noted with loss-framed messages as participants responded more positively when the measures were more severe than less severe. Hence, the severity of the precautionary/preventative measures seemed to influence the participants' affect. The participants responded more positively to gain-framed messages when the relevant preventative/precautionary measures were less severe while they were more positive to loss-framed messages when the measures were more severe. It is thus advisable to employ a gain frame in less severe contexts and a loss frame in more severe contexts.

The influence of the message outcome (in terms of desirability vs. undesirability) was less strong than the influence of the message's severity. The influence of the message outcome reached significance only with loss-framed messages. In loss-framed messages, the participants responded more positively to the messages with undesirable rather than desirable outcomes. It seems that the participants were more likely to accept loss-framed messages when they were related to more severe

contexts and/or undesirable outcomes. Hence, the message outcome and severity are key moderators of message framing in the health domain.

Another important moderator of message framing is age. Older participants responded more positively to health messages, whether gain- or loss-framed, than younger and middle-aged participants in the current study. This result is partially aligned with the finding of Mikels et al.'s (2016) who found that older participants responded more positively to loss-framed messages than younger ones. However, both groups in Mikels et al.'s (2016) study had a similar response to gain-framed messages. It is also important to note that the older participants' positivity to health messages in the present study was maintained regardless of the message framing severity or outcome. The situation was different with the younger and middle-aged participants whose emotional responses were influenced by the three variables. The two younger age groups responded more positively to gain- than loss-framed messages. The young adults expressed more positive emotions to more severe than less severe loss-framed messages and to gain-framed messages with desirable than undesirable outcomes. The message severity and outcome also intervened with the emotional responses of the middle-aged who responded more positively to less severe than more severe gain messages and to more severe than less severe loss messages. The middle aged were also more positive to undesirable than desirable outcomes in loss-framed messages.

The greater positivity of the older participants has been recurrently reported in the literature (for a review, see Mikels et al., 2014). This positivity has been repeatedly found in older adults' daily reports of positive and negative affect relative to those of the young (e.g., Carstensen et al., 2000; Charles, Reynolds & Gatz, 2001). Research has also shown that older people respond with less reactivity to losses than younger people (e.g., Mikels & Reed, 2009; Samanez-Larkin et al., 2007) suggesting that loss frames have less impact on older than younger adults (Samanez-Larkin & Knutson, 2014). It could be reasoned that, with age-related increases in loss, older adults may have more positive responses to loss-framed messages as they may feel better about loss prevention relative to the young (Mikels et al., 2016). Conversely, as losses are uncommon and unexpected in youth, younger adults may react more negatively to loss-framed messages relative to the old (Depping & Freund, 2011).

The older participants' greater positivity has also been interpreted in terms of a developmental shift in motivation that leads to differential processing of emotional information (Liu et al., 2019). According to the socioemotional selectivity theory (SST; Carstensen, Isaacowitz & Charles, 1999), socio-emotional and information seeking goals change as a function of the perceived time left in life. As people get older and perceive that they have less time left in life, they tend to prioritize present-oriented and emotionally meaningful goals, avoid negative information and seek positive information to achieve well-being (Carstensen & Mikels, 2005).

In addition to the above moderators of health message framing, the current study also examined the potential influence of depression and anxiety on participants' emotional responses to different framing of health messages. Against our expectations, neither depression nor anxiety levels of the participants had a major influence on their emotional responses to health messages. The two potential moderators showed minimal influence on the participants' emotional reaction, even among the young adults who exhibited a relatively higher level of anxiety. Past research indicates that it may be particularly difficult to persuade individuals who are depressed (Siegel, Lienemann & Tan, 2015). It may be the case that on occasion, those who are depressed or experiencing quite a bit of anxiety may not be paying attention to messages in all cases – at least, not enough to produce an effect when it comes to message-framing research, as compared to those with low levels of anxiety (Leuck, 2017). It could be the case that in the present study, participants specifically with higher levels of anxiety and depression might not have attended to all of the messages in a way to actually demonstrate an effect that was distinct from those with low anxiety, with the current methods.

The current study presents some challenges to Rothman and Salovey's taxonomy (1997) which considers gain-framed messages as more efficient in promoting prevention behaviours whereas loss-framed messages will be more efficient in promoting detection behaviour. Although the present study focused only on preventative behaviours during the COVID-19 lockdown, the participants exhibited varying emotional responses to gain- and loss-framed messages and were influenced by a number of moderators, including age, message outcome and message severity. This explains why the new generation of framing

research is looking beyond the categories of prevention versus detection and are seeking to specify the optimal conditions for using gain- and loss-framed messages (Latimer, Salovey & Rothman, 2007).

Conclusions

One of the most popular persuasive strategies in health communication is message framing (Bruijn de, 2019) which generally stems from Rothman and Salovey's (1997) taxonomy of messages into gain-framed messages, which emphasize the positive consequences of action, and loss-framed messages, which highlight the negative consequences of inaction. For many years, research into message framing was concerned with this dichotomy, particularly with comparing the persuasive effectiveness of the two frames and their impact on behaviour change and decision making. Only recently has interest grown into examining the potential effect of different frames on the emotional responses of message recipients. This new direction is extremely important because health professionals need to encourage the public to comply with their advice without causing unnecessary anxiety among the message recipients. The current study aimed to contribute to this relatively new research direction through examining the emotional responses of Arabic-speaking Saudi nationals and residents of Saudi Arabia to different message frames during the COVID-19 lockdown. The study also examined the influence of a number of moderators, namely, message outcome, message severity, message recipient's age and message recipient's depression and anxiety levels.

The results of the current study showed that the participants generally responded more positively to gain-framed messages. A clear influence for message severity was noted as the participants responded more positively to gain-framed messages that are less severe and to loss-framed messages that are more severe. Some influence was also noted for message outcome within the loss-framed messages as the participants showed more positivity to loss-framed messages with undesirable outcomes. Additionally, age turned out to be a key moderator of message framing. Older people exhibited more positivity to all messages than the young and middle-aged adults. This positivity was maintained regardless of the message severity or outcome. The only

variables that did not seem to be impactful in this context were the message recipients' levels of depression and anxiety, neither of which affected the affective responses of the participants to the different health messages.

Based on the findings, we can make three recommendations. First, it is generally preferable to use gain-framed than loss-framed messages when the recipient's affect is concerned. As for loss-framed messages, it is advisable to use them in more severe situations and with undesirable, rather than desirable outcomes. Loss-framed messages should be particularly avoided with younger adults since they generate highly negative emotional responses. Second, it is time to extend message framing research into exploring relevant moderators that influence the message framing effect and the different conditions under which differential effects for message framing show. Research that solely focuses on the dichotomy of gain- vs. loss-framed messages does not show the complexity of the real-life context. Finally, more research on the influence of message framing on the emotional responses of recipients is largely needed, particularly at times of health crises. At these times, people's anxiety levels are often high. Hence, health care professionals should avoid evoking more negative emotions with inappropriately phrased messages. It is also recommended to implement this relatively recent research direction among unexplored populations since most of the literature examines English-speaking populations.

Acknowledgements

The researchers thank Prince Sultan University for funding this research project through the Applied Linguistics Research Lab grant IBRP-CH-2020-6-1.

References

- Bai, L., Rao, Q., Cai, Z., Lv, Y., Wu, T., Shi, Z., Sharma, M., Zhao, Y., & Hou, X. (2019). Effects of goal-framed messages on mental health education among medical university students: Moderating role of personal involvement. *Frontiers in Public Health*, 7, 371. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00371>
- Balbo, L. (2010). The message framing of health communications: How to elicit higher intention to get an annual pap test? *Halshs-00534779*.

- Beck, A.T., Steer, R.A., & Brown, G.K. (1996). *Manual for the Beck Depression Inventory-II*. San Antonio, TX; Psychological Corporation. <https://doi.org/10.1037/t00742-000>
- Bruijn de, G. (2019). To frame or not to frame? Effects of message framing and risk priming on mouth rinse use and intention in an adult population-based sample. *Journal of Behavioural Medicine*, 42, 300–314. <https://doi.org/10.1007/s10865-018-9972-1>
- Carstensen, L.L., & Mikels, J.A. (2005). At the intersection of emotion and cognition: Aging and the positivity effect. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 117–121. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00348.x>
- Carstensen, L.L., Isaacowitz, D.M., & Charles, S.T. (1999). Taking time seriously: A theory of socioemotional selectivity. *American Psychologist*, 54, 165–181. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.3.165>
- Carstensen, L.L., Mikels, J.A., & Mather, M. (2006). Aging and the intersection of cognition, motivation and emotion. In J. Birren, & K.W. Schaie (Eds.), *Handbook of the Psychology and Aging* (6th ed., pp. 343–362). San Diego, CA: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B9-78-012101-2/64950-0185>
- Carstensen, L.L., Pasupathi, M., Mayr, U., & Nesselroade, J.R. (2000). Emotional experience in everyday life across the adult life span. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 644–655. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.4.644>
- Charles, S.T., Reynolds, C.A., & Gatz, M. (2001). Age-related differences and change in positive and negative affect over 23 years. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 136–151. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.1.136>
- Depping, M.K., & Freund, A.M. (2011). Normal aging and decision making: The role of motivation. *Human Development*, 54(6), 349–367. <https://doi.org/10.1159/000334396>
- Elbert, S.P., & Ots, P. (2018). Reading or listening to a gain- or loss-framed health message: Effects of message framing and communication mode in the context of fruit and vegetable intake. *Journal of Health Communication*, 23(6), 573–580. <https://doi.org/10.1080/10810730.2018.1493059>
- Gallagher, K.M., & Updegraff, J.A. (2012). Health message framing effects on attitudes, intentions, and behavior: A meta-analytic review. *Annals of Behavioral Medicine*, 43, 101–116. <https://doi.org/10.1007/s12160-011-9308-7>
- Latimer, A.E., Salovey, P., & Rothman, A.J. (2007). The effectiveness of gain-framed messages for encouraging disease prevention behavior: Is all hope lost? *Journal of Health Communication*, 12(7), 645–649. <https://doi.org/10.1080/10810730701619695>
- Liu, X., Shuster, M.M., Mikels, J.A., & Stine-Morrow, E.A.L. (2019). Doing what makes you happy: Health message framing for younger and older adults. *Experimental Aging Research*, 45(4), 293–305. <https://doi.org/10.1080/0361073X.2019.1627491>
- Löckenhoff, C.E., & Carstensen, L.L. (2007). Aging, emotion, and health-related decision strategies: Motivational manipulations can reduce age differences. *Psychology and Aging*, 22(1), 134–146. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.22.1.134>
- Lueck, J.A. (2017). Matching message design and depressed cognition: An exploration of attention patterns for gain- and loss-framed depression help-seeking messages. *Journal of Health Communication*, 22(7), 1–11. <https://doi.org/10.1080/10810730.2017.1324538>

- Mays, D., & Evans, W.D. (2017). The effects of gain-, loss-, and balanced-framed messages for preventing indoor tanning among young adult women. *Journal of Health Communication, 22*(7), 604–611. <https://doi.org/10.1080/10810730.2017.1332119>
- Mendeley Data (2021) – El-Dakhs, Dina, Altarriba, Jeanette, Masrai, Ahmed (2021), «Health Message Framing_Dataset», Mendeley Data, V1, <http://dx.doi.org/10.17632/2v8k7kk9vt.1>
- Mikels, J.A., & Reed, A.E. (2009). Monetary losses do not loom large in later life: Age differences in the framing effect. *The Journals of Gerontology: Psychological Sciences and Social Sciences, 64B*(4), 457–460. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbp043>
- Mikels, J.A., Reed, A.E., Hardy, L.A., & Loeckenhoff, C.E. (2014). Positive emotions across the adult life span. In M. Tugade, M. Shiota, & L. Kirby (Eds.), *Handbook of Positive Emotions*. New York: Guilford Publications, Inc.
- Mikels, J.A., Shuster, M.M., Thai, S.T., Smith-Ray, R., Waugh, C.E., Roth, K., Keilly, A., & Stine-Morrow, E.A.L. (2016). Messages that matter: Age differences in affective responses to framed health messages. *Psychological Aging, 31*(4), 409–414. <https://doi.org/10.1037/pag0000040>
- Notthoff, N., & Carstensen, L.L. (2014). Positive messaging promotes walking in older adults. *Psychology and Aging, 29*(2), 329–341. <https://doi.org/10.1037/a0036748>
- Rothman, A.J., & Salovey, P. (1997). Shaping perceptions to motivate healthy behavior: The role of message framing. *Psychological Bulletin, 121*, 3–19. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.121.1.3>
- Samanez-Larkin, G.R., & Knutson, B. (2014). Reward processing and risky decision making in the aging brain. In V.F. Reyna, & V. Zayas (Eds.), *The Neuroscience of Risky Decision Making* (pp. 123–142). Washington DC: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14322-006>
- Samanez-Larkin, G.R., Gibbs, S.B., Khanna, K., Nielsen, L., Carstensen, L.L., & Knutson, B. (2007). Anticipation of monetary gain but not loss in healthy older adults. *Nature Neuroscience, 10*(6), 787–791. <https://doi.org/10.1038/nn1894>
- Shamaskin, A.M., Mikels, J.A., & Reed, A.E. (2010). Getting the message across: Age differences in the positive and negative framing of health care messages. *Psychology and Aging, 25*(3), 746–751. <https://doi.org/10.1037/a0018431>
- Shen, L., & Kollar, L.M.M. (2015). Testing moderators of message framing effect: A motivational approach. *Communication Research, 42*(5), 626–648. <https://doi.org/10.1177/0093650213493924>
- Siegel, J.T., Lienemann, B.A., & Tan, C.N. (2015). Influencing help-seeking among people with elevated depressive symptomatology: Mistargeting as a persuasive technique. *Clinical Psychological Science, 3*(2), 242–255. <https://doi.org/10.1177/2167702614542846>
- Spielberger, C.D., Gorsuch, R.L., Lushene, R., Vagg, P.R., & Jacobs, G.A. (1983). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Statista (2020). <https://www.statista.com/statistics/806106/total-population-arab-league/>
- Stine-Morrow, E.A.L., & Radvansky, G.A. (2017). Discourse processing and development through the adult lifespan. In M.F. Schober, D.N. Rapp, & M.A. Britt (Eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Processing* (2nd ed., pp. 247–268). New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315687384-14>

- Suka, M., Yamauchi, T., & Yanagisawa, H. (2018). Comparing responses to differently framed and formatted persuasive messages to encourage help-seeking for depression in Japanese adults: A cross-sectional study with 2-month follow-up. *BMJ Open*, 8, e020823. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-020823>
- Toll, B.A., O'Malley, S.S., Katulak, N.A., Wu, R., Dubin, J.A., Latimer, A., Meandzija, B., George, T.P., Jatlow, P., Cooney, J.L., & Salovey, P. (2007). Comparing gain- and loss-framed messages for smoking cessation with sustained-release bupropion: A randomized controlled trial. *Psychological Addictive Behaviors*, 21(4), 534–544. <https://doi.org/10.1037/0893-164X.21.4.534>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211, 453–458. <https://doi.org/10.1126/science.7455683>
- Updegraff, J.A., Brick, C., Emanuel, A.S., Mintzer, R.E., & Sherman, D.K. (2015). Message framing for oral health: Moderation by perceived susceptibility and motivational orientation in a diverse sample of Americans. *Health Psychology*, 34(1), 20–29. <https://doi.org/10.1037/hea0000101>
- Wansink, B., & Pope, L. (2014). When do gain-framed health messages work better than fear appeals. *Nutrition Reviews*, 73(1), 4–11. <https://doi.org/10.1093/nutrit/nuu010>

Appendix A – Beck's Depression Inventory

This depression inventory can be self-scored. The scoring scale is at the end of the questionnaire.

1.
 - 0 I do not feel sad.
 - 1 I feel sad.
 - 2 I am sad all the time and I can't snap out of it.
 - 3 I am so sad all the time and I can't stand it.
2.
 - 0 I am not particularly discouraged about the future.
 - 1 I feel discouraged about the future.
 - 2 I feel I have nothing to look forward to.
 - 3 I feel the future is hopeless and that things cannot improve.
3.
 - 0 I do not feel like a failure.
 - 1 I feel I have failed more than the average person.
 - 2 As I look back on my life, all I can see is a lot of failures.
 - 3 I feel I am a complete failure as a person.
4.
 - 0 I get as much satisfaction out of things as I used to.
 - 1 I don't enjoy things the way I used to.

- 2 I don't get real satisfaction out of anything anymore.
 - 3 I am dissatisfied or bored with everything.
- 5.
- 0 I don't feel particularly guilty.
 - 1 I feel guilty a good part of the time.
 - 2 I feel quite guilty most of the time.
 - 3 I feel guilty all of the time.
- 6.
- 0 I don't feel I am being punished.
 - 1 I feel I may be punished.
 - 2 I expect to be punished.
 - 3 I feel I am being punished.
- 7.
- 0 I don't feel disappointed in myself.
 - 1 I am disappointed in myself.
 - 2 I am disgusted with myself.
 - 3 I hate myself.
- 8.
- 0 I don't feel I am any worse than anybody else.
 - 1 I am critical of myself for my weaknesses or mistakes.
 - 2 I blame myself all the time for my faults.
 - 3 I blame myself for everything bad that happens.
- 9.
- 0 I don't have any thoughts of killing myself.
 - 1 I have thoughts of killing myself, but I would not carry them out.
 - 2 I would like to kill myself.
 - 3 I would kill myself if I had the chance.
- 10.
- 0 I don't cry any more than usual.
 - 1 I cry more now than I used to.
 - 2 I cry all the time now.
 - 3 I used to be able to cry, but now I can't cry even though I want to.
- 11.
- 0 I am no more irritated by things than I ever was.
 - 1 I am slightly more irritated now than usual.
 - 2 I am quite annoyed or irritated a good deal of the time.
 - 3 I feel irritated all the time.

- 12.
- 0 I have not lost interest in other people.
 - 1 I am less interested in other people than I used to be.
 - 2 I have lost most of my interest in other people.
 - 3 I have lost all of my interest in other people.
- 13.
- 0 I make decisions about as well as I ever could.
 - 1 I put off making decisions more than I used to.
 - 2 I have greater difficulty in making decisions more than I used to.
 - 3 I can't make decisions at all anymore.
- 14.
- 0 I don't feel that I look any worse than I used to.
 - 1 I am worried that I am looking old or unattractive.
 - 2 I feel there are permanent changes in my appearance that make me look unattractive.
 - 3 I believe that I look ugly.
- 15.
- 0 I can work about as well as before.
 - 1 IT takes an extra effort to get started at doing something.
 - 2 I have to push myself very hard to do anything.
 - 3 I can't do any work at all.
- 16.
- 0 I can sleep as well as usual.
 - 1 I don't sleep as well as usual.
 - 2 I wake up 1–2 hours earlier than usual and find it hard to get back to sleep.
 - 3 I wake up several hours earlier than I used to and cannot get back to sleep.
- 17.
- 0 I don't get more tired than usual.
 - 1 I get tired more easily than I used to.
 - 2 I get tired from doing almost anything.
 - 3 I am too tired to do anything.
- 18.
- 0 My appetite is no worse than usual.
 - 1 My appetite is not as good as it used to be.
 - 2 MY appetite is much worse now.
 - 3 I have no appetite at all anymore.

19.

- 0 I haven't lost much weight, if any, lately.
- 1 I have lost more than five pounds.
- 2 I have lost more than ten pounds.
- 3 I have lost more than fifteen pounds.

20.

- 0 I am no more worried about my health than usual.
- 1 I am worried about physical problems like aches, pains, upset stomach, or constipation.
- 2 I am very worried about physical problems and it's hard to think of much else.
- 3 I am so worried about my physical problems that I cannot think of anything else.

21.

- 0 I have not noticed any recent change in my interest in sex.
- 1 I am less interested in sex than I used to be.
- 2 I have almost no interest in sex.
- 3 I have lost interest in sex completely.

INTERPRETING THE BECK DEPRESSION INVENTORY

Now that you have completed the questionnaire, add up the score for each of the twenty-one questions by counting the number to the right of each question you marked. The highest possible total for the whole test would be sixty-three. This would mean you circled number three on all twenty-one questions. Since the lowest possible score for each question is zero, the lowest possible score for the test would be zero. This would mean you circles zero on each question. You can evaluate your depression according to the Table below.

Total Score _____	Levels of Depression
1–10 _____	These ups and downs are considered normal
11–16 _____	Mild mood disturbance
17–20 _____	Borderline clinical depression
21–30 _____	Moderate depression
31–40 _____	Severe depression over
40 _____	Extreme depression

Appendix B

State Anxiety Inventory for Adults

A number of statements which people have used to describe themselves are given below. Read each statement and then blacken the appropriate circle to the right of the statement to indicate how you feel *right now*, that is, *at this moment*. There are no right or wrong answers. Do not spend too much time on any one statement but give the answer which seems to describe your present feelings best.

1	I feel calm.	Not at all	Somewhat	Moderately so	Very much so
2	I feel secure.				
3	I am tense.				
4	I feel strained.				
5	I feel at ease.				
6	I feel upset.				
7	I am presently worrying over possible misfortunes.				
8	I feel satisfied.				
9	I feel frightened.				
10	I feel comfortable.				
11	I feel self-confident.				
12	I feel nervous.				
13	I am jittery.				
14	I feel indecisive.				
15	I am relaxed.				
16	I feel content.				
17	I am worried.				
18	I feel confused.				
19	I feel steady.				
20	I feel pleasant.				

Appendix C

Multiple Comparisons

Measure: Games-Howell

(I) Age_Group	(J) Age_Group	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
YoungAdults	MiddleAged	-.159	.1087	.313	-.415	.098
	Old	-.492*	.1084	.000	-.750	-.234
MiddleAged	YoungAdults	.159	.1087	.313	-.098	.415
	Old	-.333*	.1195	.017	-.617	-.050
Old	YoungAdults	.492*	.1084	.000	.234	.750
	MiddleAged	.333*	.1195	.017	.050	.617

*. The mean difference is significant at the .05.

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження. Попередні дослідження структурованих моделей комунікації в системі здоров'язбереження часто фокусувались на ефективності повідомлень за критеріями впливу на поведінку і прийняття рішень. Значно менше уваги приділялося впливу структурування комунікацій на емоційні реакції реципієнтів. Цей знехтуваний аспект надзвичайно важливий, особливо в кризовий час, оскільки співробітники системи здоров'язбереження намагаються переконати суспільство притримуватися їхніх рекомендацій, не викликаючи при цьому зайвої зтурбованості. У цьому дослідженні вивчався вплив структурування повідомлень на емоційну сферу арабомовних громадян і осіб, які проживають у Саудівській Аравії в період коронавірусного карантину. Також досліджувався ступінь впливу повідомлень на респондентів та їхні тривожно-депресивні показники з урахуванням вікових характеристик.

Методики дослідження. Загалом протестовано 348 учасників, які представляють три вікові групи, за допомогою опитувальника депресії Бека (Beck et al., 1996) і опитувальника на реактивну й особистісну тривожність (Spielberger et al., 1983). Також учасники оцінювали за допомогою 6-бальної шкали Лайкерта рівень позитивності 48 епідеміологічних повідомлень у зв'язку з COVID-19.

Результати. Отримані результати продемонстрували сильний вплив структури повідомлень і віку на вираженість їхніх емоційних реакцій. Також був зафіксований деякий вплив цих факторів на результативність повідомлень.

Висновки. Рекомендується використовувати для населення здоров'язбережувальні комунікації, сформульовані на основі мотивації досягнення, щоб уникнути виникнення тривоги і забезпечити позитивний ефект. Особливо це рекомендується на молодих людей, емоційна сфера

яких легко вразлива для негативного впливу повідомлень, що спираються на мотивацію уникнення невдач. Такі повідомлення рекомендується використовувати в окремих складних ситуаціях, що потребують вказаного результату.

Ключові слова: здоров'язберезувальні комунікації, колективні емоції, тривога, структурування повідомлень, вік, комунікативний вплив, COVID-19.

Ель-Да Дина Абдель Салам, Альтарриба Жанетт & Масраї Ахмед. COVID-19 Комунікація по вопросам здоровья: ключевые модераторы формирования речевых сообщений

АННОТАЦИЯ

Цель исследования. Предыдущие исследования структурированных моделей коммуникаций в системе здравоохранения часто фокусировались на эффективности сообщений по критериям влияния на поведение и принятия решений. Гораздо меньше внимания уделялось влиянию структурирования коммуникаций на эмоциональные реакции реципиентов. Этот пренебрегаемый аспект чрезвычайно важен, особенно в кризисное время, поскольку сотрудники системы здравоохранения стремятся убедить общественность придерживаться их рекомендаций, не вызывая при этом лишнего беспокойства. В текущем исследовании изучалось влияние структурирования сообщений на эмоциональную сферу арабоязычных граждан и лиц, проживающих в Саудовской Аравии в период коронавирусного карантина. Также исследовались степень влияния сообщений на респондентов и их тревожно-депрессивные показатели с учетом возрастных характеристик.

Методики исследования. В общей сложности протестировано 348 участников, представляющих три возрастные группы, с помощью опросника депрессии Бека (Beck et al., 1996) и опросника на реактивную и личностную тревожность (Spielberger et al., 1983). Также участники оценивали с помощью 6-бальной шкалы Лайкерта уровень позитивности 48 эпидемиологических сообщений в связи с COVID-19.

Результаты. Полученные результаты продемонстрировали сильное влияние структуры сообщений и возраста реципиентов на выраженность их эмоциональных реакций. Также было зафиксировано некоторое влияние этих факторов на результативность сообщения.

Выводы. Рекомендуется использовать для населения здравоохранительные коммуникации, сформулированные на основе мотивации достижения, чтобы избежать возникновения беспокойства и обеспечить положительный эффект. Это особенно рекомендуется для молодых людей, эмоциональная сфера которых легко уязвима для негативного влияния сообщений, опирающихся на мотивацию избегания неудач. Такие сообщения рекомендуется использовать в отдельных сложных ситуациях, требующих указанного результата.

Ключевые слова: здравоохранительные коммуникации, коллективные эмоции, тревога, структурирование сообщений, возраст, комунікативное влияние, COVID-19.

«I-Language» i. e. «Individual Language»: The Problem of Functional Generalization

«Я-мова» і.е. «Індивідуальна мова»: проблема функціональної генералізації

Larysa Kalmykova
Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Лариса Калмикова
доктор психологічних наук,
професор

E-mail: klo377@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7538-2635>

Nataliia Kharchenko
Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Наталія Харченко
доктор психологічних наук,
професор

E-mail: kharchenko.nataliia.v@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9958-5226>
ResearcherID: F-9093-2018
Scopus AuthorID: 57215433238

Inna Mysan
Ph.D. in Pedagogy,
Assistant Professor

Інна Мисан
кандидат педагогічних наук,
доцент

E-mail: mysan.iv79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9416-4484>

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Україна, 08401

*Original manuscript received July 16, 2020
Revised manuscript accepted March 27, 2021*

ABSTRACT

Goal. To present the consequence of the functional classification of world languages, carried out on psycholinguistic grounds; to make a brief description of the individual language of a man as his speech-language ability, manifested in various functional-linguistic incarnations; to present the primary and secondary-functional group of languages as a means of realization the communicative and speech needs, motives and intentions of individuals taking into account the functional-linguistic diversity to ensure successful speech communication in micro- and macro-society.

Methods: functional analysis; systematic analysis, generalization of literature; modeling of functional speech and language competence of a person; identification of different types of properties of the individual languages by secondary functional orientation; classification of national languages by their functional purpose; research synthesis; formulation of conclusions.

Results. The functional properties of individual language as a biopsychoneurolinguosocial object can only be described by reference to the concept of «function». The functions of human language are numerous, so the analysis of the each of them is carried out and its results are presented.

Conclusions. The basis for the functional classification of world languages can be the generative system and language ability (competence) of a man. Functional speech and language ability of a person can be represented as his functional and language metasystem with its inherent functions of the first language, non-native language (second and foreign), dominant language, internal language, individual language, metalanguage, translation language, professional language and other languages in the processes of externalization and internalization. The functions of the world's languages change in accordance with the changes that occur in the communicative ranks of the national languages – indicators of the volume of functions in different types of communication. The number of language functions in individuals increases depending on the factors that determine the actualization of speech and language ability (biological, genetic), its implementation and improvement (environmental, social, ontogenetic, etc.).

Key words: «I-language», «individual language», speech and language competence, functional classification of languages, language functions, functional generalization.

Вступ

Психолінгвістика традиційно оперує поняттями L1 і L2. У науковій літературі презентована достатня кількість нових публікацій щодо оволодіння як *першою мовою* – L1 (Jackson, Massaro & Hopp, 2017; Qian et al., 2019; Hicks & Dominguez, 2020; Pulaczewska, 2020; Tian et al., 2020; Gargiulo & van de Weijer, 2020 та ін.), так і *другою мовою* – L2 (Jackson & Ruf, 2017; Jackson, 2018;

Kaan & Chun, 2018; Batel, 2020; Foote, Qasem & Trentman, 2020; Hartsuiker & Bernolet, 2020; Hopp, Bail & Jackson, 2020; Jensen et al., 2020; Gargiulo & Weijer, 2020; Jackson & Hopp, 2020 та ін.). Останнім часом у психолінгвістиці, й суміжних з нею наукових областях, з'явилася тенденція звернення дослідників не тільки до питань опанування граматичної системи рідної мови, словоутворення, питань компетенції людини освоювати, володіти і реалізовувати в мовленні функції рідної мови та функції інших національних мов, зокрема як у їх первинних функціях, так і вторинних. Оволодіння означеними функціями відбувається на різних етапах мовленнєво-мовного онтогенезу залежно від соціальних умов життєдіяльності кожного носія мови.

Коли обговорюється питання функціонального мовленнєво-мовного розвитку людини, то на перший план постає проблема «Я-мова» («I-Language») (Chomsky, 2015). У нашому розумінні – це «індивідуальна мова» (Kalmykova, Kharchenko & Mysan, 2020) суб'єкта мовлення, не тільки його мовленнєво-мовна здатність породжувати висловлювання і розуміти мовлення інших людей за допомогою комплексу тих мовних засобів, якими цей суб'єкт володіє, а й спроможність мовця користуватися засобами національної мови в її різних функціях (мова перекладу, рідна мова, іноземна мова, метамова, міжнародна мова та багато ін.) задля реалізації діяльності в соціумі відповідно до виконуваних у ньому різноманітних ролей.

Відразу зазначимо, що дослідники мов світу до цього часу не мають єдиного погляду як на функції національної мови, так і на функції індивідуальної мови людини, вербалізованої з урахуванням різних видів етнічних мов у їх вторинних функціях (наприклад, функція другої мови, функція мови науки, функція професійної мови, функція мови спеціальності та ін.). Саме тому кожен з науковців висуває й розробляє власні списки функцій, власні класифікаційні підходи. Будь-яка функціональна класифікація національних мов, як зазначають дослідники, не тільки багатомірна, а й відносна. Одна і та ж національна мова може включатися в різні класи за різними класифікаційними ознаками (Бенвенист, 1963; Виноградов, 2016).

Зауважимо, що ми не маємо на увазі такі базові – первинні – функції першої мови, як комунікативна і когнітивна, а також часткові її функції (емотивна, естетична, регулятивна,

контактовстановлювана, збереження і передачі самосвідомості, традицій історії народу тощо). Предмет розгляду в цій статті – вторинні функції національних мов та вторинні функції індивідуальної мови людини в її мовленнєвій поведінці.

Концепція дослідження

Концепція дослідження побудована на психолінгвістичному підході до опису індивідуальної мови людини, вербалізованої засобами різних видів національних мов у їх багатоманітних потенційно необмежених у способах і видах прояву, функціях. Розроблену нами *психолінгвістично-функціональну класифікацію*, відповідну означеному підходу, розглядаємо як *поліфункціональну спрямовану групу індивідуальних мов*. У цій своєрідній за функціями групі індивідуальних мов людини в якості підстав для їх групування обрано *генеративну систему й мовленнєво-мовну компетенцію (здатність)* людини – біонейропсихолінгвістичну сферу реалізації її індивідуальної мови в соціумі у різних (первинних і вторинних) функціях.

Під *сферою функціонування індивідуальних мов* розуміємо їх *ролі в комунікативно-мовленнєвій поведінці людини в різних обставинах і ситуаціях вербальної взаємодії в багаторівневому й поліфункціональному комунікативному планетарному соціумі*. Адже у поліфункціональній групі індивідуальних мов кожний з її різновидів виконує у психолінгвальному світі людини власне неповторне функціональне навантаження.

Поліфункціональна група індивідуальних мов, як і будь-яка абстракція, є продуктом функціональної диференціації і тому в ній майже не залишається нічого первинного. Так, етнічні мови індивіда поза їхніми основними (первинними) функціями можуть набувати в його мовленнєвому досвіді іншого статусу й починати реалізовувати нові для нього функції: (а) французька мова, наприклад, як національна мова, з якої виформовувалася індивідуальна мова, може виконувати в мовленнєвій поведінці індивіда не тільки роль першої мови (L1) і мови внутрішнього мовлення, а й метамови, і мови перекладу, і мови фаху, й мови науки тощо; (б) англійська мова (як етнічна) може виконувати ролі міжнародної мови, другої мови, рідної мови, іноземної мови, мови

спеціальності, мови міжнародного спілкування та ін. Отже, функціональні можливості етнічних мов необмежені, як потенційно необмежена функціонально-мовна компетенція людини, вона не зводяться лише до своїх суто первинних функціональних сутностей.

До понять різновидів індивідуальних мов, об'єднаних в ту чи ту – поліфункціональну групу – на підставі виконання ними певних функцій у генеративній системі людини в процесі її комунікативно-мовленнєвої активності як у просторі всього полілінгвального світу, так і в межах окремих поліетнічних і полікультурних країн, відноситься низка загальноживаних, соціально й лінгвістично та політологічно визначених, але недостатньо оформлених у психолінгвістичному сенсі понять, як-от: «державна мова», «офіційна мова», «національна мова», «регіональна мова», «мова національних меншин», «природна мова», «міжетнічна мова», «мова міжнародного спілкування», «міжнародна мова», «мова міжнародного спілкування», «штучна мова», «ділова мова», «мова науки» тощо. Існує низка й інших психолінгвістично недефініційованих понять, які, як і вищезазначені, визначають різновиди мов, безпосередньо пов'язаних з мовленнєво-мовними феноменами людини: її здатністю генерувати висловлювання (екстерналізувати), сприймати і розуміти мовлення (інтерналізувати) не тільки засобами L1, а й засобами інших національних мов. До цих психолінгвістичних понять належить такі види поліфункціонально-центрованих мов: «перша мова», «функціонально перша мова» або «основна мова», «рідна мова», «материнська мова», «нерідна мова», «іноземна мова», «друга мова», «індивідуальна мова», «домінантна мова», «успадкована мова», «метамова», «професійна мова», «мова спеціальності», «мова перекладу», «мова внутрішнього мовлення» тощо. Назви цих первинно і вторинно функціонально-центрованих видів мов одночасно є й номінаціями їх функцій, через які проявляється не тільки сутність кожного з цих різновидів мов, а й специфіка їх функціонування в комунікативно-мовленнєвій практиці людини залежно від ситуації й умов спілкування.

Деякі з етнічних мов і похідні від них опановані індивідами персоніфіковані мови є високо функціональними, спроможними виконувати значно більше функцій, ніж їх первинні – базові комунікативні, когнітивні та ін. – функції. Однак функціональний статус національних мов досить різний, зумовлений рівнем їх

спроможності реалізовуватися в якомога більшій кількості функцій у мовленнєвій активності людини.

Національні мови, яким належать вторинні та різні за їх специфікою функції, можна віднести до функціонально розвинених мов, яким притаманна суперфункціональність: функції етнічної, національної, державної, доміантної, другої, іноземної, міжнародної мови й багато інших місій. Є функціонально малозалежні та незалежні національні мови, які виконують або дві-три вторинні функції, або лише первинні функції етнічної мови, зручні за своїми властивостями лише для пізнання й комунікації в межах окремого етносу або національності. Між вторинно функціональними національними мовами існують певні функціональні залежності, детерміновані, по-перше, ступенем їхньої функціональної рухливості, по-друге, функціональним простором реалізації кожної з них. Проте незалежно від розвиненості функцій національних мов вони завжди є породженням і виявом функціональної мовленнєво-мовної здібності людини й належать до її генеративних процесів. Виконувані ролі поліфункціональним класом мов вторинні функції в мовленнєвій поведінці індивіда завжди різноманітніші, ніж первинні функції національних мов у його психолінгвістичному досвіді, а реалізація певної кількості таких функцій у кожної людини залежить від багатьох факторів, серед яких і генетичні, і нейролінгвістичні, й соціально-середовищні, й комунікаційні, й онтогенезисні, й механізменні й інші.

На нашу думку, згадані та інші (не згадані в цьому контексті) види національних мов із поліфункціонально-центрованої групи мов у їх сукупності можуть представляти собою психолінгвістично-функціональну типологію природних мов та бути презентованими в їх різноманітності й своєрідності в якості особливого об'єкту психолінгвістики – первинно і вторинно функціональних індивідуальних мов як функціональної мовленнєво-мовної компетенції (здатності) людини, притаманної її генеративній системі.

Наше наукове уявлення про мову людини ґрунтується на поглядах Л. Виготського (Выготский, 2000), який виокремлює внутрішню і зовнішню мови в процесі породження мовлення, та Т. Ахутіної (Ахутина, 2002) про реалізацію смислового й семантичного синтаксису на етапі внутрішнього мовлення в процесі його породження; також Н. Хомського (Chomsky, 2015), який тлумачить «мову» як *«внутрішню мову (I-language), біологічний*

об'єкт, що є внутрішнім по відношенню до індивіда і який розглядається з урахуванням його інтенсивності» (там само: 92). Дослідника цікавить «фактично існуюча природа цієї системи, а не тільки її зовнішні прояви» (там само). Ми розуміємо індивідуальну мову людини як глобальний об'єкт – її поліфункціональну мовленнєво-мовну компетенцію, здібність, здатність (незалежно від конкретних національних мов). Таке тлумачення цілкомито зумовлене як біологічною природою мови індивідуума, так і його психічною організацією та соціальною детермінацією. Саме тому індивідуальну, персоніфіковану мову людини визначаємо як *біопсихонейролінгвосоціальне*, а, можливо, й *космічне* – зовнішнє відносно до соматички людини – явище. Означене уявлення визначає також наші концептуальні підходи до психолінгвістично функціональної класифікації індивідуальних мов і характеристики різних видів поліфункціонально-центрованих національних мов за тими функціями, які доконуються ними в мовленні кожного індивіда.

Мета статті – подати консеквенцію функціональної класифікації мов світу, здійсненої за психолінгвістичними підставами; здійснити стислий опис індивідуальної мови людини як її мовленнєво-мовної здатності, проявленої в різних функціонально-мовних іпостасях; представити первинно- і вторинно-функціональну групу мов як засіб реалізації комунікативно-мовленнєвих потреб, мотивів та інтенцій індивідів з урахуванням функціонально-мовної різноманітності для забезпечення успішного мовленнєвого спілкування в мікро- і макросоціумі.

Дотримання етичних стандартів

Авторами не отримано фінансування для допомоги у підготовці та проведенні дослідження, а також у написанні цієї статті.

Автори не мають фінансових або майнових інтересів, які стосуються матеріалів цієї статті.

Методи і методика дослідження

Основним методом дослідження є *функціональний аналіз*, який розглядаємо як спосіб, по-перше, вивчення функцій мови

людини, в основі якої лежить розмежування (функціональна декомпозиція) її психолінгвістичної вторинно функціональної здібності; по-друге, наступної характеристики та опису. При цьому ми виходимо з того, що функціональні властивості індивідуальної мови як біопсихонейролінгвосоціального об'єкту можуть бути описані лише при зверненні до поняття «функції». Функції мови людини багаточисельні, тому здійснюється аналіз кожної з них і презентуються його результати. Функціональний аналіз зумовлює і призводить до використання психолінгвістичних понять, які визначають різні види первинно і вторинно функціональних мов зі специфічними для них особливостями; уможлиблює пояснення не тільки кожної з представлених у статті функцій мови, а й її мовної форми залежно від тих конкретних потреб та інтенцій, які актуалізуються в мовленнєвій діяльності її суб'єктів. Психолінгвістично-функціональний підхід у процесі здійснення пошуку існуючих у даний період розвитку науки різновидів первинних і вторинних функцій мови людини та їх аналізу дає змогу встановити специфічні відношення між функціонально-мовною здібністю людини, її мовленнєвою поведінкою й умовами соціального оточення та мовного середовища, які контролюють цю поведінку.

Методика дослідження передбачає крім функціонального аналізу використання й інших методів: (а) *системного аналізу* та *узагальнення літератури* з метою вивчення наукових джерел і вирішення наукової проблеми, поставленої у статті; *моделювання функціональної мовленнєво-мовної компетенції* (здатності) людини; *виокремлення властивостей різних за вторинно функціональною спрямованістю видів індивідуальних мов, формулювання висновків*; (б) *метод класифікації* національних мов за їх функціональним призначенням, підставами якої був генеративний процес та мовленнєво-мовна здатність людини; (в) *метод дослідницького синтезу* для інтеграції вторинних функцій національних мов у одну групу, яка є результатом психолінгвістичної систематизації, сукупністю основних функціональних рис, спільних для ряду мов світу; (г) *опис якісних ознак* поліфункціонально-центрованих індивідуальних мов.

Результати дослідження

Спробу класифікувати національні мови світу за їх функціями залежно від потреб суб'єкта в реалізації його мовленнєвої діяльності і його мовної компетенції, а не від структури та основних властивостей етнічних мов, здійснив О.О. Леонт'єв (Леонт'єв, 2003). Він застосував психолінгвістичний підхід до опису мови, який стосується мовленнєвої практики дитини, функціонального вживання нею мови на різних етапах онтогенезу і в різних соціальних умовах, а також запропонував визначення деяких видів функціонально спрямованих індивідуальних мов, що виражаються прикметниками: «рідна мова», «нерідна мова», «друга мова», «іноземна мова», «домінантна мова», запровадивши у науковий обіг різновиди мов первинного і вторинного функціонального типів, і пов'язавши їх з різноманітними функціями життєдіяльності дитини залежно від її комунікативних цілей.

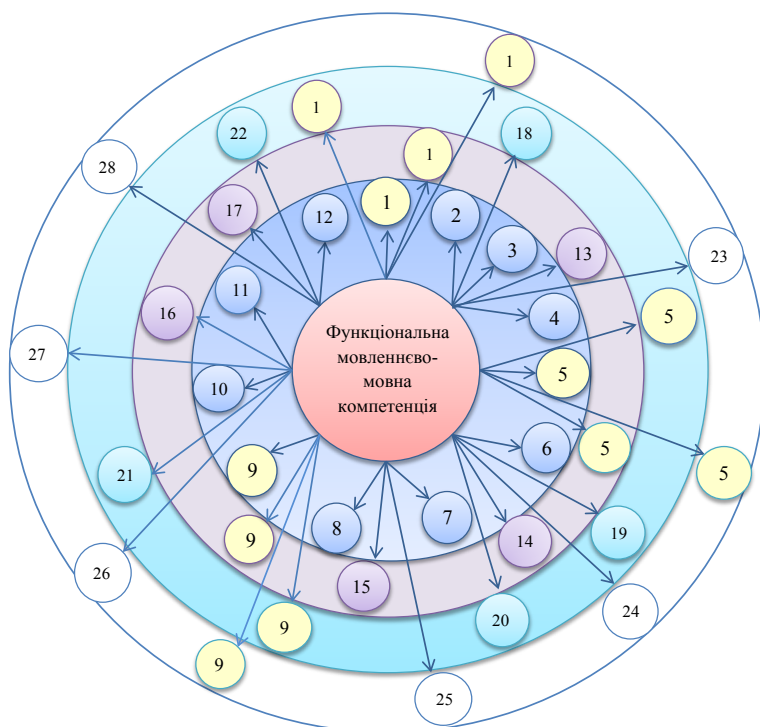

Рис. 1. Функціональна генеративна система та індивідуальна мова людини

Визначаючи функціональність як властивість генеративної системи людини та її індивідуальної мови, – мовленнєво-мовної компетентності використовувати національну(ні) мови в їх різних функціях, ми одночасно відтворюємо її в логічній моделі, якій притаманна не зовнішня, а функціональна схожість із модельованим об'єктом (Рис. 1). Кожній цифрі, представленій у рисунку, відповідають назви тих чи тих первинно- і вторинно-функціональних (багатофункціональних) індивідуальних мов, поданих як додаток до рисунку за чотирма кільцями (Рис. 2, 3, 4, 5).

Функціональна мовленнєво-мовна компетентія суб'єкта мовлення

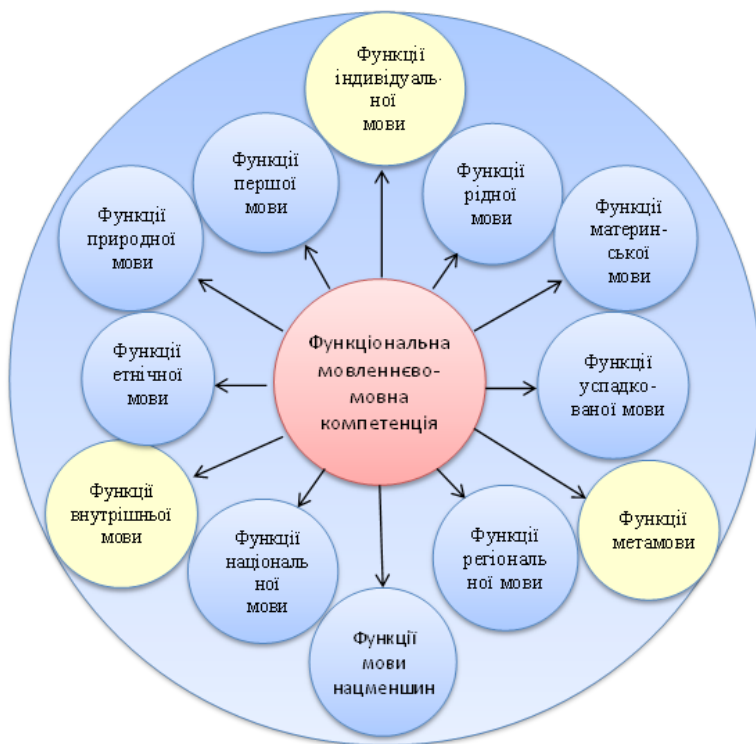

Рис. 2. Перше кільце – первинно функціональні індивідуальні мови

Примітка: Функції функціональної мовленнєво-мовної компетентії

1. Функції індивідуальної мови
2. Функції рідної мови національних меншин

3. Функції материнської мови
4. Функції успадкованої мови
5. Функції метамови
6. Функції регіональної мови
7. Функції мови національних меншин
8. Функції національної мови
9. Функції внутрішньої мови
10. Функції етнічної мови
11. Функції природної мови
12. Функції першої мови

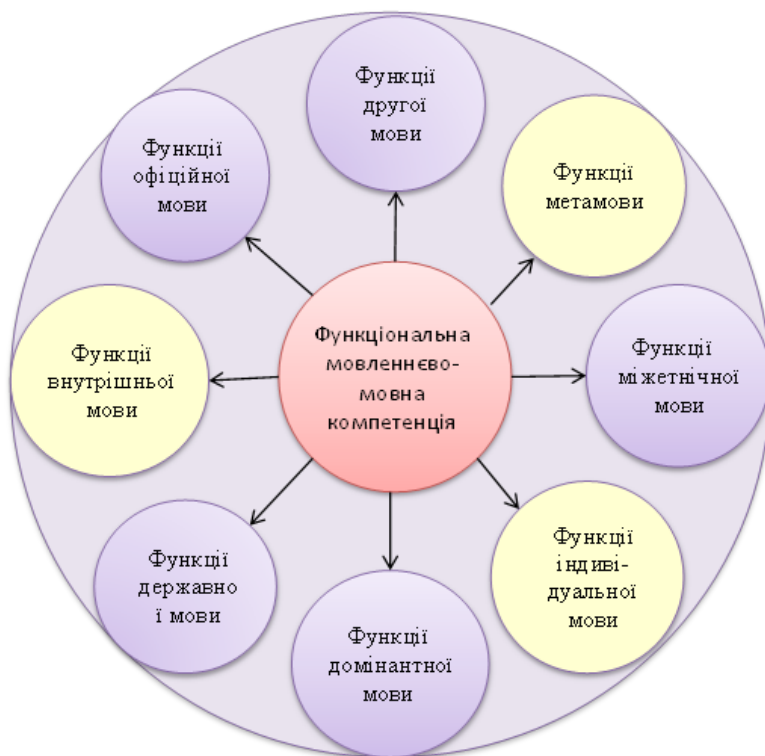

Рис. 3. Друге кільце – вторинно функціональні індивідуальні мови

Примітка: Функції первинно-функціональної мовленнєво-мовної компетенції

13. Функція другої мови
14. Функція міжетнічної мови
15. Функції домінуючої мови
16. Функції державної мови
17. Функції офіційної мови

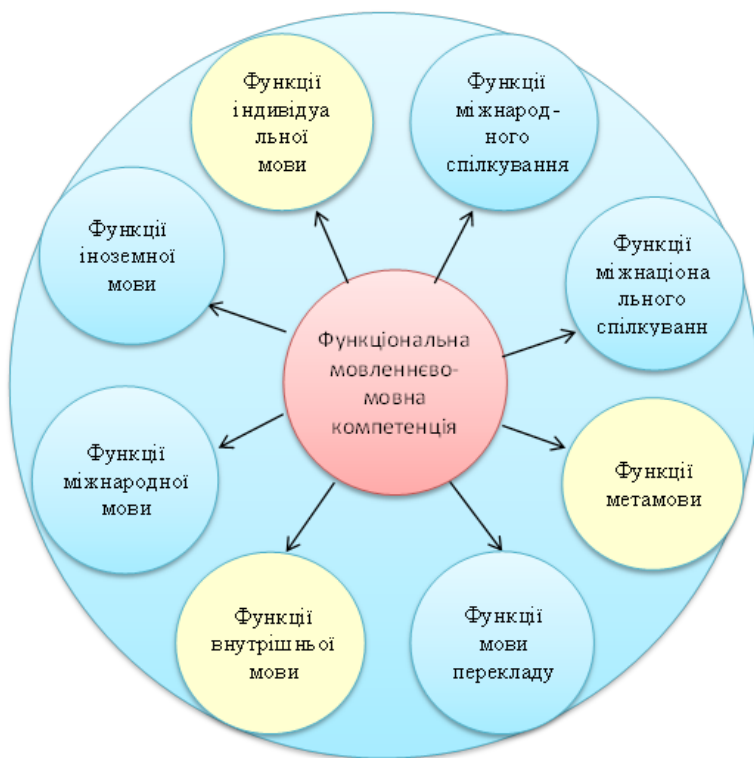

Рис. 4. Третє кільце – вторинно функціональні індивідуальні мови

Примітка: Функції функціональної мовленнєво-мовної компетенції

18. Функції мови міжнародного спілкування
19. Функції мови міжнаціонального спілкування
20. Функції мови перекладу
21. Функції міжнародної мови
22. Функції іноземної мови

Як засвідчує Рис. 1, застосована планіметрія дає підстави стверджувати, що мові людини як її функціональній мовленнєво-мовній здібності властиві різні функції. Застосована планіметрія для відтворення функціонально-мовної метасистеми індивіда представлена за принципом концентру. Відповідно до цього принципу кожне з кіл має загальний центр – функціональну мовленнєво-мовну здатність людини, кожний наступний ступінь прояву якої пов'язаний з попередніми її ступенями прояву його складності й обсягу. Отже, функціонально-мовна здатність ніби

розбита на кілька взаємопов'язаних і взаємозумовлених концентрів. Зауважимо, що функції мови *внутрішнього мовлення* і *метамови* (природної і набутої як результат навчання), крім першого концентру незримо присутні на кожному із ступенів прояву функціонально-мовної здібності індивіда.

Рис. 5. Четверте кільце – вторинно функціональні індивідуальні мови

Примітка: Функції функціональної мовленнєво-мовної компетенції

23. Функції мови науки
24. Функції міжнародної мови
25. Функції професійної мови
26. Функції мови спеціальності
27. Функції ділової мови
28. Функції штучної мови

Запропонована модель не є статичною. Слід зазначити умовність розподілу функцій мов за концентрами (ступенями).

Змодельований об'єкт відображає узагальнене авторське уявлення про досліджуваний феномен. У кожного конкретного індивіда функції певного виду поліфункціонально-центрованих мов можуть переходити із ступеня на ступінь як зсередини на наступні ступені, так і навпаки.

Уживаючи зручний для мовленнєвого спілкування вид мови, спрямований на реалізацію тих чи тих функцій, дитина/людина одночасно вибирає й функціонально корисні та вигідні для себе в кожній конкретній ситуації мовленнєвої поведінки стратегію й тактику вербальної дії й вербальної взаємодії в соціумі. Тому поліфункціонально-центрованими мовами називатимемо не тільки ті види мов, функції яких спроможні забезпечувати реалізацію первинних когнітивних і комунікативно-мовленнєвих потреб людини, а й актуалізацію її здатності породжувати, сприймати і розуміти висловлювання будь-якої складності з використанням потрібних і доречних для здійснення мовленнєвих актів засобів того чи того поліфункціонально-центрованого виду мови залежно від її мотивів, інтенцій, мети й соціальної ситуації мовленнєвого спілкування.

Проте різні функціонально-центровані мови з їх вторинними функціями по-різному пов'язані з певними проявами життєдіяльності людини, з її вищими психічними і нейролінгвістичними сферами. Одні з них більшою або меншою мірою знаходять реалізацію в психолінгвальному світі індивіда, а інші залишаються неактуалізованими незатребуваними протягом усього життя. Внаслідок можливої зміни звичайного для людини функціонально-мовного режиму її мозок, що забезпечує нейронно кодований генеративний процес, ситуативно здійснює адаптацію до тієї чи іншої функціональної мови і до нового мовного середовища. Т. Чернігівська (Черниговская, 2012) наголошує, що мозок людини – це сума мільярдів нейронів та їх зв'язків, плюс індивідуальний досвід, який сформував «інструмент – наш мозок – і налаштував його»; це найскладніша з усіх можливих структур і питання про те, «що саме в ньому закладено генетично і в якій мірі, а головне – як саме зовнішнє середовище і досвід налаштовує цей інструмент, залишається як і раніше відкритим» (там само: 6). Крім того, мозок складно організований: одні зв'язки є жорсткими, і, можливо, співвідносяться з модулярністю, а інші – м'якими, забезпечують компенсації, перебудову й адаптацію до швидко

змінного мовленнєвого середовища (там само). У своїх працях учені (Деглин, 1975; Черниговская, 2006) зазначають, що участь півкуль в організації мовленнєвої функції здійснюється постійною і гнучкою їх взаємодією.

Н. Хомський (Chomsky, 2015) наголошує, що користувачі мови вживають її *«внаслідок певного внутрішнього стану (переважно) в їхньому мозку, тобто «внутрішня мова» (I-language) тлумачиться в межах поняття, яке називають «біолінгвістичною програмою»* (там само: 93).

Надалі охарактеризуємо деякі, представлені в концентрах, види мов за їх функціями. Зазначимо, що такі види індивідуальної мови, як: міжнародна мова, мова міжнародного спілкування, міжетнічна мова, державна мова, офіційна мова, ділова мова, штучна мова, мова національних меншин та ін. – описані авторами в іншій праці (Kalmykova, Kharchenko & Mysan, 2020), тому в цьому контексті не обговорюватимуться.

Найважливішим поняттям для психолінгвістики й мовної освіти, як уже зазначалося, є поняття *«індивідуальна мова»*, яке тлумачиться як надбання індивіда, який користується тією або тією мовою (Залевская, 2007). Індивідуальна мова – це психолінгвістичні одиниці – своєрідні блоки породження мовлення (Леонтьев, 2003); система концептів і стратегій користування мовою в процесах говоріння й аудіювання (сприймання і розуміння) мовлення (Залевская, 2007). Функції мови індивіда, або індивідуальної мови особистості полягають у забезпеченні її персоніфікованості. Мова індивіда завжди вирізняється своїм особливим набором і порядком слів, певних видів словоформ і синтаксичних конструкцій, композицій висловлювань. Індивідуальна мова кожної людини лише певною мірою співвідноситься з мовною нормою і має відхилення від неї. Індивідуальна мова кожного суб'єкта мовленнєвої діяльності за своїми якісними характеристиками має певні відмінності, що відрізняють мову однієї людини від іншої: грамотність/безграмотність, образність/безобразність, алегоричне й лексичне багатство/збідненість, граматично-структурована/граматично неструктурована, дієслівно-займенниково-прислівникова/дієслівно-іменна й відмінково-прийменникова (за відсотковим складом вживаних частин мови) тощо. Речення, збудовані окремими індивідами, можуть не

співпадати з унормованим логіко-синтаксичним поділом речень у висловлюваннях. Не випадково вважається, що мовлення людини та індивідуальна мова є відображенням інтелектуального розвитку її носія. Отже, у будь-якого користувача мов у результаті оволодіння мовами виформовується *індивідуальна мова* (як при засвоєнні рідної й другої мови, так і іноземної мови), і одночасно відбувається оволодіння первинними і вторинними функціями цих мов, що опановуються індивідом.

Із нейролінгвістичних позицій індивідуальна мова, особливо у білінгва та полілінгва, забезпечується різними системами нейронних мереж, які локалізуються в різних ділянках мозку. Процедури, необхідні для функціонування індивідуальної мови в людини (рідної, другої, іноземної) як системи базуються, як зазначає Т. Чернігівська (Черниговская, н.д.), на двох складових, як-от: (1) наповнення, зберігання й «витягування» з пам'яті деяких організованих списків (слів, морфем, граматичних структур, композицій із різних мов тощо з позначками, наприклад, про частотність); (2) наявність адекватно сформованих правил поведження із цими утвореннями. Т. Чернігівська пише:

«Вочевидь, що мозок має справу з якимось сформованим у процесі природного й соціалізованого навчання списками і з наборами різноманітних правил, частина з яких, найбільш універсальних і поширених на всі мови, можливо, є вродженими. Під такими правилами розуміються специфічні алгоритми, що забезпечують лише мовні процедури» (Черниговская, н.д.).

Функціональна своєрідність *індивідуальної мови* людини/дитини, що представлена її першою мовою, може розглядатися, за твердженням Н. Хомського (2015), як *«система дискретної нескінченності»*, що є її *«елементарною властивістю»*. Учений пише:

«Стосовно такої обчислювальної системи як мова, можна очікувати, що категорія (iii) (більш загальні принципи) включатиме принаймні принципи обчислювальної складності (computational complexity). Наскільки я розумію, практично все, що було виявлено стосовно «внутрішньої мови» (I-language), простежується до цієї складності та універсальної граматики (а також до (i), зовнішніх даних, звичайно)» (Chomsky, 2015: 97).

Дослідник також задає доречне в цьому контексті риторичне запитання: «Що ми можемо правдоподібно передбачити про еволюцію мови?».

«Виникнення мови вимагало появи принаймні обчислювального механізму, поєднаного з концептуально-інтенціональною системою, для породження необмеженої ієрархії виразів – звідси, у найпростішому випадку, операція «злиття» (Merge). Згадана поява потребувала б певної реструктуризації мозку, вірогідно, незначної мутації, яка трапилася, звичайно, в окремого індивіда, не в групі. Такий індивід обзавівся б здатністю думати: планувати, тлумачити тощо» (Chomsky, 2015: 102).

Таке уявлення про функціонування індивідуальної (першої) мови не є єдиним у науці, хоча й залишається до цього часу достатньо впливовим.

У сучасній психолінгвістиці, незважаючи на існування інших концепцій мови людини, які мають солідну емпіричну підтримку, як наприклад, концепція мовленнє-мислення (Выготский, 1956) та її багаточисельних послідовників (Лурия, 1998; Ахутина, 2002; Леонтьев, 2003 та ін.), все ж таки зберігається в даний час тенденція до більш широкого розуміння індивідуальної мови як явища, що має багатовекторну природу: біологічну (генетичну), психологічну, психофізіологічну, нейропсихологічну, нейролінгвістичну, лінгвістичну, семіотичну, фізичну, соціальну, космічну тощо. Невипадково М. Львов (2002) пише про засекречення мовленнєвих механізмів людини за принципом «Не нашкодъ» (там само: 77).

Базовим психолінгвістичним поняттям у системі первинних функціонально центрованих мов, властивих дитині, є поняття «перша мова». Оволодіння функціями *першої мови* більшістю дослідників дитячої мовної здатності тлумачаться як первинними, які дитина опановує з раннього дитинства для комунікації й пізнання без цілеспрямованого навчання, знаходячись у відповідному мовному середовищі (Цейтлин, 2000; Калмикова, 2018; Ушакова, 2004).

В онтогенезі функціонально близькі функціям першої мови функції рідної мови. О. Леонтьев (Леонтьев, 2003) зауважує: «рідна мова в психолінгвістичному сенсі – це та мова, якою дитина вимовила свої перші слова» (там само: 218). Вони свідчать про те, що в дитини в корі головного мозку вперше почали

виформовуватися засобами цієї мови перші нейронні зв'язки і нейронні мережі. У зв'язку з цим, О. Козінцев пише:

«... мова ніби блукає по корі, вибираючи, залежно від обставин, де їй «укорінитися». У маленьких дітей утрата навіть більшої частини лівої півкулі не перешкоджає засвоєнню мови» (Козінцев, 2004: 41–42).

Т. Чернігівська (Черниговская, 1993) стверджує, що для рідної мови характерна *«наявність не однієї, а двох ієрархій складності граматики – право- і лівопівкульної»* (там само: 29). Н. Лях (1996) презентувала унікальну карту локалізації мовно-мовленнєвих функцій людини, притаманну лише рідній мові:

(1) *Мовленнєво-мовні функції лівої півкулі* – це: (а) упізнання і класифікація слів, сприйняття квазіслів, забезпечення структурно-класифікаційного підходу, опора на власне мовні зв'язки при обробці лексичного матеріалу; (б) поверхневі (остаточно оформлені в граматичному і фонологічному відношенні висловлювання); (в) актуалізація валентностей слів, словозміна, словотворення, можливості синтаксичної структуризації висловлювань, тобто той прошарок лексики, який потрібний для формування складних граматичних конструкцій, – дієслова, формально-граматичні і слова заміники; (г) концептуальність породжуваних текстів; (д) системні стосунки в мові; (е) здатність до узагальнень, абстракцій, побудови суджень; (є) породження розгорнутих і складних синтаксичних структур.

(2) *Мовленнєво-мовними функціями правої півкулі* притаманні: (а) ідентифікація слів на основі їх перцептивних, а не фонемних ознак, упізнання рукописних слів, розуміння слів мовою глухонімих, упізнання ієрогліфів, переважне сприйняття конкретних слів; при обробці лексичного матеріалу орієнтація не на власне лінгвістичні характеристики, а на денотати, що стоять за словами, образи позитивно або негативно емоційно забарвлені; (б) глибинні структури, співвідносні з онтогенезом (найбільш ранні етапи мовленнєвпородження – мотив, інтенція, смислове синтаксування); (в) наповнення сприйманих і породжуваних висловлювань конкретним предметним змістом: іменна лексика, віддзеркалення індивідуально-особистого досвіду, чуттєві враження; (г) спирається на референт для слів і на позицію імені для фраз;

(д) мова конкретна й образна: його лексика предметна, «речова», у ній відображені безпосередні чуттєві враження; (е) його структура елементарна, майже асинтаксична.

Рідна мова дитини не завжди співпадає з національністю її батьків. Відомі неодноразові випадки, коли щойно народжені діти за трагічних обставин або у зв'язку з життєвими ситуаціями всиновлювалися родинами з інших країн. У таких випадках іноземна мова нових батьків ставала для дитини рідною, оскільки вона починала говорити від самого народження мовою нових батьків, зовсім не говоривши до цього мовою рідних батьків. Неодноразові і навіть закономірні для сучасного міграційного світу приклади засвоєння дітьми мови в родині, де батьки є представниками різних національностей і носіями різних етнічних мов. У таких випадках дитина з народження чула дві мови одночасно. Але при цьому в будь-якому випадку однією з мов (швидше за все мовою матері), дитина починала говорити раніше, вимовляючи перші свої слова, які засвідчували, що відбулася локалізація мовних функцій у дитячому мозку, утворилися перші нейронні мережі, достатні для користування мовою матері. Мовою батька дитина розпочинала говорити трішки пізніше. Отже, перша мова – мова матері – ставала для дитини рідною, а мова батька – другою, вторинно набутою, актуалізація в мовленні дитини якої свідчила про утворення нової нейронної мережі, потрібної для функціонування другої у вербальному онтогенезі дитини мови. О. Козінцев (Козинцев, 2004) експериментально довів, що:

«у дітей дві різні мови – рідна і друга, які вважають за краще не перетинатися в корі, а вибирають або різні ділянки однієї півкулі, або різні півкулі. І не лише кори головного мозку. Роль підкірки в мовній функції важливіша, ніж здавалося раніше» (Козинцев, 2004: 30).

Описані й такі випадки, коли через невігластво дорослих діти потрапляли в лігво вовків із народження. Вони переймали всі голосові реакції тварин, а коли їх знаходили й повертали в соціум, вони були неспроможні через втрату сензитивного в онтогенезі періоду засвоїти рідну мову на рівні своїх однолітків, залишаючись усе подальше своє життя нездатними до повноцінного вербального спілкування. Ці факти підтверджують роль як біологічних, так і соціальних факторів в еволюції мови дитини.

Коли рідна мова за національною ознакою її носія не співпадає з державною мовою, тоді в державах із незбалансованою мовною ситуацією, яка характеризується неоднаковим ступенем виконання мовами суспільних та індивідуальних мовних функцій, нерідко виникають суперечки між носіями національних мов і політиками щодо ієрархічного розподілу мов та їх функціонування. Носії національних мов у таких випадках вбачають обмеження своїх мовних прав і свобод. Із психолінгвістичної точки зору дитині, яка з народження розмовляла рідною мовою, дуже важко в школі відразу навчатися державної або офіційної мови. На це є природні психофізіологічні, нейролінгвістичні причини, а саме: несформованість у дитини потрібних для користування цими мовами мовно-мовленневих нейронних мереж, багаторівневої організації та сенсорної корекції рухових процесів. Адже мовлення, за М. Бернштейном, крім усіх його когнітивних і комунікативних функцій, є передусім достатньо складним руховим процесом. Багаторівнева організація рухової мовленнєвої функції – це результат довготривалої еволюції – як у філогенезі, так і в онтогенезі (Бернштейн, 2012). Тому перехід дитини у навчання на нерідну мову водночас стає для неї надзвичайно психолінгвістично та психофізіологічно некомфортним.

Розмежовуючи рідну і першу мову, Н.Б. Вахтін і Є.В. Головка (Вахтин & Головка, 2004) у своїй праці спеціально підкреслюють, що є випадки, коли рідна мова у дитини (за певних обставин) згасає, а на перший план виходить мова, засвоєна паралельно або пізніше: «материнська мова – не обов'язково рідна, а рідна – не обов'язково перша» (там само: 46). Дослідження О. Козінцева (Козинцев, 2004) підтверджують це положення: *«при ураженнях полосатого тіла, рідна мова може зруйнуватися, а засвоєна пізніше – зберегтися»* (там само: 35).

Уявлення про рідну мову в сучасній науці (Леонтьєв, 2003; Chomsky, 2015; Калмикова, 2018 та ін.) формалізується по-різному, залежно від того, яка ознака прототипічної «рідної мови» висувається на перший план. Такими критеріями є: (1) порядок і тип оволодіння, коли рідна мова є першою і засвоєною природним шляхом у спілкуванні від батьків – носіїв мови; (2) якість засвоєння, яка дозволяє дитині здійснювати мовленнєву діяльність; (3) широта використання, за якої рідна мова є найбільш уживаною при

одночасному практичному володінні іншою мовою; (4) наявність/ відсутність внутрішнього емоційного зв'язку з мовою; (5) зовнішня ідентифікація (як інші визначають рідну мову дитини). Проте, на жаль, дуже неохоче беруться до уваги (за виключенням окремих згаданих і незгаданих дослідників) біологічні й нейролінгвістичні ознаки, які в психолінгвістичній реальності домінують над суспільними й соціальними.

Оволодіння і володіння *функціонально першою мовою* або *основною мовою* здебільшого ототожнюється з рідною мовою, якою дитині легше мислити без додаткового самоконтролю й легко виражати думки; ця мова є для неї найбільш функціонально звичнішою й зручнішою для спілкування (Снитко & Маймакова, н.д.). Інші автори (зокрема, Мадьярова, 2004) вважають, що поняття рідної і функціонально першої мови нерівнозначні. Існує думка (наприклад, Romaine, 1995), що ґрунтується на розмежуванні рідної і першої мови *«у випадках, коли рідна мова згасає, а функціонально активною стає мова, засвоєна паралельно або пізніше»* (там само: 22). Підкреслюються також недоліки ідентифікації поняття «рідна мова» третіми особами на основі тієї чи тієї компетенції, оскільки нерідкі випадки, коли двомовні люди краще знають одну мову (отримали нею освіту), проте відчувають афективну прив'язаність до другої, яку вважають рідною (там само).

Рідною мовою визнається і мова народу або етнічної групи, до якої належить людина, мова, яка пов'язує її з попереднім поколінням, їх духовними цінностями, що слугують фундаментом етнічної і національної самоідентифікації (Іванишин & Радевич-Винницький, 1994; Мадьярова, 2004; Мікуліч, 1996; Закирьянов, 2008).

Рідну мову дитини називають ще й *материнською мовою*, оскільки вона інтимно пов'язана з матір'ю. Материнська мова не тільки «близька» дитині та перспективна для її психічного розвитку, а й функціонально необхідна їй. Цю мову діти в переважній більшості випадків засвоюють під впливом спілкування за допомогою мови матері – найближчої до них мови в перші роки їхнього життя. В цьому контексті доцільно охарактеризувати ще й своєрідну *«мову нянь»*, яка є адаптивною до потреб дитини в комунікації з матусею й близькими, оточуючими її людьми. Людина, яка опікується проблемами розвитку мовлення 1–6-місячної дитини, керуючись материнським інстинктом, говорить з нею лагідно,

використовуючи зменшувано-пестливі суфікси, проспівує голосні звуки, навмисно чітко проговорює звуки, використовує спрощену граматику. Це є універсальні засоби мови, які вживаються при розмові з дітьми цього віку. Цей багатий і гнучкий набір мовних інструментів функціонально доступний для розуміння дитиною є найбільш природним, материнським. Материнською мовою називають і таку мову, що засвоєна в дитинстві і не обов'язково від матері, або батька. Таких мов може бути кілька, проте одна з них обов'язково вважатиметься першою. Деякі з них можуть бути втрачені до дорослого віку.

Мови, які позначаються термінами «материнська мова», «рідна мова», «перша мова» на перший погляд здаються очевидними, загальновідомими, і навіть тотожними. Насправді, ці поняття, як правило, не співпадають: материнська мова – не обов'язково буває рідною. Рідна мова, як правило, є першою мовою. Материнська мова зазвичай освоюється непомітно з раннього віку до 5–6-ти років в тому випадку, коли дитина постійно знаходиться поруч із матір'ю. Тоді й рідна мова співпадає з материнською. Однак інколи люди можуть називати рідною мову ту, яку вони знають погано або взагалі не знають. Перша мова – це мова, яку дитина вивчила першою; вона здебільшого співпадає з материнською. Проте й тут є винятки, коли рідною мовою людини є не та, яку вона вивчала першою (Вахтин & Головка, 2004). Материнська мова в широкому її значенні – це мова первинної соціалізації, її інструмент.

Спорідненими з поняттям «рідна мова» і функціонально близькими за змістом до нього є поняття «природна мова», «успадкована мова», «домашня мова».

Природна мова в її широкому значенні трактується як мова, що використовується для спілкування людей. Природною є будь-яка етнічна мова. Вона не створюється цілеспрямовано; її первинні функції – комунікативна і метамовна. За своєю структурною складністю природна мова є найскладнішою з усіх знакових систем. Етнічність *природної мови* виступає однією з її функціональних властивостей, яка проявляється в невід'ємному й двосторонньому зв'язку з конкретним етносом. Природна мова, будучи основним засобом спілкування, являє собою систему знаків і позначень, що виникла еволюційно як звукова мова. В онтогенезі виникнення індивідуальної мови починається із звуків, як матеріальних носіїв

мовлення людини. Тому рідну, функціонально зручну для дитини мову, яку вона засвоює з народження, можна в цьому сенсі назвати ще й природною мовою.

Успадкована мова – термін, який використовується для номінації мови, яка найчастіше використовується у родині і є функціонально відмінною рисою від основної мови оточення, поширеної на даній території. За цих обставин у дітей, здебільшого двомовних, успадкована мова є для них рідною. Інколи успадкована мова не є домінуючою в сім'ї і використовується як прामова лише в розмові з бабусею і дідусем. У такій ситуації успадкована мова виступає другою мовою. Поруч із терміном «успадкована мова» живаються і такі термінологічні словосполучення, як «мова сімейного спадку», «херітажна мова» (Polinsky & Kagan, 2007; Выренкова, Полинская & Рахилина, 2014).

Використовується також термін «*домашня мова*» (повсякденна мова, мова домашнього вживання, мова сімейного спілкування, мова сімейного кола). Ця функціональна мова найчастіше й більшою мірою використовується в сім'ї й відрізняється від основної мови місцевості, в якій мешкає родина. Як правило носії цих мов двомовні, і домашня мова є для них рідною. Проте в деяких ситуаціях спілкування домашня мова використовується дитиною лише для розмов з окремими членами сім'ї, або тільки в певному вузько ситуаційному контексті, являючись таким чином другою мовою (Марушкина & Рахилина, 2013).

Що являє собою за виконуваними функціями в генетичних процедурах *нерідна мова* людини? Нерідна мова може бути двох видів: (1) друга й (2) іноземна.

Друга мова – це мова, що використовується в тій спільноті, у якій розвивається дитина із нацменшин, навчаючись в інституціональних закладах; друга мова *завжди наявна в мовному середовищі* (Леонт'єв, 2003). З огляду на функціонування друга мова як один із проявів функціональної мовленнєво-мовної здатності має певні відмінності від рідної мови. Чим же саме відрізняється процеси інтерналізації та екстерналізації другою мовою від генерації мовлення рідною мовою? На це запитання дає відповідь О.О. Леонт'єв: «По-перше, своєю орієнтувальною ланкою; по-друге, операційним складом висловлювання (мовленнєвої дії)» (Леонт'єв, 2003: 220). *Друга мова*, на його думку, – це мова, яка

засвоюється або під час спеціального навчання, або в стихійному мовному оточенні в більш дорослому віці (там само). Якою мовою виступає, наприклад, для дітей українська мова в західних і східних регіонах України, де вони як носії не української, а інших національних мов, починають навчатися в закладах дошкільної освіти і школах українською мовою? Українська мова для них стає домінантною мовою.

Домінантна мова – це в більшості випадків друга в житті дитини мова. Її функції полягають у тому, щоб у певний період вікового і взагалі психічного розвитку дитини найтісніше пов'язуватися із становленням психічних процесів, станів і властивостей її особистості, узагалі із психічним розвитком, особливо мовленням і мисленням (Леонтьєв, 2003). В Україні у дітей, які з раннього дитинства розмовляли своєю етнічною, а не українською мовою, домінантна українська мова співпадає з державною мовою і по суті є їхньою другою мовою. Отже, у дітей з різних країн, в яких рідною мовою є мова національних меншин, другою мовою стає домінантна (яка одночасно є або офіційною, або державною мовою). Як вже зазначалося з посиланням на О. Козінцева (Козинцев, 2004), друга мова не перетинається в корі головного мозку з першою мовою, а локалізується або в різних ділянках однієї півкулі, або в різних півкулях.

При екстраполяції психолінгвістами особистісного підходу на оволодіння другою мовою висловлюється така незаперечна думка:

«Засвоєння другої мови є переходом на новий образ світу, необхідний для взаєморозуміння і співпраці з носіями іншої мови й іншої культури» (Леонтьєв, 2003).

Іноземна мова – це мова, яка відсутня в конкретній мовній спільноті: носіїв цієї мови в мовному середовищі немає або практично немає. Для її освоєння в інституційних закладах створюється штучне мовне середовище (Леонтьєв, 2003). Її функції полягають у розширенні меж спілкування, удосконаленні генеративної системи індивідів.

Щодо іноземної мови, то вона, як правило, не є близькоспорідненою мовою, тому засвоюється за іншими психолінгвістичними механізмами, ніж споріднені мови. Вона в окремих випадках стає третьою мовою й потребує не тільки

виформовування нової системи нейронних мереж в корі головного мозку, а й значної перебудови усталеної діяльності артикуляційного апарату. Розглядаючи проблему локалізації мови в мозку людини, О. Козінцев повністю заперечує саму можливість існування декларованою окремими дослідниками автономного «мовного органу», вказуючи на істотні зміни уявлень про роль різних відділів головного мозку людини у функціонуванні мови (Козінцев, 2004: 41–42). С. Пінкер (Pinker, 2013, 2007) стверджує про існування мовних генів. Проте ця концепція незважаючи на її значення для розвитку психолінгвістики та перспективність цього напрямку дослідження, потребує додаткової верифікації на великому експериментальному матеріалі та інтегративного теоретичного обґрунтування з урахуванням даних суміжних наук.

Що являє собою процес *оволодіння мовою* в широкому значенні? Н. Хомський (Chomsky, 2015) переконує:

«Як і розвиток будь-якої органічної системи, такє засвоєння включає низку чинників: (i) зовнішні дані; (ii) генетична обдарованість; (iii) більш загальні принципи. Фактор (ii) (генетична обдарованість) включає: (а) елементи, що стосуються лише мови (універсальна граматики); (б) інші когнітивні системи, а також обмеження, що накладаються структурою мозку, інформація про які на сьогодні є надто недостатньою, аби бути корисною. Існування цих чинників вважається дискусійним, за єдиним винятком: (iia), універсальна граматики. Але це має бути наслідком непорозуміння. Жодна раціонально мисляча людина не повірить у відсутність генетичного підґрунтя для пояснення того факту, що лише людська дитина, і жодна інша істота, миттєво й легко вилучає з довкілля дані, що стосуються мови, і відносно швидко досягає високого рівня лінгвістичної компетентності – знову ж таки, звершення, абсолютно недосяжне для інших організмів, навіть у найпримітивніших аспектах згаданої компетентності. Але саме це впливає із заперечення існування універсальної граматики. Цей висновок залишається істинним, навіть якщо стати на точку зору, що певне аранжування елементів (iib), інші когнітивні системи, є достатніми, аби пояснити таке звершення. Навіть ігноруючи її неправдоподібність і брак емпіричних даних або концептуального підґрунтя, така точка зору все одно потребує визнання існування певного чинника (iia), який забезпечує таке аранжування» (Chomsky, 2015: 96).

У структуру поняття «оволодіння мовою» зазвичай включають такі компоненти: (1) первинне (природне) оволодіння рідною мовою (ранній і дошкільний вік); (2) вторинне оволодіння рідною мовою – усвідомлення метамови (шкільний вік); (3) оволодіння нерідною мовою (другою й іноземною) в різні вікові періоди.

У контрастних чи в синонімічних відношеннях знаходяться такі види вторинно функціональних мов, як індивідуальна мова й літературна мова? Якщо в *літературній мові* кодифіковані мовні одиниці, співвіднесені з мовним стандартом (тобто з об'єктивно існуючою в «соціальной пам'яті» народу мовною системою та мовною нормою (Леонтьєв, 2003)), безпосередньо корелюють з державною або офіційною мовою, то в індивідуальній мові у різних її носіїв це співвідношення буде різним. У одних індивідів – наближене до мовного стандарту, в інших за рахунок редуції, трансформацій, граматичних помилок та ін. буде спостерігатись контрастність. Неспівпадіння літературної та індивідуальної мов – природне явище. Індивідуальна мова відображає мовну компетенцію конкретної людини. Завдання мовної освіти – піднести індивідуальну мову її носіїв до мовного стандарту – літературної мови.

Мова внутрішнього мовлення – це особливий феномен, своєрідний вияв функціональної мовленнєво-мовної здібності людини. Її можна розглядати як скорочену форму природної (рідної, другої або іноземної) мови, якою dokonуються внутрішньомовленнєві фази генеративних процесів. Ці процеси відбуваються «в особливому, прихованому ланцюзі механізму мовлення – попередньому етапі будь-якого осмисленого говоріння (чи то голосне, беззвучне або письмове мовлення), а також у людини, яка слухає, що приводить до осмислення сприйнятого повідомлення» (Ушакова, 1985). О.М. Соколов (2007) дослідив: мовленнєвові імпульси, які свідчать про активізацію внутрішнього мовлення, завжди на долі секунд передують вимовлянню слів у зовнішньому мовленні. О.О. Леонтьєв (Леонтьєв, 2003) назвав цей етап «внутрішнім програмуванням» (там само: 114). У праці (Ушакова, 1985) учена пише: «Процеси, які передують зовнішньому мовленню і ті, які відбуваються услід за його сприйманням, як правило, безпосередньо не спостерігаються зовні. В цьому сенсі вони є «внутрішніми» і мовленнєвими... Можна погодитися назвати їх внутрішнім ланцюгом мовленнєвого механізму» (там само: 39).

Наукове пізнання внутрішньо-мовленнєвого ланцюга, на думку цієї дослідниці, виявляється «вельми цінним», оскільки на цьому шляху «відкриваються основні загадки людського мовлення людини: його здібність виражати й сприймати смисли, підпорядкованість мовним правилам, його репродуктивно-творчий, а часом творчий характер та ін.» (там само: 40).

Функції мови внутрішнього мовлення пов'язані з підготовкою до екстерналізації (при говорінні) та інтерналізації (при аудіюванні).

Мова внутрішнього мовлення, за Виготським, має такі основні характеристики: (1) рвучкість, фрагментарність і скороченість синтаксису порівняно із зовнішнім мовленням; (2) ситуативність. Скороченість стосується передусім підмета і пов'язаних із ним слів. Присудок і пов'язані з ним слова і слова, які відносяться до нього, зберігаються. Предикативність (наявність предикатів) мови внутрішнього мовлення – оперування переважно предикатами – пояснюється тим, що предмет висловлювання відомий мовцю і не потребує спеціального номінування. Аналогічне положення виникає і в ситуації обговорення, коли слухачам заздалегідь відомий предмет обговорення – звідси виникає предикативність. Скороченість внутрішньої мови, що проявляється в предикативності й редукованості вимовного боку мовлення, призводять до того, що синтаксис і фонетика зводяться до мінімуму і на перший план виступає семантика слова: відбувається збагачення слів смислом і переважання смисла над значенням, що спричиняє об'єднання і поєднання слів, утворення своєрідних аглютинованих єдностей, у яких найбільше смислове навантаження несуть головні поняття або корені слова, в результаті чого аглютинації виявляються легко зрозумілими. Аглютинація відбувається не лише відносно форм слів, а й відносно їх смислового боку; ідіоматичність словесних значень внутрішнього мовлення полягає в тому, що вони не перекладаються на мову зовнішнього мовлення (Виготский, 2000). Мова внутрішнього мовлення проявляється не лише у формі еліптичної природи мови, а й у формі «образів» і «схем» (Жинкин, 1982).

Існує особливий різновид мов, класифікованих за їх функціональним призначенням, тобто їх роллю в мовленнєвій поведінці людини. Це – *метамова* – струнка система дозволяючих і забороняючих (прескриптивних) стабільних приписів, що діють у синхронних рамках культури; система конструктів і правил їх

комбінування (Залевская, 2007). Функція метамови – структурування та удосконалення функціональної мовленнємовної здатності людини.

Існує: (а) первинна метамова (природна); її функції – створення продуктів спостережень і емпіричних мовних узагальнень, потрібних для генеративних процесів. Первинна метамова характерна навіть і для дошкільників; (б) вторинна метамова; її функції – опис об'єктів лінгвістичних досліджень, результат пізнання й розуміння лінгвістичних явищ; метамова – це своєрідні психологічні (когнітивні) одиниці, компоненти нашого знання про свою мову (Леонтьев, 2003). Ці знання на рівні первинної метамови – неусвідомлені, а на рівні вторинної метамови – усвідомлені.

Базова функція метамови, вивченої індивідом в інституціональних закладах, полягає в усвідомленні того мовного досвіду, яким уже володіє з дитинства, внесення в мовну компетенцію дитини/людини (в загадковий феномен швидкого оволодіння (і володіння) мовою без спеціально організованого навчання у віці від народження до 5 років) того, що дозволяє їй якісно структурно й формально змінитися відповідно до існуючих у суспільстві мовних стандартів. Психолінгвістичне явище мовленнємовної компетенції дитини ще й до цього часу не знайшло переконливого загальноновизнаного й несуперечливого наукового пояснення навіть при існуванні багатьох концепцій і теорій освоєння мови дитиною. Як нам уявляється, ключ до вирішення цієї людинознавчої проблеми лежить в інтеграції багатьох фактів, включаючи біологічні, генетичні, психологічні, психо- і нейролінгвістичні, фізичні, соматичні, біохімічні, соціальні й інші фактори, зокрема малодосліджені космічні.

Мова перекладу в широкому психолінгвістичному значенні – це різновид вияву мовленнємовної здатності людини, за допомогою якої здійснюється переклад, або її перекладна мова. Одночасно використовуються терміни «мова-реципієнт», «мова-рецептор» – як антоніми поняття «вихідна мова» – мова, з якої здійснюється переклад. Функції мови перекладу – передавання тих значимих елементів «вихідної мови», які відсутні в ній, компенсування їх через кальки, слова-запозичення, неологізми, семантичні зрушення. У багатьох професійних перекладачів мова перекладу як мовна здатність виступає в функції рідної мови. Вихідна мова є функцією другої мови перекладача. Труднощі перекладу здебільшого

виникають через лексичні лакуни між вихідною мовою і мовою перекладу, особливо, якщо дві мови належать до різних родин мов. Процес перекладу потребує від перекладача не тільки лінгвістичної перекладацької компетентності, а й обізнаності в галузі відповідної термінології в мові перекладу, що стосується багатьох професійних областей. Так, наприклад, переклад психологічного тексту вимагає як вільного володіння мовою перекладу, так і знання термінів, які відносяться до сфери психології в мові перекладу. Функції мови перекладу – передавання лише смислу і значення, виражених вихідною мовою. Щодо форми й стилю вихідної мови, то вони не передаються мовою перекладу. Для підтвердження достовірності перекладу реалізується функція зворотного перекладу: з вихідної мови текст перекладається першим перекладачем на мову перекладу, а другий перекладач потім перекладає здійснений переклад зворотно на вихідну мову. Два тексти, а саме: (1) вихідною мовою (оригінальний) і (2) зворотний переклад – порівнюються з метою виявлення можливих невідповідностей.

Важливими сучасними проблемами в психолінгвістиці мови перекладу є кілька проблем функціонального походження: «Як змінення мов (вихідної мови і мови-реципієнта) впливає на переклад тексту?», «Чи повинен переклад змінюватися відповідно до змінення мов?», «Чи потрібні пере-переклади?», «Якою мірою перекладач має намагатися імітувати мову епохи, з якої походить текст?» (Інформаційно-аналитический портал, <https://>).

Професійна мова здебільшого розглядається як «один із видів соціального діалекту», «компонент загальної мовної системи», в якій «існує кодифікована і некодифікована лексика» (Малюга, 2011). Соціальний діалект тлумачиться як різновид мови, на якій говорять певні соціальні групи населення. Професійна мова як вияв мовленнємовної здібності виступає додатковим засобом спілкування лише у членів окремих професійних колективів, але не народу усієї країни і не всього регіону. Функції професійної мови як функціональної мовної здатності фахівців різних соціономічних профілів, пов'язані з вирішенням фахових завдань, які потребують використання особливих, призначених для використання у професійних спільнотах, вербальних засобів. Характеристикою функціональної професійно-мовної здібності фахівця конкретного профілю як певного професійного субстандарту є здатність

використання системи лексико-фразеологічних одиниць, відповідних термінам. Тому професійну індивідуальну мову фахівця розглядаємо не тільки вторинно функціональну компетенцію, а й як індивідуальну термінологічну систему, а її специфічною особливістю вважаємо наявний в її арсеналі лексико-фразеологічний і синтаксичний склад. Професійна мова її носіїв функціонально спрямована на досягнення ефективного фахового спілкування. Мовні засоби, що використовуються фахівцями в певній професійній сфері, утворюють їхні індивідуальні мовні системи, в яких вони об'єднані логічними відношеннями підпорядкування і субпідрядності. Такий прояв функціональної мовленнєво-мовної здатності людини як професійна мова має специфічні особливості її граматичної будови; їй властиві переважно гносеологічна, когнітивна, епістеміологічна, інформаційно-логічна, інтелектуально-комунікативна функції, а також експресивна функція.

Професійна мова, будучи частиною вторинно функціональної мовної здатності людини, забезпечує ефективність спілкування співтовариства спеціалістів, які займаються одним видом діяльності. Гінзбург (2013) переконує, що завдяки своїм функціям професійної мови виступають ефективним засобом формування, фіксації, збереження і передачі професійних знань саме завдяки обмеженому поєднанню вербальних і невербальних засобів представлення інформації. Мовна здатність фахівця, маючи в своїй основі якусь професію, представлена різними професійними мовами: професійною економічною, професійною психотерапевтичною, професійною політологічною та ін. Незважаючи на вузьку спеціалізацію функціонально центрованої професійної мови кожного фахівця всередині певної професії, вона, разом з уособленням вузьких професійних мов, входить у певну взаємодію з іншими професійними мовами.

Близьким до поняття *«функції професійної мови»* є поняття *«функції мови спеціальності»*, яке пов'язане з таким аспектом як навчання мови, що забезпечує загальнонаукове і професійне спілкування при отриманні майбутнім фахівцем кваліфікації (професії) в освітній установі мовою, що вивчається. Відтак, мова спеціальності стає його індивідуальною мовою, складовою його функціональної мовної здібності.

Охарактеризовані деякі з видів функціональних мов індивіда дають змогу підкреслити ключову ідею – ідею психолінгвістично-функціональної парадигми у класифікації мов світу: опису мови як функціональної мовленнємовної здібності (компетенції) людини, яка є головною підставою для групування мов з огляду на їх функціональну роль у мовленнєвому досвіді й комунікативно-мовленнєвій практиці людини. Незалежно від конкретно взятої етнічної мови та того чи того виду функціональної мови, якою користується її носій, чинником, який об'єднує ці мови в єдину функціональну систему є мова як здатність людини генерувати (екстерналізувати й інтерналізувати).

Дискусії

Функції мови стали головним поняттям будь-якої функціональної класифікації, кожна з яких є багатоаспектною та враховує в якості підстав для групування один із основних поділів: (1) зв'язок мови з народом, до якого ця мова належить; (2) функції, які виконує мова в суспільстві; (3) поширення мови за межами основної етнічної групи (Ferguson, 1968). При такій класифікації на перший план виходить суспільство, соціум, а не людина як носій мови. Ми не спираємося ні на соціолінгвістичну, ні на функціонально-типологічну класифікації мов, в основу яких покладено суспільні функції. Вибираємо в якості підстави для функціональної класифікації мов світу генеративну систему – функціонально-мовну здатність людини, що утворилася в філо- і онтогенезі та реалізується як у поліетнічному планетарному просторі, так і в межах окремої держави. Перевагою психолінгвістичної класифікації мов світу є можливість об'єднати національні мови в одну групу в межах функціональної типології, відштовхуючись при цьому від людини, її породжувальних процесів і мовної компетенції. При такій класифікації індивід виступає не тільки суб'єктом оволодіння й володіння різноманітними функціями мов, а й носієм функціональних різновидів мов і їх користувачем. Крім того, представити первинно і вторинно функціональні мови як такі, що утворюють у кожній людини її індивідуальну функціональну мовленнєво-мовну систему: (а) структуру, що

становить єдність закономірно розташованих та взаємопов'язаних функціонуючих частин її мовної здібності, об'єднаних за спільною ознакою – функцією; (б) форму організації різних за призначенням функціональних мов у психолінгвістичному світі людини.

Висновки

(1) Підставою для функціональної класифікації мов світу може виступати генеративна система й мовна здібність (компетенція) людини. Згідно із здійсненою психолінгвістичною класифікацією функціональна мовленнєво-мовна здібність людини може бути представлена як її функціонально-мовна метасистема з властивими їй функціями першої мови, нерідної мови (другої й іноземної), домінантної мови, внутрішньої мови, індивідуальної мови, метамови, мови перекладу, професійної мови та інших видів мов у процесах екстерналізації й інтерналізації. Психолінгвістично-функціональний підхід до класифікації мов світу дає змогу пояснити функціонування різних етнічних мов, використовуваних індивідами в різних функціях залежно від розвитку його мовної компетенції. Кожний вид функціонально центрованої мови спрямований на реалізацію певної функції і є частиною функціонально-лінгвістичної компетенції індивіда.

(2) Функціонально-мовну здатність людини можна змоделювати, представивши її як концентр – сукупність кіл, які мають спільний центр. Тоді згідно з принципом концентрів функціональної мови, що входять у цю людську здібність, представлені по відносно замкненим циклам, у межах яких формуються функціонально-мовні субкомпетентності щодо користування певною функціональною мовою різної складності відповідно до різних сфер і цілей, інтенцій мовленнєвого спілкування.

(3) Функції мови людини – це психолінгвістичне явище, залежне як від розвиненості конкретної етнічної або національної мови в суспільстві, так і від стану розвиненості функціонально мовної здібності індивіда, а також є своєрідними формами їх виявлення. Функції мов світу змінюються відповідно до змін, які відбуваються в комунікативних рангах національних мов – показниках обсягу функцій у різних видах спілкування. Кількість

функцій мови в індивідів збільшується залежно від факторів, які зумовлюють актуалізацію мовленнєво-мовної здібності (біологічні, генетичні), її реалізацію й удосконалення (середовищні, соціальні, онтогенетичні тощо).

(4) Визначником функціональності будь-якої етнічної мови виступає ступінь її розвитку, спроможність виконувати роль вербального засобу генеративного мовленнєвого процесу при виконанні людиною різних специфічних видів діяльності (оволодінні мовою; перекладі; навчанні; комунікації – родинній, етнічній, міжнаціональній, міжнародній; роботі за фахом; мовленнємисленні; метакогнітивних діях тощо).

(5) Всі види описаних функціональних мов, притаманні індивідуальному мовному досвіду людини, знаходяться в певних функціональних відношеннях: (а) одні з них набувають стану провідних функцій в їхній діяльності, інші залишаються або маргінальними, або взагалі не затребуваними; (б) у носіїв мов можуть виникати потреби або в одночасному використанні кількох функціональних мов, як наприклад, при перекладі, коли стають актуальними мова перекладу, мова внутрішнього мовлення, метамова, професійна мова, рідна мова, або у вияві лише однієї функціональної мови (чи рідної, чи другої, чи міжнародної) як частини її функціонально-мовної здатності (Kalmykova, Kharchenko & Mysan, 2020).

(6) Функціонально різні мови використовуються людьми в різних етносах подібним чином. Функціонально-мовна грамотність кожної людини залежить від розвитку її мовної компетенції (полілінгвальних здібностей, сукупності усіх когнітивних здібностей тощо), які визначають успіх в оволодінні мовами в їх різних функціях.

Література

- Ахутина, Т.В. (2002). *Нейролингвистический анализ динамической афазии. О механизмах построения высказывания*. Москва: Теревинф.
- Бенвенист, Э. (1963). Классификация языков. *Новое в лингвистике*, 3, 36–55.
- Бернштейн, Н.А. (2012). *О построении движений*. Москва: Книга по Требованию.
- Вахтин, Н.Б., & Головкин, Е.В. (2004). *Социоллингвистика и социология языков*. Санкт-Петербург.

- Виноградов, В.А. (2016). Классификация языков. *Большая российская энциклопедия*. URL: <https://bigenc.ru/linguistics/text/2071612>
- Выготский, Л.С. (1956). *Избранные психологические исследования*. Москва: Изд-во Акад. пед. наук.
- Выготский, Л.С. (2000). *Психология*. Москва: ЭКСМО-пресс.
- Выренкова, А.С., Полинская, М.С., & Рахилина, Е.В. (2014). Грамматика ошибок и грамматика конструкций: «эритажный» («унаследованный») русский язык. *Вопросы языкознания*, 3, 3–19.
- Гінзбург, М. (2013). Як перекладати англomовні фахові тексти українською з погляду гендерної толерантності. С.І. Гудманян, & А.Г. Сидоренко (Ред.), *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: матер. доп. VI Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5–6 квітня, 2013 р.)*, (с. 109–114). Київ: Агра Медіа Груп.
- Деглин, В.Л. (1975). Функциональная асимметрия – уникальная особенность мозга человека. *Наука и жизнь*, 1, 104–115.
- Жинкин, Н.И. (1982). *Речь как проводник информации*. Москва: Наука.
- Закирьянов, К.З. (2008). Двухязычие: лингвометодический взгляд. *Вестник Восточной экономико-юридической гуманитарной академии*, 4(36), 52–58.
- Залевская, А.А. (2007). *Введение в психолингвистику*. (2-е изд.). Москва: Российский государственный гуманитарный университет.
- Информационно-аналитический портал*. <https://polit.ru/>
- Іванишин, В., & Радевич-Винницький, Я. (1994). *Мова і нація*. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження».
- Калмикова, Л.О. (2018). Що потрібно знати вчителю про знання у дітей мови та метамови. *Початкова школа*, 7, 54–58.
- Козинцев, А.Г. (2004). Происхождение языка: новые факты и теории. *Теоретические проблемы языкознания* (с. 35–50). Санкт-Петербург: Филологический факультет.
- Леонтьев, А.А. (2003). *Основы психолингвистики*. (3-е изд.). Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Лань.
- Лурия, А.Р. (1998). *Язык и сознание*. Е.Д. Хомская (Ред.). Ростов н/Д: Изд-во «Феникс».
- Львов, М.Р. (2002). *Основы теории речи*. Москва: Издательский центр «Академия».
- Лях, Н.Ю. (1996). Особенности восприятия слов в шуме и функциональная асимметрия мозга. *Дисс. канд. психол. наук*. Санкт-Петербургский. гос. ун-т. Санкт-Петербург.
- Мадьярова, А.М. (2004). Фонетические особенности русской речи сибирских татар Тобольского района в русском диалектном окружении. *Дисс. канд. филол. наук*. Тюмень.
- Малюга, Е.Н. (2011). Основные характеристики профессионального языка. *Вестник Самарского государственного университета*, 1/2(82), 133–138.
- Марушкина, А.С., & Рахилина, Е.В. (2015). Корпусные исследования особенностей речи нестандартных говорящих («херитажный» русский). *Acta linguistica petropolitana. Труды Института лингвистических исследований*, XI(1), 621–638.
- Мікуліч, Т.М. (1996). *Мова і етнічна самасвідомасць*. Минск.
- Снитко, Е.С., & Маймакова, А. (н.д.). *Понятие родного языка и его интерпретация в современной лингвистике*. URL: <http://www.zhelyty-dom.narod.ru/linguistics/txt/0001.htm>

- Соколов, А.Н. (2007). *Внутренняя речь и мышление*. (2-е изд.). Москва: URSS. ЛКИ.
- Ушакова, Т.Н. (1985). Проблема внутренней речи. *Вопросы психологии*, 2, 39–51.
- Ушакова, Т.Н. (2004). *Речь: Истоки и принципы развития*. Москва: Пер Сэ.
- Цейтлин, С.Н. (2000). *Язык и ребёнок: Лингвистика детской речи*. Москва: ВЛАДОС.
- Черниговская, Т.В. (1993). Эволюция языковых и когнитивных функций: физиологические и нейролингвистические аспекты. *Дисс. докт. биол. наук*. Санкт-Петербург.
- Черниговская, Т.В. (2006). Зеркальный мозг, концепты и язык: цена антропогенеза. *Российский физиологический журнал им. И.М. Сеченова РАН*, 92(1), 84–87.
- Черниговская, Т.В. (2012). Нить Ариадны и пироженные «Мадлен»: Нейронная сеть и сознание. *В мире науки*, 4, 40–47.
- Черниговская, Т.В. (н.д.). *Психо- и нейролингвистика*. URL: <http://window.edu.ru/resource/503/38503/files/spr0000015.pdf>
- Batel, E. (2020). Context Effect on L2 Word Recognition: Visual Versus Auditory Modalities. *Journal of Psycholinguistics Research*, 49, 223–245. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09683-6>
- Chomsky, N. (2015). Some Core Contested Concepts. *Journal of Psycholinguistics Research*, 44, 91–104. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9331-5>
- Ferguson, Ch.A. (1968) Language development. In J. Fishman, C. Ferguson, & J. Das Gupta (Eds.), *Language Problems of Developing Nations* (pp. 27–35). New York: Wiley.
- Foote, R., Qasem, M., & Trentman, E. (2020). Morphological Decomposition in L2 Arabic: A Masked Priming Study. *Journal of Psycholinguistics Research*, 49, 291–317. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09688-6>
- Gargiulo, Ch., & van de Weijer, J. (2020). Anaphora resolution in L1 Italian in a Swedish-speaking environment before and after L1 re-immersion: A study on attrition. *LINGUA*, 233. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.102746>
- Hartsuiker, R.J., & Bernolet, S. (2017). The development of shared syntax in second language learning. *Bilingualism-Language and Cognition*, 20(2), 219–234. <https://doi.org/10.1017/S1366728915000164>
- Hicks, G., & Dominguez, L. (2020). Modelling L1 grammatical attrition through language acquisition: A reply to comments. *Second Language Research*, 36(2), 231–239. <https://doi.org/10.1177/0267658319897785>
- Hopp, H., Bail, J., & Jackson, C.N. (2020). Frequency at the syntax-discourse interface: A bidirectional study on fronting options in L1/L2 German and L1/L2 English. *Second Language Research*, 36, 35–96. <https://doi.org/10.1177/0267658318802985>
- Jackson, C.N. (2018). Second language structural priming: A critical review and directions for future research. *Second Language Research*, 34(4), 539–552. <https://doi.org/10.1177/0267658317746207>
- Jackson, C.N., & Hopp, H. (2020). Prediction error and implicit learning in L1 and L2 syntactic priming. *International Journal of Bilingualism: interdisciplinary studies of multilingual behaviour*, 24(5–6), 895–911. <https://doi.org/10.1177/1367006920902851>
- Jackson, C.N., & Ruf, H.T. (2017). The priming of word order in second language German. *Applied Psycholinguistics*, 38(2), 315–345. <https://doi.org/10.1017/S0142716416000205>

- Jackson, C.N., Massaro, A., & Hopp, H. (2017). The impact of L1 structural frequency and cognate status on the timing of L2 production. *Journal of Cognitive Psychology*, 29, 535–550. <https://doi.org/10.1080/20445911.2017.1299156>
- Jensen, I.N., Slabakova, R., Westergaard, M., & Lundquist, B. (2020). The Bottleneck Hypothesis in L2 acquisition: L1 Norwegian learners' knowledge of syntax and morphology in L2 English. *Second Language Research*, 36(1), 3–29. <https://doi.org/10.1177/0267658318825067>
- Kaan, E., & Chun, E. (2018). Priming and adaptation in native speakers and second-language learners. *Bilingualism-Language and Cognition*, 21(2), 228–242. <https://doi.org/10.1017/S1366728916001231>
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., & Mysan, I. (2020). Philosophy of Language and the Language of Philosophy: a New Approach to Functional Classification of the World's Languages. *Philosophy and Cosmology*, 25, 89–108. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/8>
- Pinker, S. (2013). *Language, Cognition, and Human Nature: Selected Articles*. New York, NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199328741.001.0001>
- Polinsky, M., & Kagan, O. (2007). Heritage languages: In the 'wild' and in the classroom. *Language and Linguistic Compass* 1(5), 368–395. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2007.00022.x>
- Pulaczewska, H. (2020). The influence of the acquisition of English as a foreign language on acceptability judgements in L1 Polish among young adults. *Language Learning Journal*. <https://doi.org/10.1080/09571736.2019.1709888>
- Qian, Z., Lee, E., Lu, D., & Garnsey, S. (2019). Native and non-native (L1-Mandarin) speakers of English differ in online use of verb-based cues about sentence structure. *Bilingualism-Language And Cognition*, 22(5), 897–911. <https://doi.org/10.1017/S1366728918001001>
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism* (2nd ed.). Blackwell Publishing.
- Tian, L.L., Chen, H.J., Zhao, W., Wu, J.L., Zhang, Q., De., A.L., Leppänen, P., Cong, F., & Parviainen, T. (2020). The role of motor system in action-related language comprehension in L1 and L2: An fMRI study. *Brain and Language*, 201. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2019.104714>
- Xue, J., Marmolejo-Ramos, F., & Pei, X. (2015). The linguistic context effects on the processing of body-object interaction words: An ERP study on second language learners. *Brain Research*, 1613, 37–48. <https://doi.org/10.1016/j.brainres.2015.03.050>

References

- Akhutina, T.V. (2002). *Nejrolingvisticheskij analiz dinamičeskoj afazii. O mehanizmah postroenija vyskazyvanija [Neurolinguistic analysis of dynamic aphasia. On the mechanisms of building the utterance]*. Moscow: Terevinf [in Russian].
- Batel, E. (2020). Context Effect on L2 Word Recognition: Visual Versus Auditory Modalities. *Journal of Psycholinguistics Research*, 49, 223–245. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09683-6>
- Benvenist, Je. (1963). Klassifikacija jazykov [Classification of languages]. *Novoe v lingvistike – New in Linguistics*, 3, 36–55 [in Russian].

- Bernstein, N. (2012). *O postroenii dvizhenij [About construction of movements]*. Moscow: Kniga po Trebovaniju [in Russian].
- Chernigovskaya, T. (2012). Nit Ariadny i pirozhennye «Madlen»: Nejronnaja set i soznanie [Ariadne's thread and Madeleine cakes: Neural network and consciousness]. *V mire nauki – In the World of Science*, 4, 40–47 [in Russian].
- Chernigovskaya, T.V. (1993). Jevoljucija jazykovyh i kognitivnyh funkcij: fiziologicheskie i nejrolingvisticheskie aspekty [Evolution of language and cognitive functions: physiological and neurolinguistic aspects]. *Doctor's Thesis*. St. Petersburg [in Russian].
- Chernigovskaya, T.V. (2006). Zerkalnyj mozg, koncepty i jazyk: cena antropogeneza [Mirror brain, concepts and language: the price of anthropogenesis]. *Rossijskij fiziologičeskij žurnal im. I.M. Sečenova RAN – I.M. Sečenov Russian Journal of Physiology of the Russian Academy of Sciences*, 92(1), 84–87 [in Russian].
- Chernigovskaya, T.V. (n.d.). *Psiho- i nejrolingvistika [Psycho- and Neurolinguistics]*. URL: <http://window.edu.ru/resource/503/38503/files/spr0000015.pdf> [in Russian].
- Chomsky, N. (2015). Some Core Contested Concepts. *Journal of Psycholinguistics Research*, 44, 91–104. <https://doi.org/10.1007/s10936-014-9331-5>
- Deglin, V. (1975). Funkcionalnaja asimmetrija – unikalnaja osobennost mozga čeloveka [Functional asymmetry is a unique feature of the human brain.]. *Nauka i žizn – Science and life*, 1, 104–115 [in Russian].
- Ferguson, Ch.A. (1968) Language development. In J. Fishman, C. Ferguson, & J. Das Gupta (Eds.), *Language Problems of Developing Nations* (pp. 27–35). New York: Wiley.
- Foote, R., Qasem, M., & Trentman, E. (2020). Morphological Decomposition in L2 Arabic: A Masked Priming Study. *Journal of Psycholinguistics Research*, 49, 291–317. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09688-6>
- Gargiulo, Ch., & van de Weijer, J. (2020). Anaphora resolution in L1 Italian in a Swedish-speaking environment before and after L1 re-immersion: A study on attrition. *LINGUA*, 233. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.102746>
- Hartsuiker, R.J., & Bernolet, S. (2017). The development of shared syntax in second language learning. *Bilingualism-Language and Cognition*, 20(2), 219–234. <https://doi.org/10.1017/S1366728915000164>
- Hicks, G., & Dominguez, L. (2020). Modelling L1 grammatical attrition through language acquisition: A reply to comments. *Second Language Research*, 36(2), 231–239. <https://doi.org/10.1177/0267658319897785>
- Hinzburh, M. (2013). Yak perekladaty anhlomovni fakhovi teksty ukrainskoiu z pohliadu gendernoi tolerantnosti [How to translate English professional texts into Ukrainian in terms of gender tolerance]. In S.I. Hudmanian, & A.H. Sydorenko (Eds.), *Fakhovi ta khudozhnii pereklad: teoriia, metodolohiia, praktyka. VI Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. – Professional and artistic translation: Theory, methodology, practice. Proceedings of the VI International Scientific and Practical conference (Kyiv, April 5–6, 2013)*, (pp. 109–114). Kyiv [in Ukrainian].
- Hopp, H., Bail, J., & Jackson, C.N. (2020). Frequency at the syntax-discourse interface: A bidirectional study on fronting options in L1/L2 German and L1/L2 English. *Second Language Research*, 36, 35–96. <https://doi.org/10.1177/0267658318802985>
- Informacionno-analiticheskij portal [Information and analysis portal]*. <https://polit.ru/>
- Ivanyshyn, V., & Radevych-Vynnytskyi, Ya. (1994). *Mova i natsiia [Language and nation]*. Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrodzhennia» [in Ukrainian].

- Jackson, C.N. (2018). Second language structural priming: A critical review and directions for future research. *Second Language Research*, 34(4), 539–552. <https://doi.org/10.1177/0267658317746207>
- Jackson, C.N., & Hopp, H. (2020). Prediction error and implicit learning in L1 and L2 syntactic priming. *International Journal of Bilingualism: interdisciplinary studies of multilingual behaviour*, 24(5–6), 895–911. <https://doi.org/10.1177/1367006920902851>
- Jackson, C.N., & Ruf, H.T. (2017). The priming of word order in second language German. *Applied Psycholinguistics*, 38(2), 315–345. <https://doi.org/10.1017/S0142716416000205>
- Jackson, C.N., Massaro, A., & Hopp, H. (2017). The impact of L1 structural frequency and cognate status on the timing of L2 production. *Journal of Cognitive Psychology*, 29, 535–550. <https://doi.org/10.1080/20445911.2017.1299156>
- Jensen, I.N., Slabakova, R., Westergaard, M., & Lundquist, B. (2020). The Bottleneck Hypothesis in L2 acquisition: L1 Norwegian learners' knowledge of syntax and morphology in L2 English. *Second Language Research*, 36(1), 3–29. <https://doi.org/10.1177/0267658318825067>
- Kaan, E., & Chun, E. (2018). Priming and adaptation in native speakers and second-language learners. *Bilingualism-Language and Cognition*, 21(2), 228–242. <https://doi.org/10.1017/S1366728916001231>
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., & Mysan, I. (2020). Philosophy of Language and the Language of Philosophy: a New Approach to Functional Classification of the World's Languages. *Philosophy and Cosmology*, 25, 89–108. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/8>
- Kalmykova, L.O. (2018). Shcho potribno znaty vchyteliu pro znannia u ditei movy ta metamovy [What a teacher needs to know about children's language and metalanguage]. *Pochatkova shkola – Elementary School*, 7, 54–58 [in Ukrainian].
- Kozintsev, A. (2004). Proishozhdenie jazyka: novye fakty i teorii [The origin of the language: new facts and theories]. *Teoreticheskie problemy jazykoznanija – Theoretical Problems of Linguistics* (pp. 35–50). St. Petersburg: Filologicheskij fakultet [in Russian].
- Leontiev, A.A. (2003). *Osnovyi psiholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. (3rd ed.). Moscow: Smysl [in Russian].
- Luria, A.R. (1998). *Jazyk i soznanie [Language and Cognition]*. In E.D. Khomskaya (Ed.). Rostov n/D: Feniks [in Russian].
- Lvov, M.R. (2002). *Osnovy teorii rechi [Fundamentals of speech theory]*. Moscow: Izdatelskij centr «Akademija» [in Russian].
- Lyakh, N.Ju. (1996). Osobennosti vosprijatija slov v shume i funkcionalnaja asimmetrija mozga. *Candidates Thesis*. St. Petersburg [in Russian].
- Magyarova, A.M. (2004). Foneticheskie osobennosti ruskoj rechi sibirskih tatar Tobolskogo rajona v ruskom dialektnom okruzenii [Phonetic features of the Russian speech of the Siberian Tatars of the Tobolsk district in the Russian dialectal environment]. *Candidates Thesis*. Tyumen [in Russian].
- Malyuga, E.N. (2011). Osnovnye charakteristiki professionalnogo jazyka [Basic Characteristics of Professional Language]. *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Samara State University*, 1/2(82), 133–138 [in Russian].
- Marushkina, A.S., & Rakhilina, E.V. (2015). Korpusnye issledovanija osobennostej rechi nestandartnyh govornjashhh («heritazhnyj» russkij) [Corpus studies of speech peculiarities of non-standard speakers («chertazhnyj» Russian)].

- Acta linguistica petropolitana. Trudy Instituta lingvističeskikh issledovanij – Acta linguistica petropolitana. Proceedings of the Institute of Linguistic Studies*, XI(1), 621–638 [in Russian].
- Mikulich, T.M. (1996). *Mova i jetnichnaja samasyjadomasc [Language and ethnic consciousness]*. Minsk [in Belarusian].
- Pinker, S. (2013). *Language, Cognition, and Human Nature: Selected Articles*. New York, NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199328741.001.0001>
- Polinsky, M., & Kagan, O. (2007). Heritage languages: In the ‘wild’ and in the classroom. *Language and Linguistic Compass* 1(5), 368–1395. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2007.00022.x>
- Pulaczewska, H. (2020). The influence of the acquisition of English as a foreign language on acceptability judgements in L1 Polish among young adults. *Language Learning Journal*. <https://doi.org/10.1080/09571736.2019.1709888>
- Qian, Z., Lee, E., Lu, D., & Garnsey, S. (2019). Native and non-native (L1-Mandarin) speakers of English differ in online use of verb-based cues about sentence structure. *Bilingualism-Language And Cognition*, 22(5), 897–911. <https://doi.org/10.1017/S1366728918001001>
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism* (2nd ed.). Blackwell Publishing.
- Snitko, E.S., & Maimakova, A. (n.d.). *Ponjatie rodnogo jazyka i ego interpretacija v sovremennoj lingvistike [The notion of mother tongue and its interpretation in contemporary linguistics]*. URL: <http://www.zhelyty-dom.narod.ru/linguistics/txt/0001.htm>
- Sokolov, A.N. (2007). *Vnutrennjaja rech i myshlenie [Inner Speech and Thinking]*. (2nd ed.). Moscow: URSS. LKI [in Russian].
- Tian, L.L., Chen, H.J., Zhao, W., Wu, J.L., Zhang, Q., De, A.L., Leppänen, P., Cong, F., & Parviainen, T. (2020). The role of motor system in action-related language comprehension in L1 and L2: An fMRI study. *Brain and Language*, 201. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2019.104714>
- Tseitlin, S.N. (2000). *Jazyk i rebjonok: Lingvistika detskoj rechi [Language and the Child: Linguistics of Children’s Speech]*. Moscow: VLADOS [in Russian].
- Ushakova, T.N. (1985). Problemy vnutrennej rechi [The problem’s of inner speech]. *Voprosy psihologii – Psychology Issues*, 2, 39–51 [in Russian].
- Ushakova, T.N. (2004). *Rech: Istoki i principy razvitija [Speech: The Origins and Principles of Development]*. Moscow: Per Se [in Russian].
- Vahtin, N.B., & Golovko, E.V. (2004). *Sociolingvistika i sociologija jazykov [Sociolinguistics and Sociology of Languages]*. St. Petersburg [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (1956). *Izbrannye psihologičeskie issledovanija [Selected Psychological Researches]*. Moscow: Izd-vo Akad. ped. Nauk [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (2000). *Psihologija [Psychology]*. Moscow: EKSMO-Press [in Russian].
- Vynogradov, V.A. (2016). Klassifikacija jazykov [Classification of languages]. *Bolshaja rossijskaja jenciklopedija – The Great Russian Encyclopaedia*. URL: <https://bigenc.ru/linguistics/text/2071612> [in Russian].
- Vyrenkova, A.S., Polinskaja, M.S., & Rahilina, E.V. (2014). Grammatika oshibok i grammatika konstrukcij: «jeritazhnyj» («unasledovannyj») russkij jazyk [The grammar of errors and the grammar of constructions: «erital» («inherited») Russian]. *Voprosy jazykoznanija – Issues of linguistics*, 3, 3–19 [in Russian].
- Xue, J., Marmolejo-Ramos, F., & Pei, X. (2015). The linguistic context effects on the processing of body-object interaction words: An ERP study on second

- language learners. *Brain Research*, 1613, 37–48. <https://doi.org/10.1016/j.brainres.2015.03.050>
- Zakirjanov, K.Z. (2008). Dvujazychie: lingvometodicheskij vzgljad [Bilingualism: a linguistic and methodological perspective]. *Vestnik Vostochnoj jekonomiko-juridicheskoy gummanitarnoj akademii – Herald of the Eastern Academy of Economics and Law and Humanities*, 4(36), 52–58 [in Russian].
- Zalevskaya, A. (2007) *Vvedenie v psiholingvistiku [Introduction to Psycholinguistics]*. (2nd ed.). Moscow: Rossijskij gosudarstvennyj gummaniternyj universitet [in Russian].
- Zhinkin, N.I. (1982). *Rech kak provodnik informacii [Speech as a transformer of information]*. Moscow: Nauka [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Мета. Представити консеквенцію функціональної класифікації мов світу, здійсненої за психолінгвістичними підставами; здійснити стислий опис індивідуальної мови людини як її мовленнєво-мовної здатності, проявленої в різних функціонально-мовних іпостасях; представити первинно і вторинно функціональну групу мов як засіб реалізації комунікативно-мовленнєвих потреб, мотивів та інтенцій індивідів з урахуванням функціонально-мовної різноманітності для забезпечення успішного мовленнєвого спілкування в мікро- і макросоціумі.

Методи: функціональний аналіз; системний аналіз, узагальнення літератури; моделювання функціональної мовленнєво-мовної компетенції людини; виокремлення властивостей різних за вторинно функціональною спрямованістю видів індивідуальних мов; класифікація національних мов за їх функціональним призначенням; дослідницький синтез; формулювання висновків.

Результати. Функціональні властивості індивідуальної мови як біопсихонейролінгвосоціального об'єкта можуть бути описані лише при зверненні до поняття «функції». Функції мови людини багаточисельні, тому здійснено аналіз кожної з них і презентовано його результати.

Висновки. Підставою для функціональної класифікації мов світу може виступати генеративна система й мовна компетенція (здібність) людини. Функціональна мовленнєво-мовна здібність людини може бути представлена як її функціонально-мовна метасистема з властивими їй функціями першої мови, нерідної мови (другої й іноземної), домінантної мови, внутрішньої мови, індивідуальної мови, метамови, мови перекладу, професійної мови та інших видів мов у процесах екстерналізації й інтерналізації. Функції мов світу змінюються відповідно до змін, які відбуваються в комунікативних рангах національних мов – показниках обсягу функцій у різних видах спілкування. Кількість функцій мови в індивідів збільшується залежно від факторів, які зумовлюють актуалізацію мовленнєво-мовної здібності (біологічні, генетичні), її реалізацію й удосконалення (середовищні, соціальні, онтогенетичні тощо).

Ключові слова: «Я-мова», «індивідуальна мова», мовленнєво-мовна компетенція, функціональна класифікація мов, функції мови, функціональна генералізація.

Калмыкова Лариса, Харченко Наталия & Мысан Инна. «Я-язык» i.e. «Индивидуальный язык»: проблема функциональной генерализации

АННОТАЦИЯ

Цель. Представить консеквенцию функциональной классификации языков мира, осуществленной по психолингвистическим основаниям; осуществить краткое описание индивидуальной речи человека как его рече-языковой способности, проявленной в различных функционально-языковых ипостасях; представить первично и вторично функциональную группу языков как средство реализации коммуникативно-речевых потребностей, мотивов и интенций индивидов с учетом функционально-языкового разнообразия для обеспечения успешного речевого общения в микро- и макро-социуме.

Методы: функциональный анализ; системный анализ, обобщение литературы; моделирование функциональной рече-языковой компетенции человека; выделение свойств различных по вторично функциональной направленности видов индивидуальных языков; классификация национальных языков по их функциональному назначению; исследовательский синтез; формулирование выводов.

Результаты. Функциональные свойства индивидуального языка как биопсихонейролингвосоциального объекта могут быть описаны только при обращении к понятию «функции». Функции языка человека многочисленны, поэтому осуществлен анализ каждой из них и представлены его результаты.

Выводы. Основанием для функциональной классификации языков мира может выступать генеративная система и речевая компетенция (способность) человека. Функциональная рече-языковая способность человека может быть представлена как его функционально-языковая метасистема с присущими ей функциями первого языка, неродного языка (второго и иностранного), доминантного языка, внутренней речи, индивидуальной речи, метаязыка, языка перевода, профессионального языка и других видов языков в процессах экстернализации и интернализации. Функции языков мира меняются в соответствии с изменениями, которые происходят в коммуникативных рангах национальных языков – показателях объема функций в различных видах общения. Количество функций языка у индивидов увеличивается в зависимости от факторов, которые обуславливают актуализацию рече-языковой способности (биологические, генетические), ее реализацию и совершенствование (средовые, социальные, онтогенетические и т.д.).

Ключевые слова: «Я-язык», «индивидуальный язык», речевая языковая компетенция, функциональная классификация языков, функции языка, функциональная генерализация.

The Language of Confrontation in Everyday Discourse: Intentional Depreciation

Мова протистояння в побутовому дискурсі: інтенція знецінення

Vitalii Kotsur¹

Dr. Sc. in Historical,
Assistant Professor

Віталій Коцур¹

доктор історичних наук,
доцент

E-mail: kotsurv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6647-7678>

Iryna Vilchynska²

Dr. Sc. in Political Studies, Professor

Ірина Вільчинська²

доктор політичних наук, професор

E-mail: pois.07@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5388-7811>

Liudmila Nykonenko³

Ph.D. in Psychology

Людмила Никоненко³

кандидат психологічних наук

E-mail: lunik7777@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6770-0533>

Anton Kisse⁴

Dr. Sc. in Political Studies, Professor

Антон Кіссе⁴

доктор політичних наук, професор

E-mail: Yanev2810@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6593-0039>

¹ *Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

¹ *ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

² Kyiv University of Culture
✉ 36, Yevhen Konovalets' Str., Kyiv,
Ukraine, 01601

² Київський університет культури
✉ вул. Євгена Коновальця, 36,
Київ, Україна, 01601

³ Institute for Social and Political
Psychology, National Academy
of Educational Sciences
✉ 15, Andriivska Str., Kyiv,
Ukraine, 04070

³ Інститут соціальної і політичної
психології НАПН України
✉ вул. Андріївська, 15, Київ,
Україна, 02000

⁴ South Ukrainian National
Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky
✉ 26, Staroportofrankivs'ka Str.,
Odesa, Ukraine, 65020

⁴ ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет
імені К.Д. Ушинського»
✉ вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна, 65020

*Original manuscript received March 25, 2020
Revised manuscript accepted February 10, 2021*

ABSTRACT

The goal of the article is to present the results of the analysis of authentic dialogues and the interpretation of the intentions of linguistic techniques and means, including socio-political neologisms, which are used by subjects of communication at the level of common discourse (in particular, in social networks) in order to depreciate the interlocutor.

Methods and methodology. During the research a complex of general scientific and psycholinguistic methods was used: recording of dialogues and utterances, content analysis, categorization, typologization, generalization, expert evaluation, interpretation of the results, as well as linguistic, qualitative and instructional analysis.

Results. As a result of the study of conflict social political vocabulary in everyday discourse the following types of depreciation are identified: 1) depreciation of the person/group subject status; 2) depreciation of the person/group subject to the status of an animal or plant; 3) depreciation of the person/group subject to the status of an inanimate object. The analysis of speeches on a particular community or person according to this typology also allows us to identify the intensity of impairment: the speeches are characterized by a violation of the symmetry of communication, which ranges from disdain to giving the speaker the status of an inanimate object. A feature of all types of depreciation is the creation of new words and the use of suffixes to strengthen or soften the negative load of the utterance.

Conclusions. Conflict language is a display of intrapersonal and group psychodynamic processes, and in its articulation a set of protective mechanisms is actualized, which contributes to the restoration of psychological comfort in difficult socio-political

conditions. In general, the investigated conflict vocabulary can be defined as verbally written communication aimed at depreciation of a person or a group subject to achieve or fix individual and/or group subjects' dominant positions in communication. The auto-aggressive nature of the use of conflict language destroys social cohesion, but also has positive functional consequences: its intensification partly contributes to psychological discharge at the individual level and the reduction of socio-psychological tension at the collective level.

Key words: *common discourse, language, socio-political vocabulary, conflict, depreciation, Intent-analysis.*

Вступ

Системна спрямованість сучасної науки спонукає дослідників об'єднувати свої зусилля для більш ґрунтовного та методологічно виваженого аналізу надскладних феноменів, а особливо – їхніх «живих» проєкцій у суспільно-побутових явищах дійсності. До таких феноменів відноситься мова та інші тісно пов'язані з її функціонуванням аспекти, зокрема ментально-когнітивні та комунікаційно-інформаційні. Так не тільки виникають нові науки «на інклюзивному стику», а й за рахунок міждисциплінарних досліджень горизонти останніх розширюються, залучаючи до співпраці дедалі ширше коло фахівців різних наукових галузей. Психолінгвістика не є виключенням. У своїх дослідженнях вона звертається до категорій психології, соціології, політології, комунікативістики та ін., що, у свою чергу, свідчить про її вдалу адаптацію до всієї системи динамічних реалій та неоднозначних суспільних взаємодій, зокрема в Україні.

Так, аналіз тенденцій, зокрема у мас-медійному просторі, дає змогу констатувати, що останніми роками взаємне нерозуміння і неприйняття на рівні ментально-світоглядних позицій сформувало в нашій країні множинні соціально-групові дихотомії: російськомовні – україномовні громадяни; вимушені переселенці – приймаючі спільноти; мешканці східних регіонів – мешканці західних регіонів; представники влади – представники громадянського суспільства; прибічники проросійського геополітичного курсу прибічники проєвропейського геополітичного курсу; учасники бойових дій – громадяни, не залучені до воєнних дій; виборці В. Зеленського – виборці П. Порошенка та ін.

Список не повний та постійно розширюється, оскільки соціальна напруга не зменшується. Такий стан речей стає одним із чинників стигматизації та маргіналізації певних соціальних прошарків, зневажливого ставлення до них і под., що проявляється, зокрема, в усно-писемній конфліктній комунікації на побутовому рівні. Так одним із засобів конфліктної взаємодії між представниками різних спільнот стає використання так зв. мови конфлікту (ворожнечі, ненависті). Власне це поняття й описує практику агресивних висловлювань, які принижують, дискредитують людину або групового суб'єкта, сформованого за певною ознакою, посилюють взаємну стигматизацію та дискримінацію.

Згідно з *когнітивно-поведінковим підходом*, така мова конфлікту – це мовно-писемна активність, в якій артикульовані негативні уявлення, стереотипи, упередження та забобони щодо певних осіб або соціальних груп (Вестбрук, Кеннерлі & Кірк, 2014). Відповідно, комунікація у такому випадку супроводжуються проживанням негативних емоцій, почуттів (гнів, ненависть, роздратування, презирство, відраза, сором, провина тощо) та на певних етапах може реалізуватися як агресивна поведінка або дискримінаційні дії. У такому спілкуванні використовуються певні слова, новотвори, лексичні прийоми та звороти тощо.

Згідно з *психодинамічним підходом* З. Фрейда (1990) в артикуляції мови конфлікту в масовій, індивідуальній свідомості актуалізуються примітивні захисні механізми. Психологічний захист є системою інтрапсихологічних процесів та механізмів, неусвідомленим засобом забезпечення комфортного психологічного стану особи, групи у короткостроковій та довгостроковій перспективі. В цілому, комплекс захисних механізмів дає змогу відреагувати емоції, адаптувати свідомість під актуальні реалії (Горностаї, 2019; Дроздов, 2016).

У своїх дослідженнях інтенцій суб'єктів комунікації, зокрема в соціальних мережах, ми вже зверталися до особливостей використання суспільно-політичної лексики на рівні побутового дискурсу, наголошуючи, що її актуалізація почасти спровокована наявністю стигматизованих груп за низкою конфліктних векторів, а також необхідністю «включення» стабілізуючих психіку захисних механізмів, що дає змогу знижувати емоційну напругу, направляючи негативну енергію в «знеособлений» простір, а не в середину себе

або на конкретну людину. Одним із таких захисних механізмів є знецінення.

Знецінення – захисний механізм, сутністю якого є зменшення цінності та психологічної значущості людини, певної соціальної групи, почуттів або ситуації з метою підтримки психологічної рівноваги, власної значущості та позитивної самооцінки.

Мета статті – аналіз автентичних діалогів та інтерпретація інтенцій лінгвістичних прийомів і засобів, у тому числі суспільно-політичних новотворів, які використовуються суб'єктами комунікації на рівні побутового дискурсу (зокрема, в соціальних мережах) з метою знецінення співрозмовника.

Особливості мови і мовленнєвої діяльності як психічних феноменів, інтенції мовних практик, здатних впливати на свідомість та поведінку з урахуванням зовнішніх і внутрішніх обставин комунікування, що опосередковано, зокрема, появою та побутуванням нових суспільно-політичних лексичних одиниць, перебувають у колі наукового інтересу сучасної психолінгвістики. Так, С.Н. Зарезина (2018) аналізує лексичні засоби вираження особистого сенсу мовця, що є життєво важливою частиною будь-якого тексту та визначально впливає на інтенції автора, вербалізуючись у тексті через різні лексичні одиниці: лексику, яка може мати позитивну і негативну конотацію, неологізми, запозичені слова, жаргонізми тощо. Е.А. Эйфельд (2016) аналізує інтенсивні, соціально-регулятивні, фатичні, емоційні та експресивні функції евфемізмів, що допомагають досягти цілей комунікації, забезпечуючи дотримання моральних, етичних, соціальних та ін. стандартів, а також приховати заборонені або неприйнятні поняття тощо. Автори R. Chishman et al. (2020) констатують, що часто мовні суспільно-політичні новотвори свідчать про намір користувачів створити такі терміни, які дають змогу краще висловити свою думку чи своє відношення до співрозмовника. А. Fiserova et al. (2021) досліджують стилі спілкування у конфлікті, які викликають відчуття незахищеності, тривоги, впливають на діадичну адаптацію і прихильність. Доводять, що зв'язок між тривогою та низькою діадичною адаптацією частково опосередковані стилем як реактивного, так і компрометуючого конфліктного спілкування. Н. Trisanti et al. (2020) аналізують вплив конфліктного спілкування у мультикультурних колективах, спровокованого міжкультурними та

віковими відмінностями, на настрій, тривожність, а як результат – на продуктивність робочої та навчальної діяльності. D. Lucila et al. (2013) аналізують мовне насильство, невпевненість та мовні ідеології латиноамериканців і доводять, що маргалізований статус іспанської мови в США впливає на насичений мовним насильством освітній досвід двомовних викладачів та на їхню мовну ідеологію щодо інших.

Суспільно-політична лексика та комунікація останніми роками стає предметом наукового інтересу в межах української науки. Так, у монографічному дослідженні Я. Яремко (2015) на основі когнітивно-дискурсивного підходу концептуалізує сучасну політичну дійсність у нерозривному зв'язку з когнітивними процесами і комунікативною діяльністю людини. Я. Снісаренко (2012) досліджує лексико-семантичну структуру суспільно-політичної лексики. Д. Яровий (2019) вивчає психологічні практики громадянського протистояння в соціальних мережах, мову конфлікту через ідентифікацію та опис прикладів мовлення стигматизованого та дискримінаційного змісту, а також дискурсні практики. Проте в межах української науки, зокрема психолінгвістики не вистачає праць, присвячених дослідженню мови та лексичних практик конфлікту, які використовуються у суспільно-політичному дискурсі на побутовому рівні.

Методи та методика дослідження

У процесі дослідження використовувався комплекс методів та поетапна методика, вибір яких опосередкований досить складною метою дослідження, що передбачала реалізацію низки завдань.

На першому етапі дослідження ми враховували той факт, що більшість прикладів суспільно-політичної лексики, зокрема новотворів, циркулюють у межах приватно-побутової комунікації у соціальних мережах. Тому для надійності та валідності отриманих результатів, опису і систематизації результатів дослідження нами використовувалися загальнонаукові методи: запис діалогів і висловлювань у соціальних мережах, якісний та змістовний контент-аналіз, категоризація, типологізація, узагальнення, експертне оцінювання, інтерпретація отриманих результатів.

Огляд наукових підходів до дослідження дискурсивних практик взаємодії соціальних утворень спровокував увагу до *якісного підходу*. Однією з його переваг є чутливість до «малодосліджених зон» (у пошукових дослідженнях) та тенденцій, що «лише народжуються» (за недостатністю власної потужності їх ідентифікація можлива лише за використання процедур, ґрунтованих на застосуванні індуктивної статистики).

Якісний підхід реалізовано завдяки застосуванню змістовного контент-аналізу писемних висловлювань для визначення певних категоріальних мовних одиниць з урахуванням частоти їх вживання у конфліктній інтернет-комунікації.

Серед психолінгвістичного методологічного інструментарію до аналізу використовуваних та новоутворених мовних одиниць нами застосовано семантично-структурний та функціонально-стилістичний (соціолінгвістичний) методи лексичного аналізу. Такий аналіз висловлювань як засобу реалізації конфліктної комунікації актуалізує дослідження інших комунікативно-прагматичних категорій – інтенцій та комунікативних стратегій учасників діалогу. Тому нами також залучено дискурсивний та інтенційний аналізи. Дискурс-аналіз дає змогу зважувати на трансформацію суспільної свідомості, яка часто відбувається завдяки реалізації психологічних практик (сегрегація членів спільноти, активізація «сірої зони», мобілізація опонента, персоналізація комунікатора, визначення кордонів дозволеного, дискредитація дискурсу, конструювання винуватця та ініціювання реакції) (Iagovyi, 2017). Такі психологічні практики тісно пов'язані з дослідженнями інтенцій, які втримують, в тому числі мовні новотвори, та їх вживанням у висловлюваннях, зокрема, знеціненням та пов'язаною з ним реалізацію низки інших намірів учасників конфліктної комунікації, позаяк саме інтенції є чи не найважливішим психологічним складником дискурсу (Павлова & Гребенщикова, 2017: 1).

Нами було проаналізовано 76 текстів з соціальних мереж. Визначення у методиці дослідження кількох етапів дало змогу на першому з них обирати і копіювати діалоги з комунікації, що розгорталася у соціальній мережі «Facebook». Вибір об'єктів аналізу зумовлений соціальною актуальністю та популярністю, що було визначено завдяки таким параметрам, як «кількість перепостів» та «кількість коментарів».

Далі відбувалося їх транскрибування на папері. Слова та висловлювання з ознаками знецінення реального або уявного співрозмовника фіксувалися у смислові ряди, що в подальшому підлягали категоріальному аналізу.

На наступному етапі із застосуванням якісного і кількісного методів, що уможливило фіксування загальних тенденцій, ми виокремили понад 35 найбільш часто вживаних лексичних прийомів та одиниць, які відповідають тематиці та меті нашого дослідження.

Загалом змістовний аналіз постів та обговорень ми спрямували на виокремлення таких опцій: значення та смисли, часто суспільно-політичні, які декларували співрозмовники у використанні нейтральної лексики; типові, найбільш поширені вислови, назви, самоназви певних соціальних груп; неологізми та лінгвістичні прийоми, які використовувалися для їх творення; характер комунікації (ввічливість/конфліктність); емоції та почуття у процесі комунікації, що реалізувалося за рахунок врахування використання смайлів.

Завдяки *типологізації* нами виокремлено три смислових ряди, що поєднували та ілюстрували ставлення до співрозмовника як до людини, до тварини та неживого предмету. В подальшому кожен з трьох рядів було піддано процедурі експертного оцінювання, до якого залучені фахівці психологічного і лінгвістичного напрямку. Завдання експертів – розташовувати висловлювання за принципом зростання інтенсивності емоційного забарвлення в кожному зі смислових рядів. Щодо отриманих рядів здійснено процедуру типологізації, що й дало змогу виокремити три різновиди знецінення.

Результати та дискусії

Аналіз та інтерпретація автентичних діалогів дала змогу виокремити в конфліктних діалогах основні лінгвістичні засоби, прийоми, новотвори та згрупувати їх у три типи висловлювань, які використовуються для знецінення співрозмовника.

Для *першого типу знецінення* притаманне ставлення до співрозмовника як до нижчого за статусом, недостойного поваги, довіри, рівноправного спілкування тощо:

- перехід у спілкуванні з «Ви» на «ти»;
- використання середнього роду (воно);
- відхід від використання повного імені до скороченого або лайливого варіанту (Іван Петрович – Іван – Ваня – Ванька);
- перекручування імен, прізвищ у поєднанні з іншими словами негативної смислової конотації (зебобіки і под.);
- використання щодо співрозмовника або спільноти слів – ознак хвороби (шизик (шизики, шизоїди), часто інтелектуальної неповноцінності (даун (дауни), дебіл (дебіли), ідіот (ідіоти) і под.);
- використання перекручувань, образливих назв спільноти, часто okazіоналізмів з негативною конотацією (укри, рашисти, донбасяни, хохли, кацапи, рагулі тощо).

Приклад 1

Галина: а це ніщо, що знову хоче до корита? вже був, нам таке більше не потрібне

Микола: типовий провокатор

Олександр: Воно ніхто, і звати його ніяк

Найбільш часто для реалізації такого типу знецінення в конфліктній комунікації використовуються суспільно-політичні новотвори, пов'язані з перекручуванням імен, власних назв, назв спільнот, а також з утворенням складних слів принизливої конотації.

Приклад 2

Олексій: поки що лише зебіли нав'язують собі думку, що я комусь щось нав'язую;)

Ануа: так і супер! Всі зебіли, ви розумні – проходите мимо, тут нема вам рівних!

Олексій: не всі, а лише 73.0%;) Може хоч ви скажете, чому у вас слово зебіл асоціюється з «не розумний»?))

У результаті реалізації знецінення першого типу руйнується взаємна довіра, повага та симетричність комунікації. Основною інтенцією таких висловлювань є приниження людської гідності, ігнорування позитивних та акцентуація виключно на негативних якостях співрозмовника, а також діях (у теперішньому або минулому), що проявляється у відвертій або завуальованій формі (сарказм, іронія).

Загалом перший тип знецінення нами охарактеризовано, як *зниження статусу особи/соціальної групи*.

Другому типу знецінення притаманне ставлення до особи/соціальної групи як до представника флори або фауни, а не «Homo Sapiens»:

- використання щодо співрозмовника загальних позначень тварин або рослин (скотина, худоба, гад, паразит, «растеніє» тощо);
- використання слів, які позначають певний вид тварини, комах або рослин (свиня, бегемот, тарган, кобила), інколи пов'язаних з ними оказіоналізмів негативної конотації (колорад, укроп і под.);
- глузливе перекручування прізвищ або імен із використанням слів, які позначають тварин, рослин.

Приклад 3

Shlomo: Навіть тут не вистачило мізків використати свої диктаторські повноваження на свою користь

Петро: хтось винирне і стане лідером, але ясно, що овочі далеко не підуть

Загалом для другого типу знецінення спілкуванню притаманне закріплення несиметричності комунікації, в якій зверхність одного з комунікаторів апріорна, співрозмовник прирівняний до представників флори або фауни.

Такий різновид лінгвістичних прийомів нами охарактеризовано як *знецінення до рівня тварини або рослини*.

Контент-аналіз вживаних у інформаційному просторі висловів щодо певної спільноти або особи за цією ознакою також дає змогу ідентифікувати інтенсивність знецінення. У міру інтенсифікації знецінення простежується тенденція поступового пониження рівня розвитку, організованості живої істоти, з якою асоціюють співрозмовника: «високоорганізовані тварини – птахи – комахи – найпростіші – рослини».

Третій тип знецінення характеризується ставленням до особи та/чи групового суб'єкта як до неживого предмета:

- використання щодо людини або соціальної групи слів, які позначають предмети (вата, тумба, каменюка, колода, троль тощо);
- перекручування імен, прізвищ, утворення нових слів шляхом поєднання фрагментів прізвища та слів, що позначають щось неживе (порох; порохобот);

- використання слів, які позначають фекалії, статеві органи, лайливі слова або мертвих тварин (наприклад, какашка, падло, бидло, покидьок).

Приклад 4

Олена: Ігор, не реагуй. Це порохоботиха.

Віра: Слухай! чому проукраїнські сили, то порохоботи???? Я українка і проукраїнська, але не порохобот. А ти хто, малорос????

Оказіоналізм «Порохоботи» утворено від перших двох складів прізвища «Порошенко» та слова «бот», тобто комп'ютерної програми, що виконує автоматичні дії (від англ. «bot», скорочення від чеш. Robot).

Приклад 5

Оля: а ты не знаешь, кто тарифы поднимает???? если совсем тупая овца не пиши фигню!!!! противно читать твой бред, корова!!!!

Лидия: Без согласия президента никто ничего не делает. Он обещал не повышать тарифы, почитай предвыборные обещания!

Оля: не смейся народ, это просто бред, потрох тоже спрашивает все у президента и творит черт знает что, если бы президент мог, то те мрази давно бы сидели, потрошок и его банда!!!!

Загалом для третього типу знецінення характерне максимальне посилення асиметричності комунікації, в якій одному зі співрозмовників відмовлено не тільки у повазі. Йому відмовлено у праві на відповідь, адже мертво, неживе не може відповідати. Тобто адресанта символічно позбавляють права на повагу, почуття, емоції, іншу позицію, відповіді на агресію. Це знецінення до рівня неживого предмета.

Приклад 6

Oleksander: Страшніше «вати» своя «вишивата», яка всі дії влади «одобряє»! А як тільки критика – відразу ти «кремлівський троль». Зайшов до такого «патріота», що обізвав мене так – ні фото, ні прізвища (...) Чому я з іменем, прізвищем, з не одним справжнім фото, адресою народження, проживання – «кремлівський троль», а воно – «патріот України»?

Ivan: Прохання не використовувати образливий для усього українського народу термін «виши-ватник». Вишиванки це наша національна гордість, а не предмет для висміювання.

У останніх прикладах поєднано різні типи знецінення. Використано перший тип знецінення, коли опонента ідентифікують як «воно», другий – до рівня тварини – *овца, корова*, а також третій – до рівня неживого предмета – *вишивата, троль*.

Серед мовних прийомів для всіх типів знецінення характерне використання суфіксів для підсилення або зменшення негативної конотації образливого звертання до співрозмовника.

Використання суфіксів -ик, -очк дещо пом'якшує різкість знецінення та надає йому подвійного, деколи пустотливого значення (зайчик, котик, бубочка тощо). Натомість використання суфіксів -юк, -як дає можливість варіювати ступінь знецінення особистості/соціальної групи з інтенцією його посилення (скотиняка, свинюка, тварюка, падлюка, і под.).

Переважною особливістю конфліктного спілкування є часте використання проаналізованих форм знецінення у звертанні до конкретного співрозмовника, що дає змогу закріплювати домінуючі позиції у комунікації. З позицій транзактного аналізу так відбувається переключення ролей, внаслідок чого підкріплюються екзистенційні потреби партнерів по комунікації в артикуляції позиції: Я – «ОК», Ти – «Не ОК» (Berne, 1964).

Нагадаємо, що з позицій психології конфлікту використання образливих слів, ненормативної лексики є конфліктогеном, якому притаманні несиметричність стимулу і реакції. Особа, яка вживає образливі вислови, психологічно захищена. Натомість отримувач повідомлення вразливий (Ложкин & Повякель, 2002). При цьому потреба у відновленні балансу зумовлює необхідність рівнозначної відповіді. Тому ролі «агресор» – «жертва» динамічно змінюються, стаючи ознакою всіх учасників комунікації, що призводить до ескалації конфліктної взаємодії.

Така мова конфлікту блокує адекватне сприйняття дійсності, зменшує потенціал солідарного спротиву спільним суспільно-політичним проблемам за рахунок ініціювання конфліктної комунікації між різними соціальними групами всередині соціуму. Завдяки комплексу захисних механізмів психологічне напруження, здорова захисна агресія проявляється як аутоагресія щодо співгромадян, навіть тих, які належать до однієї групи.

Висновки

Мова протистояння є проявом інтраперсональних та групових психодинамічних процесів, а в її артикуляції актуалізується комплекс захисних механізмів, який сприяє відновленню

психологічного комфорту в складних суспільно-політичних умовах. Загалом досліджувану нами конфліктну лексику можна визначити як усно-писемну комунікацію, спрямовану на знецінення особи або групового суб'єкта задля досягнення або фіксації індивідуальними та/чи груповими суб'єктами домінуючих позицій у спілкуванні.

У результаті дослідження конфліктної суспільно-політичної лексики у побутовому дискурсі виокремлено такі типи знецінення: (1) пониження статусу особи/групового суб'єкта; (2) знецінення особи/групового суб'єкта до статусу тварини або рослини; (3) знецінення особи/групового суб'єкта до статусу неживого предмета.

Аналіз висловлювань щодо певної спільноти або особи за цією типологією також дає змогу ідентифікувати інтенсивність знецінення: висловлюванням притаманне порушення симетричності комунікації, яке варіюється від зневаги до надання співкомунікатору статусу неживого предмета. Особливістю всіх типів знецінення є творення нових слів та використання суфіксів для посилення або пом'якшення негативного навантаження висловлювання.

Аутоагресивний характер використання мови конфлікту руйнує згуртованість у суспільстві, але водночас має позитивні функціональні наслідки: її інтенсифікація почасти сприяє психологічній розрядці на індивідуальному рівні та зниженню соціально-психологічної напруги – на колективному.

Залишаються не розкритими та потребують додаткових емпіричних розвідок: аспекти впливу мови конфлікту на масову та індивідуальну свідомість, на ідентифікаційні та самоідентифікаційні процеси; проблеми використання конфліктної лексики як інструменту впливу та інтенсивність її використання тощо; дослідження частоти застосування різних типів знецінення в українському медійному просторі; з'ясування впливу конфліктної лексики на психоемоційну сферу суб'єктів комунікації тощо.

Література

- Вестбрук, Д., Кеннерлі, Г., & Кірк, Д. (2014). *Вступ у когнітивно-поведінкову терапію*. Львів: Свічадо.
- Горностай, П.П. (2019). Групові захисні механізми як форма реагування на колективні травми. *Проблеми політичної психології*, 22(1), 89–114. <https://doi.org/10.33120/poppr-Vol22-Year2019-27>

- Дроздов, О.Ю. (2016). *Основи психології масової геополітичної свідомості*. Чернігів: Десна Поліграф.
- Зарезина, С.Н. (2018). Выражение личностного смысла в современном политическом дискурсе. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 17(4), 163–169. <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2018.4.15>
- Ложкин, Г.В., & Повякель, Н.И. (2002). *Практическая психология конфликта*. Киев: МАУП.
- Павлова, Н.Д., & Гребенщикова, Т.А. (2017). Интент-анализ постсобытийного дискурса в интернете. *Психологические исследования*, 10(52).
- Снісаренко, Я.С. (2012). Суспільно-політична лексика у структурно-семантичному аспекті. *Дис. канд. філол. наук*. Кіровоград.
- Фрейд, З. (1990). *Психология бессознательного*. Москва: Просвещение.
- Эйсфельд, Е.А. (2016). Функционирование эвфемизмов в политическом дискурсе. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 15(1), 131–136. <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2016.1.17>
- Яремко, Я. (2015). *Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації*. Дрогобич: Посвіт.
- Яровий, Д.О. (2019). Психологічні практики громадянського протистояння в соціальних мережах. *Автореферат дис. канд. психол. наук*. Київ : ІСПП АПН України.
- Berne, E.G. (1964). *People Play: The Psychology of Human Relationships*. New York: Grove Press.
- Chishman, R, dos Santos, A.N., & Martins, P. (2020). The Lexical neology phenomenon in the 2018 elections. *Linha D'Água*, 33(1), 129–149. <https://doi.org/10.11606/issn.2236-4242.v33i1p129-149>
- Fiserova, A, Fiala, V., Fayette, D., & Lindova, J. (2021). The self-fulfilling prophecy of insecurity: Mediation effects of conflict communication styles on the association between adult attachment and relationship adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38(4), 1279–1302. <https://doi.org/10.1177/0265407521988974>
- Iaroviĭ, D.O. (2017). Critical Discourse Analysis as a Method of Research of Political Discourse in Social Media. *Psychological Prospects Journal*, 29, 244–256. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2017-29-244-256>
- Lucila, D.Ek, Patricia Sánchez, & Patricia, D. Quijada Cerecer. (2013). Linguistic Violence, Insecurity, and Work: Language Ideologies of Latina/o Bilingual Teacher Candidates in Texas. *International Multilingual Research Journal*, 7(3), 197–219. <https://doi.org/10.1080/19313152.2013.768144>
- Trisasanti, H., Dhammasaccakarn, W., Rinthaisong, I., & Limpradit, B. (2020). Intercultural Communication Apprehension as a Mediator between Generational Differences and Conflict. *The Journal of Behavioral Science*, 15(3), 66–84. Retrieved from <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/IJBS/article/view/241788>

References

- Berne, E.G. (1964). *People Play: The Psychology of Human Relationships*. New York: Grove Press.

- Chishman, R., dos Santos, A.N., & Martins, P. (2020). The Lexical neology phenomenon in the 2018 elections. *Linha D'Água*, 33(1), 129–149. <https://doi.org/10.11606/issn.2236-4242.v33i1p129-149>
- Drozdov, O.Iu. (2016). *Osnovy psykholohii masovoi heopolitychnoi svidomosti [Basics of mass geopolitical consciousness psychology]*. Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].
- Eysfeld, E.A. (2016). Funkcionirovanie jevfemizmov v politicheskom diskurse [Application of euphemisms within political discourse]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta – Science Journal of VolSU*, 15(1), 131–136. <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2016.1.17> [in Russian]
- Fiserova, A., Fiala, V., Fayette, D., & Lindova, J. (2021). The self-fulfilling prophecy of insecurity: Mediation effects of conflict communication styles on the association between adult attachment and relationship adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38(4), 1279–1302. <https://doi.org/10.1177/0265407521988974>
- Frejd, Z. (1990). *Psihologija bessoznatelnogo [Psychology of the unconscious]*. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].
- Gornostai, P.P. (2019). Hrupovi zakhysni mekhanizmy yak forma reahuvannia na kolektyvni travmy [Group Defence Mechanisms as a Response Form to Collective Trauma]. *Problemy politychnoi psykholohii – Problems of Political Psychology*, 22(1), 89–114. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol22-Year2019-27> [in Ukrainian].
- Iarovy, D.O. (2017). Critical Discourse Analysis as a Method of Research of Political Discourse in Social Media. *Psychological Prospects Journal*, 29, 244–256. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2017-29-244-256>
- Lozhkin, G.V., & Povjakel, N.I. (2002). *Prakticheskaja psihologija konflikta [Practical psychology of conflict]*. Kyiv: MAUP [in Russian].
- Lucila, D.Ek., Patricia Sánchez, & Patricia, D. Quijada Cerecer. (2013). Linguistic Violence, Insecurity, and Work: Language Ideologies of Latina/o Bilingual Teacher Candidates in Texas. *International Multilingual Research Journal*, 7(3), 197–219. <https://doi.org/10.1080/19313152.2013.768144>
- Pavlova, N.D., & Grebenshnikova, T.A. (2017). Intent-analiz postsobytiynogo diskursa v internete [Intent analysis of post-event discourse on the Internet]. *Psihologicheskie issledovaniya – Psychological researches*, 10(52) [in Russian].
- Snisarenko, Ya.S. (2012). Suspilno-politychna leksyka u strukturno-semantychnomu aspekti [Socio-political lexis in the structural-semantic aspect]. *Candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
- Trisasanti, H., Dhammasaccakarn, W., Rinthaisong, I., & Limpradit, B. (2020). Intercultural Communication Apprehension as a Mediator between Generational Differences and Conflict. *The Journal of Behavioral Science*, 15(3), 66–84. Retrieved from <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/IJBS/article/view/241788>
- Vestbruk, D., Kennerli, H., & Kirk, D. (2014). *Vstup u kohnityvno-povedinkovu terapiju [Introduction to cognitive-behavioral therapy]*. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
- Yaremko, Ya. (2015). *Suchasna politychna terminolohiia: na peretyni kohnitsii ta komunikatsii [Modern political terminology: at the intersection of cognition and communication]*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Yarovy, D.O. (2019). Psykholohichni praktyky hromadianskoho protystoiannia v sotsialnykh merezhakh [Psychological practices of civil confrontation in social networks]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: ISPP APN Ukrainy [in Ukrainian].

Zarezina, S.N. (2018). Vyrazhenie lichnostnogo smysla v sovremennom politicheskom diskurse [Expressing personal meaning in modern political discourse: lexical aspect]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta – Science Journal of VolSU*, 17(4), 163–169. <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2018.4.15> [in Russian]

АНОТАЦІЯ

Мета статті – представити результати аналізу автентичних діалогів та інтерпретації інтенцій лінгвістичних прийомів і засобів, у тому числі суспільно-політичних новотворів, які використовуються суб'єктами комунікації на рівні побутового дискурсу (зокрема, в соціальних мережах) з метою знецінення співрозмовника.

Методи і методика. У процесі дослідження використовувався комплекс загальнонаукових та психолінгвістичних методів: запис діалогів і висловлювань, змістовний контент-аналіз, категоризація, типологізація, узагальнення, експертне оцінювання, інтерпретація отриманих результатів, а також лінгвістичний, якісний та інтеннт-аналіз.

Результати дослідження. У результаті дослідження конфліктної суспільно-політичної лексики у побутовому дискурсі виокремлено такі типи знецінення: (1) пониження статусу особи/групового суб'єкта; (2) знецінення особи/групового суб'єкта до статусу тварини або рослини; (3) знецінення особи/групового суб'єкта до статусу неживого предмета. Аналіз висловлювань щодо певної спільноти або особи за цією типологією також дає змогу ідентифікувати інтенсивність знецінення: висловлюванням притаманне порушення симетричності комунікації, яке варіюється від зневаги до надання співкомунікатору статусу неживого предмета. Особливістю всіх типів знецінення є творення нових слів та використання суфіксів для посилення або пом'якшення негативного навантаження висловлювання.

Висновки. Мова протистояння є проявом інтраперсональних та групових психодинамічних процесів, а в її артикуляції актуалізується комплекс захисних механізмів, який сприяє відновленню психологічного комфорту в складних суспільно-політичних умовах. Загалом досліджувану конфліктну лексику можна визначити як усно-писемну комунікацію, спрямовану на знецінення особи або групового суб'єкта задля досягнення або фіксації індивідуальними та/чи груповими суб'єктами домінуючих позицій у спілкуванні. Аутоагресивний характер використання мови конфлікту руйнує згуртованість у суспільстві, але водночас має позитивні функціональні наслідки: її інтенсифікація почасти сприяє психологічній розрядці на індивідуальному рівні та зниженню соціально-психологічної напруги – на колективному.

Ключові слова: побутовий дискурс, мова, суспільно-політична лексика, конфлікт, знецінення, інтеннт-аналіз.

**Коцур Віталій, Вільчинська Ирина, Никоненко Людмила & Киссе Антон.
Язык противостояния в бытовом дискурсе: интенция обесценивания**

АННОТАЦИЯ

Цель статьи – представить результаты анализа аутентичных диалогов и интерпретации интенций лингвистических приемов и средств, в том числе общественно-политических новообразований, которые используются субъектами коммуникации на уровне бытового дискурса (в частности, в социальных сетях) с целью обесценивания собеседника.

Методы и методика. В процессе исследования использовался комплекс общенаучных и психолингвистических методов: запись диалогов и высказываний, содержательный контент-анализ, категоризация, типологизация, обобщение, экспертная оценка, интерпретация полученных результатов, а также лингвистический, качественный и интенмент-анализ.

Результаты исследования. В результате исследования конфликтной общественно-политической лексики в бытовом дискурсе выделены следующие типы обесценивания: (1) понижение статуса лица/группового субъекта; (2) обесценивание личности/группового субъекта к статусу животного или растения; (3) обесценивание личности/группового субъекта к статусу неживого предмета. Анализ высказываний определенной общности или лица по этой типологии также позволяет идентифицировать интенсивность обесценивания: высказываниям присуще нарушение симметричности коммуникации, которое варьируется от пренебрежения к присвоению сокоммуникатору статуса неживого предмета. Особенностью всех типов обесценивания является создание новых слов и использование суффиксов для усиления или смягчения негативной нагрузки высказывания.

Выводы. Язык конфликта является проявлением интраперсональных и групповых психодинамических процессов, а в его артикуляции актуализируется комплекс защитных механизмов, который способствует восстановлению психологического комфорта в сложных общественно-политических условиях. Исследуемую нами конфликтную лексику можно определить как устно-письменную коммуникацию, направленную на обесценивание лица или группового субъекта для достижения или фиксации индивидуальными и/или групповыми субъектами доминирующих позиций в общении. Аутоагрессивным характер использования языка конфликта разрушает сплоченность в обществе, но одновременно имеет позитивные функциональные последствия: его интенсификация отчасти способствует психологической разрядке на индивидуальном уровне и снижению социально-психологического напряжения – на коллективном.

Ключевые слова: бытовой дискурс, язык, общественно-политическая лексика, конфликт, обесценивание, интенмент-анализ, контент-анализ.

Semantic Differentiation of Food Attributes in Consciousness of People with Orthorexia

Семантична репрезентація властивостей їжі у свідомості осіб з орторексією

Olga Lozova

Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Ольга Лозова

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: o.lozova@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3549-195X>

Maryna Fatieieva

Master's in Psychology

Марина Фатєєва

Магістр психології

E-mail: m.fatieieva.asp@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3743-8244>

*Borys Grinchenko
University of Kyiv*

✉ 18/2, I. Shamo Str., Kyiv,
Ukraine, 02154

*Київський університет
імені Бориса Грінченка*

✉ вул. І. Шамо, 18/2, Київ,
Україна, 02154

Original manuscript received January, 12, 2020

Revised manuscript accepted February, 23, 2021

ABSTRACT

The purpose. The article presents the results of study, the aim of which was to identify semantic space to the concept «food» among people with orthorexia nervosa. The term «orthorexia» is characterized by an obsessive desire for «healthy and proper eating», which leads to significant restrictions in the choice of food, that affect other areas of life and may lead to social isolation.

Methods. The methods of verbal semantic differential and Intuitive Eating Scale-2 were used in the study. The basic coordinates of the semantic space were the statistical series of measured quantities that characterize interaction of respondents

with food: tactile attractiveness, orderliness of nutrition, evaluation of the usefulness and emotional content of food. The sample covered 326 subjects, men and women aged 18 to 68 years (77 males and 249 females). The average age was 30;64 years, the standard deviation of 11;61.

Results. The semantic space of food perception by respondents with orthorexia is characterized by the predominance of the following criteria: perceptual attractiveness, order, usefulness and emotional attribution. The criterion of perceptual attractiveness is the least important for people with orthorexia, nevertheless they react to food quite emotionally.

The semantics of such properties of food as «tasty», «quality», «usefulness», «beauty», «naturalness» and «fatness» directly correlate with indicators: intuitive eating; unconditional permission to eat; tendency to eat for physical rather than emotional reasons; reliance on hunger and satiety cues, body-food choice congruence.

Conclusion. As a result of the analysis, the semantic space of food perception by respondents with orthorexia is outlined. The hypothesis of the relationship between the semantics of food properties and the levels of food intuition of the subject is fully verified.

Key words: semantic space, disordered eating, intuitive eating, orthorexia nervosa.

Вступ

В епоху постмодерну дедалі більше уваги вчених закономірно привертає тематика психології харчування, зокрема, порушень харчової поведінки. У той час, як намагання харчуватися правильно призводить до підвищення якості життя, у випадку з нервовою орторексією (від грец. orthos – правильний, істинний та orexis – апетит), такі намагання дають, як правило, протилежні наслідки. В окремих осіб орієнтація на «правильне харчування» виступає в якості компенсації невирішених внутрішньоособистісних проблем і призводить до дефіциту поживних речовин, загострення соматичних хвороб (Bosi, Camur & Güler, 2007; Bratman, 2017), руйнування міжособистісних стосунків й суттєвого погіршення загальної якості життя людини (Borgida, 2011). При орторексії патологічно-нав'язливі ідеї «здорової їжі» супроводжуються жорсткою дієтою, ритуалізованими моделями вибору і споживання їжі, уникненням продуктів, які вважаються шкідливими або брудними (Koven & Abry, 2015).

Нервова орторексія залишається недостатньо дослідженим феноменом, хоча явище нав'язливого прагнення до «здорового

й правильного харчування» (Moroze et al., 2014) добре знайоме більшості клініцистів та широкому загалу. «Орторексія» не є визнаним медичним діагнозом, і розглядається нами в контексті орторексичної субкультури, яка протиставляє себе традиційним життєвим цінностям (Фатеева, 2020), є міжнаціональною, об'єднує представників різного віку та статі, різних етнічних та релігійних груп, видів зайнятості – як прихильників здорового способу життя (ЗСЖ) і харчових обмежень, так і послідовників численних альтернативних дієтичних систем, які поділяють схожі уявлення, переконання, цінності та стиль життя.

Оскільки орторексія не є медичним діагнозом, то не існує достовірної статистики щодо поширеності цього явища у світі: залежно від вибірки, окремі дослідження показують від 6.0 до 86.0% (Parra-Fernández et al., 2018). До групи ризику належать особи з багатьма іншими порушеннями харчової поведінки, жінки, підлітки та спортсмени (Håman, Lindgren & Prell, 2017). Бракує достовірних емпіричних даних про поширеність орторексії серед українських споживачів, при цьому гострота екологічних проблем та низька якість продуктів харчування примушує припускати, що цей відсоток є досить великим.

Досі залишається недослідженою семантика конструкта «їжа» в осіб з орторексією. Відомо, що система уявлень про значущі об'єкти виявляється в оцінних судженнях індивіда, які свідомість класифікує за схемою логічних дихотомій, що описують структуру людського досвіду (Артемьева, 2007; Лозова, 2011). Тому з метою пізнання суті орторексичної проблематики та подальшого надання якісної психологічної допомоги її носіям вважаємо за необхідне з'ясувати окремі характерні особливості мовної картини світу в осіб з орторексією, ключовим фрагментом якої є категорія «їжа» та її семантичний простір. Підтримуємо позицію Р. Fieldhouse, який під властивостями їжі (на відміну від якості їжі) розуміє

«те, що люди сприймають як їжу; який вплив, на їхню думку, матиме їжа (...) та що, на їх думку, підходить для різного віку та груп» (Fieldhouse, 1995).

Лінгвістичні та психолінгвістичні особливості лексики, яка належить до тематичної групи «їжа», досліджуються в контексті т.зв. «гастрономічної картина світу», під якою розуміється концептуальна модель гастрономічних уподобань та глютонічних

пріоритетів, що відображається у специфіці національної номінації продуктів харчування (Ермакова, 2011). А. В. Олянич (2007) у термін «глутонія» включає всі суспільні практики, пов'язані з їжею – її видобуток, обробку, заготівлю, процес приготування, споживання та оцінювання.

Лексико-тематична група «їжа» досліджується, зокрема, в семантичній та когнітивно-прагматичній парадигмах (Савельєва, 2006), у різних культурних дискурсах (Анисимова, 2018; Державецька, 2014), в контексті діалогу культур (Марушкіна, 2014), в культурологічному ракурсі вивчення семантичних прототипів продуктів харчування (Amrullah, 2018). Емпірично досліджено семантичний склад асоціативних полів концептосфери «Їжа» (Навильникова, 2008), її метафорика (Пахомова, 2003) та лексичні репрезентації в національній свідомості (Миронова, 2002). Семантична інтерпретація прикметників у дискурсі про їжу виконана в контексті психологічної сенсорики (Diederich, 2015) та сенсорної семантики (Barratt, Faizi & Smith, 2016). Належну нішу в науці займають соціологічні (Poulain, 2017; Ніколенко, 2016) та антропологічні (Durrenberger, 2018) розвідки в галузі культури їжі. У цьому розмаїтті розробленої наукової проблематики нам не вдалося виявити психосемантичних досліджень властивостей їжі у свідомості осіб з орторексією.

Метою цієї розвідки стало емпіричне дослідження семантичної репрезентації властивостей їжі у свідомості осіб з орторексією.

Завданнями дослідження передбачалося здійснити:

1. Якісний порівняльний аналіз семантичних особливостей репрезентації властивостей їжі (як фрагмента гастрономічної картини світу) в осіб з орторексією та без такої.

2. Кореляційний аналіз параметрів рівня харчової інтуїції та семантики властивостей їжі в осіб з орторексією та без такої.

В ході дослідження перевірялася гіпотеза про те, чи мають властивості їжі значущий зв'язок з орторексією та рівнями харчової інтуїції суб'єкта.

Методи та методики дослідження

З метою емпіричного дослідження соціальних уявлень про їжу було обрано оптимальний для цієї мети психосемантичний підхід.

В тексті представлено результати застосування трьох методик: Римського опитувальника нервової орторексії «ORTO-15» (Руженков та ін., 2019), «Шкала інтуїтивного харчування-2 Т. Тілка» (в адаптації Ю. Ящишиної, 2019) та семантичного диференціала авторської модифікації.

Як і в ході нашого попереднього дослідження (Лозова, Дробот & Фатєєва, 2017) за допомогою методики Римського опитувальника нервової орторексії «ORTO-15» вибірку респондентів було розподілено на дві групи – осіб з наявною та з відсутньою орторексією. Особи, які виявили схильність до нервової орторексії – тривалого порушення харчової поведінки, «маніакальної одержимості здоровою їжею», що чинить істотний негативний вплив на якість життя людини (Donini et al., 2005) – склали групу спостереження (n=209), особи без такої схильності – групу порівняння (n=117).

Рівень харчової інтуїції вимірювався із застосуванням методики «Шкала інтуїтивного харчування-2 Т. Тілка» (Tylka & Kroon van Diest, 2013), згідно з опублікованими нами тестових норм шкал харчової інтуїції (Фатєєва, 2019). Опитувальник містить в собі 23 питання, стосовно яких респондент висловлює свою згоду чи незгоду за допомогою 5-бальної шкали Лікерта (від «повністю згоден» до «повністю не згоден»). Окрім підрахунку загального середнього балу, оцінки розподілялися за чотирма субшкалами – вимірами інтуїтивного харчування: безумовний дозвіл на прийняття їжі; їжа з фізіологічних, а не зовнішніх або емоційних причин; відчуття сигналів голоду та насичення; відповідність вибору, гармонія їжі та тіла.

В якості інструменту дослідження репрезентації смислового конструкту «їжа» у свідомості респондентів було використано вербальний семантичний диференціал (СД), де семибальні шкали-дескриптори представляли антонімічні поняття, що характеризують різні властивості їжі. Метод дозволив дослідити особливості взаємозв'язків функціонування систем значень (як усвідомлюваних, так і неусвідомлюваних), що визначає властивості їжі. Індивідуальна система значень, що існує у вигляді інтеріоризованих еталонів, зумовлює процеси самоусвідомлення через ставлення до їжі, а відтак – і харчову поведінку індивіда.

Ми поділяємо думку J. Uher стосовно того, що

«психологи (...) можуть винести уроки з досягнень метрології в галузі вимірювання фізичних властивостей, коли йдеться про отримання точної кількісної інформації про константні властивості. Але метричні підходи неадекватні для дослідження всепроникних процесів створення та інтерпретації значень» (Uher, 2020: 1001).

Також враховувалася думка J. Stoklasa і колег щодо необхідності врахування тієї невизначеності, яка виникає через лінгвістичні позначення кінцевих точок шкали. (Stoklasa, Talasek & Stoklasova, 2019). Тому в нашому випадку, маючи на меті отримання не стільки факторної структури феномену, скільки структури взаємозв'язків між показниками за певними, визначеними значущими для дослідження, критеріями, факторизація даних не проводилася. Аналіз описової статистики та кореляції між змінними дозволив виразно побачити порівняльну картину ставлення до їжі в осіб з орторексією та в осіб, у яких вона відсутня.

В якості одиниць аналізу було взято середні значення вимірюваних величин, міри розкиду (середньоквадратичне відхилення) та коефіцієнти кореляції. Обробку результатів проведено шляхом порівняння обраних нами статистичних рядів вимірюваних величин, що характеризують взаємодію людини з їжею: перцептивної привабливості, упорядкованості харчування, оцінки корисності та емоційного наповнення їжі. Ці характеристики виступили базовими координатами семантичного простору.

Вибірка

Вибірка дослідження формувалася з дорослих респондентів, що цікавляться здоровим способом життя та є дописувачами відповідних груп в Facebook та Telegram (з міст Запоріжжя, Київ, Краматорськ, Москва, Мінськ, Одеса, Санкт-Петербург, Харків) віком від 18 до 68 років (середній вік 30;64 року, стандартне відхилення – 11;61). Загальна кількість респондентів склала 326 осіб, з них 77 (24.0%) чоловіків та 249 (76.0%) жінок. Результати початкового онлайн-тестування за «ORTO-15» виявили 209 опитуваних (64.1%), які мають показники, що свідчать про наявність орторексії; групу без орторексії склали 117 осіб. Таким чином було сформовано дві

незалежні вибірки (осіб з наявною та осіб з відсутньою орторексією) та отримано достатню репрезентативність і необхідний віковий діапазон досліджуваних. У всіх запрошених учасників дослідження була отримана інформована згода на збір даних.

Респонденти отримали інструкцію надати оцінку концепту «їжа» за допомогою методики семантичного диференціала (СД), де семибальні шкали-дескриптори представляли собою слова-антоніми, які характеризують різні властивості їжі, шляхом позначки у таблиці з 20 парами антонімів. Семантична диференціація поняття «їжа» не передбачала обрання респондентами тих чи інших її властивостей як суб'єктивно привабливих або відразливих. Виявлялася семантика їжі як такої, їжі як феномена життя людини. Обрання 1 або -1 означало, що якість присутня у незначній мірі, 2 або -2 – у середній, 3 або -3 – у сильній, 0 – важко застосувати до даного поняття обидва слова-антоніми. Обробку результатів проведено шляхом складання статистичного ряду вимірюваних величин, що характеризують взаємодію людини з їжею: перцептивної привабливості, упорядкованості харчування, оцінки корисності та емоційного наповнення їжі. Ці характеристики виступили базовими координатами семантичного простору.

Результати та дискусії

У таблиці 1 представлено статистику тих параметрів семантичного простору категорії «їжа», що відповідають критерію «перцептивна привабливість».

Таблиця 1. Статистичні ряди дихотомічних шкал за критерієм властивості їжі «перцептивна привабливість» в осіб з орторексією (О) та без такої (Н)

Назви дихотомічних шкал	Бали дихотомічних шкал та суми варіантів оцінки (%)													
	-3		-2		-1		0		1		2		3	
	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н
Несмачна – Смачна	17.2	14.5	15.4	8.5	2.9	4.3	1.9	6.0	3.3	1.7	22.5	24.8	36.8	40.2
Холодна – Гаряча	7.2	6.0	11.0	6.0	7.2	6.8	22.5	23.9	15.8	23.1	26.3	22.2	10.0	12.0
Важка – Легка	11.0	4.3	14.8	12.0	9.6	13.7	16.7	20.5	17.2	23.1	23.0	19.7	7.7	6.8

Складна –	9.6	3.4	12.4	12.8	13.9	16.2	20.1	27.4	17.7	12.8	17.2	17.9	9.1	9.4
Проста														
Пісна –	9.1	2.6	13.4	12.0	18.7	12.8	23.4	37.6	18.2	20.5	12.9	9.4	4.3	5.1
Жирна														

Як бачимо, в дихотомічній шкалі «несмачна-смачна» серед 209 осіб з орторексією (стовпчики О) 74 особи (понад 35.0%) наділяють їжу властивістю «несмачна». Цей показник безпосередньо пов'язаний з одним із питань опитувальника «ОРТО-15»: «Чи є смак їжі більш важливим, ніж її якість, коли ви оцінюєте їжу?», де негативна відповідь «ніколи» свідчить про виражені орторексичні патерни поведінки. Поряд з тим, 131 особи (більше 62.0%) надають їжі властивості «смачна», а 1.91% не визначились, в той час за останнім параметром переважають особи без орторексії. Іншими словами, для більшості перцептивно привабливою є смачна їжа, а значний відсоток привабливості несмачної їжі можна пояснити прийнятим суб'єктом компромісом між смаком та якісністю/корисністю їжі.

Більшість орторексів надає перевагу теплому полюсу температурного спектра перед холодним. За шкалою «важка – легка», яка дозволяє виміряти суб'єктивну тяжкість спожитої їжі, більшість надають їжі властивості легкості. Шкала «складна – проста» визначає міру складності їжі для досліджуваних: 20.0% респондентів нейтральні, трохи менше – тяжіють до простоти (18.0%) та середньої простоти (18.0% осіб), що може свідчити про бажання споживати простішу їжу. За критерієм «пісна – жирна» більшість осіб з орторексією (41.2%) обирають властивість «пісна», 23.4% важко визначитись, що може свідчити про бажання споживати або їжу з невеликим відсотком жирності або в міру пісну.

Особі без орторексії (стовпчики Н) обирають їжу в теплому спектрі шкали; приблизно третина опитуваних мають вищі й середні показники її смачності, більшість осіб без орторексії надає перевагу їжі скоріше важкій, ніж легкій. Показники за шкалою «складна – проста» демонструють бажання споживати більш просту їжу. За шкалою «пісна – жирна» оцінки розділилися – великій кількості респондентів без орторексії (37.0%) важко визначитись, близька 27.0% наділяють концепт «їжа» якістю «пісна», 20.5% обирають оцінку помірно жирна, в 14.5% – якість «жирна» сильно виражена.

Семантичний критерій «впорядкованість», статистика якого представлена в таблиці 2, характеризує формальні характеристики харчування, його організацію.

Таблиця 2. Статистичні ряди дихотомічних шкал за критерієм властивості їжі «впорядкованість» в осіб з орторексією (О) та без такої (Н)

Назви дихотомічних шкал	Бали дихотомічних шкал та суми варіантів оцінки (%)													
	-3		-2		-1		0		1		2		3	
	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н
Спонтанна – організована	9.6	4.3	15.8	17.1	13.4	17.1	16.3	16.2	11.5	17.1	23.9	23.1	9.6	5.1
Неякісна – якісна	15.8	4.3	9.6	15.4	4.3	8.5	4.3	5.1	7.2	12.8	26.3	21.4	32.5	32.5
Швидка – повільна	6.7	5.1	16.3	12.8	14.8	12.8	18.2	30.8	20.1	19.7	18.2	12.8	5.7	6.0
Мінлива – стабільна	5.7	2.6	13.9	12.8	11.0	17.1	25.8	27.4	13.9	22.2	22.5	13.7	7.2	4.3
Важкодоступна – легкодоступна	6.2	5.1	9.1	6.8	8.1	7.7	20.6	20.5	14.4	17.1	23.4	21.4	18.2	21.4

За критерієм впорядкованості майже чверть осіб з орторексією за дихотомією «спонтанна – організована» показують середні оцінки. За шкалою «неякісна – якісна» більшість респондентів з орторексією наділяє конструкт «їжа» властивістю «якісна», хоча 62 особи (29.67%) обирають властивість «неякісна», що можна пояснити стурбованістю про низьку якість доступних продуктів. Відтак, суб'єктивно впорядкованою може бути як якісна, так й неякісна їжа. Щодо швидкості, притаманній конструкту «їжа», 44.02% орторексів тяжіє до повільного полюса, 18.18% складно визначитись, 37.8% до полюсу швидкого споживання.

За критерієм «мінлива – стабільна», що вимірює прихильність до конкретної їжі, чверті осіб з орторексією важко визначитись, ще чверть надає перевагу стабільному полюсу шкали, що може свідчити про бажання споживати чітко визначені продукти, зберігати стабільність у виборі їжі. Також більшість респондентів з орторексією надають перевагу легкодоступній їжі. Варто також зауважити досить великий розкид відповідей досліджуваних, що вказує на відсутність однотайності оцінок.

Частота оцінок в дихотомічній шкалі «спонтанна – організована» в осіб з відсутньою орторексією приблизно однакова

на протилежних полюсах, що свідчить про неоднозначність даної характеристики. За параметром «неякісна – якісна» більшість досліджуваних надають перевагу високій якості їжі, а 21.3% – середній. Показники шкали «повільна – швидка» не такі однозначні, адже 31.0% досліджуваних не можуть визначитися, а 20.0% надають перевагу швидкому полюсу шкали. Більшість досліджуваних, як і в попередньому випадку, надають перевагу більш стабільному полюсу шкали, проте дані тяжіють до центральної тенденції. Їжа видається легкодоступною.

Критерій «корисність» (таблиця 3) характеризує суб'єктивну оцінку корисності, притаманну конструкту «їжа».

Таблиця 3. Статистичні ряди дихотомічних шкал за критерієм властивості їжі «корисність» в осіб з орторексією (О) та без такої (Н)

Назви дихотомічних шкал	Бали дихотомічних шкал та суми варіантів оцінки (%)													
	-3		-2		-1		0		1		2		3	
	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н
Зіпсована – свіжа	19.1	12.0	7.7	8.5	1.4	2.6	4.3	5.1	3.8	4.3	13.9	16.2	49.8	51.3
Неправильна – правильна	9.1	1.7	14.8	6.0	10.5	11.1	11.0	35.0	15.3	16.2	26.8	21.4	12.4	8.5
Шкідлива – корисна	14.8	6.8	13.4	9.4	5.7	12.0	6.7	17.9	11.5	22.2	30.1	17.9	17.7	13.7
Вишукана – груба	11.0	5.1	17.7	23.9	19.6	20.5	24.4	31.6	14.8	11.1	9.1	5.1	3.3	2.6
Штучна – натуральна	9.6	2.6	9.1	8.5	7.2	10.3	8.6	13.7	12.4	19.7	25.4	26.5	27.8	18.8

За шкалою «зіпсована-свіжа», половина респондентів з орторексією дали високі оцінки свіжості їжі. Щодо шкали «неправильна-правильна», що вимірює сприйняття їжі з точки зору її суб'єктивної правильності, більшість досліджуваних очікувано мають перевагу якості «корисна», проте незначний розкид все ж спостерігається. Характерно, що певна кількість респондентів з орторексією надають їжі властивості «зіпсована» – 59 осіб (28.23%), «шкідлива» – 72 особи (34.45%), «штучна» – 54 (25.84%), що свідчить про високий рівень стурбованості її якістю як типову для орторексів рису. Показники «вишукана-груба» тяжіють до середніх значень, а за критерієм «штучна-натуральна» більшість осіб з орторексією обирають властивість «натуральний».

Результати опитування респондентів без орторексії (Н) демонструють картину частотних оцінок в дихотомічних шкалах. Із 117 осіб, в яких відсутня орторексія, більше половини (51.3%) досліджуваних дали найвищу оцінку свіжості за параметром «зіпсована-свіжа». Показники шкали «неправильна-правильна» не такі однозначні, як в осіб з орторексією: більшості досліджуваних важко визначитись, частина респондентів все ж надає перевагу властивості «правильна». Щодо шкал «шкідлива-корисна», «вишукана-груба» та «штучна-натуральна», то більшості досліджуваних також складно визначитись: частина респондентів надає перевагу властивостям «корисна», «вишукана», «натуральна», проте спостерігається набагато більший розкид значень, ніж в осіб з орторексією.

Семантичні характеристики емоційного сприйняття конструкту відображені в таблиці 4.

Таблиця 4. Статистичні ряди дихотомічних шкал за критерієм властивості їжі «емоційна атрибутція» в осіб з орторексією (О) та без такої (Н)

Назви дихотомічних шкал	Бали дихотомічних шкал та суми варіантів оцінки (%)													
	-3		-2		-1		0		1		2		3	
	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н
Зла – добра	10.05	1.7	6.2	6.8	4.8	7.7	21.5	34.2	9.1	9.4	25.4	19.7	23.0	20.5
Збуджуюча – заспокійлива	6.7	2.6	10.5	9.4	13.9	10.3	31.6	38.5	11.5	16.2	18.7	16.2	7.2	6.8
Потворна – красива	7.7	4.3	9.1	5.1	9.1	10.3	15.3	23.9	16.3	20.5	24.9	19.7	17.7	16.2
Печальна – радісна	7.7	4.3	6.7	5.1	5.3	6.0	19.6	25.6	12.0	17.1	20.6	22.2	28.2	19.7
Реальна – ідеальна	10.5	14.5	14.4	16.2	10.5	9.4	29.2	36.8	15.3	12.8	11.0	4.3	9.1	6.0

Частотні показники у підвибірці осіб з орторексією (О) демонструють, що в дихотомічній шкалі «зла-добра» більшість респондентів схиляються до того, що їжа все-таки добра, хоча 10.0% орторексів наділяють їжу якістю «зла» у найвищому ступені. За шкалою «збуджуюча-заспокійлива» багатьом досліджуваним важко визначитись, хоча решта віддає перевагу заспокійливій функції їжі. Щодо шкали «потворна-красива», більшість досліджуваних обирають якість «красива», це ж стосується шкали «печальна-

радісна», де більшість осіб з орторексією визнають ейфоричний вплив їжі. Щодо останньої шкали «ідеальна-реальна», то більшості важко визначитись, дані тяжіють до середніх значень.

У підвибірці з відсутньою орторексією (Н) більшості досліджуваних важко визначитись з приналежністю їжі до певної емоційної шкали. В шкалі «добра-зла» 34.0% осіб воліють не визначати приналежність до певної групи, тоді як більшість називають їжу доброю. Така ж ситуація стосовно шкал «збуджуюча-заспокійлива», «потворна-красива», «печальна-радісна», «реальна-ідеальна», що може свідчити про те, що емоційний компонент їжі є менш важливим, ніж для осіб з орторексією.

З метою узагальнення щодо показників, отриманих за чотирма описаними вище критеріями семантики їжі, були розраховані середні тенденції та міри розкиду оцінок. Середнє значення (М) служить показником сукупної семантики цієї властивості їжі, будучи при цьому досить об'єктивною характеристикою. Стандартне відхилення (SD) демонструє міри розсіювання оцінок відносно середнього значення та свідчить про однаковість, згуртованість реакцій щодо семантики даної властивості їжі. Описані статистичні параметри (табл. 5) виявляють картину репрезентації властивостей їжі у свідомості досліджуваних з наявною та відсутньою орторексією.

Таблиця 5. Середні тенденції та міри розкиду загальних характеристик семантичного простору властивостей їжі (M±SD)

Характеристики властивостей їжі	Досліджувані з орторексією (n =209)	Досліджувані без орторексії (n =117)
Перцептивна привабливість	0.26 ± 1.93	0.48 ± 1.76
Впорядкованість	0.40 ± 1.90	0.45 ± 1.73
Корисність	0.48 ± 2.11	0.56 ± 1.82
Емоційність	0.51 ± 1.85	0.47 ± 1.66

Отримані дані дозволяють зробити висновок: особи з орторексією демонструють порівняно нижчі показники за категоріями впорядкованості та корисності, в той час як за категорією емоційності вони дещо вищі, ніж у респондентів без орторексії. У порівняльному плані найменш значущою складовою семантики в осіб з орторексією є перцептивна привабливість їжі.

Отже, семантика концепту «їжа» для них наділена якостями впорядкованості, корисності та привабливості, але найбільшою мірою пов'язана з їх емоційною сферою.

Семантичний простір їжі в осіб з орторексією характеризується перевагою таких характеристик: смачна, легка, досить гаряча (критерій перцептивної привабливості); організована, високоякісна, помірно-повільна, досить стабільна, легкодоступна (критерій впорядкованості); свіжа, корисна, правильна, натуральна, помірно вишукана (критерій корисності); добра, красива, радісна (критерій емоційної атрибуції). Різниця з особами без орторексії спостерігається у мірі вираженості та характеристиці «пісна-жирна»: більшість осіб без орторексії надають перевагу показникам помірної жирності.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити зв'язки на рівні тенденції між семантичними властивостями конструкту «їжа» та діагностичними показниками харчової поведінки (табл. 6).

Таблиця 6. Значущі кореляційні зв'язки між семантичними репрезентаціями властивостей їжі та діагностичними показниками харчової поведінки

Семантичні характеристики їжі	Результати діагностики харчової поведінки					
	Римський опитувальник нервової орторексії	Загальний показник інтуїтивності харчування	Безумовний дозвіл на прийняття їжі	Їжа з фізіологічних, а не емоційних причин	Чутливість до сигналів голоду та ситості	Гармонія їжі та тіла
Швидкість	-0.111*	–	–	–	-0.124*	–
Смачність	–	0.157**	0.144**	–	0.149**	–
Організованість	–	0.124*	–	0.145**	–	0.182**
Якість	–	0.200**	–	0.136*	0.204**	0.172**
Свіжість	–	0.126*	–	–	0.137*	–
Правильність	–	0.125*	–	0.152**	–	0.210**
Тяжкість	–	–	–	–	0.164**	0.147**
Корисність	–	0.149**	–	0.168**	0.140*	0.216**
Жирність	–	0.125*	0,208**	0,138*	–	–
Грубість	–	-0.124*	–	–	-0.149**	–
Краса	–	0.155**	–	–	0.158**	0.169**
Натуральність	–	0.165**	–	0.115*	0.142*	0.253**
Хорошість	–	–	–	–	–	0.132*

Радість	-	0.114*	-	-	-	0.174**
Доступність	-	-	-	-	-	0.110*

Примітка: * – значущий коефіцієнт кореляції при $p < 0.05$, ** – значущий коефіцієнт кореляції при $p < 0.01$, *** – значущий коефіцієнт кореляції при $p < 0.001$.

Виявлено єдиний значущий коефіцієнт, який пов'язує вираженість орторексичних патернів із властивостями їжі: він стосується властивості «швидкість» – особи з наявною орторексією схильні давати більш високу оцінку за цим критерієм ($p < 0.05$). Такі дані можуть свідчити про те, що швидкість насичення (тут – повільність, оскільки кореляційний зв'язок є оберненим) є не лише індикатором нервової орторексії, але й значущим елементом семантики «їжі».

Викликають науковий та практичний інтерес численні взаємозв'язки, що стосуються інтуїтивності харчування та семантики властивостей їжі. Оцінки за шкалами: «смачність», «якість», «корисність», «краса», «натуральність» прямо корелюють із загальним показником інтуїтивності харчування на рівні значущості $p < 0.01$; «організованість», «свіжість», «правильність», «радість» на рівні значущості $p < 0.05$. Виявлено зворотний зв'язок: інтуїтивність харчування – «грубість» їжі ($p < 0.05$). Ці результати засвідчують: особи, що харчується інтуїтивно, надають перевагу їжі, яка дає смакову насолоду, якісна, свіжа, жирна, корисна для організму, гарно зовнішньо прикрашена, відзначається добірністю, з тонким смаком, природного походження, викликає відчуття задоволення. Отже, для цих осіб загалом більш привабливою є їжа, яку також можна назвати здоровою, проте, на відміну від осіб з «дієтичним мисленням», інтуїтивні їдоки вибирають їжу, спираючись на внутрішні потреби організму. Такі індивіди схильні організовувати свій процес харчування та опиратися на внутрішнє суб'єктивне переконання у правильності добору продуктів.

Показник шкали «Безумовний дозвіл на приймання їжі» прямо пов'язаний з властивостями «смачність» та «жирність» ($p < 0.01$). Властивість «жирність» є однією з найбільш заборонених у «дієтичній культурі» (за винятком послідовників кето-діет), тож особи, які обирають цей показник, мають більшу внутрішню свободу вибору раціону харчування. Припускаємо також, що

люди, які харчуються інтуїтивно, надають перевагу їжі, що дає смакову насолоду та має певний вміст жиру. Водночас особи з «дієтичним мисленням» зазвичай схильні обирати їжу з пониженим рівнем жирності.

Шкала, яка вимірює *схильність до приймання їжі з фізіологічних, а не емоційних причин*, має численні прямі кореляції з семантичними характеристиками їжі: «організованість», «правильність», «корисність» (на рівні значущості $p < 0.01$), «якість», «натуральність» та «жирність» (на рівні значущості $p < 0.05$). Ці результати можна інтерпретувати таким чином: чим вища організованість приймання їжі, тим вища орієнтація на фізіологічне відчуття голоду. Отже, організованість приймання їжі сприяє насиченню саме тілесної потреби, і навпаки – спонтанне харчування може бути ознакою емоційного голоду, а не тілесного.

Особи, що мають більш виражений емоційний голод (необхідність «заїсти» будь-яку неприємну подію), менше схильні організовувати процес приймання їжі. В цьому випадку фізіологічний голод в індивіда відсутній, але шляхом переїдання він намагається справитися зі своїми внутрішніми конфліктами.

Між шкалою «Чутливість до сигналів голоду та ситості» та семантикою їжі виявлені статистично значущі прямі та обернені зв'язки. Результати показників за такими шкалами: «смачність», «якість», «тяжкість», «краса», на рівні значущості $p < 0.01$, а також «корисність», «свіжість», «натуральність», на рівні значущості $p < 0.05$. Виявлений зворотний зв'язок – «грубість» на рівні значущості $p < 0.01$ та «швидкість» на рівні значущості $p < 0.05$.

Дані результати свідчать про те, що смакові характеристики, висока якість, важкість, зовнішня привабливість їжі, а також її корисність, свіжість та натуральність мають позитивний взаємозв'язок із такою складовою інтуїтивного харчування, як орієнтація на сигнали голоду й ситості. Тож, чим вищою є суб'єктивна оцінка смакових якостей, тим скоріше індивід буде орієнтуватися на сигнали голоду і ситості.

Чим грубіша їжа, тим менше передбачається задоволення потреби в їжі в результаті виникнення фізіологічного голоду; натомість, чим більш вишуканою є їжа, тим краще особа усвідомлює настання ситості та менше плутає голод фізіологічний з психологічним.

Між шкалою «Гармонія їжі й тіла» та характеристиками відношення до їжі є статистично значущі прямі зв'язки. Семантичні маркери їжі «організованість», «якість», «правильність», «тяжкість», «корисність», «краса», «натуральність», «радість» отримали прямі зв'язки на рівні значущості $p < 0.01$, а також «хорошість» та «доступність» на рівні значущості $p < 0.05$.

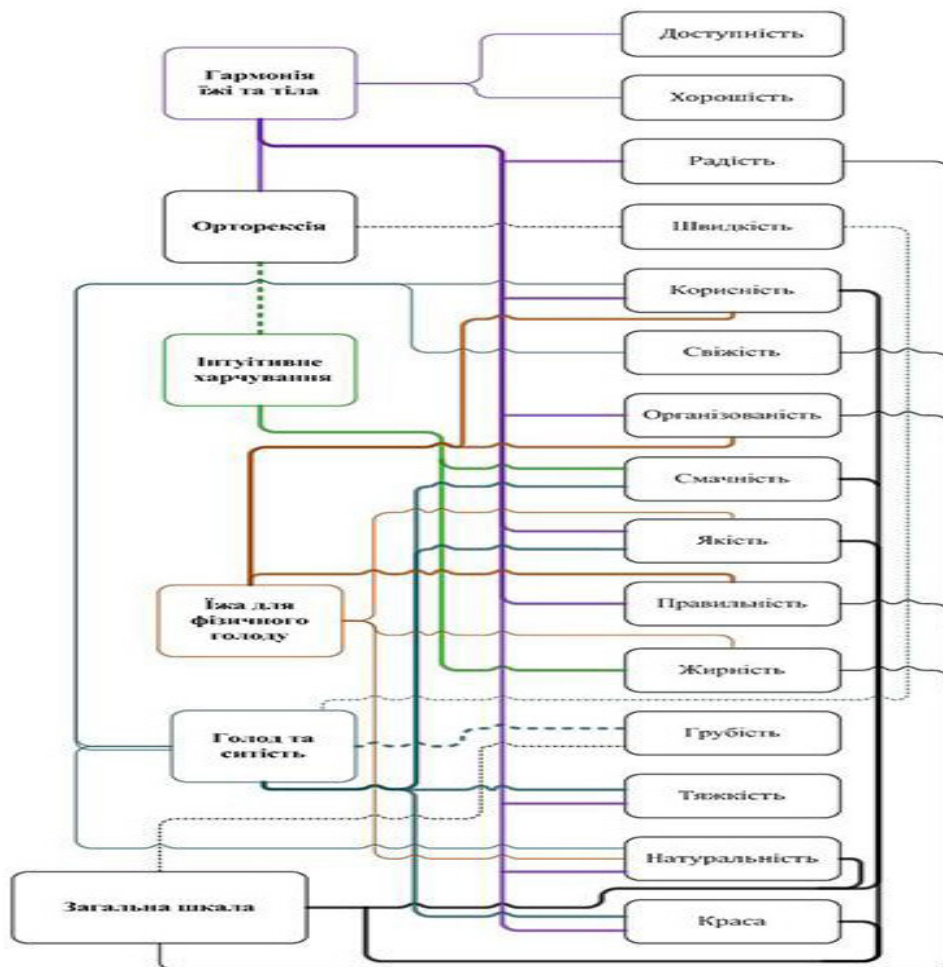

Рисунок 1. Кореляційні плеяди показників орторексії та семантичної репрезентації властивостей їжі

Менш вираженим, але значущим є позитивний кореляційний зв'язок між схильністю до вибору правильної їжі та гармонією

з тілом, тож чим вищим є внутрішні показники впевненості в обранні правильної їжі, тим більше особа відчувається в гармонії зі своїм тілом. Не менш важливим є також і критерій доступності їжі – чим більш доступною є їжа, яку споживає індивід, тим більш гармонійними є відношення з тілом: наявністю у постійному доступі їжі допомагає не фіксувати надмірної уваги на ній.

Отже, семантика властивостей їжі є суттєвим індикатором, який визначає те, чи буде індивід дослуховуватися до потреб свого тіла та задовольняти їх шляхом інтуїтивного харчування. Для наочного відображення результатів кореляційного аналізу було обрано метод кореляційних плеяд, що дозволяє графічно показати отримані кореляційні зв'язки між такими параметрами, як орторексія, рівні харчової інтуїції та семантичним диференціалом (що висвітлює семантичну репрезентацію властивостей їжі).

Отже, вершини на рис. 1 відповідають досліджуваним ознакам, а лінії графічно відображають статистично достовірні кореляційні зв'язки між ними.

ВИСНОВКИ

Система уявлень про їжу та її властивості є фрагментом гастрономічної картини світу індивіда, належить до поняттєвого апарату глютонічного дискурсу та глютонії як системи номінації, пов'язаної з харчуванням. Особи з патологічно-нав'язливими ідеями «здорової їжі» – орторекси – відрізняються особливостями усвідомлення їжі та мають значно нижчий рівень харчової інтуїції. З метою емпіричного виявлення особливостей семантичної репрезентації властивостей їжі було проведено якісний порівняльний аналіз семантики їжі у свідомості осіб з орторексією та без такої.

Емпірично констатовано, що семантичний простір конструкту «їжа» в осіб з наявною та відсутньою орторексією характеризується єдністю своєї структурної конфігурації, що пояснюється генетичною спорідненістю макрокультури його носіїв, спільністю образу світу, в якому логічні відношення в діаді «людина – їжа» є універсальними.

Водночас семантичні поля конструкту «їжа» в осіб з наявною та відсутньою орторексією відрізняються між собою не стільки за статистичним наповненням їх елементів, скільки якісно, за

комбінаторним способом їх репрезентації у свідомості. Так, в групі орторексів порядок значущості критеріїв, за середніми (емоційність – корисність – впорядкованість – привабливість) відрізняється від порядку в групі неорторексів (корисність – привабливість – емоційність – впорядкованість). У перших корисність їжі тісно пов'язана з емоційністю, у других вона має самодостатню цінність.

Семантичний простір сприйняття їжі в осіб з орторексією характеризується перевагою таких її властивостей: смачна, легка, досить гаряча, помірно пісна (критерій перцептивної привабливості); організована, високоякісна, помірно-повільна, досить стабільна, легкодоступна (критерій впорядкованості); свіжа, корисна, правильна, натуральна, помірно вишукана (критерій корисності); добра, красива, радісна (критерій емоційної атрибуції).

Гіпотеза про зв'язок між семантикою властивостей їжі та орторексією підтвердилася частково: констатовано кореляційний зв'язок вираженості орторексичних патернів лише з такою глутонічною характеристикою, як «повільність» харчування, тобто уповільнення вживання їжі може бути індикатором патологізації харчової поведінки.

Гіпотезу про зв'язок між семантикою властивостей їжі та рівнями харчової інтуїції суб'єкта верифіковано повністю. Семантика таких властивостей їжі, як «смачність», «якість», «корисність», «краса», «натуральність» і «жирність» прямо корелює з субшкалами: «інтуїтивність харчування», «безумовний дозвіл на приймання їжі», «їжа з огляду на фізичний голод, неемоційний», «покладаюся на сигнали голоду та ситості», «гармонія їжі й тіла».

Перспективу подальшої роботи вбачаємо у дослідженні семантичного простору сприйняття їжі особами з булімією. Отримані результати будуть корисні у практичній роботі з особами, що мають порушення харчової поведінки.

Література

- Анисимова, Е.Е. (2018). О взаимодействии гастрономического и религиозного дискурсов (культурологический и лингвистический аспекты). *Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки*, 2(791), 31–44.
- Артемьева, Е.Ю. (2007). *Основы психологии субъективной семантики* (2-е изд.). Москва: ЛКИ.

- Державецька, І.О. (2014). Глютонічний дискурс : лексикографічний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*, 4, 69–72.
- Ермакова, Л.Р. (2011). Глюттотонические прагматонимы и национальный характер : на материале русской и английской лингвокультур. *Автореф. дисс. канд. филол. наук*. Белгород.
- Лозова, О.М. (2011). *Методологія психосемантичних досліджень етносу*. (Монографія). Київ: Слово.
- Лозова, О.М., Дробот, О.В., & Фатєєва, М.С. (2017). Парадокси потребово-мотиваційної сфери осіб з нервовою орторексією. *Лікарська справа*, 7, 104–110.
- Марушкина, Н.С. (2014). Концепт «еда» в контексте диалога культур. *Автореф. дисс. канд. культуролог*. Иваново.
- Миронова, И.К. (2002). Концептосфера «Еда» в русском национальном сознании: базовые когнитивно-пропозиционные структуры и их лексические репрезентации. *Дисс. канд. филол. наук*. Екатеринбург.
- Навильникова, Д.И. (2008). Опыт содержательного анализа ассоциативного поля (на примере тематической группы «еда»). *Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*, 6 (2), 42–52.
- Ніколенко, В.В. (2016). Українська гастрономічна культура як соціальний феномен. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, 36, 75–81.
- Олянич, А.В. (2007). *Презентационная теория дискурса*. (Монографія). Москва : Гнозис.
- Савельева, О.Г. (2006). Концепт «еда» как фрагмент языковой картины мира: лексико-семантический и когнитивно-прагматический аспекты (на материале русского и английского языков). *Дисс. канд. филол. наук*. Краснодар.
- Пахомова, И.В. (2003). Метафорическое представление концепта «еда/пища» в английской языковой картине мира новоанглийского периода. *Дисс. канд. филол. наук*. СПб.
- Руженков, В.А., Захарова, Л.И., Хамская, И.С., Руженкова, В.В., Колосова, М.А., & Минакова, Ю.С. (2019). Русскоязычная адаптация теста «ORTO-15» для скрининг-диагностики нервной орторексии. *Вестник неврологии, психиатрии и нейрохирургии*, 8, 27–36.
- Фатєєва, М.С. (2019). Інтуїтивне харчування у світлі наукових вітчизняних та зарубіжних розшукувань. *Теорія і практика сучасної психології*, 3(1), 153–157. <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-1.28>
- Фатєєва, М.С. (2020). Перспективи використання програм корекції процесів самоусвідомлення у осіб з орторексичними порушеннями харчової поведінки. *Габітус*, 16, 243–250. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.40>
- Ящишина, Ю. (2019). Intuitive eating scale-2 Т. Тулка: результати адаптації опитувальника в Україні. *Міжнародний журнал загальної та медичної психології*, 2, 100–102.
- Amrullah, L. (2018). Indonesian staple food: linguistic study of semantic prototype. *Litera*, 17(2). <https://doi.org/10.21831/ltr.v17i2.14544>
- Barratt, D., Faizi, A.Z., & Smith, V. (2016). Sensory Semantics of Food Products: How Sensory Language Affects Perception and Choice of Food Products. *Book of Abstract FACT 2016: 2nd International Conference Food and Culture in Translation (Catania, May 19–21, 2016)* (p. 12). Catania: Università Degli Studi.

- Borgida, A. (2011). *In Sickness and In Health: Orthorexia Nervosa, the Study of Obsessive Healthy Eating*. San Francisco: Alliant International University, California School of Professional Psychology.
- Bosi, A.T., Camur, D., & Güler, C. (2007). Prevalence of Orthorexia Nervosa in resident medical doctors in the faculty of medicine. *Appetite*, 49(3), 661–666. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.04.007>
- Bratman, S. (2017). Orthorexia vs. theories of healthy eating. *Eating and Weight Disorders – Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 22, 381–385. <https://doi.org/10.1007/s40519-017-0417-6>
- Diederich, C. (2015). *Sensory Adjectives in the Discourse of Food. A frame-semantic approach to language and perception*. <https://doi.org/10.1075/ceclr.16>
- Donini, L.M., Marsili, D., Graziani, M.P., Imbriale, M., & Cannella, C. (2005). Orthorexia nervosa: validation of a diagnosis questionnaire. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 10(2), e28–e32. <https://doi.org/10.1007/BF03327537>
- Durrenberger, P.A. (2018). Role for Anthropologists in the Local Food Movement. *Anthropology Now*, 10(1), 1–12. <https://doi.org/10.1080/19428200.2018.1439144>
- Fieldhouse, P. (1995). Food ideology. *Food and Nutrition: Customs and Culture* (pp. 30–50). Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-3256-3_2
- Håman, L., Lindgren, E.C., & Prell, H. (2017). «If it's not Iron it's Iron f*cking biggest Ironman»: personal trainers's views on health norms, orthorexia and deviant behaviours. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 12: sup2, 1364602. <https://doi.org/10.1080/17482631.2017.1364602>
- Koven, N.S., & Abry, A.W. (2015). The clinical basis of orthorexia nervosa: emerging perspectives. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 11, 385–394. <https://doi.org/10.2147/NDT.S61665>
- Moroze, R.M., Dunn, T.M., Holland, J.C., Yager, J., & Weintraub, P. (2014). Microthinking About Micronutrients: A Case of Transition From Obsessions About Healthy Eating to Near-Fatal «Orthorexia Nervosa» and Proposed Diagnostic Criteria. *Psychosomatics*, 54(2), 3–18.
- Parra-Fernández, M.L., Rodríguez-Cano, T., Onieva-Zafra, M.D., Perez-Haro, M.J., Casero-Alonso, V., Fernández-Martínez, E., & Notario-Pacheco, B. (2018). Prevalence of orthorexia nervosa in university students and its relationship with psychopathological aspects of eating behaviour disorders. *BMC psychiatry*, 18(1), 364. <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1943-0>
- Poulain, J.-P. (2017). *The Sociology of Food: Eating and the Place of Food in Society*. Bloomsbury Academic.
- Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2019). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology*, Springer, 53(1), 435–448. <https://doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>
- Tylka, T.L., & Kroon van Diest, A.M. (2013). The Intuitive Eating Scale-2: Item refinement and psychometric evaluation with college women and men. *Journal of counseling psychology*, 60(1), 137. <https://doi.org/10.1037/a0030893>
- Uher, J. (2020). Measurement in metrology, psychology and social sciences: data generation traceability and numerical traceability as basic methodological principles applicable across sciences. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology*, 54, 975–1004. <https://doi.org/10.1007/s11135-020-00970-2>

References

- Amrullah, L. (2018). Indonesian staple food: linguistic study of semantic prototype. *Litera*, 17(2). <https://doi.org/10.21831/ltr.v17i2.14544>
- Anisimova, E.E. (2018). O vzaimodejstvii gastronomicheskogo i religioznogo diskursov (kulturologicheskij i lingvisticheskij aspekty) [On the interaction of gastronomic and religious discourses (cultural and linguistic aspects)]. *Vestnik MGLU. Gumanitarnye nauki – Journal of Minsk state university. Series humanitarian sciences*, 2(791), 31–44 [in Russian].
- Artemeva, E.Ju. (2007). *Osnovy psihologii subektivnoj semantiki [Fundamentals of the Psychology of Subjective Semantics]* (2nd. ed.). Moscow: LKI [in Russian].
- Barratt, D., Faizi, A.Z., & Smith, V. (2016). Sensory Semantics of Food Products: How Sensory Language Affects Perception and Choice of Food Products. *Book of Abstract FACT 2016: 2nd International Conference Food and Culture in Translation (Catania, May 19–21, 2016)* (p. 12). Catania: Universita Degli Studi.
- Borgida, A. (2011). *In Sickness and In Health: Orthorexia Nervosa, the Study of Obsessive Healthy Eating*. San Francisco: Alliant International University, California School of Professional Psychology.
- Bosi, A.T., Camur, D., & Güler, C. (2007). Prevalence of Orthorexia Nervosa in resident medical doctors in the faculty of medicine. *Appetite*, 49(3), 661–666. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.04.007>
- Bratman, S. (2017). Orthorexia vs. theories of healthy eating. *Eating and Weight Disorders – Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 22, 381–385. <https://doi.org/10.1007/s40519-017-0417-6>
- Derzhavetska, I.O. (2014). Hliutonichnyi dyskurs: leksykohrafichnyi aspekt [Glutonic discourse: lexicographic aspect]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk – Odesa linguistic bulletin*, 4, 69–72 [in Ukrainian].
- Diederich, C. (2015). *Sensory Adjectives in the Discourse of Food. A frame-semantic approach to language and perception*. <https://doi.org/10.1075/celcr.16>
- Donini, L.M., Marsili, D., Graziani, M.P., Imbriale, M., & Cannella, C. (2005). Orthorexia nervosa: validation of a diagnosis questionnaire. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 10(2), e28–e32. <https://doi.org/10.1007/BF03327537>
- Durrenberger, P.A. (2018). Role for Anthropologists in the Local Food Movement. *Anthropology Now*, 10(1), 1–12. <https://doi.org/10.1080/19428200.2018.1439144>
- Ermakova, L.R. (2011). Gljuttonicheskie pragmatonimy i nacionalnyj karakter : na materiale ruskoj i anglijskoj lingvokultur [Gluttonic pragmatonyms and national character : on materials of Russian and English linguistic cultures]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Belgorod [in Russian].
- Fatieieva, M.S. (2019). Intuityvne kharchuvannia u svitli naukovykh vitchyznianskykh ta zarubizhnykh rozshukuvan [Intuitive eating in the light of national and foreign researches]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykhologii – Journal theory and practice of modern psychology*, 3(1), 153–157. <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-1.28> [in Ukrainian].
- Fatieieva, M.S. (2020). Perspektyvy vykorystannia prohram korektsii protsesiv samousvidomlennia u osib z ortoreksychnymy porushenniamy kharchovoi povedinky [Prospects for use of self-awareness processes correction programs among people suffering from orthorexic eating behaviors]. *Habitus – Journal*

- Habitus*, 16, 243–250. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.40> [in Ukrainian].
- Fieldhouse, P. (1995). Food ideology. *Food and Nutrition: Customs and Culture* (pp. 30–50). Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-3256-3_2
- Håman, L., Lindgren, E.C., & Prell, H. (2017). «If it's not Iron it's Iron f*cking biggest Ironman»: personal trainers's views on health norms, orthorexia and deviant behaviours. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 12: sup2, 1364602. <https://doi.org/10.1080/17482631.2017.1364602>
- Koven, N.S., & Abry, A.W. (2015). The clinical basis of orthorexia nervosa: emerging perspectives. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 11, 385–394. <https://doi.org/10.2147/NDT.S61665>
- Lozova, O.M. (2011). *Metodolohiia psykholemantičnykh doslidzhen etnosu [Methodology of psychosemantic research of ethnos]*. Kyiv : Slovo [in Ukrainian].
- Lozova, O.M., Drobot, O.V., & Fatieieva, M.S. (2017). Paradoksy potrebovomotyvatsiinoi sfery osib z nervovoiu ortoreksiieiu [The paradox of the need-motivational sphere of people suffering from orthorexia nervosa]. *Likarska sprava – Physician's business*, 7, 104–110 [in Ukrainian].
- Marushkina, N.S. (2014). Koncept «eda» v kontekste dialoga kultur [The concept of «food» in the context of the dialogue of cultures]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Ivanovo [in Russian].
- Mironova, I.K. (2002). Konceptosfera «Eda» v russkom nacionalnom soznanii: bazovye kognitivno-propozicionnye struktury i ih leksicheskie reprezentacii [The conceptual sphere «Food» in the Russian national consciousness: basic cognitive-propositional structures and their lexical representations]. *Candidate's thesis*. Ekaterinburg [in Russian].
- Moroze, R.M., Dunn, T.M., Holland, J.C., Yager, J., & Weintraub, P. (2014). Microthinking About Micronutrients: A Case of Transition From Obsessions About Healthy Eating to Near-Fatal «Orthorexia Nervosa» and Proposed Diagnostic Criteria. *Psychosomatics*, 54(2), 3–18.
- Navilnikova, D.I. (2008). Opyt soderzhatelnogo analiza asociativnogo polja (na primere tematicheskoi gruppy «eda») [Experience of analysis of the associative field (on the example of the thematic group «food»)]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Lingvistika i mezhkulturnaja komunikacija – Journal of Novosibirsk state university. Series Linguistics and intercultural communication*, 6(2), 42–52 [in Russian].
- Nikolenko, V.V. (2016). Ukrainska hastronomichna kultura yak sotsialnyi fenomen [Ukrainian gastronomic culture as a social phenomenon]. *Visnyk Kharkivskoho nats. un-tu im. V. Karazina. Serii: Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody – Journal of Kharkiv national university named after Karazin. Series: Sociological research in modern society: methodology, theory, methods*, 36, 75–81 [in Ukrainian].
- Oljanich, A.V. (2007). *Prezentacionnaja teorija diskursa [Presentation discourse theory]*. Moscow : Gnozis [in Russian].
- Pahomova, I.V. (2003). Metaforicheskoe predstavlenie koncepta «eda/pishha» v anglijskoj jazykovoju kartine mira novoanglijskogo perioda [Metaphorical representation of the concept of «food» in the English language picture of the world of the Modern English period]. *Candidate's thesis*. Saint-Peterburg [in Russian].

- Parra-Fernández, M.L., Rodríguez-Cano, T., Onieva-Zafra, M.D., Perez-Haro, M.J., Casero-Alonso, V., Fernández-Martinez, E., & Notario-Pacheco, B. (2018). Prevalence of orthorexia nervosa in university students and its relationship with psychopathological aspects of eating behaviour disorders. *BMC psychiatry*, 18(1), 364. <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1943-0>
- Poulain, J.-P. (2017). *The Sociology of Food: Eating and the Place of Food in Society*. Bloomsbury Academic.
- Ruzhenkov, V.A., Zaharova, L.I., Hamskaja, I.S., Ruzhenkova, V.V., Kolosova, M.A. & Minakova, Ju.S. (2019). Russkojazychnaja adaptacija testa «ORTO-15» dlja skringing-dagnostiki nervnoj ortoreksii [Russian-language adaptation of the method «ORTO-15» for screening diagnostics of orthorexia nervosa]. *Vestnik neurologii, psichiatrii i nejrohirurgii – Journal of neurology, psychiatry and neurosurgery*, 8, 27–36 [in Russian].
- Saveleva, O.G. (2006). Koncept «eda» kak fragment jazykovoj kartiny mira: leksiko-semanticheskij i kognitivno-pragmaticheskij aspekty (na materiale russkogo i anglijskogo jazykov) [Concept of «food» as a fragment of language picture of the world: lexical-semantic and cognitive-pragmatic aspects (on material of Russian and English languages)]. *Candidate's thesis*. Krasnodar [in Russian].
- Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2019). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology, Springer*, 53(1), 435–448. <https://doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>
- Tylka, T.L., & Kroon van Diest, A.M. (2013). The Intuitive Eating Scale–2: Item refinement and psychometric evaluation with college women and men. *Journal of counseling psychology*, 60(1), 137. <https://doi.org/10.1037/a0030893>
- Uher, J. (2020). Measurement in metrology, psychology and social sciences: data generation traceability and numerical traceability as basic methodological principles applicable across sciences. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology*, 54, 975–1004. <https://doi.org/10.1007/s11135-020-00970-2>
- Yashchysyna, Yu. (2019). Intuitive eating scale-2 T. Tylka: rezultaty adaptatsii opytuvalnyka v Ukraini [Intuitive eating scale-2 T. Tylka: the results of adaptation of method in a sample in Ukraine]. *Mizhnarodnyi zhurnal zahalnoi ta medychnoi psykholohii – International journal of general and clinical psychology*, 2, 100–102 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Мета. У статті представлені результати дослідження, метою якого було визначити семантичний простір до поняття «їжа» серед людей з нервовою орторексією. Термін «орторексія» розглядається як нав'язливе прагнення до «здорового й правильного харчування», яке призводить до значних обмежень у виборі їжі, впливає на різні сфери життя, може призвести до соціальної ізоляції.

Методи. У дослідженні використовувались методи вербального семантичного диференціалу та шкали інтуїтивного харчування-2 (Intuitive eating scale-2 в українській адаптації). Основними координатами семантичного простору були статистичні ряди вимірюваних величин, що характеризують взаємодію респондентів з їжею: тактильна привабливість, впорядкованість

харчування, оцінка корисності та емоційного змісту їжі. Вибірка охопила 326 випробовуваних у віці від 18 до 68 років (77 чоловіків та 249 жінок). Середній вік становив 30;64 року, стандартне відхилення 11;61.

Результати. Семантичний простір сприйняття їжі респондентами з орторексією охарактеризовано переважанням таких критеріїв: перцептивної привабливості, порядку, корисності, емоційної атрибуції). Найменш важливим для осіб з орторексією виявився критерій перцептивної привабливості. Семантика таких властивостей їжі, як «смачність», «якість», «корисність», «краса», «натуральність» і «жирність» прямо корелює з субшкалами «інтуїтивність харчування», «безумовний дозвіл на приймання їжі», «їжа з огляду на фізичний голод, неемоційний», «покладаюся на сигнали голоду та ситості», «гармонія їжі й тіла».

Висновки. В результаті аналізу окреслено семантичний простір сприйняття їжі респондентами з орторексією. Гіпотезу про зв'язок між семантикою властивостей їжі та рівнями харчової інтуїції суб'єкта верифіковано повністю.

Ключові слова: семантичний простір, порушення харчової поведінки, інтуїтивне харчування, нервова орторексія.

Лозова Ольга & Фатеева Марина. Семантическая репрезентация свойств пищи в сознании лиц с орторексией

АННОТАЦИЯ

Цель. В статье представлены результаты исследования, целью которого было определение семантического пространства к понятию «еда» среди людей с признаками нервной орторексии. Термин «орторексия» рассматривается как навязчивое стремление к «здоровому и правильному питанию», которое приводит к значительным ограничениям в выборе пищи, влияет на различные сферы жизни, может привести к социальной изоляции.

Методы. В исследовании использовались методы вербального семантического дифференциала и шкалы интуитивного питания-2 (Intuitive eating scale-2 в украинской адаптации). Основными координатами семантического пространства были статистические ряды измеряемых величин, характеризующих взаимодействие респондентов с едой: тактильная привлекательность, упорядоченность питания, оценка полезности и эмоционального содержания пищи. Выборка охватила 326 испытуемых в возрасте от 18 до 68 лет (77 мужчин и 249 женщин). Средний возраст составил 30;64 года, стандартное отклонение 11;61.

Результаты. Семантическое пространство респондентов с орторексией характеризуется преобладанием таких критериев: перцептивной привлекательности, упорядоченности, полезности, эмоциональной атрибуции. Наименее важным для лиц с орторексией оказался критерий перцептивной привлекательности. Семантика таких свойств пищи, как «вкусность», «качество», «полезность», «красота», «натуральность» и «жирность»

прямо коррелирует с субшкалами «интуитивность питания», «безусловное разрешение есть», «еда по причинам физического голода, а не эмоционального», «полагаюсь на сигналы голода и сытости», «гармония еды и тела».

Выводы. В результате анализа обозначены семантическое пространство восприятия пищи респондентами с орторексией. Гипотеза о связи между семантикой свойств пищи и уровнями пищевой интуиции субъекта верифицирована полностью.

Ключевые слова: семантическое пространство, нарушения пищевого поведения, интуитивное питание, нервная орторексия.

Psychosemantic Dimensions of Basic Concepts of Economic Discourse (Comparative and Professional Aspect)*

Психосемантичні виміри базових понять економічного дискурсу (порівняльно-професійний аспект)**

Nataliya Savelyuk¹
Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Наталія Савелюк¹
доктор психологічних наук,
професор

E-mail: nsavelyuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5246-9677>

Oleg Kalmykov²
Ph.D. in Economics,
Assistant Professor

Олег Калмиков²
кандидат економічних наук,
доцент

E-mail: olegkalmykov@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1811-5880>

Viacheslav Riznyk²
Ph.D. in Pedagogy,
Assistant Professor

Вячеслав Різник²
кандидат педагогічних наук,
доцент

E-mail: riznyk84@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6083-2242>

* This study is done within the framework of the Erasmus+ project (number 2018-1-PL01-K107-049012).

** Дослідження виконане в рамках проекту Еразмус+ (номер 2018-1-PL01-K107-049012).

¹ Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University
✉ 2, M. Kryvonosa Str., Ternopil,
Ukraine, 46027

¹ Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
✉ вул. М. Кривоноса, 2,
Тернопіль, Україна, 46027

² Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

² ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received January 28, 2020

Revised manuscript accepted February 12, 2021

ABSTRACT

The purpose of the study is the explication and systematization of the nuclear verbal associative reactions of students of economic and philological specialties to the leading economic categories and concepts.

Methods. In our research was used the method of free associative experiment with the involvement of economic categories and concepts as stimulus words. The sample of respondents is formed on the principle of random selection and the rule of informed consent. The concepts recorded by the results of the associative experiment were subjected to the procedure of content-analytical processing using the computer program «Textanz» (version 2.4.2.0). The method of psycholinguistic textual analysis is taken as a conceptual basis for processing and interpretation of the empirical data. The results of the content analysis of the recorded verbal reactions were generalized and compared with respect to the representatives of the two subgroups, as well as with the scientific definitions presented in modern thematic dictionaries.

Results. The following universal tokens are empirically singled out as the nuclear associative reactions of respondents in the context of perception and comprehension of leading categories and concepts of the economic discourse, in particular: «money», «people», «products (goods)», «production», «plant (factory)», «debt (loan)», «advertising», «management», «salary (income)», «wealth», «market», «business», «science (subject)», «village (farm)» and «products ». Although, in general, future economists have naturally demonstrated more verbal associations, as well as higher coefficients of the lexical diversity of relevant reactions, there are exceptions to this general rule, indicating possible «zones of weakness» for the potential psychological manipulation of any economic activities. This applies, in particular, to such key categories as «market» and «money», which have a significant affective commitment in the overall structure of the studied type of discourse.

Key words: *discourse, economic discourse, psycholinguistics, psychosemantics, free associative experiment, nuclear reaction.*

Вступ

Сучасний стан розвитку світової психолінгвістики ознаменований тенденцією звернення науковців до проблематики функціонально-інваріантних (багатофункціональних) національних мов, які виконують вторинні функції, не властиві будь-якій етнічній мові як першій у мовленнєво-мовному онтогенезі людини. Серед вторинно функціональних мов дослідники виділяють такі різновиди національних мов, як: міжнародна мова, метамова, мова науки, мова спеціальності та багато інших (Kalmykova, Kharchenko & Mysan, 2020). Одночасно з проблематикою мови науки й мови спеціальності науковці активно обговорюють питання дискурсів, відповідних цим видам мов. Дискурс розглядається як процес і результат генерації професійного мовлення (Красных, 2012).

Особливий науковий інтерес викликає економічний дискурс як номінація засобами зовнішньої мови економіки й мови економічної спеціальності внутрішніх інтенцій мовця-економіста. Продукований, усвідомлений і фахово обґрунтований економічний дискурс – прерогатива порівняно невеликої кількості професіоналів, у той час як більшість фахівців, зокрема студентів цього профілю, хоча й доволі часто послуговується мовою економічної спеціальності, проте, зазвичай, з такими індивідуальними конотаціями, які не релевантні або слабо релевантні науковим дефініціям.

На сьогодні навіть у спеціальній літературі, особливо вітчизняній, усе ще дуже мало оприлюднено досліджень, присвячених власне психолінгвістичному вивченню економічного дискурсу. Серед усе ще не багаточисельних студій такого спрямування науковців із різних країн: психолінгвістичний аналіз новітніх сфер економічної теорії, пов'язаних, зокрема, з дослідженнями в галузі нейроеконіміки (Ткач, Ткач & Рекун, 2020), вплив пандемії коронавірусу на динаміку сприйняття понять у сфері торгівлі (Полянская, 2020), специфічні метафори дискурсу, що стосуються світових торгових війн (Cai & Deignan, 2019),

психолінгвістичні індикатори емоційної експресії в українському економічному дискурсі (Ковальська, 2015) та ін.

Разом з тим, в українській психолінгвістиці, як і в споріднених галузях міждисциплінарних досліджень, досі не спостерігаємо оприлюднених результатів цілісного наукового вивчення системи базових економічних категорій – насамперед, в аспекті психологічної інтерпретації їх сприйняття та осмислення особами різного віку, професійного й соціального статусу тощо. Натомість саме такі психосемантично орієнтовані дослідження вважаємо засадничими для здійснення подальшого науково коректного психолінгвістичного та дискурс-аналізу сфери економічного буття.

Отже, **мета дослідження** – експлікація й систематизація ядерних вербальних асоціативних реакцій респондентів студентського віку економічних і філологічних спеціальностей на провідні економічні категорії та поняття.

Методологія емпіричного дослідження

Дискурс – складний об’єкт філософських і наукових досліджень, які, як правило, мають міждисциплінарний характер. Так званий «дискурсивний поворот» у науці ХХ століття привніс відповідну категорію й у психологію – як предмет психолінгвістичних досліджень різних сфер функціонування соціуму та особистості, її різновекторної діяльності й навіть найінтимніших духовних вимірів, зокрема (Калмиков, 2019; Савелюк, 2017).

Одна з найбільш фундаментальних у такому міждисциплінарному контексті наукового аналізу праць належить В. Самуельсу, який інтерпретує економіку власне як дискурс. На думку вченого, відповідний ракурс вимагає наукової перспективи, що фокусується на взаємозв’язках між знаннями (як «істиною»), дискурсом (автори розуміють як «мову») і значеннями. При цьому як центральне завдання реалізації окресленого підходу розглядається початкове визнання того факту, що упродовж економічно орієнтованого пізнання використовуються певні слова з певними значеннями, що застосовуються до певних об’єктів і визначають їх економічну референтність для певних осіб, хоча об’єктивно такі застосовувані значення можуть і не мати безпосереднього відношення до цих конкретних об’єктів (Samuels, 1990).

І ось тут відкривається розлоге дослідницьке поле для психолінгвістичних досліджень: які саме значення (сенси), чому, яким чином, з якою метою та в яких ситуаціях індивідуальний або колективний суб'єкт економічного дискурсу приписує тим чи іншим явищам, економічно релевантних та/або подеколи об'єктивно далеких від сфери економіки, проте так чи інакше присутніх у цілісній системі цього типу дискурсу.

Як зазначає Н. Ковальська,

«наявність окремого соціального інституту, учасників, відповідної мети, тематики, способів спілкування, а також інших мовних і позамовних чинників дають підстави для виділення окремого інституційного типу дискурсу – економічного» (Ковальська, 2013: 196).

Дослідниця визначає економічний дискурс як «усне чи писемне мовленнєве відтворення комунікації осіб у сфері економіки», а також як фіксування певних моментів економічного буття (Ковальська, 2013).

Вважаємо, що така дефініція є лише частково достатньою, оскільки будь-який дискурс є не тільки мовленнєвим, а й одночасно не мовленнєвим відтворенням і перетворенням реалій буття. Проте, оскільки об'єктом контент-аналізу в нашому дослідженні є попередньо писемно зафіксовані вербальні реакції респондентів на базові категорії економічного дискурсу, то, отже, в такому випадку вищезгадана дефініція може розглядатися як умовно прийнятна й достатня.

Методи та методики дослідження

Один із валідних методів початкового вивчення системи значень у будь-якій сфері – асоціативний експеримент. У дослідженні було використано констатувальну методику вільного асоціативного експерименту, оскільки передбачалося отримати максимально «живу» психосемантичну картину суб'єктивної рецепції респондентами економічних категорій і понять, штучно не обмежену, наприклад, параметрами кількості реакцій або лексичними рамками певної частини мови.

Важливим завданням із застосуванням цього методу є формулювання списку релевантних обраній предметній сфері вербальних стимулів з одночасною розумною обмеженістю їх переліку (щоб не викликати стереотипізації відповідей та уникати перевтоми респондентів).

Як відомо, будь-який тип дискурсу є полісистемним і неоднорідним мовленнєвим явищем, що виражається у виокремленні різних його жанрів та стилів. Зокрема, У. Перегінчук (2012) виокремлює такі основні жанри економічного дискурсу: економіка підприємства, економіка промисловості, економічна статистика, основи маркетингу, бухгалтерський облік, менеджмент, гроші та кредит, міжнародна економіка, регіональна економіка, торгівля, фінанси. Усі вони поєднані між собою спільним лексико-семантичним полем концепту «економіка».

З огляду на контент вищезгаданого та деяких інших досліджень, присвячених сутності сучасного економічного дискурсу, в асоціативному експерименті було використано наступну низку категорій і понять: суспільство, економіка, виробництво, промисловість, господарство, підприємство, торгівля, ринок, гроші, фінанси, бюджет, бухгалтерія, кредит, маркетинг, менеджмент.

Зафіксовані за результатами асоціативного експерименту сукупності понять були піддані процедурі контент-аналітичної обробки за допомогою комп'ютерної програми «Textanz» (версія 2.4.2.0). За концептуальну основу зазначеної обробки, а також інтерпретації її результатів, брався метод психолінгвістичного текстового аналізу (ПЛТА), передумови якого закладено М. Жинкіним (1998). В Україні ПЛТА активно розробляється й упроваджується науковою школою Л. Засекіної та С. Засекіна (2012). Серед можливих статистичних показників за даним методом нами враховано не тільки абсолютну й відносну кількість зафіксованих лексем, а й коефіцієнт лексичної різноманітності (далі по тексту – к.л.р.), оскільки останній дає можливість чітко порівнювати міри когнітивної стереотипізованості або, навпаки, індивідуальної унікальності, варіативності осмислення певних категорій різними респондентами та спільнотами.

У процесі дослідження послуговувалися загальновизнаним у психолінгвістиці статистичним підходом: якщо в групі з не менш як 20–30 осіб асоціація при рецепції якого-небудь стимулу використана трьома або більшою кількістю із них, то вона використана не

випадково, а отже, має включатися в семантичну універсалію відповідного стимулу для даної групи.

Після статистичної обробки результати контент-аналізу зафіксованих вербальних реакцій узагальнювалися і співставлялися щодо двох підгруп. Крім того, емпірично отримані семантичні універсалії порівнювалися з науковими дефініціями, викладеними у відповідних сучасних тематичних словниках (економічному, філософському та глумачному) (Завадський та ін., 2006; Фролов, 2001; Бусел, 2005). Це дало змогу встановити міру відповідності ядерних вербальних асоціацій респондентів із різних підгруп науково релевантним системам економічних значень.

Вибірка

Вибірку емпіричного дослідження склали 111 здобувачів вищої освіти різних курсів навчання: 55 осіб із ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (спеціальність «Економіка», «Облік та аудит» – перша підгрупа) та 56 осіб із Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (спеціальність «Середня освіта (Українська мова і література)», «Середня освіта (Польська мова і література)» – друга підгрупа). Відповідно, перша підгрупа розглядається як орієнтована на фаховий (науковий) економічний дискурс, а друга – на переважно побутовий (публіцистичний, «життєвий») стиль досліджуваного дискурсу.

Вибірка була сформована за принципом випадкового добору та за правилом інформованої згоди, а саме: спочатку взяти участь у дослідженні пропонувалося усім здобувачам освіти із зазначених спеціальностей та з різних курсів двох згаданих ЗВО. В підсумку учасниками асоціативного експерименту стали усі студенти, добровільно згодні з його умовами й процедурою. Таким чином, при проведенні емпіричного дослідження було дотримано всіх необхідних етичних принципів.

Результати та дискусії

Теоретичні засади емпіричного дослідження. Як зазначає С. Рибачок, економічному дискурсу властиві емоційність та

експресія, експліцитність і компресія, стереотипність і практична спрямованість. На відміну від політичного дискурсу, на думку дослідниці, економічний дискурс меншою мірою послуговується цінністю солідарності, натомість більшою мірою стимулює індивідуалізм. Характерною його рисою є метафоричність, що пов'язано з потребою пояснення й усвідомлення часто доволі складних економічних явищ та зумовлено завданням підтримки певних соціальних уявлень населення (Рибачок, 2013: 316).

Ставлення до певних явищ з різними його емоційними відтінками формується через експресивність дискурсу. Н. Ковальська, зокрема, вивчає окличні речення в економічному дискурсі «як вищий прояв емоційної експресії». Дослідниця обґрунтовує, що в межах українського економічного дискурсу окличні речення є особливим комунікативним типом із самостійною цільовою установкою, пов'язаною з намірами автора тексту виразити свій психологічний стан, надати й передати емоційну оцінку фактів, а також експресивно вплинути на потенційного співбесідника (Ковальська, 2015).

Натомість, С. Рибачок розглядає економічний дискурс не стільки як прояв афективності або як комунікативно-інформативний простір, скільки як засіб маніпулювання. Авторка зазначає, що цим типом дискурсу не тільки надається інформація та пояснюються певні економічні події, але й здійснюється вплив на суспільну думку та економічну ситуацію, причому часто в інтересах правлячих еліт. Інакше кажучи, економічний дискурс, який тісно пов'язаний з політичним дискурсом, належить до сфери та засобів соціального впливу, забезпечуючи фінансово-економічні інтереси певних суспільних спільнот (Рибачок, 2015).

У цьому зв'язку І. Зайкова слушно наголошує, що економічний дискурс – це процес спілкування між учасниками з різних сфер професійної діяльності. Так, його можна розглядати як особливий тип дискурсивних практик між агентом і клієнтом або між професійними журналістами та їх читачами тощо. Дослідниця виокремлює *три основні типи* економічних текстів як результатів економічного дискурсу й відповідних їм стилів: комерційні документи та кореспонденція – офіційний бізнес стиль; журналістські статті – «газетний» стиль; наукові статті, звіти й монографії – науковий стиль (Zaykova, 2018).

Інакше кажучи, економічний дискурс не є «чистим» – він часто еkleктично поєднує в собі елементи з різних типів, жанрів, стилів цілісного комунікативно-мовленнєвого обігу в соціумі (політичного, правового, публіцистичного та навіть медичного).

Результати емпіричного дослідження. Отож, переходимо безпосередньо до аналізу емпіричних показників вільного асоціативного експерименту, який розпочинаємо з найбільш глобальної соціальної категорії.

(1) **Суспільство** – *із загальних теоретико-методологічних позицій, це особлива надприродна реальність, що включає людину, а також цілеспрямовану діяльність людей, її результати та відносини, які між людьми складаються. Інакше кажучи, суспільство твориться діяльністю людей та підтримується нею* (Фролов, 2001: 390). Таким чином, ядерні категорії, пов'язані із «суспільством» – це «людина» («люди»), «діяльність» і комунікативно-ділові «відносини».

У відповідь на зазначений вербальний стимул від здобувачів-економістів отримано наступну асоціативну низку лексем (у дужках наведені як абсолютні кількості відповідних реакцій, так і їх відсоткові показники від загальної чисельності реакцій): люди (23 – 28.05%); громада, сукупність (10 – 12.20%); нація, країна (9 – 10.98%); соціум (4 – 4.88%); населення (3 – 3.66%); культура (3 – 3.66%); відносини (3 – 3.66%) та інші поняття, які не увійшли до числа семантичних універсалій (27 – 32.91%). Асоціації здобувачів-філологів: люди (41 – 59.42%); спілкування, взаємини (10 – 14.49%); народ (3 – 4.35%) та інші поняття (15 – 21.74%).

Можемо констатувати, що найбільш типовою відповіддю в обох підгрупах респондентів є очікувана ядерна лексема «люди», проте в студентів-філологів вона представлена приблизно удвічі частіше. Вважаємо, що саме специфіка майбутнього педагогічного фаху останніх вплинула, між іншим, і на відносно високу частотність реакції «спілкування» в другій підгрупі, тоді як у першій вона узагалі не спостерігається. З усім тим, вищий к.л.р. у студентів-економістів (0.49) засвідчує меншу стереотипізованість їх сприйняття та осмислення відповідної глобальної категорії, що пояснюється викладанням у ЗВО для них цілої низки різноманітних суспільних дисциплін.

(2) Системотвірна для досліджуваного типу дискурсу – категорія **«економіка»**. З наукової точки зору, це сукупність суспільних відносин як у виробничій, так і в не виробничій сферах, тобто, економічний базис суспільного ладу; народне господарство певної країни або його галузь; наука, яка вивчає специфіку економічних відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва (Завадський та ін., 2006: 79). Отже, як ядерні категорії у структурі такої багатозначної дефініції можуть розглядатися «суспільство», «відносини», а також «наука».

Зафіксовані вербальні реакції на відповідне засадниче поняття від респондентів першої підгрупи є наступними: наука, предмет (18 – 20.93%); гроші, фінанси (12 – 13.95%); ресурси (3 – 3.49%); розвиток (3 – 3.49%) та інші поняття (50 – 58.14%). Асоціації в другій підгрупі респондентів такі: гроші (27 – 40.30%); цифри, математика (16 – 23.88%); країна (5 – 7.46%) та інші (19 – 28.36%).

Таким чином, виявлена як домінантна вербальна реакція «наука, предмет» у студентів-економістів є цілком закономірною з огляду на їх спеціальність і відповідну фахову підготовку, тоді як майбутні філологи продемонстрували в цьому контексті, на нашу думку, яскравий фінансовий прагматизм та істотно більшу стереотипізованість сприймання й осмислення базової категорії, оскільки їх коефіцієнт лексичної різноманітності в цьому контексті є майже удвічі нижчим (0.36 проти 0.69).

(3) **Виробництво** (продукції) – процес створення продукції або видозміни форми сировинних матеріалів, матеріалізації певних ідей у конкретному продукті (Завадський та ін., 2006: 41). Отже, тут найбільш яскраво окреслюються дві ядерні лексеми – «продукт» («продукція») та «створення».

Асоціації здобувачів-економістів: продукція, товар (28 – 32.94%); виготовлення, створення (12 – 14.12%); завод, фабрика (7 – 8.24%); підприємство (3 – 3.53%); промисловість (3 – 3.53%) та інші (32 – 37.64%). Асоціації здобувачів-філологів такі: завод, фабрика (16 – 24.62%); продукція, товар (13 – 20.00%); праця, робота (9 – 13.85%); створення, виготовлення (3 – 4.62%); інші лексичні асоціати (24 – 36.91%).

Можемо констатувати, що домінантна вербальна реакція студентів-економістів («продукція») є більш абстрактною, аніж реакція студентів-філологів («завод, фабрика»). При цьому к.л.р.

в обох підгрупах респондентів виявився однаковим (0.52), що, на нашу думку, засвідчує доволі активну циркуляцію даного терміну в різних професійних і не професійних соціальних спільнотах.

(4) **Промисловість** – це найважливіша галузь суспільного матеріального виробництва; сукупність підприємств (фабрик, заводів, електростанцій, шахт і т. ін.), на яких виробляються знаряддя праці, добувається та обробляється сировина, виготовляється частина предметів споживання (Бусел, 2005: 1160). Отже, ядрними тут є поняття «виробництво», «галузь» і «підприємство».

Вербальні асоціації майбутніх економістів: виробництво (18 – 20.45%); галузь (12 – 13.63%); товар (4 – 4.55%); завод (4 – 4.55%); працівники (3 – 3.41%); державна, національна (3 – 3.41%) та інші (44 – 50.00%). Асоціації майбутніх філологів: завод, фабрика (6 – 8.83%); робота (5 – 7.35%); виробництво (5 – 7.35%); товар, товари (4 – 5.88%); нафта (4 – 5.88%); географія (3 – 4.41%); важка (3 – 4.41%) та інші лексеми (38 – 55.89%).

Отже, рецепція «промисловості» респондентами з різних підгруп має тенденцію, в чомусь аналогічну щодо попереднього поняття: знову студенти-філологи надали перевагу більш конкретно уявленим «заводам» і «фабрикам». Водночас, і коефіцієнт лексичної різноманітності в них помітно більший (0.74), аніж у студентів-економістів (0.63), що засвідчує більшу стереотипизованість сприйняття останніми зазначеного поняття. Мабуть, така стереотипизованість закономірно формується через засвоєння змісту фахових освітніх компонент у змісті відповідних програм підготовки.

(5) **Господарство** науково інтерпретується як сукупність виробничих відносин того чи іншого суспільного укладу; як усе, що складає виробництво, слугує виробництву, назагал – як уся економіка (Бусел, 2005: 256). Таким чином, ядрні поняття тут – це «відносини», «виробництво», «економіка».

Асоціації студентів-економістів представлені такими лексемами: село, ферма (23 – 24.73%); діяльність, праця (8 – 8.60%); підприємство (4 – 4.30%); національне (3 – 3.23%); дім, сім'я (3 – 3.23%); продукція, товар (3 – 3.23%); важкість, клопіт (3 – 3.23%) та інші поняття (46 – 49.45%). Смысловое асоціативне поле здобувачів-філологів відповідно має таке лексичне вираження:

тварини (28 – 38.36%); село, ферма (25 – 34.25%); праця, робота (5 – 6.85%); дім, сім'я (3 – 4.11%); інші асоціати (12 – 16.44%).

Доцільно зауважити, що як майбутні економісти, так і майбутні філологи осмислюють дане поняття більш конкретизовано, аніж передбачається його абстрагованою науковою дефініцією. А саме: доміантною реакцією в перших респондентів є «село, ферма», тоді як у других – асоціат «тварини», причому в останньому випадку його узагальнений зміст складають цілком конкретні назви видів тварин («корови», «кури» та ін.). Крім того, зазначаємо істотно більшу когнітивну складність саме в студентів-економістів у сфері осмислення «господарства» (адже вони мають тут доволі високий к.л.р. – 0.71). Відмічаємо серед семантичних універсалій такого осмислення й лексему «важкість», що, на нашу думку, засвідчує необхідність спеціальної консультативної допомоги суб'єктам подібного роду лексем, котрі потенційно можуть емоційно «вигорати» від роботи і т. ін.

(6) **Підприємство** в економічному словнику лаконічно визначається як спосіб організації бізнесу; також як певна фірма або організація (Завадський та ін., 2006: 230). У його структурі виокремлюємо таку низку ядерних понять: «бізнес», «фірма», «організація».

Лексико-семантичне поле вербальних асоціатів майбутніх економістів: виробництво (9 – 9.18%); організація, фірма (8 – 8.16%); продукція, товар (6 – 6.12%); бізнес (4 – 4.08%); прибуток (3 – 3.06%); приватне (3 – 3.06%); інші лексеми (65 – 66.34%). Вербальні асоціати майбутніх філологів представлені так: бізнес (10 – 14.29%); люди, працівники (7 – 10.00%); робота (6 – 8.57%); завод (4 – 5.71%); виробництво, виготовлення (4 – 5.71%); відповідальність (3 – 4.29%); інші лексичні асоціати (36 – 51.43%).

Тут маємо констатувати доволі несподіваний факт: студенти-філологи за своєю узагальненою ядерною реакцією назагал опинилися ближче до наукової сутності поняття «підприємство», аніж майбутні економісти. Разом з тим, останні в такому смисловому контексті мають вищий к.л.р. (0.69), а отже, їх когнітивна складність у цій сфері, відповідно, більша. З огляду на зазначене, припускаємо, що зміст даного поняття у респондентів – здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей – ще перебуває на стадії свого

активного становлення, тоді як у майбутніх філологів він відносно стереотипизувався з наближенням до рівня наукової категоризації.

(7) **Торгівля** розглядається як продаж товарів безпосередньо споживачам (роздрібна) та діяльність щодо продажу товарів або послуг тим, хто придбає їх з метою перепродажу або професійного використання (Завадський та ін., 2006: 315). Таким чином, ядерні поняття тут – це «товар», «продаж», «споживач».

Асоціації здобувачів-економістів мають таке лексико-семантичне поле: продукція, товари (16 – 15.69%); обмін (13 – 12.75%); ринок (8 – 7.84%); продаж (5 – 4.90%); купівля (4 – 3.92%); гроші (3 – 2.94%); відносини (3 – 2.94%); інші лексичні асоціати (50 – 49.02%). Асоціації здобувачів-філологів: ринок (12 – 17.91%); базар (8 – 11.94%); магазин (6 – 8.95%); продаж (6 – 8.95%); товар, товари (3 – 4.48%); продукти (3 – 4.48%); прибуток (3 – 4.48%); інші лексеми (26 – 38.81%).

Помічено, що вербальні реакції майбутніх фахівців у сфері економіки в котре виявляються більш абстрагованими й науково теоретизованими, порівняно з філологами-початківцями. А саме, як засвідчив додатковий семантичний аналіз реакцій останніх, торгівля для них часто асоціюється з конкретним ринком або базаром як майже синонімічними поняттями, які, в свою чергу, тісно корелюють зі значенням конкретної локації торгівлі (площі з лотками, бабусями-продавчинями тощо).

(8) **Ринок** – це сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється реалізація товарів або послуг, цілковите визначення суспільного характеру праці, якою вони створюються (Завадський та ін., 2006: 272). Отже, ядерними поняттями тут є лексичні асоціати – «відносини», «товар», «послуги» та ін.

Кількісно вербальні реакції здобувачів-економістів представлені так: товари (8 – 7.41%); базар (7 – 6.48%); купівля (7 – 6.48%); продаж (6 – 5.56%); обмін (5 – 4.63%); торгівля (5 – 4.63%); місце (5 – 4.63%); товар, відносини (4 – 3.70%); інші асоціати (61 – 56.48%). Сміслові реакції здобувачів-філологів мають суттєво інше лексичне й частотне вираження: продукти (14 – 17.95%); торгівля, продаж (12 – 15.38%); базар (7 – 8.97%); бабуся (6 – 7.69%); люди (4 – 5.13%); одяг (3 – 3.85%); інші (32 – 41.03%).

Отже, знову констатуємо, що вербальні реакції студентів-філологів є більш конкретними. Так, ядрна у відповідній підгрупі лексема «продукти» уточнюється конкретним переліком асоціатів, що організовуються в асоціативно-сислове поле («молоко», «яйця» та ін.). Водночас, і коефіцієнт лексичної різноманітності саме в цій підгрупі є дещо вищим (0.68 проти 0.60), що інтерпретуємо як факт більш індивідуалізованої рецепції поняття «ринок» не фахівцями, тоді як первинна економічна професіоналізація характеризується його науковою стереотипізацією.

(9) **Гроші** – економічна категорія, що означає специфічний товар, який виконує в суспільстві роль загального еквівалента; гроші обслуговують усі сфери економічних відносин і виконують п'ять основних функцій: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження, світових грошей (Завадський та ін., 2006: 58–59). Незважаючи на таку розлогу наукову інтерпретацію поняття «гроші», виокремлюємо три основні ядерні категорії – «суспільство», «товар», «міра».

Кількісне представлення лексико-семантичних асоціації здобувачів-економістів має таке вираження: зарплата, дохід (13 – 13.27%); засіб, засоби (9 – 9.18%); фінанси (7 – 7.14%); вартість (4 – 4.08%); валюта (4 – 4.08%); продукція, товар (4 – 4.08%); можливості (3 – 3.06%); обіг (3 – 3.06%); блага (3 – 3.06%); матеріальний (3 – 3.06%); інші лексичні асоціати (45 – 45.93%). Асоціації здобувачів-філологів такі: багатство (11 – 16.18%); купюра, папірець (7– 10.29%); можливості (5 – 7.35%); праця, робота (4 – 5.88%); гаманець (3 – 4.41%); інші (38 – 55.89%).

Можемо в даному випадку, як і в контексті осмислення «господарства», констатувати розбіжності ядерних асоціативних реакцій із відповідними науковими поняттями як у студентів-економістів, так і у студентів-філологів. Інтерпретуємо цей факт як вияв суттєвої емотивної заангажованості поняття «гроші» в свідомості усіх респондентів, незалежно від їх спеціальності та змісту первинної професіоналізації, особливо в умовах хронічної економічної нестабільності, кризи, невизначеності. Адже лексеми і «дохід», і «багатство» втілюють, на нашу думку, більшою мірою емотивно, аніж когнітивно орієнтоване сприйняття економічних реалій. У цілому саме асоціативні реакції на категорію «гроші» найбільш яскраво відобразили експресивність економічного

дискурсу, пов'язану, між іншим, з персональними матеріальними можливостями та їх оцінюванням.

(10) **Фінанси** – це застосування різноманітних прийомів для досягнення максимального достатку фірми або загальної вартості капіталу, вкладеного у справу, або процес одержання та використання фондів фірми (Завадський та ін., 2006: 330). Виокремлюємо такі ядерні поняття: «достаток», «фірма», «капітал».

Вербальні асоціації майбутніх економістів: гроші (22 – 24.72%); відносини (8 – 8.99%); економіка (6 – 6.74%); заощадження, накопичення (3 – 3.37%); предмет, дисципліна (3 – 3.37%); інші лексичні асоціати (47 – 52.81%). Асоціації майбутніх філологів: гроші (18 – 29.51%); банк (10 – 16.39%); прибуток (4 – 6.56%); гаманець (3 – 4.92%); успіх (3 – 4.92%); інші асоціати (23 – 37.70%).

Тут констатуємо однакову ядерну реакцію в обох підгрупах – «гроші», а проте к.л.р. у першій із них є помітно вищим (0.63 проти 0.51), що засвідчує очікувано більшу когнітивну складність майбутніх економістів у відповідній сфері. Зокрема, «фінанси» для них – це не тільки певні ресурси, а це також і освітній компонент (навчальна дисципліна з відповідним контентом).

(11) **Бюджет** стисло визначається як грошове вираження збалансованого кошторису доходів і видатків на певний період (Завадський та ін., 2006: 30). Отже, виокремлюємо «гроші», «доходи» та «видатки» як ядерні поняття у структурі наукової дефініції «бюджету».

Асоціації здобувачів-економістів мають таке лексико-семантичне вираження: гроші, фінанси (33 – 30.28%); прибуток, наповнення (11 – 10.09%); план (7 – 6.42%); витрати, видатки (7 – 6.42%); інші асоціати (51 – 46.79%). Асоціації здобувачів-філологів: гроші (27 – 35.53%); сімейний, сім'я (7 – 9.21%); зберігання (4 – 5.26%); держава (3 – 3.95%); інші – (35 – 46.05%).

На нашу думку, як однакова ядерна реакція – «гроші», так і приблизно однаковий к.л.р. в обох підгрупах (0.61 і 0.58), засвідчують активне використання даного поняття в розлогому поняттєвому обігу найрізноманітніших спільнот населення. Адже саме бюджет, його показники та відповідні проблеми регулярно обговорюються, між іншим, на сесіях Верховної Ради, засіданнях

профільних комітетів і Кабміну, а потім – і в ЗМІ, в побутовій комунікації тощо.

(12) **Бухгалтерія** (облік) – *це певна система суцільного, безперервного, взаємопов'язаного й документального спостереження та контролю за господарською діяльністю ланок господарства у грошовій формі* (Завадський та ін., 2006: 30). Ядерні поняття тут – це «контроль», «господарство», «гроші».

Вербальні реакції здобувачів-економістів такі: гроші, фінанси (12 – 12.12%); облік (7 – 7.07%); звіт (7 – 7.07%); розрахунок (5 – 5.05%); кредит (5 – 5.05%); дебет (5 – 5.05%); документи (4 – 4.04%); ведення (3 – 3.03%); 1С (3 – 3.03%); підрозділ (3 – 3.03%); інші лексичні асоціати (45 – 45.456). Реакції здобувачів-філологів: гроші, фінанси (13 – 18.57%); розрахунки (10 – 14.29%); папери (10 – 14.29%); цифри, числа (4 – 5.71%); зарплата (3 – 4.29%); інші асоціати (30 – 42.85%).

Таким чином, знову спостерігаємо ідентичність ядерних лексичних реакцій в обох підгрупах, а також невеликий розрив у к.л.р. між ними (0.64 і 0.60), що також пояснюємо доволі істотною поширеністю понять «бухгалтерія», «бухгалтер» у соціумі та побутовому спілкуванні. У деякого з респондентів унікальна реакція на відповідний стимул навіть була сімейно-родинною: «мама», «брат» і т. ін.

(13) **Кредит** *науково визначається як позичка на певний строк у грошовій або товарній формі з умовою повернення, як правило, з оплатою проценту* (Завадський та ін., 2006: 154). Виокремлюємо такі ядерні поняття у структурі його дефініції: «позика», «повернення», «відсоток».

Вербальні асоціації майбутніх економістів лексично виражені так: борг, позика (24 – 19.35%); банк (12 – 9.68%); гроші (12 – 9.68%); зобов'язання (5 – 4.03%); відсотки (4 – 3.23%); брати (3 – 2.42%); інші асоціати (64 – 51.61%). Асоціації майбутніх філологів систематизовано в таке лексико-семантичне поле лексем: борг, позика (18 – 25.35%); проблеми, погано (14 – 19.72%); гроші (8 – 11.27%); банк (6 – 8.45%); інші лексичні асоціати (25 – 35.21%).

Ситуація, як бачимо, аналогічна щодо двох попередніх економічних понять – ідентичні ядерні реакції у спеціалістів та неспеціалістів і несуттєві розбіжності в узагальнених к.л.р. між ними (0.63 і 0.61). Зрозуміло, що поняття «кредит» так само

часто зустрічається у дискурсі ЗМІ та в побутовому дискурсі, як, наприклад, і «бюджет» або навіть ще частіше.

(14) **Маркетинг** – діяльність, що забезпечує виробникам товарів і послуг своєчасну реакцію на зміни ситуації на ринку, а споживачам краще задоволення їх потреб; комплексна система заходів для організації керування виробничо-збутовою діяльністю, заснована на вивченні та прогнозуванні ринку з метою максимізації можливостей задоволення потреб покупців і одержання прибутку; система управління підприємством, орієнтована на вивчення ринку, виробництво продукції з урахуванням особливостей та тенденцій зміни попиту (Завадський та ін., 2006: 174). Ця доволі складна дефініція маркетингу робить складнішим і виокремлення ключових у ній понять. На нашу думку, такими поняттями є «діяльність», «ринок», «потреби» та ін.

Асоціації здобувачів-економістів: реклама (20 – 21.28%); продаж (9 – 9.57%); продукт, товар (7 – 7.45%); торгівля (6 – 6.38%); ринок (3 – 3.19%); діяльність (3 – 3.19%); зацікавлення (3 – 3.19%); інші (43 – 45.75%). Асоціації здобувачів-філологів: реклама (25 – 36.76%), продаж (5 – 7.35%), розум, кмітливість (3 – 4.41%), успіх (3 – 4.41%), інші асоціати (32 – 47.07%).

Отже, на основі порівняльного аналізу констатуємо наступну тенденцію: ядерні реакції в обох підгрупах є ідентичними, а проте к.л.р. у них помітно відрізняються (0.60 та 0.50). Тобто, сприйняття та осмислення майбутніми економістами поняття маркетингу закономірно є більш когнітивно диференційованим. З усім тим, у свідомості усіх респондентів, незалежно від їх спеціальності, домінує колоритна та афективно заряджена лексема «реклама».

(15) І останнє в нашому переліку поняття – **менеджмент** як вид управління; діяльність, спрямована на перетворення вихідної ситуації в бажану; сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності та збільшення прибутку (Завадський та ін., 2006: 180). Ядерними поняттями у його загальній структурі є, насамперед, «діяльність», «управління», «виробництво».

Вербальні асоціації студентів-економістів такі: управління (33 – 40.24%); керівник (13 – 15.85%); інші унікальні асоціати (36 – 43.91%). Вербальні асоціації студентів-філологів мають таке лексичне вираження: управління (11 – 15.94%); професія

(4 – 5.80%); папери (3 – 4.35%); робота (3 – 4.35%); люди (3 – 4.35%); продаж, торгівля (3 – 4.35%); інші (42 – 60.87%).

І хоча ядерні реакції в обох підгрупах виявилися ідентичними, а проте кількість доміантної лексеми («управління») у здобувачів економічних спеціальностей є істотно більшою, обіймаючи собою ледь не половину всіх зафіксованих вербальних реакцій. А тому і к.л.р. у цій підгрупі, відповідно, є суттєво меншим (0.52 проти 0.67). Інакше кажучи, «менеджмент» майбутні економісти сприймають уже значною мірою професійно стереотипізовано, тоді як майбутні філологи демонструють більшу індивідуальну варіативність його осмислення.

Усі проаналізовані емпіричні результати узагальнюємо та систематизуємо в таблиці 1.

Таблиця 1. Узагальнені результати порівняльного психосемантичного дослідження базових категорій і понять економічного дискурсу

№ з/п	Економічна категорія/ поняття	Ядерні поняття наукової дефініції	I підгрупа			II підгрупа		
			Кільсть асоціац.	Ядерна асоціат. лексема	К. л. р.	Кільсть асоціац.	Ядерна асоціат. лексема	К. л. р.
1	Суспільство	Людина, діяльність, відносини	82	Люди (28.05%)	0.49	69	Люди (59.42%)	0.32
2	Економіка	Суспільст., відносини, наука	86	Наука, предмет (20.93%)	0.69	67	Гроші (40.30%)	0.36
3	Виробництво	Продукт, створення	85	Продукція, товар (32.94%)	0.52	65	Завод, фабрика (24.62%)	0.52
4	Промисловість	Виробництво, галузь, підприємство	88	Виробництво (20.45%)	0.63	68	Завод, фабрика (8.83%)	0.74
5	Господарство	Відносини, виробництво, економіка	93	Село, ферма (24.73%)	0.71	74	Тварини (38.36%)	0.47
6	Підприємство	Бізнес, фірма, організація	98	Виробництво (9.18%)	0.69	70	Бізнес (14.29%)	0.60
7	Торгівля	Товар, продаж, споживач	102	Продукція, товари (15.69%)	0.65	67	Ринок (17.91%)	0.54

8	Ринок	Відносини, товар, послуги	108	Товари (7.41%)	0.60	78	Продукти (17.95%)	0.68
9	Гроші	Суспільст., товар, міра	98	Зарплата, дохід (13.27%)	0.62	68	Багатство (16.18%)	0.63
10	Фінанси	Достаток, фірма, капітал.	89	Гроші (24.72%)	0.63	61	Гроші (29.51%)	0.51
11	Бюджет	Гроші, доходи, видатки	109	Гроші (30.28%)	0.61	76	Гроші (35.53%)	0.58
12	Бухгалтерія	Контроль, господарство, гроші	99	Гроші (12.12%)	0.64	70	Гроші (18.57%)	0.60
13	Кредит	Позика, повернен., відсоток	124	Борг, позика (19.35%)	0.63	71	Борг, позика (25.35%)	0.61
14	Маркетинг	Діяльність, ринок, потреби	94	Реклама (21.28%)	0.60	68	Реклама (36.76%)	0,50
15	Мене- джмент		82	Управління (40.24%)	0.52	69	Управління (15.94%)	0.67
Середні показники:			95.8	–	0.62	69.4	–	0.56

Наведене узагальнення показників здійсненого аналізу у формі таблиці, по-перше, дає змогу констатувати, що найчастотнішою універсальною лексемою у контексті рецепції студентством економічних категорій і понять є «гроші» (у різних підгрупах ця лексема як асоціативна реакція назагал зафіксована 7 разів). У свою чергу, «гроші», незалежно від спеціальності респондентів, асоціюються не стільки з абстрактними науковими поняттями «товару» чи «мірила», скільки з конкретизованими й насиченими афективними конотаціями «доходами» та «багатством». По-друге, хоча кількість осіб у двох підгрупах приблизно однакова (55 і 56), а проте середня кількість вербальних реакцій на всі слова-стимули тематичного асоціативного експерименту в студентів-економістів є приблизно на 26 слів більшою. Так само дещо вищим є й узагальнений коефіцієнт лексичної різноманітності їх відповідей (0.62 проти 0.56). Такою є загальна емпірична тенденція, хоча вона й має певні окремі винятки: наприклад, поняття «промисловість»,

«ринок» і «менеджмент» студентами-філологами сприймаються більш варіативно, семантично розлого, когнітивно диференційовано.

Отже, отримані нами емпіричні результати мають не лише ситуативну, а й більш пролонговану теоретичну та емпіричну значущість.

Висновки

Отже, економічний дискурс – один з основних типів інституційного дискурсу, що продукується зовнішньою мовою економічної спеціальності, і тісно корелює з іншими типами дискурсів. Проте відповідне поняття якщо й використовується з науковими цілями, то переважно фахівцями-економістами, подеколи – лінгвістами, натомість психологічні та власне психолінгвістичні його дослідження, особливо в Україні, досі майже не оприлюднено.

За основу первинних теоретичних і емпіричних студій у відповідному спрямуванні можна брати, між іншим, робочу дефініцію економічного дискурсу як усного чи писемного мовленнєвого відтворення комунікації осіб в економічній сфері. Важливо при цьому пам'ятати про його значну емотивність та експресивність, а також прагматичність, оскільки він торкається базових потреб людини й реальних можливостей їх задоволення. Відповідно, цей тип дискурсу нерідко стає інструментом маніпулювання свідомістю розлогих прошарків населення.

На основі результатів емпіричного дослідження психосемантичних вимірів базових економічних категорій і понять виокремлюємо наступні універсальні лексеми як ядерні асоціативні реакції респондентів зі студентської вибірки: «гроші», «люди», «продукція (товари)», «виробництво», «за завод (фабрика)», «борг (позика)», «реклама», «управління», «зарплата (дохід)», «багатство», «ринок», «бізнес», «наука (предмет)», «село (ферма)» і «продукти». Зокрема, у випадках, коли запропоновані в експерименті стимули торкалися сфери звичного побуту та діяльності або афективно зарядженого, значущого, «модного» аспекту буття («суспільство», «фінанси», «бюджет», «бухгалтерія», «кредит», «маркетинг» і «менеджмент»), ядерні лексеми є спільними для обох підгруп, незважаючи на їх вочевидь різну професійну орієнтованість.

Назагал майбутні економісти закономірно продемонстрували більшу кількість вербальних реакцій у відповідь на слова-стимули тематичного асоціативного експерименту, а також вищі коефіцієнти лексичної різноманітності відповідних реакцій. Із цього загального правила є й винятки, які, на нашу думку, демонструють ймовірні «зони слабкості» щодо потенційного маніпулювання суб'єктами будь-якої економічної діяльності. Так, наприклад, якщо «ринок» осмислюється як «сукупність бабусь із продуктовими наборами для продажу» (по суті, як «базар»), то відповідний суб'єкт, фактично, випадає із кола наукового обґрунтованого дискурсу про закони функціонування та розвитку ринку і ринкової економіки.

А тому перспективи подальших досліджень убачаємо як у розширенні проведеного дослідження в напрямку залучення інших вікових, соціальних, професійних категорій респондентів, так і в його поглибленні через використання уже цілого комплексу методів і методик сучасної психолінгвістики.

Література

- Бусел, В.Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови (дод. і допов.)*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Жинкин, Н.И. (1998). *Язык. Речь. Творчество*. Москва: Лабиринт.
- Завадський, Й.С., Осовська, Т.В., & Юшкевич, О.О. (2006). *Економічний словник*. Київ: Кондор.
- Засекін, С. (2012). *Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту*. (Монографія). Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
- Калмиков, Г.В. (2019). *Психологія формування професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів*. (Монографія). Київ: Видавничий дім «Слово».
- Ковальська, Н.А. (2013). Релевантність економічного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 38, 193–196.
- Ковальська, Н.А. (2015). Окличні речення як вищий прояв емоційної експресії в українському економічному дискурсі. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Філологічні студії*, 13, 280–286. <https://doi.org/10.31812/filstd.v13i0.281>
- Красных, В.В. (2012). *Основы психолингвистики*. Москва: «Гнозис».
- Перегінчук, У.Д. (2012). Жанрова класифікація економічного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 23, 111–114.
- Полянская, А.Г. (2020). Влияние периода пандемии на динамику ассоциативного значения слов (сфера торговли). *Вопросы психолингвистики*, 4(46), 142–154. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2020-46-4-142-153>

- Рибачок, С.М. (2013). Економічний дискурс як об'єкт дискурс-аналізу. *Мовні і концептуальні картини світу*, 43(3), 311–317.
- Рибачок, С.М. (2015). Економічний дискурс як засіб маніпуляції. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*, 31, 105–116.
- Савелюк, Н.М. (2017). *Психологія розуміння релігійного дискурсу*. Київ: КНТ.
- Ткач, Т., Ткач, А., & Рекун, І. (2020). Мультидисциплінарний характер психолінгвістичного дискурсу нейроекономіки. *Psycholinguistics*, 27(1), 262–287. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-262-286>
- Фролов, И.Т. (Ред.). (2001). *Философский словарь* (7-е изд.). Москва: Изд-во «Республика».
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., & Mysan, I. (2020). Philosophy of Language and the Language of Philosophy: a New Approach to Functional Classification of the World's Languages. *Philosophy and Cosmology*, 25, 89–108. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/8>
- Samuels, W.J. (Ed.). (1990). *Economics as Discourse. An Analysis of the Language of Economics*. California: Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-1377-1>
- Zaykova, I. (2018). English Economic Discourse in Translation Studies. *CILDIAH-2018: SHS Web of Conferences*, 50(9): 01214. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/328237406_English_Economic_Discourse_in_Translation_Studies <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185001214>
- Cai, D., & Deignan, A. (2019). Metaphors and Evaluation in Popular Economic on Trade Wars. In I. Navarro, & F. Mouton (Eds.), *Current Approaches to Metaphor Analysis in Discourse* (pp. 57–79). Berlin: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110629460-004>

References

- Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (zdod. I dopov.) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (wit had.)]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Frolov, Y.T. (Ed.). (2001). *Filosofskii slovar [Philosophical dictionary]* (7nd. ed.). Moscow: Izd-vo «Respublika» [in Russian].
- Kalmykov, G.V. (2019). *Psykhohohiia formuvannia profesiino-movlennievoi diialnosti maibutnikh psykholohiv [Psychology of the Formation of Professional Speech Activity of Future Psychologists]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Slovo» [in Ukrainian].
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., & Mysan, I. (2020). Philosophy of Language and the Language of Philosophy: a New Approach to Functional Classification of the World's Languages. *Philosophy and Cosmology*, 25, 89–108. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/8>
- Kovalska, N.A. (2013). Relevantnist ekonomichnoho dyskursu [The Relevance of Economic Discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiiia». Serii: Filolohichna – Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series*, 38, 193–196 [in Ukrainian].
- Kovalska, N.A. (2015). Oklychni rechennia yak vyshchyi proiav emotsiinoi ekspresii v ukrainskomu ekonomichnomu dyskursi [Exclamatory Sentences as the Highest Manifestation of Emotional Expression in Ukrainian Economic Discourse].

- Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Filolohichni studii – Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University: Philological Studies*, 13, 280–286 [in Ukrainian].
- Krasnyh, V.V. (2012). *Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moscow: «Gnozis» [in Russian].
- Perehinchuk, U.D. (2012). Zhanrova klasyfikatsiia ekonomichnoho dyskursu [Genre Classification of Economic Discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Filolohichna – Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series*, 23, 111–114 [in Ukrainian].
- Polyanskaya, A. (2020). Vlyanye peryoda pandemyy na dynamyku assotsyatyvnoho znachenyia slov (sfera torhovky) [The Influence of Pandemic Period on the Dynamics of the Associative Value of Words (Trading Sphere)]. *Voprosy psikholyinhvystyky – Journal of Psycholinguistics*, 4(46), 142–154. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2020-46-4-142-153> [in Russian].
- Rybachok, S.M. (2013). Ekonomichnyi dyskurs yak ob'ekt dyskurs-analizu [Economic Discourse as an Object of Discourse Analysis]. *Movni I kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and Conceptual Worldviews*, 43(3), 311–317 [in Ukrainian].
- Rybachok, S.M. (2015). Ekonomichnyi dyskurs yak zasib manipuliatsii [Economic Discourse as a Means of Manipulation]. *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh nachalnykh zakladakh – Humanitarian Education in Technical Universities*, 31, 105–116 [in Ukrainian].
- Samuels, W.J. (Ed.). (1990). *Economics as Discourse. An Analysis of the Language of Economics*. California: Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-1377-1>
- Saveliuk, N.M. (2017). *Psykhohohiia rozuminnia relihiinoho dyskursu [Psychology of Comprehension of Religious Discourse]*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Tkach, T., Tkach, A., & Rekun, I. (2020). Multydystyplinarnyi kharakter psikholyinhvistychnoho dyskursu neuroekonomiky [Multidisciplinary Nature of the Psycholinguistic Discourse Neuroeconomics]. *Psycholinguistics*, 27(1), 262–287. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-262-286> [in Ukrainian].
- Zasiekin, S. (2012). *Psykholyinhvistychni universalii perekladu khudozhnoho tekstu [Psycholinguistic universals of fiction text translation]*. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Zavadskyi, Y.S., Osovska, T.V., & Yushkevych, O.O. (2006). *Ekonomichnyi slovnyk [Economic Dictionary]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
- Zaykova, I. (2018). English Economic Discourse in Translation Studies. *CILDIAH-2018: SHS Web of Conferences*, 50(9): 01214. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/328237406_English_Economic_Discourse_in_Translation_Studies <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185001214>
- Zhynkin, N.I. (1998). *Yazyk. Rech. Tvorchestvo [Language. Speech. Creativity]*. Moscow: Labyrinth [in Russian].
- Cai, D., & Deignan, A. (2019). Metaphors and Evaluation in Popular Economic on Trade Wars. In I. Navarro, & F. Mouton (Eds.), *Current Approaches to Metaphor Analysis in Discourse* (pp. 57–79). Berlin: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110629460-004>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження – експлікація та систематизація ядерних вербальних асоціативних реакцій респондентів студентського віку економічних і філологічних спеціальностей на провідні економічні категорії та поняття.

Методи. У дослідженні використано методику вільного асоціативного експерименту із залученням економічних категорій і понять як слів-стимулів. Вибірка респондентів сформована за принципом випадкового добору та за правилом інформованої згоди. Зафіксовані за результатами асоціативного експерименту сукупності понять були піддані процедурі контент-аналітичної обробки за допомогою комп'ютерної програми «Textanz» (версія 2.4.2.0). За концептуальну основу обробки й інтерпретації емпіричних даних узято метод психолінгвістичного текстового аналізу. Результати контент-аналізу зафіксованих вербальних реакцій узагальнювалися й порівнювалися щодо представників двох підгруп, а також із науковими дефініціями, викладеними в сучасних тематичних словниках.

Результати. Емпірично виокремлено наступні універсальні лексеми як ядерні асоціативні реакції респондентів у контексті сприйняття та осмислення провідних категорій і понять економічного дискурсу, зокрема: «гроші», «люди», «продукція (товари)», «виробництво», «завод (фабрика)», «борг (позика)», «реклама», «управління», «зарплата (дохід)», «багатство», «ринок», «бізнес», «наука (предмет)», «село (ферма)» і «продукти». Хоча, в цілому, майбутні економісти, закономірно, продемонстрували більшу кількість вербальних асоціацій, а також вищі коефіцієнти лексичної різноманітності відповідних реакцій, із цього загального правила спостерігаються винятки, які засвідчують ймовірні «зони слабкості» щодо потенційного психологічного маніпулювання суб'єктами будь-якої економічної діяльності. Це стосується, зокрема, таких ключових категорій, як «ринок» і «гроші», що мають значну афективну заангажованість у загальній структурі досліджуваного типу дискурсу.

Ключові слова: дискурс, економічний дискурс, психолінгвістика, психосемантика, вільний асоціативний експеримент, ядерна реакція.

Савелюк Наталия, Калмыков Олег & Резник Вячеслав. Психосемантические измерения базовых понятий экономического дискурса (сравнительно-профессиональный аспект)

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – экспликация и систематизация ядерных вербальных ассоциативных реакций респондентов студенческого возраста экономических и филологических специальностей на ведущие экономические категории и понятия.

Методы. В исследовании использована методика свободного ассоциативного эксперимента с привлечением экономических категорий и понятий как слов-стимулов. Выборка респондентов сформирована по принципу случайного отбора и по правилу информированного согласия. Зафиксированы по результатам

ассоциативного експеримента совокупности понятия были подвергнуты процедуре контент-аналитической обработки с помощью компьютерной программы «Texan2» (версия 2.4.2.0). За концептуальную основу обработки и интерпретации эмпирических данных взят метод психолингвистического текстового анализа. Результаты контент-анализа зафиксированных вербальных реакций обобщались и сравнивались по представителях двух подгрупп, а также с научными дефинициями, изложенными в современных тематических словарях.

Результаты. Эмпирически выделены следующие универсальные лексемы как ядерные ассоциативные реакции респондентов в контексте восприятия и осмысления ведущих категорий и понятий экономического дискурса, в частности: «деньги», «люди», «продукция (товары)», «производство», «завод (фабрика)», «долг (заем)», «реклама», «управление», «зарплата (доход)», «богатство», «рынок», «бизнес», «наука (предмет)», «село (ферма)» и «продукты». Хотя, в целом, будучи экономисты, закономерно, продемонстрировали большее количество вербальных ассоциаций, а также высокие коэффициенты лексического разнообразия ответных реакций, из этого общего правила наблюдаются исключения, подтверждающие вероятные «зоны слабости» относительно потенциального психологического манипулирования субъектами любой экономической деятельности. Это касается, в частности, таких ключевых категорий, как «рынок» и «деньги», имеющие значительную аффективную ангажированность в общей структуре исследуемого типа дискурса.

Ключевые слова: дискурс, экономический дискурс, психолингвистика, психосемантика, свободный ассоциативный эксперимент, ядерная реакция.

Semantic Universals of the «Worldview» of Future Counseling Psychologists

Семантичні універсалії «картини світу» майбутніх психологів-консультантів

Oksana Serhieienkova¹

Dr. Sc. in Psychology,
Professor

E-mail: o.serhieienkova@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1380-7773>

Оксана Сергєєнкова¹

доктор психологічних наук,
професор

Svitlana Kalishchuk¹

Ph.D. in Psychology,
Associate Professor

E-mail: klana_@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1749-7856>
Researcher ID: F-4321-2019

Світлана Каліщук¹

кандидат психологічних наук,
доцент

Tatiana Zabolotna²

Ph.D. in Philology,
Associate Professor

E-mail: taniazab@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1407-1283>

Тетяна Заболотна²

кандидат філологічних наук,
доцент

¹ *Borys Grinchenko
Kyiv University*

✉ 18/2, Boulevard-Kudryavskaya
Str., Kyiv, Ukraine, 04053

¹ *Київський університет
імені Бориса Грінченка*

✉ 18/2, вул. Бульварно-Кудрявська,
Київ, Україна, 04053

² Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

² ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received February, 04, 2020

Revised manuscript accepted March, 25, 2021

ABSTRACT

Introduction. The experience gained and recorded in the «worldview» of the interaction of the future psychologist-consultant with the world is «packed» into special structures – semantic universals. Semantic universals have a linguistic expression and open up as meaning. The «worldview» as a stable dynamic system performs an incentive and indicative function and acts as internal activity plan of the future psychologist-consultant. The given property of the «worldview» in reconstruction arouses research interest to modeling methods of its meaningful description as a system of meanings and the main coordinates of semantic experience. **Aim.** Reveal the specifics of modeling semantic universals as a set of meanings of the «worldview» of future psychologists-consultants. **Research procedure.** The description of the «meter» was chosen as the type of semantic modeling. It was implemented by the methods of definition of concepts and evaluation grid. The obtained results were processed by the method of hierarchical cluster analysis.

Results. The system of semantic universals is obtained, which consists of 12 concepts. As a scheme for their description, measurements of the basic categories «image» were used. The dendrogram designated two generalized clusters of semantic universals: «resource and intention» and «dynamics», which can be considered as the semantic basis of the «worldview» of future psychologists-consultants.

Conclusion. The main coordinate points of the «worldview» of future psychologists-consultants are formulated during the establishment of inter-conceptual relations of the system of semantic universals as a text. The lack of measurements of «substantiality» and «event» in the semantic universals of the «worldview» under study revealed the scarcity of their subjective way of classifying events as a response of the world to certain actions and lack of actualization of oneself and one's existence. The indicated position requires the compilation of algorithms and modeling conditions for the development of the systemic existential component of the «worldview» of future psychologists-consultants.

Key words: «worldview», semantic universals, meaning, text, future psychologists-consultants.

Вступ

Панівна глобалізаційна тенденція розвитку соціальної самоорганізації і, зокрема, формування широких соціальних й інформаційних зв'язків посилює роль і значення психолінгвістичних досліджень мовленнєвої діяльності людини. Упредметнення сучасних об'єднувальних та роз'єднувальних тенденцій соціальної й інформаційно-комунікативної взаємодії досягається експериментальними дослідженнями мови як організованої й автономної системи означення світу і себе в ньому. Саме психосемантичні методи вивчення мовлення як психолінгвістичного феномену ментальної репрезентації персонального засобу життя і його цінностей дозволяють окреслювати, вивчати та впливати на різнобічні елементи системи соціально-культурнопрофесійного буття людини.

У цьому контексті є актуальним дослідження мовного засобу майбутніх психологів-консультантів класифікувати світ, зокрема, репрезентувати його для себе і транслювати іншим. Таким мовним засобом є семантичні універсалії (Артемьева, 1999), змістові та функціональні ознаки яких, по-перше, визначають мовленнєві навички й формати основних видів мовленнєвої діяльності. По-друге, є узагальненням семантичних просторів і семантичних мереж, які в мовних знаках оформлюють ключові ознаки «картини світу». По-третє, детермінують «комунікативну тканину» професійного життя психологів-консультантів, визначаючи форми і засоби діалогічної консультативної взаємодії «психолог – клієнт». Отже, семантичні універсалії як мовний засіб упорядкування і оформлення свого ставлення до світу можна розглядати конструктором відображення мовленнєвої частини образу світу людини (Леонтьев, 1997), дослідження якого є актуальним і перспективним у психолінгвістичній науці й практиці.

Мета статті полягає у висвітленні процедури об'єктивації семантичних універсалій «картини світу» майбутніх психологів-консультантів як інтегративної ознаки інтраперсональної комунікації та упредметнення триєдиної системи «мова – смисл – текст» в архітектоніці «картини світу».

Завдання статті:

(1) Викласти модель дослідження семантичних універсалій «картини світу» майбутніх психологів-консультантів, яка окреслюється методологічними підходами теорії й практики суб'єктивної семантики, психосемантики та особистісних конструктів.

(2) Сформулювати мовленнєві ознаки міжпонятійних зв'язків системи семантичних універсалій майбутніх психологів-консультантів як тексту, що розкривають ключові грані переживання досліджуваними себе і світу та регулюють зміст їх «картини світу».

Методи та методики дослідження

Семантичні універсалії «картини світу» майбутніх психологів-консультантів досліджувались з використанням методологічного підходу моделювання структур суб'єктивного досвіду, запропонованого О.Ю. Артем'євою (1999), методів психосемантики (Петренко, 2005) та теорії особистісних конструктів G. Kelly (1955). Типом семантичного моделювання було обрано опис «вимірювача», який реалізовувався методом визначення понять.

Діагностичні інструменти представлені проективною методикою «Мій світ» (модифікована методика «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда) і варіацією оцінювальної решітки методу репертуарних матриць Дж. Келлі (Каліщук, 2020: 252). Дослідження будувалось за квазіекспериментальним планом часових серій, що передбачав здійснення серії двох замірів віддалених за часом. Перша серія полягала в описі поняття, друга – у заповненні оцінювальної решітки.

Алгоритм діагностики складався з таких операцій:

(1) Приписування досліджуваними 20-ти визначень поняттю «світ».

(2) Здійснення частотного аналізу отриманих описів з відбором тих, які зустрічались у 75.0% досліджуваних. Описані характеристики були зведені у загальну таблицю з визначенням частоти (f) та міри виразності кожної з них (f/N). Нормування проводилось відповідно до загальної чисельності досліджуваних, а не окремо за підгрупами вибірки. Рішення аналізувати отриманні

дані за загальною вибіркою було зумовлено дослідницьким завданням, а саме – встановити переважну орієнтацію досліджуваних у світі в силу того, що семантичні універсалії – це сукупність стійких подібних оцінок. Контекстна універсалія ставлення до світу приймається в якості мовленнєвого семантичного коду, а тому може бути поширена на генеральну вибірку відповідно до методологічних положень психології суб’єктивної семантики О.Ю. Артем’євої та методичної процедури дослідження (Артемьева, 1999).

(3) Побудова оцінювальної решітки за методом Дж. Келлі (Каліщук, 2020). Решітка задавалась двома полюсами конструктів, в якості яких виступили дихотомічні структурні властивості понятійної системи, виокремлені М.О. Холодною (2002), а саме: конкретність – абстрактність, складність – простота, невизначеність – ясність, компартименталізм – пов’язаність, центральність – периферійність, закритість – відкритість. Елементами оцінювальної решітки виступали семантичні універсалії, визначені на попередньому етапі дослідження.

(4) Кожен елемент оцінювався окремо за всіма конструктами. Оцінка семантичних універсалій щодо конструктів проводилась за 11-ти бальною шкалою. Визначався кількісний бал елемента у кожній дихотомічній парі конструктів. Дані об’єднувались в індивідуальну матрицю оцінок 6-ти дихотомічних конструктів та 12-ти елементів. На наступному кроці індивідуальні оцінювальні решітки було приведено до загальногрупової таблиці (табл. 1).

Таблиця 1. Матриця оцінок 12 елементів за 6-ма полярними конструктами

Конструкт	Елементи – семантичні універсалії												Полярний полюс конструкта	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Конкретність														Абстрактність
Складність														Простота
Невизначеність														Ясність
Компартименталізм														Пов’язаність,
Центральність														Периферійність
Закритість														Відкритість

(5) Проведення за допомогою IBM SPSS Statistics (версія 22) ієрархічного кластерного аналізу для побудови сукупності

міжпонятійних зв'язків елементів та конструктів оцінювальної решітки з визначенням порядку агломерації, складанням матриці близькості й побудовою дендрограми. Кластеризація подібних елементів оцінювальної решітки забезпечила знаходження узагальнених рис (мовленнєвих ознак) міжпонятійних зв'язків семантичних універсалій, які об'єктивують ключові грані мовної рефлексії досліджуваних щодо світу.

При інтерпретації отриманих даних ураховувались такі положення:

(1) Досліджувані виконували завдання, використовуючи українську, грузинську та російську мови. Мова відповіді обиралася досліджуваними за власним бажанням, що вимагало застосування засобів подолання психосемантичної розрізненості та кроскультурної диференціації, які зумовлені, як зазначає О.М. Лозова (2006), семантикою, синтаксисом та прагматикою мови. Об'єктивно, мовленнєва специфіка досліджуваних в описі світу проявилася з використанням грузинської мови, якій імпліцитно властива значна ємкість слів та складне словотворення, а саме: одним словом означається і дія, і стан (наприклад: «безмежна правильна дорога, якою треба йти», «завжди сяє сонце і це допомагає», «нависають важкі хмари і рухатися не хочеться» тощо). Проте, по-перше, дослідження спрямовувалось на вивчення індивідуальної своєрідності процесів мовленнєвої концептуалізації майбутніми психологами-консультантами дійсності на відміну від «соціальної, зумовленої етнолінгвістичною самобутністю» (термін Ф. Шаріфіана) (Sharifian, 2009: 116). По-друге, критерієм формування вибірки виступав сформований інтерес майбутніх психологів до психологічної консультаційної практики та їх бажання дослідити систему власних значень поняття «світ» як унікального фрагменту екзистенційної дійсності у поєднанні когнітивного, мовленнєвого і емоційно-ціннісного змісту. По-третє, суб'єктивні семантики диференціюються системою смислів як слідством і результатом взаємодії зі світом і зафіксованого ставлення до нього та розкриваються як онтологічний текст через мову. В нашому випадку, з метою зменшити кількість перекодувань та викривлень описових характеристик «картини світу» при перекладі з грузинської мови уточнювалися і враховувалися всі їх значення та

глибинні семантичні ролі за Ч. Філлмором: агенс, контрагент, об'єкт, результат, інструмент, джерело, мета, експерієнцер (Fillmore, 1977).

(2) Інтерпретація визначених семантичних універсалій здійснювалась за двома теоретичними схемами. Перша – це виміри аналізу базової категорій «образ» із категоріальної матриці А.В. Петровського та М.Г. Ярошевського, а саме: субстанціональність, спрямованість, активність, упередженість, подія й дійсність (Петровский & Ярошевский, 1998). Запропонований аналіз дозволив розкрити вплив мовленнєвої діяльності на формування у досліджуваних уявлення світу, персонального відчуття «дотичності» до світу та точок «зчеплення» з ним. За другою теоретичною схемою визначались та пояснювались підсистеми інтегральної структури образу світу як системи мовленнєвих значень, а саме, описувались мотиваційна, цільова та ситуаційна підсистеми модельного мовленнєвого конструкту – брамфатури (Серкин, 2005).

Вибірка

Вибірку склали 67 досліджуваних (4-й курс бакалаврату та 1–2 курси магістрів) Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (27 осіб), Криворізького факультету Запорізького національного університету (21 особа), Batumi Shota Rustaveli State University (19 осіб). Критерієм формування вибірки виступило спрямування навчання та подальших професійних інтересів досліджуваних.

У всіх запрошених учасників дослідження була отримана інформована згода на збір даних. У процесі проведення дослідження було дотримано всіх етичних норм і правил. Жодного морального тиску на учасників експерименту не здійснювалося.

Результати теоретичного дослідження

Багатотенденційні класичні дослідження психолінгвістичних (Жинкин, 1982; Леонтьев, 1997; Лурия, 2002), психосемантичних (Петренко, 2005; Шмелев, 1983), суб'єктивно-семантичних (Артемьева, 1999; Серкин, 2006) та філософсько-психолого-

культурологічних (Бахтин, 1997; Выготский, 1982; Максименко, 2014; Есо, 1984) дискурсивних аспектів ментальних процесів людини відкривають шлях до пошуку методів об'єктивації її буття і, зокрема, елементів «картини світу» як множини індивідуально налаштованих образів світу та ієрархічних смислових зв'язків між ними.

Зокрема, О.О. Леонтьєвим акцентувалася увага на питанні мовної діяльності як ключового орієнтиру розвитку «картини світу». Науковець підкреслював, що мова – це спосіб

«внесення тієї чи іншої корекції в образ світу співрозмовника (або ситуативний, фрагментарний і, водночас, безпосередній, тобто, образ «великого» світу, або глобальний, але вимкнений із реальної діяльності і реального переживання цього світу, тобто образ «малого» світу, світу абстракцій)» (Леонтьєв, 1997: 178).

Зумовленість «картини світу» мовленнєвою діяльністю співрозмовника і, зокрема, її змістом, мовними семіотичними засобами актуалізує проблему трансляції і ретрансляції мовленнєвого повідомлення, на яку звертає увагу О.М. Лозова (2013). Автор наголошує на необхідності визначати комунікативно-мовленнєві форми та засоби спілкування, що мають силу спричиняти трансформацію «картини світу» одержувача інформації. Проте, численні сучасні психолінгвістичні дослідження зосереджуються переважно на експлікативному боці комунікації, які розкривають структуру комунікативних актів, процеси створення, відправлення та отримання повідомлення, засоби кодування й декодування повідомлення (Burton et al., 2019; Collett et al., 2019; Smith & Bishop, 2019). Разом з тим, відомо, що механізмом і, водночас, формою упредметнення елементів і образів «картини світу» є внутрішнє мовлення, котре відповідно до загальних властивостей мовленнєвої поведінки характеризується як «ненавмисне, спонтанне, автоматичне, реактивне, неусвідомлене» (Калмиков, 2021: 47).

У цьому аспекті на перший план виходить проблема рефлексії мови, усвідомлення промови та контролю її породження, себто, питання рефлексивної психолінгвістики або «психолінгвістики психолінгвістики» (термін О.О. Леонтьєва). Науковий пошук засобів об'єктивації мовцем мови розкриває вагомі психолінгвістичні та психосемантичні дослідницькі плани, а саме:

- (1) вивчення психолінгвістичних диспозицій, які є інформаційною системою відображення пізнання та досвіду людини у лексиці мови (Chomsky, 2000; Harley, 2009; Steinberg & Sciarini, 2013);
- (2) визначення засад конструювання та детермінації сприйняття і переробки «чуттєвої тканини» свідомості у форму лінгвістичних значень (Лозова, 2013; Леонтьев, 1983);
- (3) аналіз співвідношення когнітивної та мовленнєвої структур, з метою визначення ролі мови в процесах пізнання й осмислення світу та його «концептуалізації як виявлення у мові мисленневих процесів людини» (Talmy 2006: 544);
- (4) побудова семіотичного (мова) та семантичного (смысл) просторів як дискретної та континуальної складових онтологічного тексту світу і множини мовленневих текстів, що формують персональні «картини світу» (Налимов, 1989).

Означені розвідки відкривають важливий ракурс психолінгвістичних досліджень проблеми об'єктивації мовцем внутрішньої мови, яка пов'язана із процесами мислення та мовлення. Зокрема, М.І. Грицюк зазначає, що внутрішня мова

«залишається однією із найбільш складних та важливих проблем філософії мови та унікальним лінгвопсихологічним феноменом» (Грицюк, 2019: 174).

Автор окреслює форми екстеріоризації внутрішньої мови, до яких відносяться реплікативне внутрішнє мовлення, внутрішній монолог, внутрішній діалог та «потік свідомості» (Грицюк, 2019: 174).

Разом з тим, Г.В. Калмиков (2021) справедливо зазначає, що аспект рефлексії майбутніх психологів-консультантів над професійним мовленням не був предметом вивчення в рефлексивній психолінгвістиці. Автором обґрунтовано концептуальні підходи до психолінгводиagnoстики об'єктивації мови бакалаврів психологів, контролю психолога над генерацією професійного мовлення та усвідомлення професійного мовлення. Дослідником встановлено, що рефлексія професійного мовлення не формується доволно,

а потребує цілеспрямованих психолінгвотехнологічних впливів, спрямованих на розвиток дискурсивної рефлексивності.

Саме тому вихідною засадою дослідження «картини світу» є площина дефініцій внутрішнього мовлення, яка окреслює амбівалентні, тобто, водночас і неусвідомлювані, й спрямовуючі його ознаки. Зокрема – це «універсальний предметний код» (Жинкин, 1982), «мовлення для себе» (Выготский, 1982); «внутрішній діалог» (Бахтин, 1997); «слабкий голос у голові» (Perrone-Bertolotti et al., 2014), «приховане мовлення» (Alderson-Day & Fernyhough, 2015). Відтак, засоби об'єктивації «картини світу» знаходяться у психолінгвістичній площині, в якій розкриваються сутнісні «поліфонічні та діалогічні» (термін М.М. Бахтіна) засади внутрішнього мовлення людини і, зокрема, мовленнєві засоби «збирання себе» через «співвіднесення Я і світу» та детермінованих мовою зв'язків й відношень зі світом.

Отже, дослідницьке поле психолінгвістичних розвідок та наявна потреба у знаходженні засобів впливу на мовленнєвий текст «картини світу» майбутніх психологів-консультантів спрямовує на складання процедури рефлексивного аналізу набутих ними мовленнєвих орієнтирів, які б виконували, водночас, і діагностичну і психолінгвотехнологічну функцію знаходження нових мовленнєвих орієнтирів.

Такою процедурою є психосемантичне відкриття семантичних універсалій та знаходження мовленнєвих конструктів, що відображають системні зв'язки між ними. Дослідженнями О.Ю. Артем'євої доведено, що отриманий і зафіксований досвід взаємодії особистості зі світом «упаковується» в спеціальні мовленнєві структури – «семантичні універсалії» (термін О.Ю. Артем'євої), які містять суб'єктивну навичку, а саме – мовленнєвий засіб класифікувати світ (Артемьева, 1999). Саме тому семантичні універсалії можна прийняти як мовний (семіотичний і семантичний) конструкт, що упередметнює рефлексивний аналіз особистості й є мовленнєвою формою «укладання» досвіду взаємодії особистості зі світом у «картину світу». Пізнання світу або мовне «вчитування» ситуації означає «знаходження» і породження цією дією тієї частини Я, яка або підтверджує образ Я і світу, або його реорганізує через ініціювання внутрішнього мовлення, яке відображується у «блукуючому мовленнєвому розумі»

(Perrone-Bertolotti et al., 2014) та проявляється у мові, що «задіює інших» (Alderson-Day & Fernyhough, 2015).

Слід наголосити, що мовні знаки акумулюють смислові поля в результаті мовної діяльності, індукції, інтерпретації та перетворення відкритих раніше смислів відповідного контексту і поєднуються в унікальні «картини світу» та автонаративні тексти (Чепелева, 2018). Саме тому семантична тріада «мова – смисл – текст» визначає операційний механізм складання мовленнєвого «образу світу». І, крім того, семантична тріада зумовлює конструювання парціальних мовленнєвих моделей «картини світу», а саме: моделі власної дійсності та її умов, моделі життєвої історії, моделі особистісної екзистенції та відносин з іншими, моделі свого майбутнього.

Відтак, семіотико-семантична взаємодія мовних знаків створює певну композиційну монолітність мовленнєвого тексту «картини світу» та розкриває ключові положення дослідження, а саме:

– розуміння є процесом мовного конструювання тексту й знаходження смислових елементів на всіх пізнавальних контурах свідомості (Агафонов, 2003), які актуалізуються в спеціально організованому просторі психолінгводиagnoстики;

– смислотворення є поєднанням мовленнєвих елементів (Леонтьєв, 2003) у системній взаємодії семантичної тріади «мова – смисл – текст»;

– саме в мовній діяльності внутрішньої мови здійснюється поліваріативне осмислення значення та мовного означення смислів як мовленнєве упредметнення «поточку свідомості»;

– специфіка семантичних універсалій є відображенням екстеріоризації внутрішньої мови, що розкриває персональний досвід взаємодії особистості зі світом (Артемьева, 1999; Леонтьєв, 1997).

Результати емпіричного дослідження

За модифікованою методикою «Мій світ» отримано більше 15 000 описових характеристик. Частотним аналізом визначалася міра виразності кожної з них в досліджуваній виборці. Наприклад, «щастя» та «особливий» мають міру виразу – 0.75; «не познаний» – 0.22; «втома» – 0.15; «не люблячий» – 0.13; «заповнений

емоціями» – 0.09; «не захищений», «лабіринт», «простір для дій» – 0.07; «психологія» – 0.04; «випадковість» – 0.03; «великий терапевт», «пошук себе і свого імені», «таємничий» – 0.02 тощо.

Відтак, у результаті частотного аналізу визначено дванадцять слів-дескрипторів, ознаки яких є семантичними універсаліями поняття «картина світу» досліджуваних, а саме: «інтерес» (0.83), «активність» (0.83), «безмежний» (0.81), «складний» (0.81), «справедливий» (0.8), «гарний» (0.79), «багатогранний» (0.78), кольоровий» (0.77), «змінний» (0.77), «проблемний» (0.76), «особливий» (0.75), «щастя» (0.75).

Застосування категоріальної матриці до аналізу визначених у досліджуваних семантичних універсалій дозволили, по-перше, здійснити їх класифікацію за двома засадами – визначити понятійні конструкти й виміри категоріального опису викликаних діагностикою понять, по-друге, розгорнути площину всіх можливих проєкцій семантичних універсалій досліджуваних, по-третє, знайти актуалізовані й дефіцитні грані їх «картини світу».

Відкрито, що семантичні універсалії описуються досліджуваними такими понятійними конструктами:

- переживання (вимір упередженості) – «гарний», «кольоровий», «безмежний», «щастя»;
- ситуація (вимір дійсності) – «проблемний»;
- мотив (вимір спрямованості) – «інтерес»;
- дія (вимір активності) – «активність».

Разом з тим, семантичні універсалії «складний», «справедливий», «багатогранний», «змінний», «особливий» характеризуються віднесеністю водночас до декількох вимірів, наприклад: до «дійсності» та «упередженості». Визначено, що у відповідях досліджуваних відсутні описи вимірів «подія» (категорія «інтеракція») та «субстанціональність» (категорія «суб'єкт»). Означене положення окреслює дефіцитність досвіду інтерактивної взаємодії досліджуваних зі світом як із ланцюгом подій. Зокрема визначається недостатність осягнення досліджуваними взаємозв'язку між станами, вчинками та подіями і нестачу усвідомлення причин виникнення тих подій, що вибудовуються в сталий детермінований порядок (порочне, «хибне» коло). Крім того, відсутність виміру «субстанціональності» вказує на недостатність бачення себе у дії «співвіднесення Я зі світом» та не сформованість

і мовленнєву не наповненість конструктів «Я є» та «це є Я». У досліджуваних не об'єктивовано почуття трансцендентного «Я є» та відсутній синергетичний баланс енергетики минулого і майбутнього щодо сьогодення. Відтак, можна констатувати, що у внутрішньому мовленні досліджувані не оперують конструктом «Я є» як потенційною можливістю стати собою, дати собі своє життя, зокрема, професійне. Відповідно, специфіка екзистенційної дійсності досліджуваних простежується у дефіциті мовного виразу переживання «Це Я є», що обмежує почуття їх суб'єктної присутності в своєму житті, в просторі і часі.

Слід зауважити, що відсутні у досліджуваних суб'єктні характеристики «картини світу» формуються у процесі складання особистої історії, формування самоствавлення, системи провідних діяльностей та ієрархії мотивів. Тому можна розглядати конструювання «картини світу» як механізм генези суб'єктності, як процес взаємодії і мовленнєвих зв'язків з навколишнім довкіллям через повторювальні патерни «співвіднесення Я зі світом». Розкривається «співвіднесення Я зі світом» в інтрапсихічному та інтерпсихічному комунікаційних ракурсах. Саме тому, брак суб'єктності в описових характеристиках поняття «мій світ» потребує розробки операційного алгоритму її розвитку, можливості якого дозволили усвідомити дію всіх пізнавальних контурів смислотворення, а саме: сенсорно-перцептивний (симптоми, відчуття), уявлень (образи себе, світу, ситуації), мисленнєвий (думки, типові когнітивні схеми інтерпретування дійсності та її репрезентації), афективний (звичні емоційні патерни та стани), рефлексивний («Я є», «це є Я», «це мій Світ»).

Застосування чотирикрокового процесу оцінки семіотики та семантики образів світу, а саме: «небезпечний – безпечний», «привабливий – не привабливий», «аспектний перцептивний аналіз» та «предметна прогностична кваліфікація» дозволило виявити виразну ознаку прогностичності діагностованих семантичних універсалій. Зокрема прогностичність семантичних універсалій «безмежний», «змінний» та «інтерес» означає, що мовленнєва модель світу досліджуваних не тільки відбиває існуючий досвід, але й має спрямованість в майбутнє та слугує орієнтиром у подальшому налаштуванні «картини світу» на динаміку реального світу. Саме тому отриманий в ході дослідження модельний

мовленнєвий конструкт віднесено до «брамфатури», в якому мотиваційна, цільова та ситуаційна підсистеми пронизують та детермінують одна одну. У підсистемах «брамфатури» семантичні універсалії представлені не пропорційно. Мотиваційна підсистема містить дві універсалії («щастя» та «інтерес»); цільова – одну («активність»); ситуаційна – дев'ять («проблемний», «кольоровий», «гарний», «змінний», «безмежний», «багатогранний», «складний», «справедливий», «особливий»). Перевага ситуаційної підсистеми над цільовою та мотиваційною визначає необхідність пошуку психолінгвотехнологічних шляхів відкриття інтенційності досліджуваних та урівноваження дихотомії між стабільністю і змінністю їх персонального розвитку.

Крім того, охарактеризовані підсистеми «брамфатури» розкривають специфіку мовного конструювання майбутніми психологами-консультантами «картини світу», яка відрізняється:

- емоційним сприйняттям світу, в якому існує краса («гарний», «кольоровий», «особливий», «щастя»);

- оцінкою ситуацій як багатовекторних («багатогранний», «безмежний») та динамічних («змінний», «активний») і прагнення їх вивчити («інтерес»);

- доступністю світу й відкритістю йому («справедливий»), його викликам («проблемний», «складний») і можливостям.

На наступному етапі дослідження, з метою побудови сукупності міжпонятійних зв'язків семантичних універсалій, було використано метод оцінювальної решітки Дж. Келлі. Кластерним аналізом взаємозв'язків між елементами і конструктами оцінювальної решітки визначено, що відстані (в коефіцієнтах зв'язку) між семантичними універсаліями знаходяться в діапазоні від 3.000 («гарний» і «кольоровий») до 426.000 («безмежний» і «змінний») і включають в себе 11-ть етапів агломерації (табл. 2).

Найбільш виразними зв'язками (перші вісім етапів агломерації) позначились такі конструкти:

- кольоровий – щастя (147.0); кольоровий – активність (115.0); кольоровий – гарний (3.0);

- багатогранний – проблемний (144.0); багатогранний – активність (37.0); багатогранний – складний (5.0);

- активність – справедливий (111.0); активний – гарний (88.0); активність – складний (40.0);

- інтерес – гарний (105.0); інтерес – кольоровий (102.0); інтерес – щастя (85.0); інтерес – справедливий (58.0);
- безмежний – особливий (132.0); безмежний – щастя (83.0); безмежний – кольоровий (64.0);
- гарний – справедливий (139.0); гарний – особливий (119.0); гарний – безмежний (67.0);
- справедливий – змінний (134.0); справедливий – щастя (117.0); справедливий – проблемний (84.0).

Таблиця 2. Матриця близькості семантичних універсалій за мірою квадрата відстані Евкліда

<i>Елементи</i>	<i>Matrix File Input</i>					
	<i>Особливий</i>	<i>Щастя</i>	<i>Проблемний</i>	<i>Змінний</i>	<i>Кольоровий</i>	<i>Багатогранний</i>
Особливий	.000	149.000	260.000	156.000	148.000	180.000
Щастя	149.000	.000	223.000	307.000	147.000	327.000
Проблемний	260.000	223.000	.000	112.000	290.000	144.000
Змінний	156.000	307.000	112.000	.000	362.000	148.000
Кольоровий	148.000	147.000	290.000	362.000	.000	186.000
Багатогранний	180.000	327.000	144.000	148.000	186.000	.000
Гарний	119.000	146.000	255.000	307.000	3.000	147.000
Справедливий	190.000	117.000	84.000	134.000	158.000	160.000
Складний	211.000	328.000	161.000	185.000	183.000	5.000
Безмежний	132.000	83.000	338.000	426.000	64.000	266.000
Активність	179.000	268.000	169.000	197.000	115.000	37.000
Інтерес	218.000	85.000	206.000	284.000	102.000	286.000

<i>Елементи</i>	<i>Matrix File Input</i>					
	<i>Гарний</i>	<i>Справедливий</i>	<i>Складний</i>	<i>Безмежний</i>	<i>Активність</i>	<i>Інтерес</i>
Особливий	119.000	190.000	211.000	132.000	179.000	218.000
Щастя	146.000	117.000	328.000	83.000	268.000	85.000
Проблемний	255.000	84.000	161.000	338.000	169.000	206.000
Змінний	307.000	134.000	185.000	426.000	197.000	284.000
Кольоровий	3.000	158.000	183.000	64.000	115.000	102.000
Багатогранний	147.000	160.000	5.000	266.000	37.000	286.000
Гарний	.000	139.000	148.000	67.000	88.000	105.000
Справедливий	139.000	.000	163.000	222.000	111.000	58.000
Складний	148.000	163.000	.000	263.000	40.000	281.000
Безмежний	67.000	222.000	263.000	.000	195.000	182.000
Активність	88.000	111.000	40.000	195.000	.000	213.000
Інтерес	105.000	58.000	281.000	182.000	213.000	.000

До семантичних універсалій з більш виразною мірою віднесено: «багатогранний», «складний», «кольоровий», «гарний», «активність».

Ієрархічні зв'язки семантичних універсалій досліджуваних, що зумовлені мірою міжпонятійної відстані, відтворено на рис. 1.

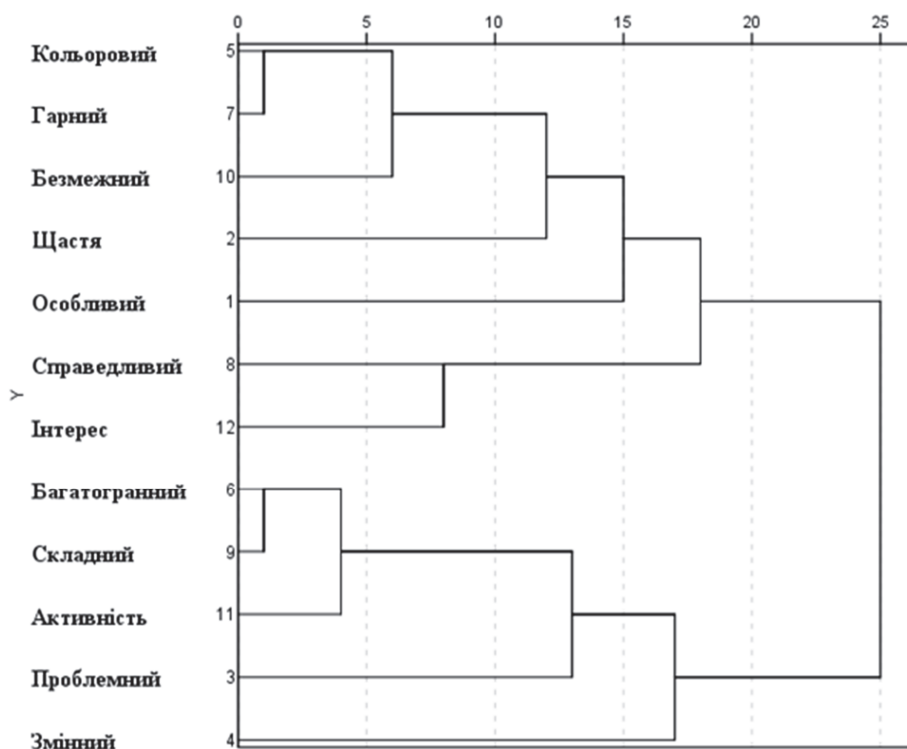

Рисунок 1. Дендрограма зв'язків семантичних універсалій майбутніх психологів-консультантів

Відтак, в результаті проведеного кластерного аналізу окреслено дві узагальнені групи семантичних універсалій, які можна розглядати як спрямовуючі вектори мовно-семантичного базису «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. Перший вектор складають сім семантичних універсалій – «кольоровий», «гарний», «безмежний», «щастя», «особливий», «справедливий», «інтерес». Вони характеризують світ як джерело натхнення та можливостей, як тло прояву і сховище позитивних імпліцитно заданих перспектив. Перший вектор названо «Ресурс та інтенція».

Другий кластер містить п'ять елементів, а саме – «багатогранний», «складний», «активність», «проблемний» та «змінний». Друга грань розкриває світ із ознаками об'ємності, рухливості, непередбачуваності. Динамічний світ, що реагує на активність людини або відповідними резонансами (ситуаціями можливості), або викликами (ситуаціями неможливості й надможливості). Другий кластер умовно названо «Динаміка».

Можна констатувати, що вектори «Ресурс та інтенція» і «Динаміка» виступають неусвідомленими мовними регуляторами («Заради чого?») «картини світу» досліджуваних. Не сформульовані безпосередньо досліджуваними, тобто, не опосередковані внутрішньою мовою, вони об'єктивовані кластерним аналізом та окреслюють феноменологію їх внутрішнього мовлення, позначаючи дві ключові грані «співвіднесення Я зі світом».

Дискусії

Відомо, що роль і функції внутрішнього мовлення визначають базові орієнтири щодо світу та детермінують відношення до персональної екзистенційної дійсності. Саме відношення до світу, до себе та до іншої людини є тлом виникнення досвіду переживань, що складає зміст рефлексії і проявляє функціональну роль словесного значення.

Словесні значення у внутрішньому мовленні виражають індивідуальні значення (сенси). Відтак, з одного боку, визначені у досліджуваних кластери розкривають сприйняття, розуміння і переживання ними світу, в якому «щастя», «краса» та «унікальність» зустрічається зі «складністю» і «неоднорідністю», з «варіативністю» та творчим «активним» ставленням. В цьому ставленні до світу можна простежити особистісний вимір «свободи», що розкриває здатність досліджуваних розширювати свій життєвий терен й утверджувати здібності «Можу» та «Я- Можу-Бути-Тут-в Світі».

З іншого боку, в центрі досліджених семантичних зв'язків знаходиться універсалія «справедливість» як безособова зовнішня сила, що має на меті підтримання «умовного» (як правило, для обмеженої категорії осіб) порядку та послідовний причинно-наслідковий перебіг подій. Семантичну універсалію «справедливість»

можна розглядати як прагнення до наявності етичного контролю з боку «надсистеми», що дещо зменшує дієвість іншого вектору «еволюціонування» особистості, а саме – «відповідальності». Відповідальність, на наш погляд, є системним смисловим утворенням, що діалектично пов'язує складність, корисність, ресурсність та інтенційність (наміри, потреби), розкривається діями послідовного знаходження або відповіді (як смислу), або рішення (як програми), або дії (як предметного перетворення).

О.О. Леонтьєв підкреслював, що мова є головним орієнтиром людини у її діяльності у світі (Леонтьєв, 1997). Форми і засоби поліфонічного діалогу майбутніх психологів-консультантів зі світом (оточенням, об'єктами, ситуаціями) визначаються їх відношеннями до світу і розвитком власних значень, які відображаються у семантичній тріаді «мова – смисл – текст». Текстом, як позначає В.В. Налімов, є все різноманіття світу: від біосфери до свідомості людини, особистісних і групових проявів (Налімов, 1989).

Динамічний рух тексту зумовлюється, в першу чергу, діяльністю та комунікацією, які регулюються мовленнєвою діяльністю. Саме тому відношення, діяльність та комунікація є патернами, які розкриваються через операції та дії, мотиви та установки і забезпечують означування інтенцій, пов'язання упредметнених уявлень з мовленнєвими уявленнями внутрішньої мови. З цього можна зробити висновок, що макрогенеза «картини світу» майбутніх психологів-консультантів зумовлюється динамічним рухом мовленнєвої конструкції та процесом розуміння власного «тексту» через відношення до нього і розвитком власних значень за рахунок варіативного інтерпретування відкритих раніше смислів.

Таким чином, досвід відношення «людина і світ» акумулює в собі результат процесу породження мовлення, в якому внутрішнє мовлення виконує функції опосередкування думки у внутрішньому слові та опосередкування думки у значеннях зовнішніх слів. Саме тому становлення (еволюціонування) Я у відношенні до інших, до подій, до Світу зумовлюється породжувальною властивістю внутрішнього мовлення щодо «виразу себе і виявлення себе» (термін С.Д. Максименка). «Інтерпретаційне звернення до власного життя» (термін Н.В. Чепелевої) детермінує, на наш погляд, інтегровані виміри особистості, а саме: «свободу» і «відповідальність».

У світлі наданого цікаво поставити питання про генезу «множинного тексту» «картини світу» майбутніх психологів-консультантів як організованого, структурованого і автономного мовного змісту. Означений ракурс актуалізує, по-перше, питання трансляції та ретрансляції мовної «картини світу». По-друге, питання детермінованості еволюціонування мовної «картини світу» студентів діяльністю викладачів в інтерактивних начальних ситуаціях. Слід наголосити, що положення про трансляцію смислів від викладача до студента у процесі навчальної та навчально-практичної діяльності, підтверджується науковими ідеями і психолого-педагогічними підходами авторитетних вчених, зокрема:

– концепцією смислової будови семантики внутрішнього мовлення (Выготский, 1982);

– ідеєю про необхідність опосередкування рушійних сил розвитку особистості інформацією, вміщеною у взаємодіючих компонентах системи (викладач-студент), від якої залежить упорядкований, спрямований характер зміни (Максименко, 2014);

– тезою «людина в культурі й культура в людині» (Василюк, 1996);

– ідеєю діалогізму (Чепелева, 2018).

Разом з тим, процес навчання складний та багатогранний і зумовлюється взаємодією семантик мовлення двох зустрічних векторів: один від викладача (керівника практикою), інший – від студента. Для побудови закономірностей динаміки «картини світу» майбутніх психологів-консультантів необхідно визначити психолінгвістичні засоби і механізми настроювання вихідних властивостей семантичних універсалій, засобів їх реорганізації й можливих причин опору такій перебудові (ступінь проникності границь).

Висновки

Здійснене дослідження дозволило об'єктивувати семантичні універсалії як мовленнєвий засіб класифікувати досліджуваними світ. Доведено, що семантичні універсалії відображають відношення досліджуваних до світу та системні зв'язки між понятійними одиницями, що його описують. Визначено, що семіотико-

семантична будова внутрішнього мовлення досліджуваних створює певну композиційну монолітність мовленнєвого тексту їх «картини світу» та відображає інтрапсихічні та інтерпсихічні комунікаційні ракурси «співвіднесення Я зі світом» як дії, що зумовлює динаміку особистості, рух її життя через переживання континууму станів і створення поля значень.

Методи суб'єктивної семантики й теорії особистісних конструктів з використанням структурного аналізу понятійних систем дозволили змодельовати у досліджуваних породжувальний процес усвідомлення та об'єктивування внутрішнього мовлення до його зовнішнього виразу через такий рух-поступ: оформлення думки → опосередкування думки у внутрішньому слові → опосередкування думки у значеннях зовнішніх слів. Відтак, у дослідженні реалізовано діагностико-корекційну процедуру перекладу внутрішньої мовлення майбутніх психологів-консультантів на мову зовнішнього мовлення та знайдено значення поняттю «Світ» («Світ в якому я живу і який відкривається для мене»). Головними неусвідомленими, але представленими у внутрішньому мовленні, гранями тексту «картини світу» досліджуваних виявлено «Ресурс та інтенція» і «Динаміка», які амодальні за своєю сутністю, але мають відправну, зафарбовану слідами попередніх взаємодій зі світом, інтенційно задану точку потоку-руху мовленнєвих значень (інтерсуб'єктивних смислів) досліджуваних.

Можна констатувати, що семантичні універсалії упредметнюють триєдину систему «мова – смисл – текст» в архітектоніці «картини світу, а саме – виражаються у мовних знаках, відкриваються як смисл та вибудовують мовленнєвий текст суб'єктивної дійсності людини, зокрема її «картини світу». Встановлення семантичних універсалії ми відносимо до операції дискредитації «поточку свідомості» як екстеріоризованої форми внутрішньої мови і наслідку «мовленнєвого мислення» (термін Л.С. Виготського).

Література

- Агафонов, А.Ю. (2003). *Основы смысловой теории сознания*. Санкт-Петербург: Речь.
- Артемьева, Е.Ю. (1999). *Психология субъективной семантики*. Москва: Наука.

- Бахтин, М.М. (1997). Работы 1940-х начала 1960-х гг. *Собрание сочинений* (Т. 1–7), (Т. 5). Москва: Русские словари, 1996–2012.
- Василюк, Ф.Е. (1996). Методологический смысл психологического схизиса. *Вопросы психологии*, 6, 25–40.
- Выготский, Л.С. (1982). Мышление и речь. *Собрание сочинений* (Т. 1–6), (Т. 2). Москва: Педагогика.
- Грицюк, М.І. (2019). Внутрішня мова як особливий виз мовленнєвої діяльності в англійському художньому дискурсі. *Соціально-гуманітарний вісник*, 25, 173–174.
- Жинкин, Н.И. (1982). *Речь как проводник информации*. Москва: Наука.
- Калішук, С.М. (2020). *Гене́за смислової архітектоніки свідомості майбутніх психологів-консультантів*. (Монографія). Львів: Сполом.
- Калмиков, Г.В. (2021). Професійно-мовленнєва діяльність майбутніх психотерапевтів у системі інноваційних процесів закладів вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*, 12, 46–50.
- Леонтьев, А.А. (1997). *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл.
- Леонтьев, А.Н. (1983). Образ мира. *Избранные психологические произведения* (Т. 2, с. 251–261). Москва: Педагогика.
- Леонтьев, Д. (2003). *Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности*. Москва: Смысл.
- Лозова, О.М. (2006). Психосемантика тексту: кроскультурний підхід. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького педагогічного університету ім. Г. Сковороди*, 9, 93–96.
- Лозова, О.М. (2013). Структура самоставлення майбутніх психологів як основа конструювання образу світу професії. *Проблеми сучасної психології*, 21, 338–348.
- Лурия, А.Р. (2002). *Письмо и речь. Нейролингвистические исследования*. Москва: Академия.
- Максименко, С.Д. (2014). Життєвий шлях особистості як базова категорія генетичної психології. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*, 2.12, 5–13.
- Налимов, В. (1989). *Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности*. Москва: Прометей.
- Петренко, В.Ф. (2005). Психосемантические аспекты картины мира субъекта. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*, 2(2), 3–23.
- Петровский, А.В., & Ярошевский, А.В. (1998). *Основы теоретической психологии*. Москва: ИНФРА-М.
- Серкин, В.П. (2005). Структура и функции образа мира в практической деятельности. *Автореф. дисс. д-ра психол. наук*. Москва.
- Серкин, В.П. (2006). Пять определенных понятия «образ мира». *Вестник Московского университета. Серия: Психология*, 1, 11–19.
- Холодная, М.А. (2002). *Психология интеллекта. Парадоксы исследования*. Санкт-Петербург: Питер.
- Чепелева, Н.В. (2018). Людина як суб'єкт самопроєктування. М.В. Папучі (Ред.), *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія людини: свідомість і реальність» (Ніжин, 30–31 жовтня 2018 р.)* (с. 3–5). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.

- Шмелев, А.Г. (1983). *Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности*. Москва: МГУ.
- Alderson-Day, B., & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology and Neurobiology. *Psychological Bulletin*, 141(5), 931–965. <https://doi.org/10.1037/bul0000021>
- Burton, J.M., Washington, K.N., & Samms-Vaughan, M. (2019). Parent Report of Communication Skills of Jamaican Children With Autism Spectrum Disorder: A Pilot Study. *Communication Disorders Quarterly*, 41(1), 54–66. <https://doi.org/10.1177/1525740118760816>
- Collett, B., Chapman, K., Kinter, E. et al. (2019). Speech, Language, and Communication Skills of Adolescents with Craniofacial Microsomia. *American Journal of Speech-language Pathology*, 28(4), 1571–1581. https://doi.org/10.1044/2019_AJSLP-19-0089
- Chomsky, N. (2000). *New Horizons in the Study of Language and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811937>
- Eco, U. (1984). *Semiotics and the philosophy of language*. Indiana: University Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-17338-9>
- Fillmore, C. (1977). The Case for Case Reopened. *Grammatical Relations Syntax and Semantics*. 8, 59–81. https://doi.org/10.1163/9789004368866_005
- Harley, T. (2009). *Talking the talk: Language, psychology and science*. Hove: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203853030>
- Kelly, G.A. (1955). *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
- Perrone-Bertolotti, M., Rapin, L., Lachaux, J.P. et al. (2014). What is that Little Voice Inside My Head? Inner Speech Phenomenology, its Role in Cognitive Performance, and Its Relation to Self-Monitoring. *Behavioural Brain Research*, 261, 220–239. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2013.12.034>
- Sharifian, F. (2009). On collective cognition and language. In H. Pishwa (Ed.), *Language and social cognition* (pp. 109–135). New York: Mouton de Gruyter.
- Smith, R.A., & Bishop, R.E. (2019). Insights into Stigma Management Communication Theory: Considering Stigmatization as Interpersonal Influence. *Journal of Applied Communication Research*, 5, 571–590. <https://doi.org/10.1080/00909882.2019.1675894>
- Steinberg, D.D., & Sciarini, N.V. (2013). *An Introduction to Psycholinguistics* (2nd ed.). Routledge. London.
- Talmy, L. (2006). Cognitive linguistics. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (pp. 542–546). New York: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00351-5>

References

- Agafonov, A.Yu. (2003). *Osnovy smyislovoy teorii soznaniya [Fundamentals of the semantic theory of consciousness]*. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
- Alderson-Day, B., & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology and Neurobiology. *Psychological Bulletin*, 141(5), 931–965. <https://doi.org/10.1037/bul0000021>
- Artemeva, E.Yu. (1999). *Psihologiya subektivnoj semantiki [Psychology of subjective semantics]*. Moscow: Nauka [in Russian].

- Bahtin, M.M. (1997). Raboty 1940-h nachala 1960-h gg [Works of the 1940 early 1960]. *Sobranie sochinenij – Collected works* (Vols. 1–7), (Vol. 5). Moscow: Russkie slovari [in Russian].
- Burton, J.M., Washington, K.N., & Samms-Vaughan, M. (2019). Parent Report of Communication Skills of Jamaican Children With Autism Spectrum Disorder: A Pilot Study. *Communication Disorders Quarterly*, 41(1), 54–66. <https://doi.org/10.1177/1525740118760816>
- Chepelyeva, N.V. (2018). Lyudina yak subyekt samoproektuvannya [Man as a subject of self-design]. In M.V. Papuchi (Ed.), Proceedings from TSAPE' 8: VIII Mizhnarodna naukovo-praktichna konferenciya «Psihologiya lyudini: Svidomist i realnist» – The International Scientific and Practical Conference «Human Psychology: Consciousness and Reality» (Nizhyn, October 30–31th, 2018) (pp. 3–5). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
- Chomsky, N. (2000). *New Horizons in the Study of Language and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811937>
- Collett, B., Chapman, K., Kinter, E. et al. (2019). Speech, Language, and Communication Skills of Adolescents with Craniofacial Microsomia. *American Journal of Speech-language Pathology*, 28(4), 1571–1581. https://doi.org/10.1044/2019_AJSLP-19-0089
- Eco, U. (1984). *Semiotics and the philosophy of language*. Indiana: University Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-17338-9>
- Fillmore, C. (1977). The Case for Case Reopened. *Grammatical Relations Syntax and Semantics*. 8, 59–81. https://doi.org/10.1163/9789004368866_005
- Gricyuk, M.I. (2019). Vnutrishnya mova yak osoblivij viz movlennyevoyi diyalnosti v anglijskomu hudozhnomu diskursi [Inner speech as a special type of speech activity in English artistic discourse]. *Socialno-gumanitarnij visnik – Social and humanitarian bulletin*, 25, 173–174 [in Ukrainian].
- Harley, T. (2009). *Talking the talk: Language, psychology and science*. Hove: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203853030>
- Holodnaya, M.A. (2002). *Psihologiya intellekta. Paradoksy issledovaniya [Psychology of intelligence. Paradoxes of research]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Kalishchuk, S.M. (2020). *Geneza smislovyi arhitektoniki svidomosti majbutnih psihologiv-konsultantiv [The genesis of the semantic architectonics of consciousness of future consultant psychologists]*. Lviv: Spolom [in Ukrainian].
- Kalmykov, G.V. (2021). Profesiyno-movlennyeva diyalnist majbutnih psihoterapevtiv u sistemi innovacijnih procesiv zakladiv vishoyi osviti [Professional speech activity of future psychotherapists in the system of innovative processes of higher educational institutions]. *Naukovi zapiski Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademiya». Seriya «Psihologiya» – Scientific notes of the National University «Ostrog Academy». Series «Psychology», 12, 46–50 [in Ukrainian].*
- Kelly, G.A. (1955). *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
- Leontiev, A.A. (1997). *Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moscow: Smysl [in Russian].
- Leontiev, A.N. (1983). Obraz mira [The Image of the world]. *Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya – Selected Psychological Works* (Vol. 2, pp. 251–261). Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Leontiev, D.A. (2003). *Psihologiya smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj realnosti [Psychology of meaning: nature, structure and dynamics of semantic reality]*. Moscow: Smysl [in Russian].

- Lozova, O.M. (2006). Psihosemantika tekstu: kroskulturnij pidhid [Psychosemantics of the text: cross-cultural approach]. *Gumanitarnij visnik Pereyaslav-Hmelnickogo pedagogichnogo universitetu im. G. Skovorodi – Humanitarian Bulletin of Pereyaslav-Khmelnitsky Pedagogical University named after G. Skovorodi*, 9, 93–96 [in Ukrainian].
- Lozova, O.M. (2013). Struktura samostavleniya majbutnih psihologiv yak osnova konstruyuvannya obrazu svitu profesii [The structure of self-relationship of future psychologists as the basis for constructing the image of the world of the profession]. *Problemi suchasnoyi psihologii Problems of modern psychology*, 21, 338–348 [in Ukrainian].
- Luria, A.R. (2002). *Pismo i rech. Nejrolingvisticheskie issledovaniya [Writing and speaking. Neuro-linguistic research]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
- Maksymenko, S.D. (2014). Zhittyevij shlyah osobistosti yak bazova kategoriya genetichnoyi psihologii [The life path of an individual as a basic category of genetic psychology]. *Naukovij visnik Mikolayivskogo derzhavnogo universitetu imeni V.O. Suhomlinskogo. Seriya: Psihologichni nauki – Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after V.A. Sukhomlinsky. Series: Psychological Sciences*, 2.12, 5–13 [in Ukrainian].
- Nalimov, V. (1989). *Spontannost soznaniya: Veroyatnostnaya teoriya smyslov i smyslovaya arhitektonika lichnosti [Spontaneity of consciousness: Probabilistic theory of meanings and semantic architectonics of personality]*. Moscow: Prometey [in Russian].
- Perrone-Bertolotti, M., Rapin, L., Lachaux, J.P. et al. (2014). What is that Little Voice Inside My Head? Inner Speech Phenomenology, its Role in Cognitive Performance, and Its Relation to Self-Monitoring. *Behavioural Brain Research*, 261, 220–239. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2013.12.034>
- Petrenko, V.F. (2005). Psihosemanticheskie aspekty kartiny mira subekta [Psychosemantic aspects of the subject's world picture]. *Psihologiya. Zhurnal Vyshej shkoly ekonomiki – Psychology. Journal of the Higher School of Economics*, 2(2), 3–23 [in Russian].
- Petrovskij, A.V., & Yaroshevskij, A.V. (1998). *Osnovy teoreticheskoy psihologii [Fundamentals of Theoretical Psychology]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
- Serkin, V.P. (2005). Struktura i funkcii obraza mira v prakticheskoy deyatel'nosti [The structure and functions of the image of the world in practice]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
- Serkin, V.P. (2006). Pyat opredelenij ponyatiya «obraz mira» [Five definitions of the concept of «image of the world»]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya: Psihologiya – Moscow University Bulletin. Episode: Psychology*, 1, 11–19 [in Russian].
- Sharifian, F. (2009). On collective cognition and language. In H. Pishwa (Ed.), *Language and social cognition* (pp. 109–135). New York: Mouton de Gruyter.
- Shmelev, A.G. (1983). *Vvedenie v eksperimentalnuyu psihosemantiku: teoretiko-metodologicheskie osnovaniya i psihodiagnosticheskie vozmozhnosti [Introduction to Experimental Psychosemantics: Theoretical and Methodological Foundations and Psychodiagnostic Possibilities]*. Moscow: MGU [in Russian].
- Smith, R.A., & Bishop, R.E. (2019). Insights into Stigma Management Communication Theory: Considering Stigmatization as Interpersonal Influence. *Journal of Applied Communication Research*, 5, 571–590. <https://doi.org/10.1080/00909882.2019.1675894>

- Steinberg, D.D., & Sciarini, N.V. (2013). *An Introduction to Psycholinguistics* (2nd ed.). Routledge. London.
- Talmy, L. (2006). Cognitive linguistics. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (pp. 542–546). New York: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00351-5>
- Vasilyuk, F.E. (1996). Metodologicheskij smysl psihologicheskogo shizisa [Methodological meaning of psychological schism]. *Voprosy psihologii – Voprosy Psychologii*, 6, 25–40 [in Russian].
- Vygotskij, L.S. (1982). Myshlenie i rech [Thinking and speaking]. *Sobranie sochinenij – Collected works* (Vols. 1–6), (Vol. 2). Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Zhinkin, N.I. (1982). *Rech kak provodnik informacii [Speech as a conductor of information]*. Moscow: Nauka [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Вступ. Отриманий і зафіксований в «картині світу» досвід взаємодії майбутнього психолога-консультанта зі світом «упаковується» в спеціальні мовні структури – семантичні універсалії. Семантичні універсалії мають мовний вираз та відкриваються як смисл. «Картина світу» як стабільно-динамічна система виконує спонукальну й орієнтовну функції і виступає внутрішнім планом діяльності майбутнього психолога-консультанта. Задана властивість «картини світу» до реконструкції викликає дослідницький інтерес до моделювання методів змістового її опису як системи смислів і координат семантичного досвіду. **Мета** статті – висвітлити специфіку моделювання семантичних універсалій як сукупності значень «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. **Процедура дослідження.** Типом семантичного моделювання було обрано опис «вимірювачеля», який реалізовувався методами визначення понять і оціночної решітки. Отримані результати опрацьовувались методом ієрархічного кластерного аналізу.

Результати дослідження. Отримано систему семантичних універсалій, яка складається з 12-ти понять. В якості схеми розгляду отриманих значень були використані виміри аналізу базової категорій «образ». Отриманий в ході дослідження модельний конструкт віднесено до брамфатури. Дендрограма означила два узагальнених кластери семантичних універсалій: «ресурс та інтенція» і «динаміка», які можна розглядати в якості семантичного базису «картини світу» майбутніх психологів-консультантів.

Висновки. Головні координатні крапки «картини світу» майбутніх психологів-консультантів окреслено в ході встановлення міжпонятійних зв'язків системи семантичних універсалій як тексту. Відсутність вимірів «субстанціональності» та «події» в семантичних універсаліях «картини світу» досліджуваних розкрила дефіцитність їх суб'єктивного засобу класифікувати події як відзеркалення світу на певні власні дії та нестачу актуалізації себе і своєї екзистенції. Означене положення потребує складання алгоритмів та умов моделювання розвитку системної екзистенціальної складової «картини світу» майбутніх психологів-консультантів.

Ключові слова: «картина світу», семантичні універсалії, смисл, текст, майбутній психолог-консультант.

Сергеенкова Оксана, Калищук Светлана & Заболотная Татьяна. Семантические универсалии «картины мира» будущих психологов-консультантов

АННОТАЦИЯ

Вступление. Полученный и зафиксированный в «картине мира» опыт взаимодействия будущего психолога-консультанта с миром «упаковывается» в специальные языковые структуры – семантические универсалии. Семантические универсалии имеют языковое выражение и открываются как смисл. «Картина мира» как стабильно-динамическая система выполняет побудительную и ориентировочную функции и выступает внутренним планом деятельности будущего психолога-консультанта. Соответствующее свойство «картины мира» к реконструкции вызывает исследовательский интерес к моделированию методов содержательного ее описания как системы смыслов и главных координат семантического опыта. **Цель** статьи – раскрыть специфику моделирования семантических универсалий как совокупности значений «картины мира» будущих психологов-консультантов. **Процедура исследования.** Типом семантического моделирования было избрано описание «измерителя», который реализовывался методами определения понятий и оценочной решетки. Полученные результаты обрабатывались методом иерархического кластерного анализа.

Результаты исследования. Получена система семантических универсалий, которая состоит из 12-ти понятий. В качестве схемы их описания были использованы измерения базовой категорий «образ». Полученный в ходе исследования модельный конструкт отнесен к брамфатуре. Дендрограмма обозначила два обобщенных кластера семантических универсалий: «ресурс и интенция» и «динамика», которые можно рассматривать в качестве семантического базиса «картины мира» будущих психологов-консультантов.

Выводы. Главные координатные точки «картины мира» будущих психологов-консультантов очерчены в ходе установления межпонятийных связей системы семантических универсалий как текста. Отсутствие измерений «субстанциональности» и «события» в семантических универсалиях «картины мира» исследуемых раскрыла дефицитность их субъективного способа классифицировать события как отображения мира на определенные индивидуальные действия и недостаток актуализации себя и своей экзистенции. Это положение требует составления алгоритмов и условий моделирования развития системной экзистенциальной составляющей «картины мира» будущих психологов-консультантов.

Ключевые слова: «картина мира», семантические универсалии, смисл, текст, будущий психолог-консультант.

Discourseology of Linguistic Consciousness: Neural Network Modeling of Some Structural and Semantic Relationships

Дискурсологія мовної свідомості: нейромережеве моделювання деяких структурних і семантичних взаємозв'язків

Vitalii Shymko

Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Віталій Шимко

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: shymko@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0003-4937-6976>

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hrihorii Skovoroda
State Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received September, 01, 2020

Revised manuscript accepted March, 10, 2021

ABSTRACT

Objective. Study of the validity and reliability of the discourse approach for the psycholinguistic understanding of the nature, structure, and features of the linguistic consciousness functioning.

Materials & Methods. This paper analyzes artificial neural network models built on the corpus of texts, which were obtained in the process of experimental research of the coronavirus quarantine concept as a new category of linguistic consciousness. The methodology of feedforward artificial neural networks (multilayer perceptron)

was used in order to assess the possibility of predicting the leading texts semantics based on the discourses ranks and their place in the respective linear sequence. Same baseline parameters were used to predict respondents' self-assessments of changes in their psychological well-being and in daily life routine during the quarantine, as well as to predict their preferences of the quarantine strategies. The study relied on basic ideas about discourse as a meaning constituted by the dispersion of other meanings (Foucault). The same dispersion mechanism realizes itself in interdiscourse interaction, forming a discursive formation at a higher level. The method of T-units (Hunt) was used to identify and count discourses in the texts. The ranking of discourses was provided based on the criterion of their semantic-syntactic autonomy.

Results. The conducted neural network modeling revealed a high accuracy in predicting the work of the linguistic consciousness functions associated with retrospective self-assessment and anticipatory imagination of the respondents. Another result of this modeling is a partial confirmation of the assumption concerning existence a relationship between the structural parameters of the discursive field (the rank of the discourses and their place in the respective linear sequence) and the leading semantics of the text.

Conclusions. A discourse approach to the study of linguistic consciousness, understanding of its structure and functioning features seems to be reasonably appropriate. The implementation of the approach presupposes the need to form a base of linguistic corpora with the inclusion in each text markup of such parameters as: the presence of specific discourses, their ranks, positions in the linear sequence of discourses.

Key words: discourse, discursive field, discourseology, linguistic consciousness, semantics, neural network, neural network modeling, corpus.

Introduction

Linguistic consciousness (hereinafter – LC) occupies an important place in the subject matter field of psycholinguistics and several other humanitarian disciplines (Abildinova, 2018; Benda, 1959; Chafe, 1974; Chomsky, 2006; Galperin, 1992; Leontev, 1969 et al.). Researchers pay special attention to discourse as a qualitative and quantitative unit of LC (Foucault, 1972; Grosz, Joshi & Weinstein, 1995; Hart, 2016; Hunt, 1977; Joshi, Prince & Walker, 1998; Lacan, 1971; Machin, 2013; Ponton & Larina, 2016; Taboada & Zabala, 2008 et al.). A separate applied demand for the study of LC discourseology is actualized by the computer sciences dealing with the natural language processing issue (Batista-Navarro et al., 2013; Crossley et al., 2014; Forsythand &

Martell, 2007; Grosz & Sidner, 1986; Péry-Woodley & Scott, 2006; McNamara et al., 2018 et al.).

Discursive conceptualization of LC is not fundamentally new; however, the corresponding empirical studies are still at the early days stage. Among other things, interdiscourse dynamics remains poorly studied, the features of the interconnections of these dynamics with thinking and other mental processes have not been comprehensively investigated. Problems of this kind involve the need to consider at least dozens of different parameters simultaneously. This significantly complicates the use of traditional mathematical and statistical tools in the sense of cumbersome interpretations and generalizations of the findings. An obvious solution to this problem is the use of neural network modeling methodology. A corresponding attempt has been implemented in our work aimed at understanding some of the structural and semantic parameters of interdiscourse interactions.

This article is devoted to the analysis of a series of artificial neural network models (hereinafter – models), built on the corpus of texts obtained in the course of our earlier research (Shymko & Babadzhanova, 2020), in turn directed to clarify the content and structure of the coronavirus quarantine concept as an emerging category of LC. In the current work, we considered forecasting of the leading semantics of respondents' quarantine definitions based on the rank of discourses and their place in the corresponding linear sequence. The same parameters were used to predict the respondents' assessments of how much their psychological well-being and daily life routine changed during the quarantine, as well as to predict the quarantine strategies preferred by them. Thus, we pursued the main goal of this article – to study the validity and reliability of the discourse approach to the phenomenology of LC, to the relevant extent that can be substantiated by the size of the empirical sample and its other qualitative characteristics.

Methods and Techniques of the Research

The primary dataset (Shymko & Babadzhanova, 2020) has been properly modified for the purposes of the current study, the statistical results of which are posted separately (Shymko, 2020b). Below we provide a description of those sampling parameters that have undergone

the necessary restructuring and/or which were not detailed in the primary dataset but are essential for this study. So, firstly, the input layer of neural networks in all cases considered here is represented by various parameters that characterize the discursive field, consisting of 9 discourses (Shymko, 2020b: [list of discourses.pdf]). That is, the prediction was carried out based on data of the discourses' presence/absence, their rank (see below) and place in the corresponding linear sequence. Any others, incl. socio-demographic data were not used in the construction of models for reasons of maintaining the homogeneity of predictors. Secondly, for the identification and counting of discourses in the texts we used the method of 'minimum terminable unit' or T-unit (Hunt, 1977), taking into account the generalizations of the empirical experience of this approach application made by Taboada & Zabala (2008). Thirdly, the ranking of discourses was based on the criterion of their semantic and syntactic autonomy. Namely, the only discourse in the text or one that is commented, explained (causally or in a purpose-oriented way), developed (semantically and/or syntactically) by another discourse (discourses) and at the same time itself does not perform such functions – it was evaluated as *independent* one. All the other discourses were assessed as *auxiliary* ones.

Example 1. (hereinafter, in square brackets – texts in the original language). «*Quarantine is the restriction of people contacts, aimed at preventing the spread of the virus*» [Карантин – это ограничение контактов людей, направленное на предотвращение распространения вируса]. In this text, we have identified two discourses: CONTACT RESTRICTION (independent) and VIRUS DISSEMINATION (auxiliary).

Example 2. «*Isolation of sick people from healthy people, for which it is necessary to introduce new tough laws. A large complex of anti-epidemiological measures (masks, antiseptics, etc.)*» [Изоляция больных людей от здоровых, для чего необходимо вводить новые жесткие законы. Большой комплекс противоэпидемиологических мероприятий (маски, антисептики и т.д.)]. Here we have recorded three discourses (ISOLATION OF INFECTED – independent; BUREAUCRATIC RESPONSE – auxiliary; SANITATION AND HYGIENE – independent).

Example 3. «*Quarantine is a set of regulatory and restrictive measures that are aimed at preventing the mass spread of an infectious*

disease and providing for a special regime of economic and other activities, restricting the movement of the population, vehicles, cargo, goods and animals» [Карантин – комплекс регуляторно-ограничительных мер, которые направлены на недопущение массового распространения инфекционного заболевания и предусматривающие особый режим хозяйственной и иной деятельности, ограничение передвижения населения, транспортных средств, грузов, товаров и животных]. In this example, we found one independent discourse (BUREAUCRATIC RESPONSE) and three auxiliary ones (in the order of their appearance in the text – VIRUS DISSEMINATION, LIFESTYLE CHANGES and CONTACT RESTRICTION).

Taking into account the above, the scale of variables reflecting the presence/absence of discourses in the primary dataset was reformatted from nominal to ordinal one and the data was recoded according to the identified ranks (the absence of discourse in the text was denoted by «zero» rank). Also, additional variables were added to the dataset: (a) «leading discourse» (nominal scale) – to display an independent discourse (if there were two or more such discourses in the text, the first one was accounted); (b) «first discourse» (nominal scale); (c) «second discourse» (nominal scale); (d) third discourse (nominal scale); (e) the number of discourses (metric scale); (f) «sequence of discourses» (nominal scale).

The construction of feedforward artificial neural networks was implemented by using the software IBM SPSS Statistics V 26 (Multilayer Perceptron). Given the small number of texts in the corpus, each model went through ten machine learning cycles. At the same time, each iteration was preceded by a random split of the dataset for cross-validation into the training and testing parts of the sample (the preset approximate proportion was 70% to 30%, respectively). All models have one hidden layer and a given range of the number of neurons in it: from 1 to 50. This paper discusses the general characteristics of the obtained models and the corresponding predictors importance without delving into the layer's synaptic architecture features. The latter would require a different publication format. However, detailed statistical reports for each iteration are published in the Harvard Dataverse repository and are available for review (Shymko, 2020b).

Results

First of all, those models were generated and compared that predict the texts semantics (leading discourse) based on the ranks of discourses (ordinal scale) and simply by the fact of their presence/absence (nominal scale). As expected, models with an ordinal scale in the input layer of the neural network have demonstrated a significantly lower percentage of errors (Table 1) with a generalized predictive reliability level of 99.74% and 93.88% at the stage of machine learning and testing, respectively.

Table 1. Models summary of the leading discourse prediction (predictors – discourses in texts)

Stages of neural network modeling	Average % of incorrect forecasts by 10 iterations	
	Nominal scale models	Ordinal scale models
Machine learning	11.1	0.26
Testing	21.06	6.12

It is noteworthy that at the 8th iteration, the only model (Fig. 1) with an ordinal scale in this series was obtained, the predictive reliability of which was 100%, both in the process of machine learning and during testing. Importance indicators of the predictors for this model are shown in Table 2.

Table 2. Predictors importance (ordinal scale, 8th iteration)

Discourse	Predictor's code	Importance coefficient	Normalized Importance, %
CONTACT RESTRICTION	(D 1)	0.149	100.0
RIGHTS AND FREEDOMS INFRINGEMENT	(D 8)	0.129	86.2
VIRUS DISSEMINATION	(D 6)	0.127	85.3
SANITATION AND HYGIENE	(D 2)	0.115	76.9
TOTAL ISOLATION	(D 4)	0.111	74.1
HEALTH CARE	(D 5)	0.103	69.0
ISOLATION OF INFECTED	(D 3)	0.099	66.6
LIFESTYLE CHANGES	(D 7)	0.095	63.6
BUREAUCRATIC RESPONSE	(D 9)	0.073	48.7

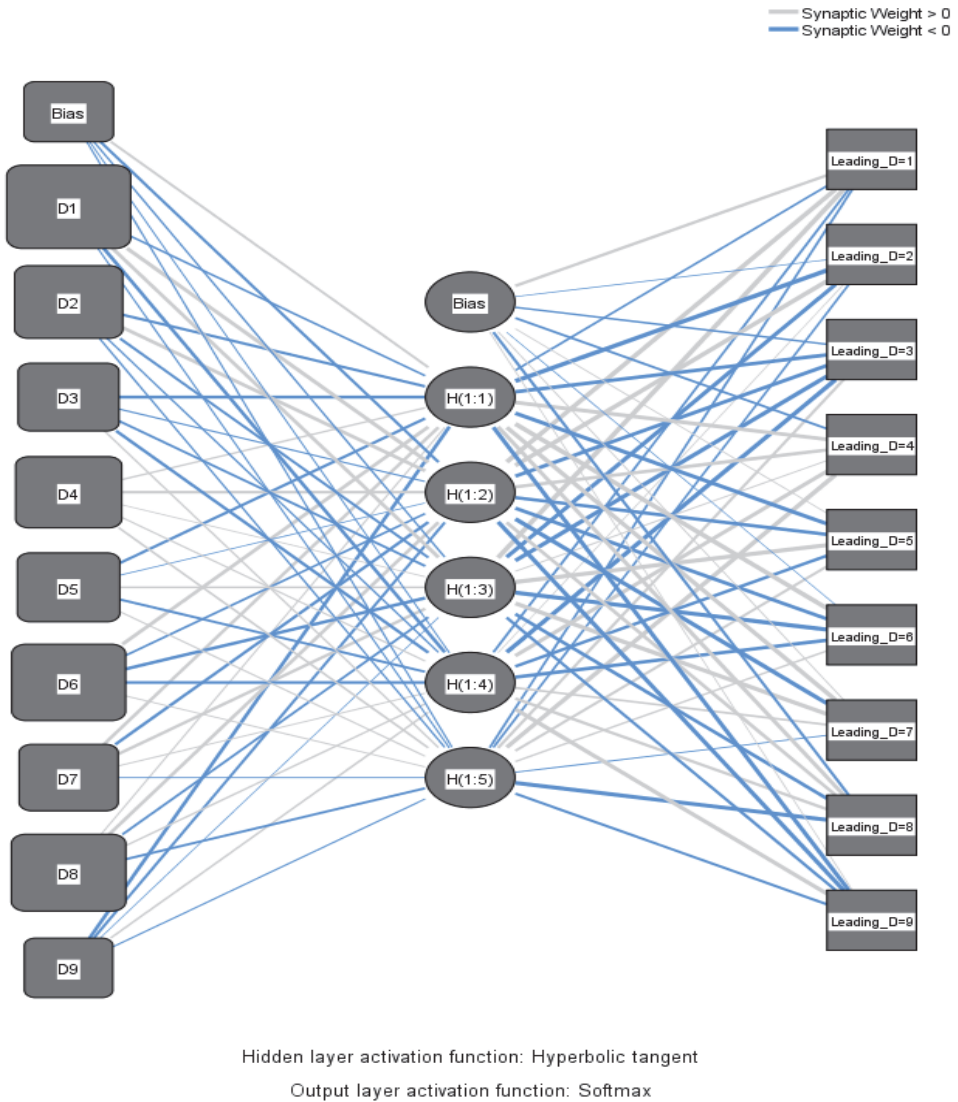

Figure 1. The structure of the artificial neural network (ordinal scale, 8th iteration)

Comparative analysis of the predictors importance in different iterations of this and other modeling series indicates the absence of a single (repeatable) hierarchy of variables. Considering the frequency parameters of the discourses' appearance in texts (Shymko & Babadzhanova, 2020: NKMRP4), this indirectly might point to the greater importance of interdiscourse interconnections in comparison with

the semantics of the discourses themselves. In other words, to predict the leading discourse in the text, the significance of the structural characteristics of the discursive field prevails over the semantic features of its units.

We find confirmation of the foregoing in the next two series of models, with the help of which we have determined the leading discourse on the basis of nominal distinction in a linear sequence of no more than the two first and no more than the three first discourses (Table 3). Let us recall that the corpus consists of texts with the number of discourses in each from 1 to 5.

Table 3. Models summary of the leading discourse prediction (predictors – few first discourses in texts)

Stages of neural network modeling	Average % of incorrect forecasts by 10 iterations	
	Models with the first two discourses	Models with the first three discourses
Machine learning	3.16	0.00
Testing	7.86	0.00

As one can see, subject to distinguishing the first three discourses, neural network modeling provides the most reliable prediction of the leading discourse. We additionally verified this conclusion by conducting another 10 iterations in two series of models with an input layer that simultaneously distinguishes the first three discourses and takes into account the presence/absence of discourses (one series – using the nominal scale, other one – using the ordinal). In all cases and at all stages level of 100% predictive accuracy were obtained (Shymko, 2020b).

Using a similar architecture of the input layers of neural networks, we continued to predict how much the psychological well-being and daily life routine of the respondents changed during the quarantine span, as well as what were their preferences for respective quarantine strategies. Note that in the latter case, we predicted the corresponding rank, set by the respondents to each of the four strategies they were proposed to evaluate. The results are summarized in Table 4.

In most cases, the quality of models with ordinal scales used for discourses is higher. Some exceptions to the effectiveness of machine learning (DAILY LIFE ROUTINE and SYSTEMIC STRATEGY) may

be appeared due to the complication of interdiscourse connections because of the discourses rank parameters consideration. That is, we assume the increase in the number of errors has been observed due to the processing of more complex structures. Nevertheless, statistics on incorrect predictions at the stage of models testing confirm the higher productivity of neural network architectures that distinguish not only interdiscourse interactions, but also the corresponding hierarchical characteristics.

Table 4. Models summary of the non-discourse parameters prediction

Predicted variables	Average % of incorrect forecasts by 10 iterations				
	Machine learning		Testing		
	Scale used for discourses		Scale used for discourses		
	Nominal	Ordinal	Nominal	Ordinal	
Psychological well-being	28.44	8.30	0.00	0.00	
Daily life routine	7.52	18.23	2.5	0.00	
Quarantine strategies	DEMOCRATIC.	14.33	11.79	3.33	0.00
	SYSTEMIC	8.14	12.77	0.00	0.00
	MILITARY LIKE	17.96	8.22	0.00	0.00
	SOCIAL PROTECTION	29.48	16.15	5.00	0.00

Discussions

Discussion of the results described above requires consideration of the limitations that are objectively inherent to any research. Firstly, it is necessary to pay attention to the quantitative characteristics of the primary sample (Shymko & Babadzhanova, 2020: NKMRP4), which does not allow proper generalizing the conclusions. The same applies to the qualitative aspect of the research empirical base, namely, the presence in the corpus of only Russian-language texts and, as a consequence, the impossibility of making comparisons with texts in other languages of the Slavic group, as well as languages from other groups and branches.

Secondly, certain limitations are directly due to the design of the study itself. Thus, the authors of texts with quarantine definitions were asked to assess changes in their psychological well-being and everyday life routine during quarantine, i.e. the corresponding measurements were carried out within the framework of the phenomenologically associated

semantic space. It seems promising to expand such a space by making discourse measurements of LC activity products in other semantic spheres and in variety of others (non-laboratory) situations.

Thirdly, when interpreting the results of this study, it is important to consider the limitations caused by its theoretical (conceptual) focuses and methodological (procedural) aspects. So, we proceeded from the basic ideas about discourse, as of the meaning generated by the dissemination of other meanings (Foucault, 1972). The same mechanism realizes itself at a higher level (in interdiscourse interaction), forming a new structural-semantic «layer» – a discourse formation (Shymko, 2020a). We believe that such dynamics are involved in the organization and functioning of the entire LC. At the same time, we do not exclude alternative views both on the nature of discourses and on the technical methods of their localization and counting in texts. Cross-examination of texts from different theoretical and methodological positions and the subsequent comparative analysis contains a very fruitful perspective from a heuristic point of view.

Given the above constraints, what inferences and extrapolations are possible from the described series of neural network modeling? In our opinion, the useful potential of this study is primarily methodological. So, on the one hand, the effectiveness of the discourse approach to the study of LC phenomena has been empirically tested and confirmed. In particular, this manifested itself in the prediction results of respondents' self-assessments and preferences based on discourse characteristics of their texts. The very fact of the possibility of such a prediction determines the need to formulate several hypotheses regarding the place and role of discursive mechanisms in the work of a thinking as function of LC. We assume that it is advisable to consider thinking not only as operating with information that is organized discursively. Thinking, by itself, functions discursively, i.e. in a procedural sense, thinking is a discursive process. Among other things, such a view would well explain why interdiscourse relationships are more important for predicting the leading discourse than the semantics of the discourses themselves, as discussed above.

One way or another, we convinced that the texts discourseology can be effectively used for predictive assessment of the LC functions and its activity products, in particular: retrospective assessment (changes in psychological well-being and daily life routine) and anticipatory

imagination (quarantine strategies ranking). We also believe that the hypothesis about the relationship of the discursive field structural parameters (the discourses ranks and their place in the linear sequence) with the leading semantics of the text has been partially substantiated. However, here it is necessary to distinguish between the discursive field of a text and the discursive field of the corpus. We emphasize that the specified relationship is come out if the composition of both fields is known and accounted for. Thus, the question of the corpus approach to discourseology of LC is actualized. Full verification of this hypothesis presupposes overcoming the above limitations of our research.

On the other hand, this study can be useful in terms of some experience in applying the methodology of artificial neural networks to solve research problems in psycholinguistics on relatively small samples. The need to simultaneously consider a large number of inhomogeneous factors is a typical feature of interdisciplinary research. However, the use of neural networks is not only a matter of the convenience of a holistic view on a patchwork picture of variables. Multifactoriality in psycholinguistics is accompanied by additional complexity in the form of such a phenomenon as the entropy of language (Bentz et al., 2017). All this reduces the sensitivity of traditionally used statistical data processing tools to psycholinguistic patterns. In this respect, artificial neural networks are perhaps the best methodological alternative for now.

Conclusions

A discourse approach to the study of linguistic consciousness, understanding of its structure and functioning features seems to be reasonably appropriate. The implementation of this approach presupposes the need to form a base of linguistic corpora with the inclusion in the markup of each text of such parameters as – the presence of specific discourses, their ranks, positions in the corresponding linear sequence. The conducted neural network modeling on the data of the local corpus (texts of Russian-speaking Ukrainians containing the coronavirus quarantine definitions) reveals a high accuracy in predicting the activity results of some linguistic consciousness functions – retrospective self-assessments and products of the anticipatory imagination. Another result of this modeling is a partial confirmation of the assumption about

relationship between the structural parameters of the discursive field (the rank of the discourses and their place in the respective linear sequence) and the leading semantics of the text.

The most important, in our opinion, prospects for further research are associated with overcoming the limitations of current research. Namely, the quantitative and qualitative increase in the corpus base, as well as the diversification of text sources, which would provide the possibility of forming a cross-linguistic discourseology of linguistic consciousness.

References

- Abildinova, Z.B. (2018). Yazykovoe soznanie kak psikholingvisticheskiy fenomen [Linguistic consciousness as a psycholinguistic phenomenon]. *Neofilologiya – Neophilology*, 4(14), 33–43. <https://doi.org/10.20310/2587-6953-2018-4-14-33-43> [in Russian].
- Batista-Navarro, R.T. et al. (2013). Facilitating the Analysis of Discourse Phenomena in an Interoperable NLP Platform. In A. Gelbukh (Ed.), *Computational Linguistics and Intelligent Text Processing. CICLing' 2013*. Lecture Notes in Computer Science (Vol. 7816). Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-37247-6_45
- Benda, C. (1959). The linguistic basis of consciousness. *ETC: A Review of General Semantics*, 16(3), 343–355. Retrieved January 20, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/24234383>
- Bentz, C., Alikaniotis, D., Cysouw, M., & Ferrer-i-Cancho, R. (2017). The Entropy of Words – Learnability and Expressivity across More than 1000 Languages. *Entropy*, 19, 275. <https://doi.org/10.3390/e19060275>
- Chafe, W. (1974). Language and Consciousness. *Language*, 50(1), 111–133. <https://doi.org/10.2307/412014>
- Chomsky, N. (2006). *Language and Mind* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791222>
- Crossley, S., Allen, L., Kyle, K., & McNamara, D. (2014). Analyzing Discourse Processing Using a Simple Natural Language Processing Tool. *Discourse Processes*, 51(5–6), 511–534. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2014.910723>
- Forsythand, E.N., & Martell, C.H. (2007). Lexical and Discourse Analysis of Online Chat Dialog. *Proceedings of the International Conference on Semantic Computing (ICSC 2007)*, (Irvine, California, 17–19 September, 2007), (pp. 19–26). Irvine, CA. <https://doi.org/10.1109/ICSC.2007.55>
- Foucault, M. (1972). *Archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York: Pantheon.
- Galperin, P.I. (1992). Linguistic Consciousness and Some Questions of the Relationship between Language and Thought. *Journal of Russian & East European Psychology*, 30(4), 81–92. <https://doi.org/10.2753/RPO1061-0405300481>
- Grosz, B.J., & Sidner, C.L. (1986). Attention, intentions, and the structure of discourse. *Computational Linguistics*, 12(3), 175–204.

- Grosz, B.J., Joshi, A.K., & Weinstein, S. (1995). Centering: A framework for modelling the local coherence of discourse. *Computational Linguistics*, 21(2), 203–225. <https://doi.org/10.21236/ADA324949>
- Hart, C. (2016). The visual basis of linguistic meaning and its implications for critical discourse studies: Integrating cognitive linguistic and multimodal methods. *Discourse & Society*, 27(3), 335–350. <https://doi.org/10.1177/0957926516630896>
- Hunt, K.W. (1977). Early blooming and late blooming syntactic structures. In C.R. Cooper, & L. Odell (Eds.), *Evaluating Writing: Describing, Measuring and Judging* (pp. 91–104). Urbana, Illinois: NCTE.
- Lacan, J. (1971). *The seminar of Jacques Lacan. Book XVIII: On a discourse that might not be a semblance 1971*. (Gallagher, C., Trans.). Retrieved from: <https://hdl.handle.net/10788/167>
- Leontev, A.A. (1969). *Psiholingvistichekije edinicy i porozhdenie rechevogo vyskazyvanija [Psycholinguistic units and the generation of speech utterance]*. Moscow. Nauka [in Russian].
- Machin, D. (2013). What is multimodal critical discourse studies? *Critical Discourse Studies*, 10(4), 347–355. <https://doi.org/10.1080/17405904.2013.813770>
- McNamara, D., Allen, L.K., McCarthy, K.S., & Balyan, R. (2018). NLP: Getting computers to understand discourse. In *Deep Comprehension: Multi-Disciplinary Approaches to Understanding, Enhancing, and Measuring Comprehension* (pp. 224–236). Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315109503>
- Péry-Woodley, M.-P., & Scott, D. (2006). Computational approaches to discourse and document processing. *TAL*, 2(47), 7–19.
- Ponton, D.M., & Larina, T.V. (2016). Discourse Analysis in the 21st Century: Theory and Practice (I). *Russian Journal of Linguistics*, 20(4), 7–25. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2016-20-4-7-25>
- Shymko, V. (2020a). Linguistic Semantics of the Covid-19 Quarantine Ideation. In L. Kalmykova, N. Kharchenko, & I. Mysan (Eds.), *Proceedings of the XV International and Practical Conference «Psycholinguistics in a Modern World – 2020» (Pereiaslav-Khmelnytskyi, 22–23 October, 2020)*, (Vol. 15, pp. 297–302). <https://doi.org/10.31470/2706-7904-2020-15-297-302>
- Shymko, V. (2020b). Neural network predictive modeling of Covid-19 related quarantine strategies preferences. *Harvard Dataverse*. <https://doi.org/10.7910/DVN/OH8HQC>
- Shymko, V., & Babadzhanova, A. (2020). Study of the COVID-19 related quarantine notion as the language consciousness category on the sample of Russian speaking Ukrainians. *Harvard Dataverse*. <https://doi.org/10.7910/DVN/Y2YGH7>
- Taboada, M., & Zabala, L.H. (2008). Deciding on units of analysis within Centering Theory. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 4(1), 63–108. <https://doi.org/10.1515/CLLT.2008.003>
- Walker, M., Joshi, A., & Prince, E. (Eds.). (1998). *Centering Theory in Discourse*. Clarendon Press.

АНОТАЦІЯ

Мета. Вивчення валідності та надійності дискурсологічного підходу для психолінгвістичного розуміння природи, побудови та особливостей функціонування мовної свідомості.

Методики дослідження. У даній роботі проведено аналіз штучних нейромережевих моделей, збудованих на корпусі текстів, які були отримані в процесі експериментального дослідження концепту коронавірусного карантину, як нової категорії мовної свідомості. Використана методологія нейромереж прямого поширення (багатосаровий перцептрон) з метою оцінки можливостей прогнозування провідної семантики текстів на основі рангових характеристик дискурсів та їх місця у відповідній лінійній послідовності. Аналогічні вихідні параметри використані для предикції самооцінок респондентів щодо зміни їх психологічно самопочуття і повсякденного життя в період карантину, а також для передбачення їх переважань щодо доцільних карантинних стратегій. При цьому дослідження спиралося на базові уявлення про дискурс, як про значення, що породжується розсіюванням інших значень (Foucault). Цей же механізм розсіювання реалізує себе в міждискурсній взаємодії, формуючи на більш високому рівні дискурсивну формацію. Для ідентифікації і підрахунку дискурсів в текстах використовувався метод Т-юнітів (Hunt). Ранжування дискурсів реалізовано за критерієм їх семантико-синтаксичної автономії.

Результати. Проведене нейромережеве моделювання виявило високу точність предикції результатів роботи функцій мовної свідомості, пов'язаних з ретроспективним самооцінювання і антиципуючою уявою респондентів. Ще одним результатом зазначеного моделювання є часткове підтвердження припущення про наявність взаємозв'язку між структурними параметрами дискурсивного поля (ранг присутніх дискурсів та їх місце у відповідній лінійній послідовності) та провідною семантикою тексту.

Висновки. Дискурсологічний підхід до вивчення мовної свідомості, розуміння її побудови та особливостей функціонування – представляється обґрунтовано доцільним. Реалізація такого підходу передбачає необхідність формування бази лінгвістичних корпусів з включенням в розмітку кожного тексту таких параметрів, як-от: наявність конкретних дискурсів, їх ранги, позиції в лінійній послідовності дискурсів тексту.

Ключові слова: дискурс, дискурсивне поле, дискурсологія, мовна свідомість, семантика, нейронна мережа, нейромережеве моделювання, корпус.

Шимко Віталій. Дискурсологія мовної свідомості: нейромережеве моделювання...

АННОТАЦИЯ

Цель. Изучение валидности и надежности дискурсологического подхода для психолингвистического понимания природы, устройства и особенностей функционирования языкового сознания.

Методики исследования. В данной работе проведен анализ искусственных нейросетевых моделей, построенных на корпусе текстов, которые получены в процессе экспериментального исследования концепта коронавирусного карантина, как новой категории языкового сознания. Использована методология

нейросетей прямого распространения (многослойный перцептрон) с целью оценки возможностей прогнозирования ведущей семантики текстов на основе ранговых характеристик, содержащихся в них дискурсов и их места в соответствующей линейной последовательности. Аналогичные исходные параметры использованы для предикции самооценок респондентов об изменении их психологическое самочувствие и повседневной жизни в период карантина, а также для предсказания предпочитаемых ими карантинных стратегий. При этом исследование опиралось на базовые представления о дискурсе, как о значении, порождаемом рассеиванием других значений (Foucault). Этот же механизм рассеивания реализует себя в междискурсном взаимодействии, формируя на более высоком уровне дискурсивную формацию. Для идентификации и подсчета дискурсов в текстах использовался метод Т-юнитов (Hunt). Ранжирование дискурсов реализовано по критерию их семантико-синтаксической автономии.

Результаты. Проведенное нейросетевое моделирование обнаруживает высокую точность предикции работы функций языкового сознания, связанных с ретроспективным самооцениванием и антиципирующим воображением респондентов. Еще одним результатом указанного моделирования является частичное подтверждение предположения о наличии взаимосвязи между структурными параметрами дискурсивного поля (ранг присутствующих дискурсов и их линейная последовательность) и ведущей семантикой текста.

Выводы. Дискурсологический подход к изучению языкового сознания, пониманию его устройства и особенностей функционирования – представляется обоснованно целесообразным. Реализация такого подхода предполагает необходимость формирования базы лингвистических корпусов с включением в разметку каждого текста таких параметров, как – наличие конкретных дискурсов, их ранги, позиции в линейной последовательности дискурсов текста.

Ключевые слова: дискурс, дискурсивное поле, дискурсология, языковое сознание, семантика, нейронная сеть, нейросетевое моделирование, корпус.

Book Review

Засекіна, Л., Засекін, С., & Шевчук, О. (2017). *Психолінгвістичний підхід до травматичної пам'яті*. Beau Bassin: LAP Lambert Academic Publishing. 244 p. ISBN 978-6133997486

Review of the book:

«Psycholinhvistychnyi pidkhid do travmatychnoi pamiati» [«A Psycholinguistic Approach to Traumatic Memory»] written by L. Zasiiekina, S. Zasiiekin, O. Shevchuk

**Рецензія на монографію:
«Психолінгвістичний підхід
до травматичної пам'яті»
(автори: Л. Засекіна, С. Засекін, О. Шевчук).**

Olena Savchenko
Dr. Sc. in Psychology,
Assistant Professor

Олена Савченко
доктор психологічних наук,
доцент

E-mail: savchenko.elena.v@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7069-7419>
Scopus Author ID: 57215575834

*Vadym Hetman National Economic
University of Kyiv*
✉ 54/1 Peremohy Avenue, Kyiv,
Ukraine, 03057

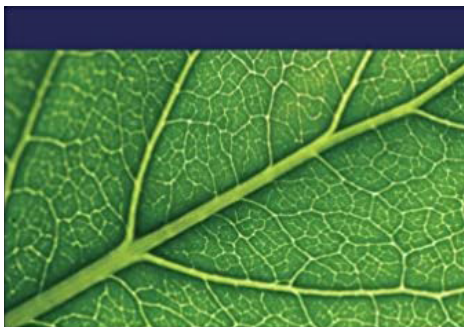
*Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана*
✉ пр. Перемоги, 54/1, Київ,
Україна, 03057

ABSTRACT

The monograph, which is being reviewed, is devoted to an extremely important problem of modern psychology – the study of special aspects of the organization

in memory of traumatic information about unpleasant life events as an important factor in effectively overcoming psychological traumatization. The authors argue that ignoring this aspect in the psychological practice of helping clients leads to negative consequences: escalation of the current traumatic state, the development of post-traumatic stress disorder (PTSD), the formation of depression, phobias, and ineffective behavior patterns. The novelty of this study lies in the fact that the authors proposed to study traumatic memory as a psychological phenomenon that functions within the normal range, and, therefore, which can be diagnosed without the use of medical diagnostics and neurodiagnostics methods. The reorganized traumatic experience, which consists of memories of traumatic life events which have been rethought and intellectually experienced, is the content of the traumatic memory. This approach significantly expands the opportunities of studying traumatic experience, since it allows using well-known memory models that were developed in the cognitive psychology and other psychological approaches in this research area.

Key words: traumatic memory, traumatic experience, psychological trauma, propositional model, narrative.

Лариса Засєкіна
Сергій Засєкін
Ольга Шевчук

**Психолінгвістичний
підхід до травматичної
пам'яті**

LAP LAMBERT
Academic Publishing

Рецензована монографія присвячена надзвичайно важливій проблемі сучасної психолінгвістики – дослідженню особливостей організації у пам'яті травматичної інформації про неприємні події життя як важливого чинника ефективного додання психологічної травматизації.

Автори доводять, що ігнорування цього аспекту в психологічній практиці надання допомоги клієнтам призводить до негативних наслідків, зокрема: загострення актуального травматичного стану, розвитку посттравматичних стресових розладів (ПТСР), формування

депресій, фобій, неефективних патернів поведінки. Новизна роботи полягає у тому, що автори запропонували досліджувати травматичну

пам'ять як психолінгвістичний феномен, який функціонує в межах норми, а отже який може досліджуватися без застосування методів медичної та нейродіагностики. Змістом даного виду пам'яті є реорганізований травматичний досвід, який складається зі спогадів про осмислені і інтелектуалізовано прожиті травматичні події життя. Такий підхід суттєво розширює можливості дослідження травматичного досвіду, оскільки дозволяє долучити до даної дослідницької області відомі моделі пам'яті, які були розроблені у межах когнітивної психології та інших психологічних напрямків.

Монографія має чітку структуру, яка відповідає вимогам написання науково-дослідницьких праць.

У першому розділі автори аналізують існуючі підходи до визначення травматичної пам'яті як окремого виду, який характеризується специфічними властивостями та має унікальні закономірності функціонування. Велика увага присвячена визначенню особливостей організації травматичних спогад як одиниць травматичної пам'яті, детальний аналіз яких дозволив запропонувати авторську пропозиційну модель, що поєднує внутрішньо-структурні особливості травматичної пам'яті та зовнішні чинники її функціонування.

У другому розділі наведені результати власного емпіричного дослідження, яке проводилось на студентській вибірці (серед осіб від 19 до 25 років), та дозволило встановити залежність організації спогадів в травматичній пам'яті від характеристик опису травматичних подій, емоційного благополуччя особистості та рівня вираженості її психологічних рис (самооцінки, екстравертованості, комунікабельності, рівня самоконтролю, впевненості та ін.).

У третьому розділі монографії узагальнена інформація про три типові пропозиційні мережі, які представлені у осіб з різним рівнем емоційного благополуччя та ступенем реорганізованості травматичної пам'яті. Наведена інформація дозволяє формувати психологічні прогнози стосовно характеру долання травматизації на підставі аналізу співвідношення основних структурних елементів пропозиційних мереж, що репрезентують характер організації травматичної пам'яті. Авторами запропоновані психолінгвістичні засоби реорганізації травматичної пам'яті через створення письмових та усних наративів.

У монографії детально представлена авторська пропозиціональна модель організації травматичної пам'яті, відповідно до якої певні події, що представлені в поняттях, поєднані між собою певними взаємозв'язками. Зміна цих зв'язків, приєднання до складових травматичного досвіду понять, у яких представлена більш позитивна та реалістична інформація про суб'єкта та його оточення, надає можливість здійснювати реорганізацію (переструктурування, а згодом і реінтерпретацію змісту) травмуючих спогадів. В авторській моделі були поєднані особливості структурних елементів пропозиціональної моделі травматичної пам'яті, чинники ризику виникнення травматичних фіксацій, характеристики травматичного стресора, типи особистостей в залежності від характеру переживання травматичних подій, типи травматичних ситуацій. Такий підхід відповідає принципам цілісності, системності, розвитку та множинної детермінованості вивчення психічних явищ.

Як вагомий результат емпіричної частини дослідження хотілось би відзначити систематизацію інформацію, отриману за допомогою різних психодіагностичних та психолінгвістичних методів (табл. 2.29). Це дозволяє наочно співвіднести такі результати: структурні елементи пропозицій, отриманих за авторською методикою дослідження автонаративів, психолінгвістичні особливості, представлені в автонаративах, автобіографічні особливості, рівень вираженості посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а також особистісні, індивідуально типологічні риси та особливості сформованості локусу контролю студентів. Сформовані портрети особистості, які по-різному інтегрували травматичну подію до автобіографічної експліцитної пам'яті, що поширює діагностичні можливості авторської методики, оскільки на підставі лише пропозиційного аналізу дозволяє формувати прогнози щодо особистісних рис досліджуваного, рівня його емоційного благополуччя, особливостей життєвої перспективи та ін.

Особливу цінність, на нашу думку, має розроблена процедура надання психологічної допомоги засобами наративної психології, що спрямовані на реінтерпретації змісту спогад та реорганізацію травматичної пам'яті осіб, які страждають від переживань певних травматичних подій. Процедура поєднує досвід різних психологів і психологічних шкіл, та включає практики роботи і з письмовими,

і з усними наративами. Обґрунтовані не лише процедури, а й їх порядок, що дає змогу говорити про системність психологічного впливу через стабілізацію актуального емоційно-психологічного стану, діагностику особливостей організації інформації в травматичній пам'яті, екстерналізацію проблеми, інтеріоризацію травматичного досвіду та формування несуперечливої позитивної картини життя. Текст містить аналіз конкретного випадку та рекомендації щодо можливих запитань до клієнта на кожному етапі роботи з психологічною травмою.

Отже, монографія Л. Засекіної, С. Засекіна, О. Шевчук «Психолінгвістичний підхід до травматичної пам'яті» відповідає сучасним вимогам до науково-методичних видань, містить значну частину емпіричного матеріалу, що зібраний за допомогою валідних та адекватних методів дослідження, містить обґрунтовану авторську модель травматичної пам'яті та процедуру емпіричного визначення складових цієї моделі, що суттєво розширює арсенал дослідницьких методик цієї галузі, містить поетапну процедуру надання психологічної допомоги особам, що мають травматичний досвід, через використання наративних практик. Робота має і теоретичну, і прикладну цінність, може стати в пригоді практичним психологам, лінгвістам, психолінгвістам, психотерапевтам та всім зацікавленим питаннями пам'яті та психічної травми.

АНОТАЦІЯ

Рецензована монографія присвячена надзвичайно важливій проблемі сучасної психології – дослідженню особливостей організації у пам'яті травматичної інформації про неприємні події життя як важливого чинника ефективного долання психологічної травматизації. Автори доводять, що ігнорування цього аспекту в психологічній практиці надання допомоги клієнтам призводить до негативних наслідків: загострення актуального травматичного стану, розвитку посттравматичних стресових розладів (ПТСР), формування депресій, фобій, неефективних патернів поведінки. Новизна роботи полягає у тому, що автори запропонували досліджувати травматичну пам'ять як психологічний феномен, який функціонує в межах норми, а отже який може досліджуватися без застосування методів медичної та нейродіагностики. Змістом даного виду пам'яті є реорганізований травматичний досвід, який складається зі спогадів про осмислені і інтелектуалізовано прожиті травматичні події життя. Такий підхід суттєво розширює можливості дослідження травматичного досвіду, оскільки дозволяє долучити до даної дослідницької області відомі

моделі пам'яті, які були розроблені у межах когнітивної психології та інших психологічних напрямків.

Ключові слова: травматична пам'ять, травматичний досвід, психологічна травма, пропозиційна модель, наратив.

Савченко Елена. Рецензия на монографию «Психолінгвістичний підхід до травматичної пам'яті» [Психолінгвістический подход к травматической памяти] (авторы: Л. Засекина, С. Засекин, О. Шевчук)

АННОТАЦИЯ

Рецензированная монография посвящена чрезвычайно важной проблеме современной психологии – исследованию особенностей организации в памяти травматической информации о неприятных событиях жизни как важного фактора эффективного преодоления психологической травматизации. Авторы доказывают, что игнорирование этого аспекта в психологической практике оказания помощи клиентам приводит к негативным последствиям: обострение актуального травматического состояния, развития посттравматических стрессовых расстройств (ПТСР), формирование депрессий, фобий, неэффективных паттернов поведения. Новизна работы заключается в том, что авторы предложили исследовать травматическую память как психологический феномен, который функционирует в пределах нормы, а, следовательно, который может быть исследован без применения методов медицинской диагностики и нейродиагностики. Содержанием данного вида памяти является реорганизованный травматический опыт, который состоит из воспоминаний о травматических событиях жизни, которые осмысленны и интеллектуально пережиты. Такой подход существенно расширяет возможности исследования травматического опыта, поскольку позволяет привлечь к данной исследовательской области известные модели памяти, которые были разработаны на платформе когнитивной психологии и других психологических направлений.

Ключевые слова: травматическая память, травматический опыт, психологическая травма, пропозициональная модель, нарратив.

Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Переяслав:
ФОП Домбровська Я.М. 2021. Вип. 29(1). 214 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

PSYCHOLINGUISTICS
ПСИХОЛІНГВІСТИКА
ПСИХОЛІНГВІСТИКА

ВИПУСК 29 (1)

Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
Українською, англійською та іншими мовами

Комп'ютерна верстка і дизайн І.В. Мисан

Автор несе відповідальність за зміст статті.

Редколегія Збірника не завжди поділяє теоретико-методологічні погляди Авторів.

УДК 81'23
П 86

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», 2021

Підписано до друку 22.04.2021 р. Формат 70X100 1/16

Папір офсет. Гарнітура Times New Roman

Наклад 300. Зам. № 000 Ум. друк. арк. 11,4

Виробник ФОП Домбровська Я.М.,

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне, вул. Чапаєва, 16а

e-mail: devis519@ukr.net
